

ถวรงค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน :
ศึกษาเปรียบเทียบ

พระมหาบรรจง ขุดิวณฺโณ (บิวทอง)

วิทยาลัยนพนธ์บัณฑิตยสถานแห่งการศึกษาดามพลักสุตรศาสนาสาสตรมหาบัณฑิต

สาขา พุทธศาสนศึกษา

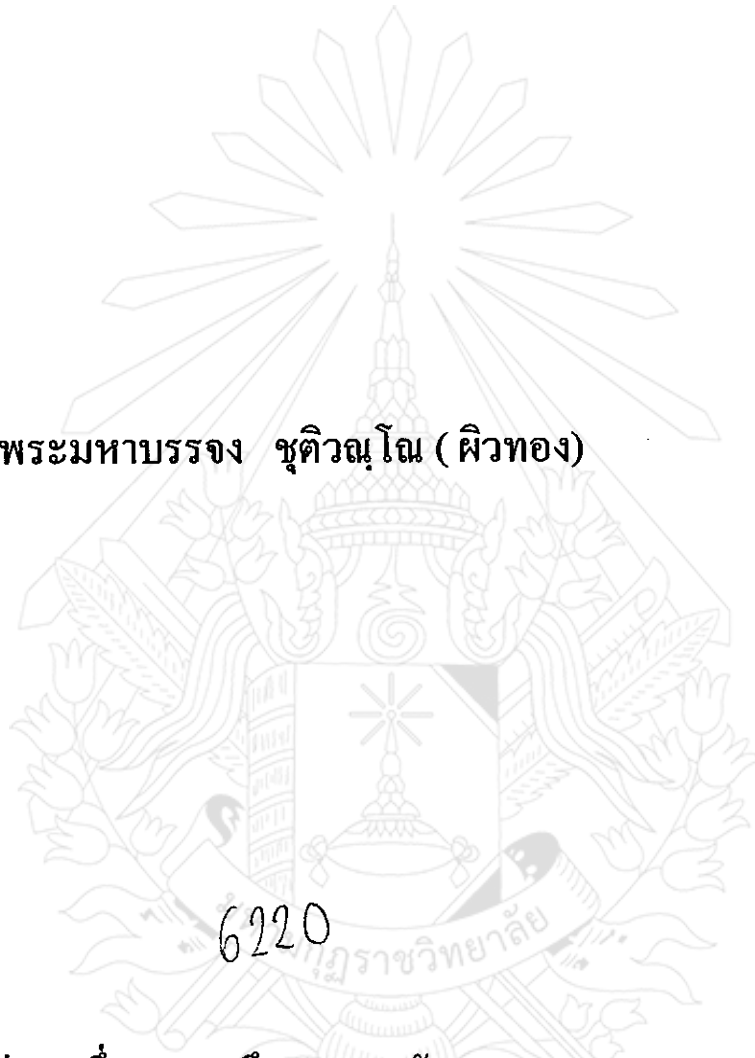
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๗

ISBN 974-399-544-7

สวรรณคดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน :
ศึกษาเปรียบเทียบ

พระมหาบรจจ ชุตินฺธฺโร (ผิวทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขา พุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๗

ISBN 974 – 399 – 544 - 7

HEAVEN(SAGGA) IN THERAVĀDA AND MAHĀYĀNA BUDDHISM :
A COMPARATIVE STUDY

Phramaha Bunjong Jutivaṇṇo (Pewthong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of Buddhist Studies
Graduate School

Mahamakut Buddhist University

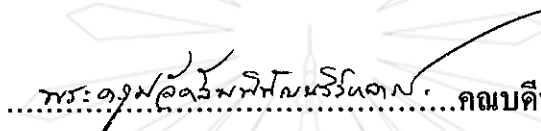
2004

ISBN 974 – 399 – 544 - 7

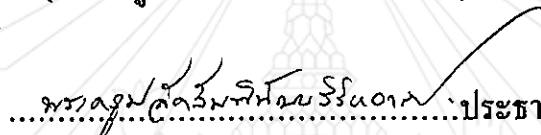
หัวข้อวิทยานิพนธ์ : สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน : ศึกษาเปรียบเทียบ
ชื่อนักศึกษา : พระมหาบรรจง ชุตินฺธโร (ผิวทอง)
สาขา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร. สุกิจ ชัยมุสิก B.A(Hons) , M.A. , Ph.D.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ผศ. จำนง คันทิก ป.ธ. ๘ , ศน.บ. , M.A.
ปีการศึกษา : ๒๕๕๗

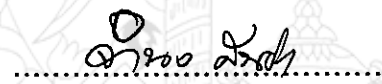
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผศ. จำนง คันทิก)

.....กรรมการ
(รศ.ดร. เตือน คำดี)

.....กรรมการ
(ดร. สุวิญ รักษัตย์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : **Heaven (Sagga) in Theravāda and Mahāyāna Buddhism**
: **A Comparative Study**
Student's Name : **Phramaha Bunjong Jutivaṅṅo (Pewthong)**
Department : **Buddhist Studies**
Thesis Advisor : **Dr. Sukit Chaimusik , B.A (Hons), M.A. , Ph.D.**
Co - Advisor : **Assistant Professor Chamnong Kanthik ,Pali Grade 9 ,B.A. ,M.A.**
Academic Year : **2004**

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for Master's Degree.

P. Sampipattanaviriyajarn
.....Dean of Graduate School
(Ven. Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thesis committee

P. Sampipattanaviriyajarn
.....Chairman
(Ven. Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

S. Chaimusik
.....Advisor
(Dr. Sukit Chaimusik)

C. Kanthik
.....Co - Advisor
(Asst. Prof. Chamnong Kanthik)

Duan
.....Member
(Assoc. Prof. Dr. Duan Kamdee)

D. Suvin
.....Member
(Dr. suvin Ruksat)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน
	: ศึกษาเปรียบเทียบ
ชื่อนักศึกษา	: พระมหาบรรจง ชุติวณฺโณ (ผิวทอง)
สาขา	: พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: ดร. สุกิจ ชัยมุสิก B.A (Hons) , M.A. , Ph.D.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ผศ. อำนง กัณธิก ป.ช. ๕ , ศน.บ. , M.A.
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างเกี่ยวกับเรื่องสวรรค์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและแดนสุขาวดีของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เพื่อแก้ข้อสงสัยเรื่องโลกหน้า(สวรรค์)ซึ่งเกิดขึ้นในโลกนี้มานานแล้วว่า “สวรรค์มีจริงหรือไม่” แม้พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายจะให้การยอมรับเรื่องนี้เป็นเอกฉันท์ แต่ยังมีข้อแตกต่างบางประการตามแนวคิดของคณาจารย์แต่ละนิกาย ฉะนั้น งานวิจัยนี้จึงเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดประตูไขข้อสงสัย แล้วนำไปสู่ความเข้าใจถูกต้องอย่างแท้จริง

วิทยานิพนธ์นี้แบ่งเป็น ๕ บท คือ บทที่ ๑ บทนำ ว่าด้วยเรื่องความสำคัญและขอบข่ายของการวิจัย บทที่ ๒ สวรรค์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ว่าด้วยเรื่องฉกามาพจรสวรรค์ คือ ชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นคูลิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี บทที่ ๓ สวรรค์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ว่าด้วยเรื่องแดนสุขาวดีพุทธเกษตรแดนที่ประทับของพระอมิตาภพุทธเจ้าซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก บทที่ ๔ เปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความต่างของสวรรค์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและสุขาวดีของฝ่ายมหายาน บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ จากการวิจัยพบว่า

๑. ความหมายโดยทั่วไปของสวรรค์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท คือ สถานที่สุขสบายเปรียบพร้อมไปด้วยทิพยสมบัติ ได้แก่ โลกใหม่ที่อำนวยความสะดวกสบายทุกอย่างจากการเสวยอารมณ์ทางอายตนะทั้ง ๖ ที่เลิศในโลกทิพย์ ส่วนแดนสุขาวดีในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หมายถึง แดนแห่งบรมสุข หรือแดนที่พักระหว่างสังสารวัฏกับนิพพาน

๒. ผู้ต้องการจะไปเสวยทิพย์สุขในโลกสวรรค์ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท จะต้องทำความดีในระดับพื้นฐาน คือ ทาน ศีล และภาวนา เป็นต้น สำหรับผู้ต้องการจะไปเสวยบรมสุขในสุขาวดีของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จะต้องมีศรัทธาในพระอมิตาภพุทธเจ้าและกล่าวถึงพระนามของพระองค์บ่อยๆ

๓. เรื่องสวรรค์เป็นเรื่องของการทำความดีและโลกหน้าโดยตรง เพราะผู้ที่เชื่อในเรื่องนี้จะต้องมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด

๔. เรื่องสวรรค์มีใช้คำสอนหลักและมีใช้เป็นเป้าสูงสุดของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท แต่เป็นคำสอนในระดับกลางๆ เพราะชาวสวรรค์ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดคู่เกี่ยวกับมวลมนุษยชาติเพราะยังไม่ถึงนิพพาน ส่วนคำสอนเรื่องแดนสุขาวดีเป็นได้ทั้งโลกียะและโลกุตระ เพราะชาวแดนสุขาวคืออยู่เหนือกรรม ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเหมือนชาวสวรรค์ในเถรวาท จึงเป็นแดนพักระหว่างสังสารวัฏกับนิพพาน

เมื่อกล่าวสรุปผลจากการเปรียบเทียบแล้วจะเห็นว่า สวรรค์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีความแตกต่างจากแดนสุขาวดีของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมาก ทั้งนี้อาจเพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่เน้นคำสอนเรื่องสวรรค์ซึ่งเป็นเพียงระดับโลกียภพ แต่มุ่งเน้นที่พระนิพพานเป็นหลักสำคัญ แต่พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานให้ความสำคัญแก่แดนสุขาวดีมาก ทั้งนี้เพราะต้องการจะอธิบายถึงภาวะของนิพพาน จึงได้บรรยายแดนสุขาวดีในลักษณะของการเอื้ออำนวยต่อความหลุดพ้น เป็นวิสุทธิภูมิของสรรพสัตว์ เป็นแดนบรมสุข

Thesis Title : **Heaven (Sagga) in Theravāda and Mahāyāna Buddhism**
: A Comparative Study

Student's Name : **Phramaha Bunjong Jutivanṇo (Pewthong)**

Department : **Buddhist Studies**

Thesis Advisor : **Dr. Sukit Chaimusik, B.A (Hons), M.A., Ph.D.**

Co – Advisor : **Assistant Professor Chamnong Kanthik, Pali Grade 9, B.A., M.A.**

Academic Year : **2004**

ABSTRACT

The purpose of this research is to study comparatively the heaven in Theravāda and the land of Sukhāvati in Mahāyāna school in Buddhism, in order to point out the similarity and the difference of views of those two schools and to answer the question, “Is there a heaven or not?”, which has happened for a long time. Though both schools concede unanimously, there are some different ideas given by each of the teachers of those schools. Therefore, this research is reckoned as the best key used for ceasing that doubt and in the end it will lead to correct and real understanding.

This research is divided into five chapters : Chapter 1 Introduction, dealing with importance and the scope of the research. Chapter 2 the heaven in Theravāda Buddhism, dealing with the six heavens of sensual pleasure i.e. Cātummahārājikā, Tāvātimsā, Yāmā, Tusitā, Nimmānaratī, Paranimmitavasavastī. Chapter 3 the heaven in Mahāyāna Buddhism, dealing with the Land of Sukhāvati – the Realm of the Buddhas, the Place where Amitābha Buddha dwells situated toward the West. Chapter 4 comparison in order to point out the similarity and the difference of the heaven in Theravāda Buddhism and the Land of Sukhāvati in Mahāyāna Buddhism. Chapter 5 conclusion and suggestions. From the research, it is found that:

1. The general meaning of the heaven in Theravāda Buddhism means the place of happiness, no suffering, with a bountiful supply of divine treasure, i.e. the new world where every kind of comforts is excellently given through the six sense-spheres in the world called the Divine Abode. But the land of Sukhāvati in Mahāyāna Buddhism means the supreme happiness land or the place between the wheel of rebirth and Nirvana.

2. One who wants to obtain the divine happiness or comforts in the heaven according to principles of Theravāda Buddhism needs to do the basic good deed, i.e. dāna (donation), sīla (morality), bhāvanā (mind development), etc. While one who wants to obtain supreme happiness in the land of Sukhāvati of Mahāyāna Buddhism must have faith in Amitābha Buddha and calls his name repeatedly.

3. Heaven is the direct subject of goodness and the world – after because one who believes in the world – after must believe in the Law of Karma and the Wheel of Rebirth.

4. Heaven is not the principal teaching and the highest goal of Theravāda Buddhism but only the middle level of the teaching because the deities in the heaven are subject to the wheel of rebirth as the same as human beings. But the principal teaching on the land of Sukhāvati is both mundane and supra-mundane, because the deities in the land of Sukhāvati are over Karma. They are not subject to the wheel of rebirth as the same as deities in Theravāda Buddhism. Thus, the land of Sukhāvati is the dwelling place between the wheel of rebirth and Nirvana.

In brief, heaven in Theravāda Buddhism differs much from the land of Sukhāvati of Mahāyāna Buddhism because the former does emphasize on Nirvana, not on the principal teaching of the heaven that is only worldly. While the latter does emphasize on the land of Sukhāvati in order to explain the conditions of Nirvana which will finally lead to freedom of mind of all beings.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ก็ด้วยอาศัยความกรุณาเป็นอย่างดี จากอาจารย์ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก ที่ได้รับภาระเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ ผศ. จ่านง คันธิก ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ท่านทั้งสองได้ให้คำปรึกษาแนะนำและปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ในส่วนที่บกพร่องที่ผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงและอธิบายได้อย่างชัดเจน ตลอดจนการแนะนำ ให้ข้อคิดวิธีการเขียนและรูปแบบการพิมพ์วิทยานิพนธ์ตามกฎหมายของบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็น ประโยชน์สำหรับการทำงานวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระราชโสมภณ (ครุณ สุมนโน) เจ้าอาวาสวัด บางขวาง ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์สถานที่พำนักอาศัยอันเป็นสัปปายะ และได้ให้ข้อมูล ด้านม้วนเทปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหายานของอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ขอขอบคุณท่าน อาจารย์เสี่ยววด วัดโพธิ์แมนคุณาราม ที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแคนสุขาวคีตามหลักคำสั่งสอน ของพุทธศาสนานิกายมหายาน และขออนุโมทนาขอขอบคุณคณาจารย์ในบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทุกท่านที่เมตตาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

คุณความดีและประโยชน์อันใดจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอนอบน้อมบูชา แด่พระรัตนตรัย และอุทิศเป็นเครื่องบูชาคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ครูอาจารย์ทั้งหลายผู้ ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชาแก่ผู้วิจัย ตลอดจนพุทธศาสนิกชนผู้มีอุปการะคุณต่อพระพุทธ ศาสนา และกัลยาณมิตรทุกๆ ท่าน

พระมหาบรรจง ชูติคุณ โณ (ผิวทอง)

คำอธิบายอักษรย่อ

อักษรย่อต่อไปนี้ ใช้เฉพาะกรณีคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา เป็นต้น พระไตรปิฎกใช้การย่อเป็นแบบสามตอน โดยอ้าง เล่ม ข้อ และหน้า และอ้างเรียงตามลำดับ ชื่อคัมภีร์, เล่มที่, ข้อที่ และหน้าที่ ตัวอย่างเช่น

ขุ. ธ. ๒๕ / ๑๒๖ / ๔๕. หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมปท เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๒๖ หน้าที่ ๔๕ หรือ ที. ม. ๑๐ / ๓๓๑ / ๒๕๗. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวคฺค เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๓๓๑ หน้าที่ ๒๕๗ เป็นต้น

ส่วนคัมภีร์ชั้นอรรถกถาลงมา ใช้การย่อเป็นแบบสองตอน กล่าวคือจะอ้างเพียงเล่มและเลขหน้าเท่านั้น โดยเรียงตามลำดับ ชื่อคัมภีร์, เล่มที่ และเลขหน้า ตัวอย่างเช่น

วิสุทฺธิ. ๒ / ๒๗๗. หมายถึง วิสุทฺธิมคฺค เล่มที่ ๒ หน้าที่ ๒๗๗. เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้ มีอักษรย่อของคัมภีร์ที่ใช้อ้างอิง ดังต่อไปนี้

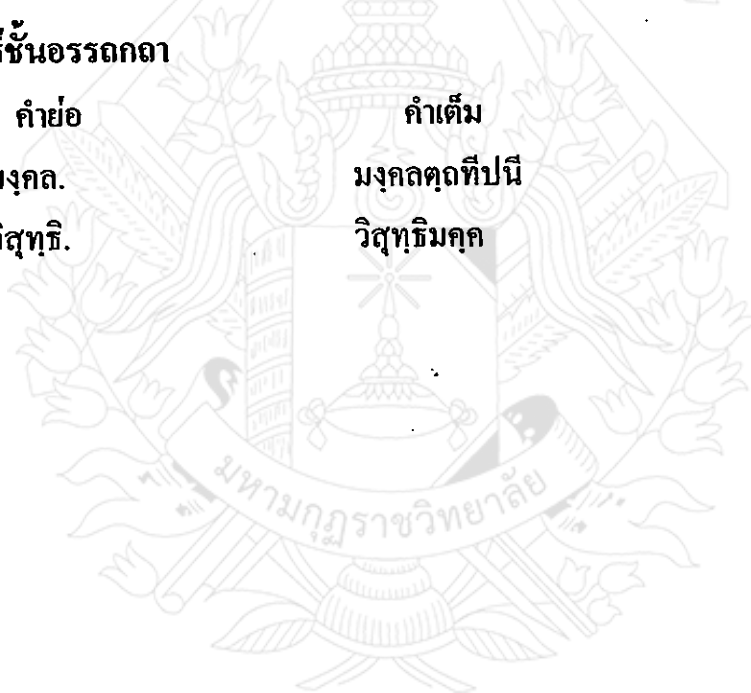
๑. คัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ	คำเต็ม	
ขุ. ชา.	ขุททกนิกาย	ชาดก
ขุ. ธ.	ขุททกนิกาย	ธรรมปท
ขุ. อุ.	ขุททกนิกาย	อุทาน
ขุ. ปฎิ.	ขุททกนิกาย	ปฎิสมภิทามคฺค
ขุ. อิติ.	ขุททกนิกาย	อิติวคฺค
ขุ. วิมาน.	ขุททกนิกาย	วิมานวคฺค
ขุ. เปต.	ขุททกนิกาย	เปตวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ที. ม.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ม. ม.	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปญฺณาสก
ม. มุ.	มชฺฉิมนิกาย	มูลปญฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปญฺณาสก

ส. ข.	สัษตฺตนิทาย	ขนธวาวรคค
ส. มหา.	สัษตฺตนิทาย	มหาวาวรคค
ส. ส.	สัษตฺตนิทาย	สกาถวคค
ส. สพ.	สัษตฺตนิทาย	สพายตนวคค
อง. เอก.	องคฺตฺตรนิทาย	เอคนิปาต
อง. ติก.	องคฺตฺตรนิทาย	ติกนิปาต
อง. จตฺตค.	องคฺตฺตรนิทาย	จตฺตคนิปาต
อง. สตฺตค.	องคฺตฺตรนิทาย	สตฺตคนิปาต
อง. อฏฺฐค.	องคฺตฺตรนิทาย	อฏฺฐคนิปาต
อง. นวก.	องคฺตฺตรนิทาย	นวกนิปาต
อภิ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค

๒. คัมภีร์ชั้นอรรถกถา

คำย่อ	คำเต็ม
มงคล.	มงคลคุดทีปนี
วิสุทธิ.	วิสุทธิมคค

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
คำอธิบายอักษรย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ในการศึกษาวิจัย	๔
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๔
๑.๖ ตำราจอกเอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๗
๒.๑ สวรรค์และความหมายของสวรรค์	๗
๒.๒ สวรรค์ตามความหมายรากศัพท์ภาษาบาลี	๘
๒.๓ สวรรค์ตามที่ปรากฏในพระสูตร	๑๐
๒.๔ สวรรค์ตามที่ปรากฏในพระอภิธรรม	๑๒
๒.๕ สวรรค์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา	๑๔
๒.๖ หลักสังสารวัฏ	๑๖
๒.๗ กามาวจรภูมิ ๑๑	๑๗
๒.๘ สวรรค์และนรก ๓ ประเภท	๑๘
๒.๙ ลักษณะทั่วไปของสวรรค์	๒๑
๒.๑๐ ประเภทของนรกมาพจรสวรรค์	๒๓

๒.๑๐.๑	สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา	๒๔
๒.๑๐.๒	สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	๒๕
๒.๑๐.๓	สวรรค์ชั้นยามา	๓๔
๒.๑๐.๔	สวรรค์ชั้นดุสิต	๓๖
๒.๑๐.๕	สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	๓๘
๒.๑๐.๖	สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	๔๐
๒.๑๑	การอุบัติ(เกิด)ของทวยเทพ	๔๓
๒.๑๒	ข้อปฏิบัติที่ทำให้ไปเกิดในสวรรค์	๔๔
๒.๑๓	ความสุขในโลกสวรรค์	๔๕
๒.๑๔	สาเหตุจตุติ(ตาย)ของทวยเทพ	๕๐
๒.๑๕	นิมิตการจุติของทวยเทพ	๕๒
๒.๑๖	วิถีจิตของผู้ไปเกิดในสวรรค์	๕๓
บทที่ ๓	สุชาวดีในพระพุทธศาสนา	๕๕
๓.๑	ความหมายของ(สวรรค์)แดนสุชาวดี	๕๖
๓.๒	พุทธเกษตรหรือวิสุทธิภูมิ	๕๘
๓.๓	พระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพุทธเกษตร	๖๒
๓.๓.๑	พระอากิพุทธเจ้า	๖๓
๓.๓.๒	พระฉานิพุทธเจ้า	๖๔
๓.๓.๓	พระมานุชิพุทธเจ้า	๖๕
๓.๓.๔	พระรัตนตรัยมหาขานหรือตรีกาย	๖๗
๓.๔	สุชาวดีพุทธเกษตร	๖๕
๓.๕	ลักษณะของแดนสุชาวดี	๗๗
๓.๖	วิธีปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่แดนสุชาวดี	๘๑
๓.๗	ลักษณะการไปเกิด ณ แดนสุชาวดี	๘๕
๓.๘	ระดับชั้นของแดนสุชาวดี	๕๐
๓.๙	แดนสุชาวดีจากการบอกเล่า	๕๓
๓.๑๐	บทสรุปของแดนสุชาวดี	๕๘

บทที่ ๔	เปรียบเทียบสวรรค์ในพระพุทธรศาสนาเถรวาทและสุขาวดีของมหายาน	๗๐๑
	๔.๑ เปรียบเทียบภูมิที่เกิดของสัตว์	๑๐๒
	๔.๒ เปรียบเทียบคำว่า สวรรค์กับสุขาวดีตามค่านิยมศัพท์	๑๐๔
	๔.๓ เปรียบเทียบสวรรค์กับสุขาวดีตามที่ปรากฏในพระสูตร	๑๐๕
	๔.๔ เปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของสวรรค์กับแดนสุขาวดี	๑๐๗
	๔.๕ เปรียบเทียบนภามาพจรสวรรค์และแดนสุขาวดี	๑๐๘
	๔.๕.๑ สวรรค์ชั้นดุสิตกับแดนสุขาวดี	๑๑๐
	๔.๕.๒ กายทิพย์และอายุขัยในสวรรค์	๑๑๑
	๔.๕.๓ สตรีสวรรค์หรือเทพธิดาในสวรรค์	๑๑๒
	๔.๕.๔ สัตว์สวรรค์ในนภามาพจรสวรรค์และแดนสุขาวดี	๑๑๔
	๔.๕.๕ ข้อปฏิบัติมุ่งสู่ภามาพจรสวรรค์และสุขาวดี	๑๑๕
	๔.๕.๖ ลักษณะการอุบัติในสวรรค์และสุขาวดี	๑๑๘
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๒๑
	๕.๑ สรุปผลงานวิจัย	๑๒๑
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๕
บรรณานุกรม		๑๒๖
ประวัติผู้วิจัย		๑๓๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ในสังคมโลกปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน สังคมใด ประเทศชาติและภาษาใดก็ตาม ล้วนมีความปรารถนาไปสู่แนวทางอันเดียวกัน คือความสุข ความสะดวกสบายพร้อมทุกอย่าง เพราะว่ามันมนุษย์ทั้งหลายรักสุขเกลียดทุกข์นั่นเอง แต่เมื่อก้าวถึงความสุขที่เลิศประณีตเป็นทิพย์ด้วยแล้ว ก็ยังเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์ทั้งหลายเสาะแสวงหา พยายามทำทุกวิถีทางที่จะได้ส่วยความสุขนั้น หรือแสวงข้อปฏิบัติที่จะดำเนินไปให้ถึงสถานที่อันอุดมสมบูรณ์นั้น ด้วยการประกอบความดีต่างๆ ตามความเชื่อในหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ดังนั้นโลกสวรรค์จึงเป็นที่ปรารถนา เป็นโลกแห่งความฝัน เป็นอุดมรัฐตามทัศนคติของชาวตะวันตก เป็นสวรรค์หรือแดนสุขาวดีตามทัศนคติของชาวตะวันออก แม้มวลมนุษย์จะมีทัศนคติถึงสถานที่บรมสุขเช่นนั้นแตกต่างกันบ้าง ตามความเชื่อทางศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติ แต่เมื่อก้าวโดยภาพลักษณ์ทั่วไปแล้ว สถานที่นั้นจะเรียกกันว่า “สวรรค์” ซึ่งเป็นคำเรียกโดยทั่วไป

เมื่อก้าวถึงชื่อของสวรรค์แล้ว ทำให้มนุษย์ทั้งหลายต่างจินตนาการถึงสถานที่สวยงามต่างๆ พรั่งพร้อมไปด้วยความสุขอันเลิศ แม้เพียงได้ยินชื่อเท่านั้น ก็สามารถดึงดูดใจของผู้ได้ยินได้ฟังให้สัมผัสกับความสุขอีกระดับหนึ่ง ทั้งที่สถานที่เช่นนั้นตนเองยังไม่เคยเห็นหรือได้รับรู้มาก่อน เพียงได้ยินจากคำบอกเล่าของผู้รู้ทั้งหลายและจากการบันทึกไว้ในคัมภีร์คำสอนของศาสนาต่างๆ ที่ปรากฏไว้เป็นหลักฐาน ตามจุดมุ่งหมายของศาสดาซึ่งได้พรรณาเรื่องสวรรค์ขึ้นมา เพื่อเป็นสถานที่รองรับผลการกระทำความดีของเหล่าศาสนิกชน เมื่อทำความดีแล้ว จะต้องขึ้นไปสู่สุคติหรือ ไปอยู่กับพระเจ้าบนสวรรค์ตามหลักคำสอนทั่วไป

แม้เรื่องสวรรค์จะมีมานานแล้วในพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ก็มี การแบ่งแยกแนวคิดออกเป็นสองทรรศนะคือแบบเถรวาทและแบบมหายาน แนวคิดเรื่องสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีสวรรค์ ๖ ชั้นหรือเรียกว่า จกามาพจรสวรรค์ คือสวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับด้วยการเสพกามคุณ และสวรรค์ชั้นพรหมซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับด้วยการเสพกามคุณ ได้แก่ พรหมทั้ง ๑๖ ชั้น บรรดาสวรรค์เหล่านี้เป็นที่อยู่ของเทวดาทั้งหลาย ส่วนพระพุทธศาสนา มหายานมีแดนบรมสุขชื่อว่า แคนสุขาวดี ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเป็นที่ประทับ(พุทธเกษตร)ของพระอมิตายพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย แม้พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายจะให้การยอมรับเรื่อง

สวรรค์ว่า เป็นแดนแห่งความสุขไว้ทุกข์เหมือนกัน แต่ก็มีความเห็นบางประการที่แตกต่างกัน ถึงภาวะของสวรรค์ตามแนวคิดของคณาจารย์ที่นำเสนอ

ในขณะที่โลกมนุษย์ปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัย ด้วยเครื่องเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกสบายทุกอย่าง เพื่อให้มวลมนุษย์ได้เลือกเสพสุขได้ตามใจชอบ โลกอื่นที่เชื่อมไปด้วยความสุขไว้ทุกข์เหนือกว่าโลกมนุษย์อยู่ที่ไหน มีอยู่หรือไม่ นี่คือนิยามที่ตามมา เพราะวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าโลกอื่นมีอยู่จริง เพราะฉะนั้น ปัญหาเรื่องโลกอื่น(ปรโลก)และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในโลกที่นอกเหนือจากโลกมนุษย์นี้ มีอยู่หรือไม่ นี่ไม่ใช่เป็นปัญหาที่คิดกันเฉพาะในปัจจุบันเท่านั้น เป็นปัญหาที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้คิดกันมานาน แม้ว่าในปัจจุบันนี้นักดาราศาสตร์ทั้งหลายจะสามารถค้นพบดาวเคราะห์ในระบบสุริยะจักรวาลอื่นๆ ได้บ้างแล้วก็ตาม แต่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่จริงหรือไม่ ในเรื่องนี้ตามทฤษฎีพระพุทธรศาสนาไม่ได้ปฏิเสธ เพราะในจูฬนิกายสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายถึงโลกธาตุ คือความมีอยู่ของโลกอื่นที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ และหมู่มนุษย์ที่อาศัยอยู่กัน เป็นทวีปแก่พระอนานนท์ว่า

...ดูก่อนอนานนท์ จักรวาลหนึ่งมีกำหนดเท่าโอกาสที่ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ โคจรสว่างไสวรุ่งโรจน์ โลกมีอยู่หนึ่งพันในจักรวาลนั้น ในหนึ่งพันโลกที่มีอยู่ใน พันจักรวาลนั้น มีดวงจันทร์พันดวง มีดวงอาทิตย์พันดวง มีขุนเขาสิเนรุหนึ่งพัน มีชมพูทวีปหนึ่งพัน มีอมรโคยานทวีปหนึ่งพัน มีอุตตรภุมทวีปหนึ่งพัน มีปุพพวิเทหทวีปหนึ่งพัน มีมหาสมุทรสี่พัน มีท้าวมหาราชสี่พัน มีสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาหนึ่งพัน มีสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หนึ่งพัน มีสวรรค์ชั้นยามาหนึ่งพัน มีสวรรค์ชั้นดุสิตหนึ่งพัน มีสวรรค์ชั้นนิมมานรดีหนึ่งพัน มีสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีหนึ่งพัน มีพรหมโลกหนึ่งพัน ดูก่อนอนานนท์ นี้เรียกว่า สหัสสิญฺชนิกาโลกธาตุ โลกคุณด้วยส่วนพันแห่งโลกธาตุขนาดเล็กซึ่งมีในพันจักรวาลนั้น นี้เรียกว่า ทวิสหัสสิญฺชนิมิกาลโลกธาตุ โลกคุณด้วยพันแห่งโลกธาตุขนาดกลางซึ่งมีในล้านจักรวาลนั้น นี้เรียกว่า ติสหัสสิมหาสหัสสิโลกธาตุ ดูก่อนอนานนท์ ตถาคตมุ่งหมายอยู่ พึงทำโลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลให้รู้แจ้งได้ด้วยเสียง หรือทำให้รู้แจ้งได้เท่าที่มุ่งหมาย

จะเห็นได้ว่าโลกธาตุตามพระพุทธพจน์ที่ตรัสนี้ เป็นเช่นเดียวกับโลกมนุษย์ที่อาศัยอยู่ และมีสิ่งมีชีวิตอยู่เช่นเดียวกัน มีสวรรค์ชั้นกามาพจร ๖ ชั้น และพรหมโลกอยู่ในทุกๆ โลกธาตุ

ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว เมื่อปรากฏมีสวรรค์และพรหมโลกต้องมีโลกมนุษย์อยู่ด้วย เพราะนอกจากโลกมนุษย์จะเป็นสุคติภูมิแล้ว ยังเป็นภพกลางระหว่างสุคติภูมิและทุคติภูมิอีกด้วย ส่วนเรื่องโลกอื่น(ปรโลก)ซึ่งมีอยู่นอกเหนือจากโลกนี้ เป็นเรื่องละเอียดอ่อนและอยู่ไกลตัวที่มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถจะรู้ได้เห็นได้ ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพัฒนาสูตรถึงการไปเกิดใหม่ในโลกอื่นของมวลมนุษย์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่บุคคลขว้างขึ้นไปบนอากาศแล้ว บางคราวเอาโคนตกลงมาก็มี เอาตอนกลางตกลงมาก็มี เอาปลายตกลงมาก็มี ฉนั้นใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีนิเวศน์คืออวิชชา มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบ ย่อมท่องเที่ยวเวียนเกิด เวียนตายไม่รู้จบสิ้น บางคราวก็ตายจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นก็มี บางคราวก็ตายจากโลกอื่นมาสู่โลกนี้ก็มี ที่เป็นเช่นนั้น เพราะไม่เห็นแจ้งในอริยสัจ ๔

จากหลักฐานนี้สามารถไขข้อข้องใจและให้คำตอบแก่ผู้ที่มีความสงสัยในเรื่องโลกอื่นหรือปรโลกอย่างถูกต้อง เมื่อทราบชัดถึงความเป็นนามธรรมแล้ว จะต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาในการตัดสินใจเชื่อ เพราะเรื่องสวรรค์เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ท้าทายต่อความเชื่อของคนรุ่นใหม่ ในสังคมโลกที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอการศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะเรื่องสวรรค์ในพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย คือฝ่ายเถรวาทได้นำเสนอเฉพาะฉกามาพจรสวรรค์ ๖ ชั้น ไม่ได้กล่าวถึงพรหม ๑๖ ชั้น แม้ชั้นพรหมจะจัดเป็นสวรรค์ก็ตาม แต่ก็ตั้งอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าฉกามาพจรสวรรค์ เพราะผู้ที่จะไปอุบัติในสวรรค์ชั้นพรหมได้ จะต้องบำเพ็ญภาวนาถึงขั้นฌาน และไม่มี ความเกี่ยวข้องด้วยกามคุณ ส่วนสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ยังมีการเกี่ยวข้องด้วยกามคุณ และอาศัยผลของกุศลกรรมด้วยการถวายทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้น ส่วนฝ่ายมหายานได้นำเสนอแดนสุขาวดีพุทธเกษตรซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นแดนบรมสุข เป็นสถานที่ประทับของพระอมิตาภพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างจากสวรรค์ทั่วไป ถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญและความเชื่อของฝ่ายมหายาน งานศึกษาวิจัยนี้ได้ศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างถึงภาวะของฉกามาพจรสวรรค์และแดนสุขาวดีพุทธเกษตร โดยแบ่งจะหัวข้อออกศึกษาในแต่ละเรื่องว่า มีทรรคนะที่สอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไรแล้วจึงสรุปผล

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อความเข้าใจเรื่องฉกามาพจรสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อความเข้าใจเรื่องแดนสุขาวดีพุทธเกษตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อทราบแนวทางข้อประพฤติปฏิบัติที่ดำเนินไปสู่ทางสวรรค์อย่างถูกต้อง
๔. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องฉกามาพจรสวรรค์กับแดนสุขาวดีพุทธเกษตร ในแง่

ความเหมือนและความแตกต่างกันบางประการ

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องจากสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีขอบเขตที่กว้าง โดยแบ่งออกเป็นชั้นๆ ตามภูมิของจิตที่หยาบและประณีต และมีเนื้อหาที่ต้องเชื่อมกับภพภูมิอื่นๆ อีกมาก เหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเน้นที่จะศึกษาประเด็นเฉพาะเรื่องฉกามาพจรสวรรค์ ๖ ชั้นเท่านั้น ไม่รวมถึงพรหม ๑๖ ชั้น ส่วนสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้นำเสนอเฉพาะแดนสุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตาภพุทธเจ้าซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกแล้วนำมาพิจารณาเปรียบเทียบหาความเหมือนและความแตกต่างกันในแนวคิดทั้งสอง

๑.๔ นิยามศัพท์ในการศึกษาวิจัย

สวรรค์ หมายถึง แคนอันแสนดีเลิศล้ำด้วยกามคุณ ๕ หรือโลกของเทวดา โดยปกติทั่วไปหมายถึง ฉกามาพจรสวรรค์ สวรรค์ ๖ ชั้น

พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวอย่างกว้างๆ ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติของหมู่ชนผู้ปฏิบัติตนว่านับถือพระพุทธศาสนา

เถรวาท หมายถึง วาทะหรือลัทธิของพระเถระ หรือนิกายพระพุทธศาสนาฝ่ายใต้ ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์พุทธสาวกได้วางหลักธรรมวินัยเป็นแบบแผนไว้ เมื่อคราวทำปฐมสังคายนาและเผยแผ่เข้าสู่สุวรรณภูมิ

มหายาน หมายถึง ยานใหญ่ เป็นชื่อเรียกพระพุทธศาสนาซึ่งมีผู้นับถือมากในประเทศฝ่ายเหนือเช่น จีน ทิเบต เป็นต้น บางทีเรียกว่าอัครนิกายบ้าง อาจารย์วาทบ้าง คู่กับนิกายฝ่ายใต้คือเถรวาทซึ่งเรียกว่า หินยาน

ฉกามาพจรสวรรค์ หมายถึง สวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม มี ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา คาวคิงส์ ยามา कुสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี

สุขาวดี หมายถึง แคนที่มีความสุข หรือเป็นชื่อสวรรค์ของพระอมิตเมฆพุทธเจ้า
ของฝ่ายมหายาน

พุทธเกษตร คือ แคนของพระพุทธเจ้า

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

๑. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยใช้วิธีการสำรวจจากตำราทางพระพุทธศาสนา อันเป็นเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎก และอรรถกถาฝ่ายเถรวาท ฝ่ายมหายานใช้หนังสือสังคหกรรมปุณฺณทริกสูตร มหาสุขาวดีด้วยสูตร อมิตายุทธยานสูตร และจุลสุขาวดีด้วยสูตร เป็นหลัก

๒. ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากข้อมูลที่มีผู้ศึกษาเอาไว้แล้ว เช่น ไตรภูมิพระร่วง และ ภูมิวิลาสินี รวบรวมหลักฐานข้อมูลจากหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หอสมุดบัณฑิตวิทยาลัย พร้อมทั้งสอบถามความคิดเห็นจากท่านผู้รู้ที่มีความชำนาญในหลักคำสอนเรื่องสวรรค์และแดนสุขาวดี

๓. สำรวจเอกสารรายงานการวิจัย หนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการนำข้อมูลจาก (๑) และ (๒) มาศึกษาเปรียบเทียบ และนำผลมาสรุปการศึกษาวิจัยต่อไป

๑.๖ สำรวจเอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องสวรรค์และแดนสุขาวดีในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายมหายานนี้ มีเอกสารซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว ดังต่อไปนี้

๑. เทภูมิกถา (ไตรภูมิพระร่วง)

พระราชนิพนธ์ของพญาลิไท กษัตริย์พระองค์แรกที่ออกผนวชและศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างแตกฉาน ได้อธิบายถึงภูมิ ๓ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และทำให้เกิดการปลูกฝังอุดมคติของการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

๒. ภูมิวิลาสินี

ผลงานด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร) ได้กล่าวถึงไตรภูมิ เน้นหลักกามาวจรภูมิในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นซึ่งจัดเป็นภูมิสามสุคติอีกชั้นหนึ่ง

๓. พรรณาสวรรค์

ผลงานเขียนทางพระพุทธศาสนาของพระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน) ได้พรรณนาถึงภาพลักษณะทั่วไปของฉกามาจรสวรรค์ ๖ ชั้นซึ่งจัดเป็นหนึ่งอนุภุพพิกธา ๕

๔. สัทธรรมปุณฑริกสูตร

พระสูตรสำคัญของพระพุทธศาสนามหายาน ได้แสดงถึงวิสุทธิภูมิหรือพุทธเกษตรของพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งมีจำนวนมากมายคฺจเมล็ดทรายในคงคานที

๕. มหาสุขาวดีวยุทธสูตร

กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของแดนสุขาวดีพุทธเกษตร ที่ภิกษุธรรมกรได้สร้างขึ้นมาด้วยปณิธาน ๔๘ ประการอันแรงกล้าที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั่วโลกธาตุ

๖. อมิตายุรชยานสูตร

กล่าวถึงรูปแบบวิธีปฏิบัติของการ ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ด้วยวิธีการเพ่งกสิณหรือวิธีทำสมาธิ ๑๖ อย่างและบำเพ็ญกุศล ๓ ประการ

๗. จุตสุขาวดีวยุทธสูตร

ได้บรรยายถึงลักษณะสถานที่ ภูมิภาค ความสวยงามวิจิตรพิศดาร และคุณวิเศษต่างๆ ของแดนสุขาวดีพุทธเกษตร

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้เชื่อว่ามีโลกสวรรค์อยู่เพื่อรองรับผลของผู้ประกอบกุศลกรรม
๒. ทำให้เชื่อว่าปรโลกหรือโลกหน้าและสุคติสวรรค์มีอยู่จริง
๓. ส่งเสริมให้มวลมนุษย์มุ่งมั่นในการประกอบกุศลกรรมมากยิ่งขึ้น
๔. ทำให้มีความเข้าใจเรื่องสวรรค์และแดนสุขาวดี ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายอย่างถูกต้อง
๕. บังเกิดผลประโยชน์ ในการศึกษาเรื่องสวรรค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทและแดนสุขาวดีของพระพุทธศาสนามหายาน

บทที่ ๒

สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เนื่องจากสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความหมายและขอบข่ายที่กว้างไม่เฉพาะเจาะจงถึงสวรรค์ที่มีอยู่ในโลกอื่นอย่างเดียว แม้มนุษย์โลกก็เป็นสวรรค์เช่นเดียวกัน เพราะจัดอยู่ในสุคติภูมิ(ภูมิที่ดี)เหมือนกับสวรรค์ โดยได้แบ่งสวรรค์ออกเป็นระดับต่างๆ คือระดับต้น ได้แก่ สวรรค์ในโลกมนุษย์ ระดับกลาง ได้แก่ นกามาพจรสวรรค์ ๖ ชั้น ระดับสูงสุด ได้แก่ สวรรค์ชั้นพรหม ๑๖ ชั้น สวรรค์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ จะใช้คำศัพท์ที่แตกต่างกัน เช่น สุคติบ้าง เทวโลกบ้าง โดยเนื้อความแล้ว ก็หมายถึง ภพภูมิที่คัมภีร์นั้นเอง ดังนั้น ก่อนอื่นจึงควรทำความเข้าใจความหมายของศัพท์ไปโดยลำดับ

๒.๑ สวรรค์และความหมายของสวรรค์

“สวรรค์” เป็นคำที่ทุกคนปรารถนา เป็นชื่อแห่งความดี ความสุขสบาย เมื่อนึกถึงโลกแห่งความฝันที่สะดวกสบาย จึงปรารถนาที่จะไปเสวยสุขในสวรรค์ ฉะนั้น ปราชญ์ทั้งหลายจึงได้ให้ความหมายสวรรค์ไว้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงอธิบายความหมายว่า “สวรรค์ คือที่อันเลิศด้วยสมบัติทั้งหลาย มีรูปเป็นต้น กล่าวคือโลกที่ล้ำเลิศสมบูรณ์พูนสุขด้วยกามคุณห้า”^๑

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามความหมายของสวรรค์ว่า “โลกของเทวดา เมืองฟ้าซึ่งสมบูรณ์พูนสุขด้วยความสะดวกสบายที่ดีเลิศ”^๒

---

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑,๖๔๗.

^๒ พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๔๗.

พระราชวรมณี (ประยูรท์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายว่า “สวรรค์ หมายถึง แดนอันดีเลิศ ภพที่เกิดด้วยกามคุณ ๕ หรือโลกที่มีแต่ความสุข โลกของเทวดา โดยทั่วไปแล้วหมายถึง กามาพจรสวรรค์ คือสวรรค์ที่ยังต้องเกี่ยวข้องอยู่กับการเสพกามคุณ”^๓

พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร) ได้ให้ความหมายว่า “สวรรค์ หมายถึง เทวโลกหรือแดนสุขาวดี กล่าวคือโลกที่เต็มไปด้วยความสุขล้วนๆ โลกที่ปราศจากความทุกข์ความเดือดร้อนโดยสิ้นเชิง โลกที่เต็มไปด้วยความสุขในโลภियารมณ์ โลกทิพย์ที่อยู่อาศัยของพวกมีกายทิพย์ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เทวภูมิ คือ ภูมิเป็นที่อยู่ของผู้ผลิตเพลินสนุกสนานไปด้วยเบญจพิธกามคุณารมณ์”^๔

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สวรรค์ หมายถึง สถานที่ผลิตเพลิน รื่นเริง มีความสุข โดยให้ความหมายไว้สองนัย คือผู้ที่เกิดในสถานที่ผลิตเพลิน รื่นเริงบันเทิง ชื่อว่าเกิดในสวรรค์ และจิตใจของผู้ใดมีความผลิตเพลิน บันเทิง มีความสุข ผู้นั้นชื่อว่าได้อยู่บนสวรรค์”^๕

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า “สวรรค์ หมายถึง โลกของผู้เสวยกามารมณ์และสุขเวทนาที่เลิศ กล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในโลกนี้ยังมีการเสพกาม และเสวยเวทนาด้วยอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ คู่เดียวกับโลกมนุษย์ เพียงแต่บัญญัติให้ประณีตและดีกว่าเท่านั้น แต่ก็จัดเป็น โลภิวินัยเพราะยังติดอยู่ในเกลียวของวิญญูสงสาร”^๖

จากคำนิยามและความหมายของสวรรค์เหล่านี้ จึงสรุปว่า สวรรค์ เป็นโลกอีกโลกหนึ่งที่พร้อมไปด้วยความสุขไร้ซึ่งความทุกข์ หรือสถานที่อยู่ของผู้เลิศด้วยทิพยสมบัติอย่างเพียบพร้อมบริบูรณ์ ชื่อว่า โลกสวรรค์

^๓ พระราชวรมณี (ประยูรท์ ปยุตโต) ,พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘) , หน้า ๓๐๖.

^๔ พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี , (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๒๗), หน้า ๕๒๕.

^๕ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

^๖ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ , ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

๒.๒ สวรรค์ตามความหมายรากศัพท์ภาษาบาลี

สวรรค์ตามความหมายของรากศัพท์ภาษาบาลี ที่ประมวลเรียบเรียงไว้ในคัมภีร์ อภิธานวรรณนา ได้ให้ความหมายไว้ ๕ คือ

๑. เทวโลก (เทว + โลก) สวรรค์ เมืองฟ้า เทวโลก มีวงนั้ดละว่า เทวาน์ โลก ภาวน์ = เทวโลก ที่อยู่ของเทวดาชื่อว่าเทวโลก เช่น เทวโลก์ อิโต จูตา ษนติ มนุษย์ทั้งหลายจุติจากมนุษย์โลกนี้แล้ว ย่อมไปสู่เทวโลก

๒. ทิว (ทิว ภิพาย์ + อ) สวรรค์ เมืองฟ้า เมืองทิพย์ เทวโลก มีวงนั้ดละว่า ทิพพุนติ เอกุถาติ = ทิว เมืองทิพย์ที่หมู่เทวดาเพิลคเพิลนอยู่ ชื่อว่าทิวะ เช่น อินทา เทวา สพุรหุมกา สุฉินณน ทิว ปตุคา ทั้งพระอินทร์ เทวดา และพรหม เข้าถึงสวรรค์เพราะธรรมที่ตนประพฤติดีแล้ว

๓. สกุก (สุ + อช กติยั + ณ) สวรรค์ เมืองฟ้า เทวโลก มีวงนั้ดละว่า จิริ จูยเต อสุมินติ อุกโก ฐานั , โสภโน อุกโก สกุก , ปญญณน วา สุกุสุ อชียเตติ = สกุก สถานที่ซึ่งเทวดาสถิตอยู่ยั้งยืน สถานที่อันงดงาม หรือสถานที่ซึ่งผู้มีบุญไปถึงด้วยดี ชื่อว่าสักกะ (ลบ ณ อาเทศ ช เป็น ค ช้อน ค ลบสระหน้า) รูปาทีหิ ปญจหิ กามกุณหิ สุกุสุ อุกโกติ = สกุก สถานที่อันเลิศด้วยกามคุณ ๕ มีรูป เป็นต้น ชื่อว่าสักกะ (สุ + อุกค ลบสระหน้า) และ รูปาทีหิ วิสเบหิ สุกุสุ อุกโกติ = สกุก ภูมิที่งดงามด้วยรูปารมณั้เป็นต้น ชื่อว่าสักกะ เช่น สกุกเวทยติ เสวยสุขอยู่บนสวรรค์

๔. คิทิว (ติ + ทิว) สวรรค์ เมืองฟ้า สวรรค์ชั้นตรีทิพย์ เมืองทิพย์ของเทวดาผู้เป็นใหญ่ ๓ องค์ มีวงนั้ดละว่า ตโย เทวา ทิพพุนติ เอกุถาติ = คิทิว สวรรค์อันเป็นสถานที่เพิลคเพิลนอยู่ของเทวดา ๓ องค์ คือ หริเทพบุตร(เทวดาผู้นำชีวิตสัตว์ไป) หรเทพบุตร(เทพผู้นำทุกสิ่งไปได้เพราะมีอำนาจมีค) และพรหมเทพบุตร ชื่อว่าคิทิวะ เช่น เต ทีฆรตุต คิทิว ปติภูฐา บัณฉิตเหล่านั้นดำรงอยู่บนสวรรค์ตลอดราตรียาวนาน

๕. คิทสาลย (คิทส + อาลย) สวรรค์ เมืองฟ้า ที่อยู่ของเทวดา ๓๐ องค์ สวรรค์ชั้นตรีทศ มีวงนั้ดละว่า คิทสานั เทวานั อาลโย ฐานุนติ = คิทสาลโย สถานที่อยู่ของเทวดา ๓๐ องค์ ชื่อว่าคิทสาลยะ(เป็นชื่อของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์)

นอกจากนี้ยังมีสวรรค์อีกหลายบท เช่น “นาค สุรโลก ติปิฎฐูป อวโรห ผโลทนย มนุทร เสริก สกุก ภวน ข นภา”^๑

สวรรค์ตามความหมายของรูปศัพท์ภาษาบาลีนี้ แม้จะแสดงรูปศัพท์ตามภาษาบาลีที่ต่างกัน แต่ความหมายบ่งถึงสถานที่เช่นเดียวกัน กล่าวคือ เมืองฟ้า เมืองสวรรค์ ได้แก่ โลกอีกมิติหนึ่งซึ่งเป็นโลกทิพย์ เป็นที่อยู่ของพวกมีกายทิพย์ ที่มีความรื่นเริงเพลิดเพลินด้วยทิพย์สมบัติ ด้วยการตามเสวยผลของกุศลกรรมที่ตนทำไว้ในคราวเป็นมนุษย์

๒.๓ สวรรค์ตามที่ปรากฏในพระสูตร

สวรรค์ที่มีปรากฏในพระสูตรมีมากมายหลายแห่ง ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสถึงอนิสงส์แห่งการทำความคิดในระดับต่างๆ แล้ว ตามไปเสวยผลของกรรมนั้นๆ ในที่บางแห่งจะใช้คำว่า สวรรค์บ้าง สுகติโลกสวรรค์บ้าง เทวโลกบ้าง แล้วแต่กรณีจะที่ทรงแสดงธรรมให้เหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่นั้นๆ ส่วนมากแล้วจะใช้คำว่า สวรรค์ เป็นคำหลัก ดังที่ตรัสไว้ในปาณาติปาตสูตรและเขตตูปมาเปตวัตถุว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากการลักทรัพย์ ๑ เว้นจากการประพฤตินิคมในกาม ๑ เว้นจากการพูดเท็จ ๑ เมื่อบุคคลประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้แล้ว เหมือนถูกเชิญมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์ และทลายเมื่อทำกุศลในโลกนี้แล้ว อุทิศให้เปรตทั้งหลาย ครั้นทำกรรมดีแล้ว ย่อมไปสวรรค์^๒

พุทธพจน์นี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงเฉพาะคำว่า สวรรค์ ซึ่งเป็นคำเดียวโดดๆ นอกจากนี้ยังแสดงไว้ในที่หลายแห่ง แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงใช้มากเป็นพิเศษ เพราะเป็นคำง่ายแก่การเข้าใจไม่จำเป็นต้องอธิบายความหมายที่ซับซ้อนจึงใช้แสดงแก่บุคคลทุกระดับ ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็นถึงสถานที่รองรับผลการทำกรรมดีในระดับพื้นฐานแล้ว จึงไปเสวยผลของกรรมนั้นในสวรรค์ และในบางแห่งจะใช้รวมกันว่า เทวโลกและสุคติโลกสวรรค์ โดยเนื้อความแล้วก็หมายถึง ภพที่เกิดด้วยทิพย์สมบัติซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทำบุญกุศลกรรมนั่นเอง และทรงตรัสยืนยัน

^๑ พระมหาสมปอง : มุทิตโต , คัมภีร์อภิธานวรรณนา , (กรุงเทพฯ ๑: โรงพิมพ์ธรรมสภา), หน้า ๓๔-๓๕.

^๒ อัง. จตุกุก. ๒๑ / ๘๑ / ๑๑๐. ; พุ. เปต. ๒๖ / ๓ / ๑๕๒.

ถึงคำทั้งสองนี้ไว้ในที่หลายแห่ง ในฐานะเป็นสถานที่รองรับผลของการปฏิบัติที่ชักนำไปให้เกิดในที่นั้น ด้วยอาศัยอำนาจของการกระทำกรรมนั้นๆ ไว้ จึงจะได้รับผลเช่นนั้น ดังพระพุทธดำรัสที่ทรงตรัสกับพระสารีบุตรในมหาสีนาทสูตรว่า

ดูก่อนสารีบุตร เราขอมรรู้จักเทวดาทั้งหลาย ทางไปสู่เทวโลก และปฏิบัติที่ยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติโดยประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ข้อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เราขอมรรู้ประการนั้นด้วย ดูก่อนสารีบุตร เราขอมกำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า บุคคลผู้นั้นปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ โดยสมัยต่อมา เราขอมเห็นบุคคลนั้น เข้าถึงซึ่งสุคติโลกสวรรค์ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ด้วยจักขุทิพย์อันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์สามัญ^๕

ตามที่ปรากฏในพระสูตรนี้พระองค์ทรงยืนยันว่า ทรงรู้จักเทวดาทั้งหลาย ทรงรู้จักทางไปสู่เทวโลก และข้อปฏิบัติที่ให้สัตว์ไปเกิดในเทวโลก กล่าวคือ บุคคลประพฤติกกรรมใดๆ เมื่อตายแล้วข้อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ทรงทราบถึงกรรมที่บุคคลเหล่านั้นประพฤติกปฏิบัติ และเห็นบุคคลนั้นเกิดเป็นเทวดาเสวยทิพยสมบัติในเทวโลกอีกด้วย

พระพุทธพจน์ที่นำมาอ้างไว้นี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงสวรรค์ที่มีปรากฏในพระสูตร แม้จะเรียกชื่อต่างกันบ้าง แต่ก็หมายถึงสถานที่เดียวกัน นอกจากนี้ยังมีพระสูตรที่กล่าวเฉพาะเรื่องเทวดาโดยตรงและอานิสงส์ของการทำบุญอะไร จึงส่งผลให้ไปเกิดเป็นเทวดาในวิมานนั้นๆ คือในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ได้ประมวลเรื่องเทวดาล้วนๆไว้ในเทวดาสังยุตต์มี ๘๑ สูตร เรื่องเทพบุตรล้วนๆ ในเทวปุตตสังยุตต์มี ๓๐ สูตร และเรื่องท้าวสักกะจอมเทพชั้นดาวดึงส์ที่ไปทูลถามปัญหา กับพระพุทธเจ้าในสักกสังยุตต์มี ๒๕ สูตร พระสูตรเหล่านี้ได้ประมวลเฉพาะเรื่องของเทวดาล้วนๆ และในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ ในวิมานวัตถุได้ประมวลเรื่องการทำบุญอะไร จึงส่งผลให้เทวดาได้วิมานที่อยู่ต่างกัน มีทั้งหมด ๘๕ สูตร ได้ประมวลเรื่องวิมานต่างๆ ของทวยเทพทั้งหมด และยังมีพระสูตรอื่นๆมากมายที่ไม่ได้กล่าวถึงแต่จะกล่าวเฉพาะย่อๆ ที่พ้องกับคำที่กล่าวไว้ข้างบน ส่วนรายละเอียดต่างๆ ขอให้ท่านผู้สนใจศึกษาค้นคว้าตามคัมภีร์ที่กล่าวอ้างแล้วนั้น

^๕ ม. ฎ. ๑๒ / ๑๕๔ / ๑๓๕ - ๑๔๓.

๒.๔ สวรรค์ตามที่ปรากฏในพระอภิธรรม

ในคัมภีร์อภิธรรมแสดงไว้กว้างขวางมากโดยรวมถึงสถานที่ของหมู่สัตว์ที่ไปเกิดในระดับผลของทานและศีลที่เรียกว่าฉกามาพจรสวรรค์ และในระดับผลของภาวนาที่เรียกว่าสวรรค์ชั้นพรหม โดยเรียกตามสถานที่อยู่ ที่เกิดว่า “ ภพ หรือ ภว แปลว่า มี ว่าเป็น คือปรากฏ หรือความเกิดขึ้น ได้แก่ กรรมภพ และอุปปีตติภพ”^{๑๐} โดยมีวจนัตถะว่า

ภวติ เอตสุมติ = ภโว ผลย่อมเกิดขึ้นโดยอาศัยกรรมนั้น ฉะนั้น กรรมที่เป็นเหตุของผลนั้น ชื่อว่า ภพ หรือ ภวตีติ = ภโว ธรรมชาติโดยย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยกรรม ธรรมชาติ นั้นชื่อว่า ภพ

กมฺเมว ภโว = กมฺมภโว กรรมใดที่เป็นเหตุให้ผลเกิดขึ้น ฉะนั้นกรรมนั้นชื่อว่า กัมมภพ ภพคือกรรม ได้แก่อกุศลเจตนา ๑๒ และโลกียกุศลเจตนา ๑๗

อุปฺชชตีติ = อุปฺคฺติ ธรรมชาติใดเข้าไปเกิดในภพใหม่ ฉะนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า อุปปีตติ หรืออุปคฺติ จ โส ภโว จาติ = อุปคฺติภโว ธรรมชาติใดเข้าไปเกิดในภพใหม่ด้วย ได้เกิดขึ้นเพราะอาศัยกรรมด้วย ฉะนั้น กรรมนั้นชื่อว่า อุปปีตติภพ ภพคือความเข้าถึง ได้แก่โลกียวิปากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๒๐

ตามวจนัตถะดังที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า ภพ มี ๒ อย่าง คือ

๑. กัมมภพ คือ การกระทำที่ปรุงแต่งทำให้เกิดขึ้น ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ โลกียเจตนา ๑๗ รวมเจตนา ๒๙ เมื่อจำแนกโดยทวารแล้ว มี ๓ คือ

๑.๑ ทางกายกรรม คือกัมมภพที่เกิดทางกาย ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ มหากุศลเจตนา ๘

๑.๒ ทางวจีกรรม คือกัมมภพที่เกิดทางวาจา ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ มหากุศลเจตนา ๘

๑.๓ ทางมโนกรรม คือกัมมภพที่เกิดทางใจ ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ โลกียกุศลเจตนา ๑๗

๒. อุปปีตติภพ คือ ผลที่เกิดขึ้นในภพนั้นๆ โดยอาศัยกัมมภพเป็นเหตุ ได้แก่โลกียวิปากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๒๐ เมื่อจำแนกโดยภูมิแล้ว มี ๓ คือ

๒.๑ กามภพ คือ สัตว์ที่เกิดในกามภูมิ มี ๑๑ ภูมิ ได้แก่ กามวิปากจิต ๒๓ เจตสิก ๓๓ และกัมมชรูป ๒๐

^{๑๐} อภิ. วิ ๓๕ / ๒๓๔ / ๒๓๕.

๒.๒ รูปภพ คือ สัตว์ที่เกิดในรูปภูมิ มี ๑๖ ภูมิ ได้แก่ รูปาวจรวิปากจิต ๕ จักขุวิญญาณ ๒ โสทวิญญาณ ๒ สัมปฏิจฉนจิต ๒ สันตীরณจิต ๓ เจตสิก ๓๕ กัมมขรูป ๑๕

๒.๓ อรูปภพ คือ สัตว์ที่เกิดในอรูปภูมิ มี ๔ ภูมิ ได้แก่ อรูปาวจรวิปากจิต ๔ และ เจตสิก ๓๐^{๑๑}

ในกรรมและอุบัติ ที่จัดอุบัติ เป็นภพเพราะเกิดขึ้น และจัดกรรม เป็นภพโดยผล ไواهر คือกล่าวถึงถึงผล เพราะกรรมเป็นเหตุแห่งภพ นอกจากนี้ยังได้แบ่งออกเป็นรายละเอียดต่างๆ โดยวิญญาณบ้าง ชั้นบ้าง ตามความประณีตของจิตและเจตสิก ในที่นี้แสดงเฉพาะภพที่จำแนกออกเป็นภูมิ ๓ โดยแบ่งตามจำนวนชั้นของจิตและเจตสิกที่ละเอียดขึ้นไป เพื่อแสดงให้เห็นถึงภพภูมิที่หมู่สัตว์ไปเกิดในระดับภูมิจิตที่แตกต่างกันในภพที่ชื่อว่าสวรรค์

อีกนัยหนึ่งในคัมภีร์คู่มือศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ ได้กล่าวถึง แคนสวรรค์ในความหมายแห่งคำว่า สุกคติภูมิ ดังนี้

สุคติ หมายถึง เป็นที่เกิดแห่งความสุขสบาย แยกบทเป็น สุ แปลว่า ดี คติ แปลว่า ที่ไปเกิดของสัตว์ โดยนัยแห่งวงนัตถะว่า สุนุทธา คติ = สุกคติ ภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งสัตว์ด้วยดี (มีความสุข) ชื่อว่า สุกคติ มี ๓ อย่าง คือ

๑. อคาริยปฏิบัติสุคติ หมายถึง กฤหัสถ์ผู้ประพฤตสุจริตด้วยกุศลกรรม

๒. อนาคาริยปฏิบัติสุคติ หมายถึง บรรพชิตผู้ปฏิบัติกัณธธุระและวิปัสสนาธุระ

๓. คติสุคติ หมายถึง กฤหัสถ์ที่ดี บรรพชิตที่ดี ผู้ปฏิบัติชอบเมื่อถึงแก่ความตาย ได้

ไปบังเกิดในมนุษย์โลก เทวโลก หรือพรหมโลก

สุคติภูมิในที่นี้มุ่งหมายเฉพาะในคติสุคติ คือ เกิดในภูมิที่ดี มีความสุข มี ๓ คือ

๑. กามสุคติภูมิ มี ๑๖ ภูมิ ได้แก่ มนุษย์ ๑ เทวดา ๑๖

๒. รูปาวจรภูมิ มี ๑๖ ภูมิ ได้แก่ พรหม ๑๖ ชั้น

๓. อรูปาวจรภูมิ มี ๔ ภูมิ ได้แก่ อรูปพรหม ๔ ชั้น

กามสุคติภูมิ หมายถึง สุกคติที่เกิดพร้อมด้วยกามตัณหา ได้แก่ สัตว์ทั้งหลายที่เกิดในกามสุคติภูมิเนื่องมาจากกามตัณหา คือ อารมณ์ที่อยากเห็นรูป อยากฟังเสียง อยากดมกลิ่น อยากลิ้มรส อยากถูกต้องสัมผัส ในขณะที่เห็น ได้ยิน เป็นต้น ก็เกิดความยินดีคิดใจในรูปในเสียงนั้น ซึ่งเรียกว่าเกิดพร้อมด้วยกามตัณหา แล้วทำกุศลกรรมเนื่องด้วยกามารมณ์เหล่านั้น กล่าวคือ

^{๑๑} มุลนิธิ แนบ มหานครานนท์, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ, ปริเฉทที่ ๘ (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่อักษรเนศวรการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๖.

สัตว์ทั้งหลายที่จะเกิดเป็นมนุษย์และเทวดาได้ จะต้องเป็นไปด้วยอำนาจของท่าน คีต ภาวนาอันเป็นมหากุศลที่ได้สั่งสมไว้ในชาติก่อน แต่มหากุศลที่นำไปเกิดเป็นมนุษย์และเทวดายังต้องเกิดอยู่ในภูมิทั้ง ๓๑ ภูมิ ที่เรียกว่าสังสารวัฏ เพราะภูมิทั้ง ๓๑ นี้ จัดเป็นทุกข์สังขะ คือ มีความเกิดดับ หรือเกิดแก่เจ็บตาย เป็นต้น แม้จะเกิดเป็นมนุษย์และเทวดาด้วยมหากุศลก็จริง แต่ยังไม่พ้นจากทุกข์สังขะนั้นได้ ธรรมดาทุกข์สังขะจะมีขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่มีเหตุที่จะให้เกิดขึ้นย่อมไม่ได้ จะมีปรากฏขึ้นมาได้ต้องเนื่องมาจากรากฐานคือสมุทัยสังขะ สมุทัยสังขะที่เป็นมูลรากของทุกข์สังขะที่เป็นมนุษย์และเทวดานี้ ได้แก่ กามตัณหานั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงมีวจนัตถะว่า “ กามสทจริตา สுகติ = กามสุคติ แปลว่า สุกติภูมิที่เกิดพร้อมด้วยกามตัณหาชื่อว่า กามสุคติ”^{๑๒}

กามสุคติภูมิมี ๗ คือ “มนุษย์ภูมิ ๑ และเทวภูมิ ๖ คือ จาคุมหาราชิกาภูมิ ดาวดึงส์ภูมิ ยามาภูมิ ดุสิตาภูมิ นิมมานรดีภูมิ ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ”^{๑๓} ในการศึกษาวิจัยนี้จะแสดงเฉพาะกามสุคติภูมิที่เป็นเทวภูมิ ๖ ภูมิ หรือสวรรค์ ๖ ชั้น

๒.๕ สวรรค์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา

สวรรค์ตามที่ปรากฏในอรรถกถานั้นมีหลายแห่ง ในที่นี้จะประมวลมาบางคัมภีร์เพื่อเป็นหลักฐานการอ้างอิงเท่านั้น ในมงคลสูตรตอนกล่าวด้วยการประพาศิธรรมได้กล่าวถึงสวรรค์ ๒๖ ชั้น โดยแบ่งออกตามที่อยู่ของผู้ได้บรรลุมานภูมิทั้ง ๔ ชั้น จัดเป็นพรหมโลก ๒๐ ชั้นตามคุณสมบัติของผู้ได้องค์ฌาน คือ

๑. ปฐมฌาน ได้แก่ พรหมปาริทัชชา พรหมปุโรหิตและมหาพรหมา
๒. ทุติยฌาน ได้แก่ พรหมปริตตภา พรหมอัปปมาณาภา และพรหมอาภัสรา
๓. ตติยฌาน ได้แก่ พรหมปริตตสุภา พรหมอัปปมาณสุภา และพรหมสุกภิณา
๔. จตุตถฌาน ได้แก่ พรหมเวหีผลา และพรหมอสัญญีสัตว์

รวมเป็นชั้นพรหม ๑๑ ชั้น ตามคุณสมบัติขององค์ฌาน และพรหมชั้นสุทธาวาสที่อยู่ของพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีอีก ๕ ชั้น คือ พรหมอวิหา พรหมอดัปปา พรหมสุทัสสา พรหมสุทัสสี และพรหมอกนิษฐา รวมทั้งรูปพรหมอีก ๔ ชั้น คือ อากาसानัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ และเนวสัญญานาสัญญาตนะ รวมเป็นพรหมโลกทั้ง

^{๑๒} มูลนิธิ แนบ มหานิรานนท์ , คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ , ปริเภทที่ ๕ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์ ๒๕๔๔) , หน้า ๓๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๒.

หมด ๒๐ ชั้น และสวรรค์ชั้นนภามาพรอีก ๖ ชั้น คือ ชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี รวมเป็นสวรรค์หรือเทวโลกทั้งหมด ๒๖ ชั้น

ในเทวโลกทั้ง ๒๖ ชั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงภูมิ คือที่เกิดขึ้นของเทวดาทั้งหมด ด้วยการประพุดติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ โดยแบ่งประเภทออกดังนี้

๑. การเกิดขึ้นในภกามาพรสวรรค์ ย่อมสำเร็จได้ด้วยผลของสุจริตทั้ง ๓ คือ กายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต

๒. การเกิดขึ้นในพรหม ๑๑ ชั้น ย่อมสำเร็จได้แก่ผู้บำเพ็ญกสิณด้วยการมีศีลเป็นพื้นฐาน เมื่อทำบริกรรมถึงที่สุดแล้วย่อมบรรลุถึงองค์ฌานชั้นนั้นๆ เริ่มต้นแต่ชั้นปฐมฌานถึงชั้นจตุตถฌานจึงจะสามารถเข้าถึงชั้นพรหมได้ตามระดับชั้นของฌานหรือเรียกว่า รูปาวจรฌาน

๓. การเกิดในพรหมชั้นสุทธาวาส ๕ ชั้น ย่อมสำเร็จได้แก่ผู้ทำรูปาวจรฌานให้เป็นบาทแล้ว เจริญวิปัสสนาจนสำเร็จเป็นพระอนาคามีบุคคลจึงจะสามารถไปเกิดได้

๔. การเกิดในอรุณาน ๔ ชั้นได้แก่ผู้ทำรูปาวจรฌานให้เป็นบาทแล้ว ยังอรุณาวจรสมาบัติให้เกิดขึ้น จึงจะสามารถไปเกิดได้ ส่วนบุคคลผู้ทำรูปาวจรฌานและอรุณาวจรฌานให้เป็นบาทแล้ว เจริญวิปัสสนาต่อไป ย่อมดำเป็นพระอรหันต์^{๑๔}

สวรรค์ในมงคลสูตรนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงผลของการประพุดติธรรมโดยตรง กล่าว คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ซึ่งรวมลงในระดับชั้นของ ศีล และสมาธิ ซึ่งส่งให้ผู้ปฏิบัติไปยังเกิดในสวรรค์โดยเฉพาะ ดังนั้น ในที่นี้จึงคร้ถึงเทวโลกเท่านั้น

ในคัมภีร์ปุกรณ์พิเศษชื่อวิสุทฺธิมรรค ได้กล่าวถึงสวรรค์ในความหมายของการวิเคราะห์คำศัพท์ว่า

คำว่าสุคติศัพท์ ท่านรวบรวมเอามนุษย์คติเข้าด้วย ส่วนสัตคศัพท์ ท่านถือเอาเทวดาคืออย่างเดียว มีความหมายแห่งคำดังนี้ คือ ในคำว่าสุคติโลกสวรรค์นั้น ภูมิที่ดีชื่อว่าสุคติ เพราะเป็นคติที่ดี ชื่อว่าสวรรค์เพราะเลิศด้วยดีด้วยอารมณ์ทั้งหลายมีรูป เป็นต้น ทั้งหมดนี้จึงได้ชื่อว่าโลก เพราะมีอันจะต้องทรุคโทรมไป^{๑๕}

เพราะฉะนั้น มนุษย์โลกจึงจัดเป็นกามสุคติภูมิเช่นเดียวกับภกามาพรสวรรค์ ท่านจึงได้ระบุคำเรียกไว้ ๒ คำคือ สุคติ หมายถึงเทวดาและมนุษย์ ส่วนสัตคละ หมายถึงเฉพาะ

^{๑๔} มงคล. ๒ / ๖๕ / ๖๑.

^{๑๕} วิสุทฺธิ. ๒ / ๒๗๗.

เทวดาเท่านั้น แม้ภูมิทั้งสองจะมีความแตกต่างกันด้านความหยาบและประณีต ด้านการเสวย
 กามาคุณารมณ์ที่เลิศเหนือกว่ากันก็ตาม แต่ก็จัดเป็นโลกอีกโลกหนึ่งที่ต้องทรุดโทรมไป กล่าว
 คือ ยังมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ภายในหลักสังสารวัฏตามอำนาจของกิเลส กรรม และวิบาก ซึ่ง
 เป็นวงจรชีวิตของสรรพสัตว์ผู้ยังมีสินอาสวะ

๒.๖ หลักสังสารวัฏ

ตามหลักพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ผลของความดี ความชั่ว
 และสังสารวัฏการเวียนว่ายตายเกิด เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนเกิดมานับชาติไม่ถ้วน ครอบงำที่ยัง
 มีกิเลส อันเป็นประจักษ์อย่างเหนียวในเมล็ดพืชซึ่งมีอวิชชา(ความไม่รู้)เป็นเค้ามูล จะต้องมีการ
 เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพชาติต่างๆ ตามแรงเหวี่ยงของกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนกระทำไว้ ซึ่ง
 จะส่งผลไปให้เกิดในภพชาตินั้นๆ จนกว่าจะหมดสิ้นกิเลส เมื่อหมดสิ้นกิเลส เป็นพระอรหันต์
 แล้วก็จะเข้าสู่พระนิพพาน ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ดังพุทธภาษิตที่พระพุทธ
 เจ้าตรัสไว้ว่า “ สัตว์บางพวกย่อมเกิดในครรภ์ พวกที่ทำกรรมชั่วไว้ไปนรก พวกที่ทำกรรมดี
 ไว้ไปสวรรค์ ส่วนท่านที่หมดกิเลสแล้ว ย่อมปรินิพพาน”^{๑๖} เพราะเหตุนั้น มนุษย์ทั้งหลาย
 เมื่อตายแล้วเกิดอีกก็มี ไม่ต้องเกิดอีกก็มี ผู้ที่ต้องเกิดอีกคือผู้ที่ยังมีกิเลส แต่จะเกิดเป็นอะไร อยู่
 ในภพภูมิไหนนั้น ขึ้นอยู่กับผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่กระทำไว้ เมื่อทำกรรมดีก็ต้องไปเสวย
 ผลในสวรรค์ ทำกรรมชั่วก็ต้องไปเสวยผลในนรก ส่วนผู้ที่ไม่ต้องเกิดอีกคือพระอรหันต์ เพราะ
 หมดกิเลสอันเป็นเหมือนยางเหนียวในพืช เมื่อพืชหมดยางเหนียวแล้วก็ปลูกไม่ขึ้น เมื่อเป็นเช่น
 นั้นก็ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก เพราะฉะนั้น จึงมีหลักอยู่ว่า ถ้ามีกิเลสตัณหาจะต้องเกิดอยู่รำไป จน
 กว่าจะละกิเลสตัณหาที่นั่นได้หมด จึงจะหยุดวงจรการเวียนว่ายตายเกิดได้ สำหรับผู้ที่มีกิเลส
 ตัณหาที่ต้องไปเกิดในภพภูมิต่างๆ จะต้องประกอบด้วยหลักของสังสารวัฏ ๓ ประการ คือ

๑. วิญญาณ(ปฏิสนธิจิต)เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่พร้อมจะงอกขึ้นมาเป็นลำต้น
๒. กิเลส หรือตัณหา ซึ่งเปรียบเหมือนกับยางเหนียวเป็นเชื้อชีวิตในเมล็ดพืช
๓. กรรม จะเป็นตัวกำหนดเขตว่า จะเกิดในภพภูมิใด เหมือนดินสำหรับเพาะ
 เมล็ดพืช^{๑๗}

^{๑๖} พุ. ฐ. ๒๕ / ๑๒๖ / ๔๕.

^{๑๗} อญ. ติก. ๒๐ / ๗๗ / ๓๐๑.

ตามนัยนี้มนุษย์จะเกิดใหม่ได้จะต้องอาศัยกรรม กิเลสหรือตัณหา และวิญญูณ ทั้ง ๓ อย่างนี้ ต้องสัมพันธ์กันจะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เปรียบเหมือนการปลูกพืชพันธ์ ต้องมีเมล็ด มียางเหนียวหรือเชื้อในเมล็ดและดิน ในทางตรงกันข้ามเมล็ดพืชที่หมดเชื้อแล้ว จึงไม่อาจเพาะให้เกิดขึ้นอีกได้ ไม่ว่าดินจะดี ด้ปุ๋ยวิเศษอย่างไรก็ตาม จิตหรือวิญญูณที่หมดสิ้น กิเลสแล้ว ย่อมเกิดใหม่อีกไม่ได้เช่นกัน

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จึงเป็นตัวแปรสำคัญ ในการจำแนกบุคคลให้มีความหยาบและประณีตแตกต่างกันตามผลแห่งกรรม เพราะการกระทำ ในอดีต ส่งผลให้ปัจจุบัน การกระทำในปัจจุบัน ส่งผลให้อนาคต ฉะนั้น จึงควรมุ่งมั่นกระทำ กรรมดีซึ่งจะส่งผลให้เป็นสุขในโลกนี้และโลกหน้า ตลอดจนพัฒนาตนให้หมดสิ้นจากกิเลสอา สวะหลุดพ้นจากภพภูมิได้

๒.๗ กามาวจรภูมิ ๑๑

กามาวจรภูมิ ภูมิที่เป็นกามาวจร กล่าวคือสัตว์ผู้เกิดในภพนี้ ยังมีความเกี่ยวข้องกับ ด้วยกามคุณ ยังเสพกาม ท่องเที่ยวไปด้วยอำนาจแห่งกามอยู่ จำแนกเป็น ๑๑ ชั้น คือ

๑. นิรยะ นรก ที่อยู่อันปราศจากความสุขความเจริญ หรือที่อยู่ของพวกสัตว์นรก
๒. ปิตติวิสัย ภูมิของเปรต ที่อยู่ของสัตว์ผู้มีความเดือดเพราะอดอยาก หิวโหย
๓. อสุรกาย ภูมิของอสุรกาย ที่อยู่ของสัตว์ผู้ไม่มีความอิสระ และสนุกรื่นเริง
๔. ตีรจฉานโยนิ กำเนิดสัตว์เครื่องฉาน คือสัตว์ที่ขวางจากมรรคผล
๕. มนุษยโลก โลกที่อยู่อาศัยของมนุษย์ทั้งหลาย
๖. จาคุมหาราชิกา ภูมิของเทวดาชั้นจาคุมหาราชิกา
๗. ดาวดึงสา ภูมิของเทวดาชั้นดาวดึงส์
๘. ยามา ภูมิของเทวดาชั้นยามา
๙. ตูลิตา ภูมิของเทวดาชั้นตูลิต
๑๐. นิมมานรตี ภูมิของเทวดาชั้นนิมมานรตี
๑๑. ปรนิมมิตตวสวัตตี ภูมิของเทวดาชั้นปรนิมมิตตวสวัตตี^{๑๘}

^{๑๘} ศักดิ์สิทธิ์ โรจน์แสงรัตน์, อภิธรรมสารัตถดสังกะ เล่ม ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๓.

ภพเป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้ง ๑๑ ชั้นนี้ ชั้นที่ ๑ - ๔ จัดเป็นอบายภูมิหรือทุคติภูมิ เพราะเป็นที่อยู่ของสัตว์ที่ปราศจากกุศลกรรม คือไม่มีโอกาสทำกุศลกรรม เพราะต้องถูกทรมานตลอดเวลา ชั้นที่ ๕ เป็นที่อยู่ของมนุษย์โลก ชั้นที่ ๖ - ๑๑ เป็นสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ คือที่อยู่ของเทพบุตรเทพธิดาทั้งหลายผู้มีความพอใจเพลิดเพลินในกามคุณ ตั้งแต่ชั้นที่ ๕ - ๑๑ จัดเป็นกามสุคติภูมิ คือภูมิที่ดีซึ่งยังต้องเกี่ยวข้องกับกามคุณ

แม้มนุษย์ภูมิจะไม่ใช้สวรรค์ก็ตาม แต่ก็จัดเป็นสุคติภูมิ (ภูมิที่ดี) เหมือนกับสวรรค์ เพราะมนุษย์ได้ถือกำเนิดมา เพราะกรรมดีบ้าง กรรมชั่วบ้าง ปะปนกัน แต่มนุษย์จะได้เปรียบชาวสวรรค์ในสามด้าน คือ ความกล้าหาญ มีสติและมีการประพฤติกุศลธรรมจรรยา ดังในฎีกา อภิธรรมมัตถวิภาวินีได้แสดงถึงคุณสมบัติของมนุษย์ว่า “ พวกสัตว์ที่ชื่อว่า มนุษย์ เพราะอธิบายว่า มีใจสูงโดยความเป็นผู้มีใจอย่างอุกฤษฏ์ด้วยคุณทั้งหลาย มีสติ มีความเป็นผู้กล้า ความเป็นผู้สมควรแก่พรหมจรรย์ เป็นต้น ”^{๑๕} ดังนั้น มนุษย์ภูมิจึงจัดเป็นหนึ่งในกามสุคติภูมิ คือภูมิที่ดีที่ยังมีความเกี่ยวข้องกับด้วยการเสพกามคุณคุณภูมิของชาวสวรรค์

กามาวจรภูมิ ๑๑ คือ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ บรรดาภูมิเหล่านี้ แบ่งตามคุณสมบัติของผู้กระทำความผิด คือ อบายภูมิ ๔ จัดเป็นที่อยู่สำหรับผู้ประกอบอกุศลกรรม มนุษย์ภูมิ และเทวภูมิทั้งสองภูมินี้จัดเป็นที่อยู่สำหรับผู้ประกอบกุศลกรรม เพราะจัดเป็นสุคติภูมิเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันด้านคุณสมบัติ ในด้านการประพฤติกุศลธรรมจรรยา หลุดพ้นกิเลสตัณหาจะดีกว่า แต่ด้านทิพยสมบัติเทวดาจะดีกว่า ดังนั้น ภพภูมิจึงเป็นที่อาศัยของจิตเกิดขึ้นมาเพื่อรองรับสภาพของจิตที่ดีและชั่วซึ่งจะนำหมู่สัตว์ให้ไปเกิดในภพภูมิต่างๆ

๒.๘ สวรรค์และนรก ๓ ประเภท

เมื่อพูดถึงเรื่องสวรรค์จะต้องพูดถึงเรื่องนรก เพราะเป็นของคู่กัน เหมือนกับความดีและความชั่วเป็นสิ่งคู่กัน เรื่องนรกสวรรค์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อพระพุทธศาสนายืนยันว่า สวรรค์และนรกมีจริง ถ้านรกและสวรรค์มีจริงแล้ว มีอยู่ที่ไหน ปัญหานี้เป็นเรื่องที่ท่านโบราณจารย์ทั้งหลาย ได้อธิบายไว้หลายทรรคนะตามแนวคิดของตน ในที่นี้จักแสดงให้เห็นตามความเชื่อถือมาแต่ครั้งโบราณถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือสวรรค์และนรก ๓ ประเภท ซึ่งพระเทพวิสุทธิกวี ได้แสดงทศนะไว้ในหนังสือพรรณนาศวรรค์ ดังนี้

^{๑๕} อภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกา , ปริเฉทที่ ๕ , (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย , ๒๕๑๖) หน้า ๒๐๓.

๑. สวรรค์ในอภินิหารใจ หมายถึง ในขณะที่ใจมนุษย์ประกอบด้วยพรหมวิหาร คือมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หรือมีความสุข ปิติยินดี เบิกบาน ไม่มี ความกระวนกระวายร้อนใจ มีความสบายกายสบายใจที่ได้เสวยอารมณ์อันเป็นที่ ตั้งแห่งความสุข ในขณะนั้น ผู้นั้นเท่ากับได้ขึ้นสวรรค์ แต่เมื่อใดที่ใจเต็มไปด้วย ความโลภ โกรธ หลง ถูกกิเลสเผาไหม้กายและจิตใจให้เดือดร้อน กระวนกระวาย มีความอหิวาตพยาบาท ทุกข์กายทุกข์ใจ เมื่อได้เสวยอารมณ์ไม่เป็นที่พอใจ ผู้นั้น เท่ากับตกนรก การตกอยู่ในสภาพอาการอย่างนี้ จัดเป็นนรกสวรรค์ในชาตินี้ไม่ ต้องรอชาติหน้า

๒. สวรรค์และนรกในโลกมนุษย์ หมายถึง บางคนเกิดมามีสุขมาก มีทุกข์น้อย มีความสนุกเพลิดเพลินรื่นเริง มีเงินทอง รูปร่างสวยงาม กำลังกายแข็งแรง ไม่มี โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมากมาย ต้องการสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้น ตลอด ชีวิตที่เกิดมามีแต่ความสุขไร้ความทุกข์ ภาวะสุขที่ผู้นั้นเสวยคือสวรรค์ในโลก มนุษย์ แต่บางคนที่เกิดมาแล้วมีความทุกข์ เช่น ตาบอด หูหนวก เป็นบ้า ไข้ ไม่สม ประกอบ มีโรคภัยไข้เจ็บ เสวยทุกข์เวทนาต่างๆ หากความสุขไม่ได้ หรือถูกจองจำ ในคุกไม่มีอิสระเสรีภาพ ต้องทนทุกข์ทรมานด้วยการถูกบังคับให้ทำงานหนัก ถูก ทารุณกรรมต่างๆ บุคคลที่เสวยภาวะทุกข์เช่นนี้ ชื่อว่าตกนรกในโลกมนุษย์

๓. สวรรค์และนรกในโลกอื่นที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตา หมายถึง สวรรค์ที่มี อยู่ในโลกอื่น มีเทวดาศักดิ์อยู่ เช่น สวรรค์ชั้นจตุรุมหาราชและดาวดึงส์ เป็นต้น มีการเป็นอยู่ที่คิเลศ ประณีตกว่าโลกมนุษย์หลายพันเท่า ในค้ำนต่างๆ เช่น อาหาร อุณหภูมิ หรือดินฟ้าอากาศ เป็นต้น นี้เรียกว่า โลกสวรรค์ ส่วนนรกที่เป็นโลกอื่น คือนรกที่มีสัตว์เสวยทุกข์อยู่ด้วยอำนาจอกุศลกรรม เช่น อเวจีมหานรก และโลกัน- ดริยนรก เป็นต้น มีการเป็นอยู่ลำบากยากแค้นกว่าความลำบากในโลกมนุษย์หลาย เท่า ด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น อาหาร อุณหภูมิ ดิน ฟ้า อากาศ ที่ไม่ดี เป็นต้น นี้เรียกว่า นรกในโลกอื่น ^{๒๐}

สภาวะสุขและทุกข์เหล่านี้ เป็นการยืนยันให้เห็นถึงนรกและสวรรค์มีอยู่จริงทั้งใน โลกนี้และโลกอื่น เมื่อพิจารณาอีกนัยหนึ่งจะเห็นได้ว่า นรกสวรรค์ไม่ใช่สิ่งที่อยู่ไกลตัว เป็นสิ่ง มีอยู่ในตัวของทุกๆ คนที่สามารถสัมผัสได้ และมีอยู่นอกตัวในโลกมนุษย์ที่สามารถเห็นได้ด้วย

^{๒๐} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๘.

ตัวเอง ด้วยความรู้สึกละและการเสวยอารมณ์ต่างๆ โดยนำอารมณ์เหล่านั้นมาเปรียบเทียบสิ่งดีกับไม่ดีที่ปรากฏออกมาในขณะนั้น แล้วแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างความสุขกับความทุกข์ สิ่งไหนเป็นความสุขคือสวรรค์ สิ่งไหนเป็นความทุกข์คือนรก ด้วยอาการอย่างนี้จะสามารถสัมผัสสนรกรสวรรค์ในโลกนี้ได้ ส่วนนรกรสวรรค์ในโลกอื่นจะต้องทำความเข้าใจพอสมควร เพราะไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ด้วยสายตาและสัมผัส ต้องอาศัยพระสัมพันธคุณของพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงไว้เป็นหลักฐานยืนยัน เพราะผู้ที่มองเห็นโลกทิพย์ด้วยตนเองจะต้องมีสมาธิสูง แม้พระพุทธเจ้าก่อนจะตรัสรู้ต้องเข้าสมาธิสูงและลึก จึงสามารถเห็นเทวดาและเจรจากับเทวดาได้ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย ก่อนการตรัสรู้เรายังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ เรากำหนดเห็นแสงสว่างได้ แต่ครั้งแรกยังไม่เห็นรูปเทวดาทั้งหลาย เราจึงเกิดความคิดว่า ถ้าเราเพียงกำหนดแสงสว่างได้แล้ว และเห็นรูปเทวดาทั้งหลายได้ ด้วยญาณพรตนะของเรา ก็จะบริสุทธิยิ่งขึ้น ดังนั้น ในเวลาต่อมาเราจึงไม่ประมาท พยายามปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น เราจึงได้เห็นแสงสว่างด้วย และเห็นรูปเทวดาทั้งหลายได้ด้วย และอยู่ในสมาธิสนทนากับเทวดาได้ด้วย ญาณพรตนะของเราก็บริสุทธิยิ่งขึ้น ^{๒๐}

พระพุทธพจน์นี้ยืนยันให้ทราบว่า เทวดาหรือพวกกายทิพย์มีจริง แต่ต้องเห็นด้วยการเข้าสมาธิที่สูงและลึก แม้พระสาวกของพระองค์ผู้มีสมาธิแก่กล้าก็สามารถเห็นและสนทนากับเทวดาในสมาธิได้เช่นเดียวกัน ถึงปุถุชนจะไม่สามารถเห็นได้ด้วยตนเอง แต่มีความเชื่อในเรื่องนี้ก็จะประ โยชน์อย่างยิ่งต่อตนเอง เพราะผู้ที่เชื่อในเรื่องนี้ย่อมเป็นผู้หนักแน่นในกุศลธรรม หน่ายต่ออกุศลธรรม ส่วนผู้ที่ไม่เชื่อเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์ โลกนี้ และโลกหน้ามีจริง จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในอปิณณกสูตรว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์บางพวกมีวาทะและทิฎฐิอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ๑ การบูชาไม่มีผล ๑ การเคารพบูชาไม่มีผล ๑ ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี ๑ โลกนี้ไม่มี (คือสัตว์ที่ตายจากโลกอื่นมาเกิดในโลกนี้ไม่มี) ๑ โลกอื่นไม่มี (คือสัตว์ที่ตายจากโลกนี้ไปเกิดในโลกอื่นไม่มี) ๑ ฤๅษณาไม่มี ๑ ฤๅษณบิคาไม่มี ๑ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะไม่มี ๑ สมณพราหมณ์ที่ปฏิบัติสติปฏิบัติชอบทราบชัดถึงโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาอันยิ่งเองและสามารถทำให้ผู้อื่นรู้ตาม

^{๒๐} อจ. นวก. ๒๓ / ๑๖๑ / ๒๓๕.

ด้วยไม่มี ๑ ...ภิกษุทั้งหลาย ปรโลกมีอยู่แท้ๆ แต่เขากลับเห็นว่าไม่มี ความเห็น
ของเขาเป็นมิจฉาทิฎฐิ^{๒๒}

เพราะฉะนั้น มิจฉาทิฎฐิ ๑๐ ประเภท พระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้นี้แสดงให้เห็นถึงโลก
อื่นอันเป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ นรก สวรรค์ และ บาป บุญ เป็นต้น มีอยู่อย่างแน่นอน ดังนั้นผู้ที่ไม่
เชื่อในเรื่องนี้ ถือว่าเป็นผู้มีความเห็นผิด เขาย่อมมีคติเป็น ๒ อย่างคือ นรก และกำเนิดสัตว์
เดรัจฉานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่พระพุทธองค์ ทรงแสดงแก่พอบ้านตาลบุตรไว้ว่า “ดูก่อนนาย
คามณี เราย่อมกล่าวคติ ๒ อย่างคือ นรก หรือกำเนิดสัตว์สัตว์เดรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่ง
สำหรับบุคคลผู้มีความเห็นผิด”^{๒๓}

สรุปแล้ว พุทธศาสนิกชนจึงควรเชื่อในสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ จากคำกล่าวยืนยัน
ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เน้นให้เชื่อเรื่องกฎของกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่ง
จะเป็นทางชักนำให้บุคคลมุ่งประกอบกรรมดี ที่เป็นประโยชน์แล้วมุ่งไปเกิดยังสุคติโลกสวรรค์
และเว้นจากการทำกรรมชั่ว ที่จะนำไปเกิดในอบายภูมิ ดังนั้น ผลของการกระทำกรรม จึงเป็น
ตัวแปรที่สำคัญที่บุคคลสามารถจะเลือกฐานะที่เหมาะสมกับตนเองเพื่อรับทุกข์ในอบายภูมิ หรือ
ความสุขในสรวงสวรรค์ต่อไป

๒.๕ ลักษณะทั่วไปของสวรรค์

เมื่อมองโดยภาพรวมๆ แล้ว ลักษณะทั่วไปของสวรรค์ หมายถึง สถานที่พร้อม
ไปด้วยความสุขไร้ความทุกข์ บันเทิงรื่นรมย์ รื่นเริง ไพเราะ ปลอดภัย ด้วยทิพยสมบัติต่างๆ อย่าง อากาศ
อากาศ สภาพแวดล้อม ปราสาทราชวังที่อยู่อาศัย เครื่องบริโภคนิเวศทุกอย่าง สะดวกสบายไม่
ขัดสน สรุปเป็นหัวข้อพอสังเขป ดังนี้

๑. ภพที่อยู่ของพวกโอปปาติกกำเนิด คือเกิดมุคฺขขึ้นเจริญเติบโตทันที ไม่ต้อง
อาศัยมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีรูปร่างเป็นผู้ใหญ่ ถ้าเป็นผู้ชาย
เรียกว่า เทพบุตร เป็นหญิงเรียกว่า เทพธิดา มีกายทิพย์ สมบัติทิพย์ และบริบูรณ์
ด้วยเบญจกามคุณที่เลิศ

^{๒๒} ม. ม. ๑๓ / ๕๔ / ๕๘.

^{๒๓} ตี. สพ. ๑๘ / ๓๕๔ / ๓๕๒.

๒. มีแสงรัศมีทิพย์ใสผุดผ่องพุ่งออกจากร่าง แสงจากรัตนะต่างๆ และจากปราสาทส่องสว่างไสวสวยงามไปทั่วบริเวณ แทนแสงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ จึงไม่มีกลางวันและกลางคืน

๓. มีอากาศบริสุทธิ์คั่งที่ ไม่หนาว ไม่ร้อน มีลมอ่อนๆ พัดโชยเย็นกายตลอดเวลา มีดอกมณฑาทิพย์ส่งกลิ่นหอมอบอวนทวนลม มีสระน้ำ และอุทยาน ให้ชาวสวรรค์ได้เที่ยวชมเพลิดเพลินรื่นเริงใจ

๔. มีสุธาโภชนาคีเลศ รสกลมกล่อมเป็นอาหาร ไม่ต้องรับประทานให้เสียเวลา เพียงนึกเท่านั้น ก็อิ่มได้ดังปรารถนาและไม่ต้องขับถ่ายของเสียเหล่านั้น ออกจากร่างกายดังเช่นมนุษย์ ไม่มีสิ่งปฏิกูลใดๆ ปรากฏให้เห็น แม้เมื่อถึงคราวจุติร่างกายก็จะหายไปทันที

๕. มีที่อยู่อาศัย คือวิมานเป็นปราสาทสวยงามวิจิตร ตระการตา คือวิมานทอง เปล่งแสงทองประกาย วิมานเงินเปล่งแสงสีเงินนวลผุดผ่อง วิมานแก้ว เปล่งแสงแวววาวสดใส และมีวิมานต่างๆ เช่น กุญชรวิมาน เป็นต้น พรั่งพร้อมด้วยความงามรุ่งเรืองด้วยรัตนะต่างๆ มีสีและทรวดทรงวิจิตรสวยงาม

๖. มีเครื่องกุษาอาภรณ์เครื่องประดับต่างๆ เป็นทิพย์สวยงาม มีรัศมีพวยพุ่งเป็นสีต่างๆ มีดนตรีทิพย์ขับประโคมขาน ร้องเสียงไพเราะเสนาะโสตยิ่ง และการพ้อนรำรื่นเริงต่างๆ สุขสำราญเพลิดเพลินอารมณ์^{๒๔}

ลักษณะที่พิเศษเหล่านี้แสดงโดยภาพรวมทั่วไป ของสวรรค์ตามที่เข้าใจกัน ส่วนรายละเอียดต่างๆ ถึงความประณีตและดีเลิศวิเศษกว่ากันนั้น จะกล่าวในสวรรค์แต่ละชั้นข้างหน้า เพราะความวิจิตรบรรจงสวยงามและบริบูรณ์ด้วยสุขเช่นนี้ สวรรค์จึงเป็นแดนแห่งความสุข แดนสิวิไล แดนแห่งความฝัน แดนที่เลิศด้วยเบญจกามคุณ และแดนที่เลิศด้วยทิพย์สุขนานาประการที่มวลมนุษย์ใฝ่หา ถึงแม้แดนสวรรค์จะได้ชื่อว่า เป็นแดนแห่งทิพย์สุข แต่ก็ยังจัดเป็นสุขในระดับโลกิยะ คือสุขในระดับที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับด้วยโลกหรือภพภูมิที่ถูกครอบงำด้วยกิเลสตัณหา หาใช่โลกุตตรสุขหรือบรมสุขไม่ เพราะทวยเทพยังต้องเกี่ยวข้องกับด้วยการกามคุณและเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏจุมวลมนุษย์นั่นเอง

^{๒๔} พระราชปริยัติสุธี (สะอิ่ง สิริธนุ โท), ร้อยกรองอนุพุทธพิภพ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

๒.๑๐ ประเภทของฉกามาพจรสวรรค์

ประเภทของสวรรค์ในระดับกามาพจรหรือเรียกว่า ฉกามาพจรสวรรค์ คือสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของเทพบุตรและเทพธิดาผู้มีความเกี่ยวข้อง เพติดเพลินยินดีในกามคุณทั้งหลาย โดยแบ่งออกเป็นชั้นๆ ตามลำดับ ในแต่ละชั้นมีจอมเทพเป็นหัวหน้าปกครองทวยเทพ มีบริวาร ปราสาทราชวัง อายุและรัศมีมากน้อยไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับกำลังสมบุญบารมี และมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นชั้นๆ สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นนี้ มีปรากฏในพระสูตรหลายแห่งในลักษณะต่างกัน คือในธรรมจักรกัปปวัตนสูตร กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระภิกษุเขมัญญวัคคีย์จบลงแล้ว เทวดาทั้งหลายแต่ละชั้นได้ไปประกาศถึงพระธรรมจักรที่พระองค์ทรงแสดงตามลำดับชั้นไป ดังนี้

พวกภุมมเทวดาได้ประกาศว่า นั่นธรรมจักรอันยอดเยี่ยม ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระนครพาราณสี อันสมณะพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกประกาศไม่ได้ พวกเทพชั้นจาตุมหาราชได้ฟังเสียงของพวกภุมมเทวดาแล้ว... พวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นจาตุมหาราชแล้ว... พวกเทพชั้นยามาได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นดาวดึงส์แล้ว... พวกเทพชั้นคฤติได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นยามาแล้ว... พวกเทพชั้นนิมมานรดีได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นคฤติแล้ว... พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตติได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นนิมมานรดีแล้ว... พวกเทพที่นับเนื่องในหมู่พรหมได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตติแล้วได้ประกาศว่า นั่นธรรมจักรอันยอดเยี่ยมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน นครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกประกาศไม่ได้ ^{๒๕}

จากการไปวประกาศสรรเสริญของเทพเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นได้เรียงลำดับเป็นชั้นๆ เริ่มจากเทพชั้นต่ำถึงพรหมชั้นสูงสุด และในมหาสมยสูตร พระพุทธเจ้าทรงประกาศถึงชื่อของเทพชั้นต่างๆ แก่หมู่ภิกษุสงฆ์ผู้ประชุมกันที่ป่ามหาวัน กรุงบิลพัสดี โดยเรียงเป็นลำดับชั้นๆ ไป ดังนี้

...ท้าวมหาราชทั้ง ๔ พร้อมด้วยบริวารชั้นจาตุมหาราชิกาก็มา เทวดาชั้นดาวดึงส์ก็มา เทวดาชั้นยามาก็มา เทวดาชั้นคฤติก็มา เทวดาชั้นนิมมานรดีก็มา

^{๒๕} ส. มหา. ๑๕ / ๑๐๘๑ / ๖๐๑.

เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติกีมา เทวดาเหล่านี้มีรัศมีต่างกัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีศ
มีความยินดี ต่างมุ่งมายังป่าที่ประชุมของหมู่ภิกษุ ด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจักเห็น
พระนาครผู้ปราศจากชาติ ไม่มีกิเลสจุจตะปุ มีโอมะอันข้ามแล้ว ไม่มีอาสวะ ผู้ล่วง
ความยึดถือได้แล้ว คุงพระจันทร์จากเมฆ ฉะนั้น ^{๒๖}

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อของผู้ไม่เข้าใจเรื่องนี้ จะมองสวรรค์ซ้อนกันเป็นชั้นๆ เหมือน
จานซ้อนกัน แต่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวเช่นนั้น และไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าตั้งอยู่
ตรงส่วนไหนของจักรวาล กล่าวเพียงระยะที่ตั้งอยู่ห่างไกลกันแสนไกล และแสดงถึงความแตก
ต่างกันในด้านอายุ วรรณะ ความสุขที่เป็นทิพย์ ที่ประณีตขึ้นไปของเทวดาในชั้นนั้นๆ เพราะ
ฉะนั้น คำว่า ชั้น จึงหมายถึง ระดับชั้นที่ประณีตของอายุ วรรณะและความสุข เป็นต้น ของเทวดา
ในแต่ละชั้น เช่น เทวดาชั้นดาวดึงส์ย่อมมีอายุและวรรณะดีกว่าชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นต้น

๒.๑๐.๑ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นสวรรค์ชั้นที่หนึ่ง ภาพรวมและลักษณะทั่วไปของ
สวรรค์ชั้นนี้ในไตรภูมิภค พญาลิไท ได้กล่าวไว้ว่า “ จาตุมหาราชิกา คือแดนที่อยู่ของเทวดาซึ่ง
มีท้าวมหาราชเป็นใหญ่ กล่าวคือผู้ที่เกิดในภพนี้ ต้องเป็นบริวารของท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์
องค์ใดองค์หนึ่ง จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของท่านเหล่านี้ สวรรค์ชั้นนี้ประกอบด้วย
เทพนคร ๔ นคร ทางทิศตะวันตกและตะวันออกตั้งอยู่เหนือยอดเขาขุคนธร ด้านทิศใต้ตั้งอยู่เชิง
เขาพระสุเมรุ” ^{๒๗} จากข้อสันนิษฐานนี้จึงกล่าวได้ว่า สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่ใกล้โลกมนุษย์เพราะอยู่
เชิงเขาพระสุเมรุ แต่ลอยอยู่ในอากาศ

ในพรรณาสวรรค์พระเทพวิสุทธิกวีได้กล่าวว่า “ ในเทพนครทั้ง ๔ มีท้าวมหาราช
ทั้ง ๔ รักษาแต่ละเมือง มีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีกำแพงทิพย์ล้อมรอบ ประดับด้วยรัตนะเจ็ด
ประการ บานประตูประดับด้วยแก้ววิเศษวิจิตรตระการตา เหนือประตูกำแพงแต่ละบานมี
ปราสาททองสวยงาม ภายในกำแพงเมือง มีปราสาทแก้วมากมาย ตั้งเรียงรายเป็นระเบียบ
ปราสาทเหล่านี้ คือวิมานที่อยู่ของเหล่าเทพ ที่พื้นของเทพนครทั้ง ๔ เป็นแผ่นทองสวยงาม
ตระการตา เมื่อก้าวเท้าเหยียบที่พื้นทองจะอ่อนนุ่มขยุบลง เมื่อยกเท้าขึ้นจะฟูขึ้นเหมือนเดิม ไม่
ปรากฏร่องรอยเหมือนการเหยียบขี้ที่พรมอ่อนนุ่ม นอกจากนี้จะมีสมบัติทิพย์ที่อำนวยความสะดวก

^{๒๖} ที. ม. ๑๐ / ๓๓๑ / ๒๕๗.

^{๒๗} พญาลิไท, ไตรภูมิภค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๕.

ให้นานับประการแล้ว ยังมีสระโบทกษณที่เปี่ยมด้วยน้ำใสสะอาดบริสุทธิ์ค้ำคายด้วยดอกประทุมนาๆ ชนิด และมีดอกไม้หลากหลายที่ระการตาส่งกลิ่นหอมทั่วบริเวณ มีต้นไม้และผลไม้ทิพย์รสเลิศให้ชาวสวรรค์ได้ลิ้มรสชื่นชมตลอด”^{๒๔}

แต่ละเทพนครจะมีท้าวมหาราชทั้ง ๔ ผู้มีอำนาจศักดิ์ใหญ่ปกครองเหล่าเทวดาประจำทิศต่างๆ คือ

๑. ท้าวธรรมหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครซึ่งตั้งอยู่ในทิศบูรพา คือทิศตะวันออก นอกจากจะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจปกครองหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นเทวดาพวกหนึ่งที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีพ้อนรำ ชำนาญในเพลงขับ ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในหมู่เทพทั้งหลาย ในฐานะเป็นเทพนักพ้อนรำประจำสวรรค์ ดังนั้น ท้าวธรรมหาราชจึงได้รับยกย่องว่า “เป็นจอมแห่งคนธรรพ์”^{๒๕}

๒. ท้าววิรุฬหกมหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครซึ่งตั้งอยู่ในทิศทักษิณ คือทิศใต้ นอกจากจะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจปกครองพวกกุมภกัณฑ์ ซึ่งเป็นพวกที่มีกายทิพย์อีกพวกหนึ่ง มีรูปร่างแปลกพิสดาร คือส่วนท้องมีลักษณะใหญ่ผิดปกติ และมีสัญลักษณ์พิเศษที่สังเกตเห็นได้ง่ายอย่างหนึ่งคือ มีลูกอ๊อดทะเลลักษณะเหมือนหม้อ จึงได้นามว่า กุมภกัณฑ์ ซึ่งแปลว่า เหล่าสัตว์ที่มีอ๊อดทะเลเหมือนหม้อ ดังนั้น ท้าววิรุฬหกจึงได้รับยกย่องว่า “เป็นจอมแห่งกุมภกัณฑ์”^{๒๖}

๓. ท้าววิรูปักษ์มหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครซึ่งตั้งอยู่ในทิศปัจฉิม คือทิศตะวันตก นอกจากจะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจปกครองหมู่นาค ซึ่งเป็นสัตว์วิเศษที่มีกายทิพย์พวกหนึ่ง มีฤทธิ์มาก มีพิษร้ายแรงเป็นอาวุธ และมีความพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือสามารถนิรมิตคนเป็นอะไรก็ได้ตามความต้องการที่จะเป็น เช่น มนุษย์ เป็นต้น ดังนั้น ท้าววิรูปักษ์จึงได้รับยกย่องว่า “เป็นจอมแห่งนาค”^{๒๗}

๔. ท้าววสวัตถีมหาราช หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ท้าวกุเวรมหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครที่ตั้งอยู่ในทิศอุดร คือทิศเหนือ นอกจากจะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจ

^{๒๔} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ่างแก้ว, หน้า ๕๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

ปกครองพวกยักษ์ซึ่งเป็นพวกมีกายทิพย์พวกหนึ่งที่มีนิสัยต่างกัน คือบางคนมีนิสัยดีประกอบด้วยศีลธรรม บางคนมีนิสัยชั่วร้ายประกอบด้วยโทสะและโมหะ เป็นอัมพาลชอบก่อความทำร้ายผู้อื่น ดังนั้น ท้าวเวสสุวรรณจึงได้รับยกย่องว่า “เป็นจอมแห่งยักษ์”^{๑๒}

สำหรับพวกยักษ์ที่มีนิสัยชั่วร้าย มีใจเหี้ยมโหด เป็นอัมพาลเบียดเบียนผู้อื่น มีปรากฏในอาถรรพณ์สุตตราว่า สมัยหนึ่ง ท้าวเวสสุวรรณพร้อมท้าวมหาหาราช ๓ องค์ เสด็จจากสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช มาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ภูเขาคิชฌกูฏ ให้ตั้งกองอารักขาขึ้นประจำทิศต่างๆ คือในทิศตะวันออกมีพวกคนธรรพ์รักษา ในทิศใต้มีพวกกุมภภัณฑ์รักษา ในทิศตะวันตกมีพวกนาครักษา ในทิศเหนือมีพวกยักษ์รักษา เมื่อถึงปัจฉิมยามท้าวจาตุมหาราชได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ในขณะนั้น บรรดายักษ์บริวารของท้าวเวสสุวรรณ แสดงอาการแปลกๆ บางพวกถวายนั่งบม บางพวกนั่งสงบอยู่ บางพวกประกาศชื่อและโคตรของตน บางพวกเพียงแต่ปราศรัยนั่งอยู่ บางพวกไม่ได้กล่าวอะไรเพียงนั่งเฉยเท่านั้น ท้าวเวสสุวรรณได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยักษ์บางพวกมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บางพวกไม่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อภิกษุอยู่ในราวป่าในที่หลีกเร้น อาจมียักษ์บางพวกที่ไม่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแอบกวนได้ เพราะฉะนั้น ควรให้ถือเอาการอารักขาที่เรียกว่า อาถรรพณ์ปริตรหรืออาถรรพณ์อารักขานี้ ให้ภิกษุได้เรียนรู้ เมื่อสวดพระปริตรนี้แล้ว พวกยักษ์จะให้การรักษาคุ่มครอง^{๑๓}

แล้วพระองค์จึงได้กราบทูลอาถรรพณ์ปริตรแด่พระพุทธเจ้า เพื่อให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่เข้าไปหลีกเร้นอยู่ในป่าได้สวดป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

ท้าวมหาหาราชทั้ง ๔ นอกจากจะปกครองเทวดาที่สวรรค์แล้ว ยังมีหน้าที่ปกครองรักษาโลกมนุษย์ จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ท้าวจตุโลกบาล แต่นิยมเรียกกันว่า อินทะ ยมะ วรุณะ และ กุเวระ”^{๑๔} อาณาบริเวณที่ท้าวจตุมหาหาราชปกครอง ตั้งแต่ตอนกลางของเขาสิเนรุ เสมอกับยอดเขาเขาคันธมาจนถึงพื้นแผ่นดินที่มนุษย์อาศัยอยู่ แผลออกไปจดขอบจักรวาล เขตที่ปกครองทั้งหมดนี้เรียกว่า จาตุมหาราชิกาณูมิ

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^{๑๓} ที. ปา. ๑๑ / ๒๗๖ / ๒๐๕ - ๒๑๐.

^{๑๔} ศักดิ์สิทธิ์ โรจนแสงรัตน์, อภิธรรมสารัตถะสังคหะ เล่ม ๒, อ่างแก้ว, หน้า ๑๐๗.

เรื่องด้วยสวรรค์ชั้นนี้มีอาณาเขตติดต่อกับโลกมนุษย์จึงมีเทวดาอีก ๓ จำพวกที่อยู่อาศัยในโลกมนุษย์ โดยอาศัยอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ในอภิธรรมสารัตถะสังคหะ เล่มที่ ๒ ได้กล่าวถึงรายละเอียดของเทวดาทั้ง ๓ พวกเหล่านี้ ได้แก่

๑. ภูมัญญเทวดา อาศัยอยู่ตามภูเขา แม่น้ำ มหาสมุทร ใต้พื้นดิน ชุ่มประตู่เจดีย์ บ้าน เมื่ออาศัยอยู่ในที่ใด ที่นั้นจะเป็นวิมานของตน บางพวกที่มีวิมานลอยอยู่ในอากาศรอบๆ เขาสิเนรุก็มี

๒. รุกขัญญเทวดา อาศัยอยู่ตามต้นไม้ โดยอาศัยอยู่ตามส่วนต่างๆ ของต้นไม้ ตามกิ่งบ้าง ก้านบ้าง บางองค์มีวิมานอยู่บนยอดไม้บ้าง

๓. อากาสัญญเทวดา อาศัยอยู่ตามอากาศ มีวิมานลอยในอากาศ ภายในและภายนอกของวิมานเหล่านี้ ประกอบด้วยรัตนะ ๗ คือ แก้วมรกต แก้วมุกดา แก้วประพาฬ แก้วมณี แก้ววิเชียร เงิน และทอง มากน้อยตามกำลังของกุศลกรรมที่ทำ วิมานเหล่านี้จะลอยหมุนเวียนไปในอากาศรอบๆ เขาสิเนรุ^{๓๕}

เพราะฉะนั้น ในสถานที่ทุกๆ แห่งของโลกมนุษย์จะมีเทวดาเหล่านี้อาศัยอยู่ และมีความใกล้ชิดกับมนุษย์ บางองค์อาศัยอยู่ตามศาลพระภูมิบ้าง บ้านเรือนบ้าง หรือตามสถานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้รักษาคุ้มครองคนให้ปลอดภัย

นอกจากนี้ ยังมีสัตว์วิเศษอีกจำพวกหนึ่งถึงเทพกิ้งก่าตัวเครื่องานมีฤทธิ์ มีความสามารถพิเศษต่างๆ เหนือมนุษย์ มีใจโหดร้ายชอบทำอันตรายต่อมนุษย์ ๔ พวก ในปรมัตถ-โชติกะมหากัณฐกมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕ ได้กล่าวถึงสัตว์วิเศษเหล่านี้ ได้แก่

๑. กันธัพโพ กันธัพพี ได้แก่ เทวดากันธัพพะชายหญิง เกิดในไม้เนื้อหอม หรือที่เรียกว่า นางไม้ หรือ แม่ย่านาง เทวดาพวกนี้ชอบทำให้เกิดอุปสรรคหรือเจ็บไข้แก่ผู้นำไม้มาใช้ เมื่อต้นไม้ถูกตัดหรือนำไม้มาใช้ จะไม่ยอมไปยังคงสิงอยู่ในไม้คอยให้โทษผู้นั้น ต่างจากรุกขเทวดา เมื่อต้นไม้ถูกตัดจะไปอยู่ที่อื่นและไม่รบกวนใครๆ เทวดาพวกนี้อยู่ภายใต้การปกครองของท้าวมหัทธนี

๒. กุมภันโห กุมภันที ได้แก่ เทวดากุมภันท์ชายหญิง หรือที่เรียกว่า รากษส มีลักษณะรูปร่างใหญ่โต ตาพองโตสีแดง อาศัยอยู่ในที่สองแห่ง คือโลกมนุษย์และนรก พวกที่อาศัยในโลกมนุษย์มีหน้าที่รักษาสมบัติต่างๆ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๐๘.

หากมีผู้ล่วงล้ำเข้าไปในบริเวณที่ตนรักษา จะทำร้ายผู้นั้น เทวดาพวกนี้อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุพหก

๓. นาโค นาคี ได้แก่ เทวดานาคชายหญิง มีกำเนิด ๒ คือ วสุนธระ และ ภูมิเทวะ อาศัยอยู่ในที่ ๒ แห่ง คือใต้ดินและใต้ภูเขา พวกที่อาศัยอยู่ในที่ทั้งสองแห่ง ชื่อว่า ปฐวีเทวดา เทวดานาคเหล่านี้ บางพวกมีความสุขสนุกรื่นเริง บางพวกมีความซำชาญเวทมนต์คาถาชอบเที่ยวไปเมืองมนุษย์ ในอศภพของตนบ้าง เนมิตเป็นมนุษย์หรือสัตว์บ้าง มีธรรมาศัยชอบลงโทษพวกสัตว์นรก เทวดาพวกนี้อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรูปักษ์

๔. ยักโข ยักขินี ได้แก่ เทวดายักษ์ชายหญิง พวกนี้มีความพอใจเบียดเบียนสัตว์นรกให้เดือดร้อน เมื่อมีความต้องการจะเบียดเบียนเมื่อไร จะเนรมิตตนเป็นนายนิรยบาลไปลงโทษสัตว์นรกตามความพอใจของตน หรือต้องการจะกินสัตว์นรก ก็จะเนรมิตตนเป็นแร้งยักษ์ กายักษ์ สุนัขยักษ์ เที่ยวจับสัตว์นรกเหล่านั้นกิน เทวดาเหล่านี้ อยู่ภายใต้การปกครองของท้าวภูเวร หรือ เวสสุวัณ ^{๓๖}

สัตว์วิเศษหรือผู้มีฤทธิ์ทั้ง ๔ จำพวกเหล่านี้ ไม่เพียงมีนิสัยเที่ยวเบียดเบียนสัตว์พวกอื่นให้เดือดร้อนเท่านั้น แม้พวกเดียวกันก็มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ดังนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ผู้มีอำนาจปกครอง จึงแต่งตั้งเทพหัวหน้าเพื่อดูแลควบคุมไม่ให้เที่ยวไปเบียดเบียนสัตว์อื่นๆ และวิวาทกันและกัน อาจกล่าวได้ว่า ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกานี้มีเทวดาหลายประเภท ทั้งดีและไม่ดี เทวดาเหล่านี้แม้ทั้งหมดอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของท้าวจาตุมหาราช

อายุของเหล่าเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกายาวนานมาก เมื่อเทียบกับอายุของมนุษย์ ดังที่ปรากฏในวิถดตสูตร คือ “ มีอายุขัย ๕๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๕ ล้านปี ของโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเท่ากับ ๕๐ ปีของโลกมนุษย์” ^{๓๗} เมื่อเทียบอายุขัยและวันคืนแล้วนับว่ามีอายุยืนยาวกว่าโลกมนุษย์มาก

^{๓๖} พระภัทรมมโชติกะ รัมมาจริยะ , ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังกหณีกาปริเฉทที่ ๕ (กรุงเทพฯ : สนองการพิมพ์ , ๒๕๒๖) หน้า ๑๑๐.

^{๓๗} อัง. อฎฐก. ๒๓ / ๑๓๒ / ๑๕๘.

๒.๑๐.๒. สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๒ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มาก เพราะในพระสูตรหรืออรรถกถาได้กล่าวถึงคุณสมบัติและบทบาทสำคัญของเทวดาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและพระพุทธเจ้า เช่น ในสักกปัญหสูตรได้กล่าวถึงการทูลถามปัญหาของท้าวสักกเทวราชกับพระพุทธเจ้า เป็นต้น ในภูมิวิลาสินี พระเทพมุนีได้พรรณนาถึงภาพรวมและลักษณะทั่วไปของสวรรค์ชั้นนี้ ดังนี้

ดาวดึงส์ คือแดนที่เกิดของเทวดา ๓๓ องค์ หรือเรียกอีกชื่อว่า สวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ สวรรค์ชั้นนี้มีท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์เป็นหัวหน้าปกครอง มีอาณาบริเวณตั้งอยู่เหนือยอดเขาพระสุเมรุขึ้นไป เป็นวิมานทิพย์ลอยอยู่ในอากาศ เป็นเทพนครกว้างใหญ่ไพศาล มีกำแพงแก้วทิพย์ถึง ๑,๐๐๐ ประตู พระปราสาทของปราสาทสำเร็จด้วยแก้วทิพย์ ประตูทุกบานมียอดปราสาทรุ่งเรืองด้วยรัศมีเลื่อมพรายสวยงาม เมื่อประตูเหล่านี้เปิดออกจะมีเสียงดังไพเราะ ตรงกลางมหานครมีปราสาทสูงโคกเด่นสวยงามกว่าปราสาทอื่นๆ ชื่อเวชยันต์มีลักษณะสูงใหญ่ประดับด้วยแก้ว ๗ ชนิด คือแก้วมณี แก้วไพฑูรย์ แก้วประพาฬ แก้วมุกดา แก้ววิเชียร แก้วผลึก และแก้วหุง เป็นที่ประทับของท้าวสักกเทวราชจอมเทพทรงพอพระทัยปราสาทนี้มาก รอบปราสาทมีปราสาทแก้วอีก ๓๒ หลังตั้งเรียงลายแวงล้อม ปราสาทเหล่านี้ เป็นที่อยู่ของเทพผู้เป็นสหายของพระองค์ทั้ง ๓๒ องค์^{๑๘}

นี่คือลักษณะทั่วไปของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากนั้นจึงกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของจอมเทพแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท้าวสักกเทวราชที่ไปเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ มิใช่เป็นองค์เดียวกัน แต่ผลัดเปลี่ยนกันไปเกิดหลายองค์ ท้าวสักกเทวราชที่จะกล่าวถึงนี้เป็นองค์ปัจจุบันในศาสนาของพระสัมมาพุทธเจ้า ดังจะกล่าวถึงอดีตของพระองค์ ดังนี้

ในอดีตพระองค์เกิดเป็นมจฺจมาณพได้ชักชวนมาณพทั้ง ๓๒ คนทำความดีประกอบบุญกุศล ก่อนจะมาเป็นท้าวสักกเทวราชพร้อมมาณพเหล่านั้น ประวัติความเป็นมาอย่างละเอียดของพระองค์มีปรากฏในอรรถกถาธรรมบทภาค ๒ ในนี้จะกล่าวเพียงบางส่วนที่สำคัญ คือ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ในป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ทรงแสดงสักกปัญหสูตรแก่เจ้าลิจฉวีพระนามว่า มหาลี พระองค์ทรงเกิดความสงสัยเกี่ยวกับท้าวสักกเจิ้ง

^{๑๘} พระเทพมุนี (วิลาส ฉาววโร), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗), หน้า ๒๖๒.

ได้ทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่เจ้าติณณวีว่า พระองค์ทรงรู้จักท้าวสักกเทวราช และทรงทราบว่าท้าวสักกเทวราชประพาศิทธกรรมอะไรจึงเกิดเป็นท้าวสักกเทวราช และตรัสถึงเหตุผลที่ท้าวสักกะมีหลายชื่อเพราะเรียกตามกรรมที่ทำได้ ๗ ชื่อ คือ

๑. ชื่อท้าวมจวาน เพราะได้ชื่อว่า มจมาณพ ในครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์
๒. ชื่อท้าวปรีนทะ เพราะเคยถวายทานมาก่อนในครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์
๓. ชื่อท้าวสักกะ เพราะเคยถวายทานโดยเคารพมาก่อนในครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์
๔. ชื่อท้าววาสะวะ เพราะเคยได้ให้ที่อยู่อาศัยมาก่อนในคราวที่เกิดเป็นมนุษย์
๕. ชื่อท้าวสหัสสะกะ เพราะทรงดำริถึงข้อความพินหนึ่งโดยครู่เดียว
๖. ชื่อท้าวสุชัยบดี เพราะมีพระชายาพระนามว่า สุชาดา ซึ่งเป็นธิดาของอสูร
๗. ชื่อท้าวเทวานมินทะ เพราะเสวยราชสมบัติใหญ่กว่าพวกเทพชั้นดาวดึงส์^{๓๕}

เมื่อตรัสถึงพระนามทั้ง ๗ ของท้าวสักกตามผลกรรมแล้ว ทรงแสดงถึงวัตถุประสงค์ (ข้อปฏิบัติ) ที่มจมาณพพร้อมทั้งเหล่ามาณพ ๓๒ คนผู้เป็นสหาย ได้สมทานประพาศิทธิปฏิบัติเป็นประจำ แล้วจึงไปเกิดเป็นท้าวสักกะพร้อมหมู่มาณพผู้เป็นสหาย ข้อปฏิบัติ ๗ ข้อ คือ

๑. บำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดาตลอดชีวิต
๒. ประพาศิธมน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
๓. กล่าววาจาอนุโมทนาตลอดชีวิต
๔. ไม่กล่าววาจาต่อเสียดตลอดชีวิต
๕. มีใจปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการบริจาคทานตลอดชีวิต
๖. กล่าววาจาตั้งจริงตลอดชีวิต
๗. ไม่โกรธ แม้ว่าจะโกรธก็ระงับไว้ทันทีตลอดชีวิต^{๓๖}

หลักปฏิบัติทั้ง ๗ ข้อนี้ มจมาณพกับมาณพผู้เป็นสหาย ๓๓ คน ประพาศิทธิปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตลอดชีวิต เมื่อมาณพเหล่านี้แตกกายทำลายจันท์ไปแล้ว จึงเกิดเป็นเทวดาทั้ง ๓๓ คนในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มจมาณพผู้เป็นหัวหน้าเป็นท้าวสักกเทวราช ส่วนมาณพคนอื่นเป็นเทวดาผู้เป็นสหายเสวยทิพยสมบัติตามผลบุญกุศลที่ตนกระทำไว้ เนื่องจากท้าวสักกเทวราชทรง

^{๓๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย , ธรรมปฎกฐกา ทุติโย ภาค (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๓๓) หน้า ๕๖.

^{๓๖} ส. ส. ๑๕ / ๒๕๕ / ๓๖๕ - ๓๗๐.

เป็นผู้ขวนขวายในการประกอบบุญกุศลเป็นนิตย์ สวรรค์ชั้นนี้จึงโคจรเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในหมู่มนุษย์และทวยเทพ ในฐานะเป็นสถานที่สุขสำราญรื่นรมย์น่าเที่ยวชมทัศนาศา เพราะมีอุทยานทิพย์ที่มีชื่อเสียงตั้งอยู่ในทิศทั้ง ๔ คือ

๑. ทางทิศตะวันออกมีอุทยานชื่อนันทวัน กว้าง ๑,๐๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณีอยู่ ๒ สระ ชื่อว่า มหานันทาและจุพนันทา
๒. ทางทิศตะวันตกมีอุทยานชื่อจิตรลดา กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี ๒ สระ ชื่อว่า วิจิตราและจุพวิจิตรา
๓. ทางทิศเหนือมีอุทยานชื่อมิสกวัน กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี ๒ สระ ชื่อว่า รัมมาและสุรัมมา
๔. ทางทิศใต้มีอุทยานชื่อผารุสกวัน กว้าง ๗๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี ๒ สระ ชื่อว่า ภัททาและสุภัททา^{๔๐}

อุทยานทิพย์เหล่านี้ สวยงามเป็นที่รื่นรมย์ พรั่งพร้อมด้วยรุกขชาติบุปผชาติดินนาพรต มีสระโบกขรณีทิพย์น้ำใสดุจแผ่นแก้ว มีแผ่นหินเปล่งรัศมีรุ่งเรือง มีแท่นนั่งเล่นสืขาวอ่อนปูลาดไว้ ทวยเทพจะพากันเที่ยวชมอุทยานทิพย์ ด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินสำราญใจอยู่เป็นนิตย์ สวนนันทวันเป็นสถานที่หมู่เทพชอบเที่ยวมากในสวรรค์ชั้นนี้

นอกจากมีอุทยานทิพย์ทั้ง ๔ แห่งนี้แล้ว พระเทพวิสุทธิกวียังได้กล่าวถึงอุทยานทิพย์พิเศษอีกแห่งหนึ่งในพรณนาสวรรค์ ดังนี้

ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือของนคร มีอุทยานทิพย์แห่งหนึ่งชื่อปูลงกริวัน เป็นสวนกว้างใหญ่ มีกำแพงล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน ตรงกลางมีต้นปาริชาติหรือต้นกรรณิการิใหญ่ต้นหนึ่ง สูง ๓๐๐ โยชน์ ผลิดอกสวยงามให้ชื่นชม ได้ต้นมีแท่นแก้วสี่แฉกหรือสี่ครั้งสด ชื่อบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ (แท่นศิลาที่ประทับนั่งปูลาดด้วยขนสัตว์สี่เหลี่ยม) ยาว ๖๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ สำหรับประทับนั่งของท้าวสักกะ เมื่อประทับนั่งจะอ่อนนุ่มยุบลง ครั้นเสด็จลุกขึ้นก็จะฟูขึ้น เมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น แท่นศิลาก็ร้อน แฉงกระด้างขึ้นมาทันที ทำให้พระองค์ต้องทอดพระเนตรดูโลกมนุษย์ เมื่อทราบเหตุนั้นแล้ว ก็จะเสด็จไปช่วยเหลือผู้นั้น เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพุทธมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระองค์

^{๔๐} พระเทพมุนี(วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี, อ้างแล้ว, หน้า ๕๓๓.

ได้เสด็จประทับนั่งบนบัลลังก์มณฑลพิลาอาสน์ได้ต้นปาริชาตินี้ แล้วทรงแสดงพระ
อภิธรรมโปรดพุทธมารดาและเทวดาทั้งหลาย แท้จริงแล้ว พระพุทธมารดาเสด็จ
อุบัติในสวรรค์ชั้นดุสิตซึ่งสูงกว่าชั้นนี้ แต่ทรงมีพระประสงค์จะแสดงธรรมโปรด
เทวดาในชั้นนี้ด้วยจึงประทับอยู่ ณ ที่นี้ ดอกของต้นปาริชาตินั้นจะบานทุกร้อยปี
เมื่อถึงคราวดอกไม้จะบาน เทพบุตรและเทพธิดาทั้งหลายต่างรื่นเริงยินดี ผลัดเวรดู
แลจนกว่าดอกไม้จะบาน ครั้นดอกไม้ปาริชาติบานเต็มที่แล้ว จะแผ่รัศมีไป ๕๐ โยชน์
ทั่วบริเวณรอบๆ ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปตามลม ๑๐๐ โยชน์ หมู่เทวดาต่างก็ดีใจ เอิบอ้อม
พร้อมด้วยกามคุณ ๕ เสพเสวยสุข ตลอดเวลา ๔ เดือนทิพย์ ณ ควางคันไม้นั้น

ในที่ไมไกลจากต้นปาริชาตินั้น มีศาลาใหญ่ชื่อ สุธรรมาเทวสภา ซึ่งเป็นที่
ประชุมฟังธรรมของเหล่าเทวดา พื้นศาลาทำด้วยแก้วผลึก ประดับด้วยรัตนะ ๗
อย่าง มีกำแพงล้อมรอบ มีธรรมาสน์แก้วอยู่ข้างหน้า ถัดมามีอาสนะทิพย์ของพระ
อินทร์และเทวดาผู้เป็นสหาย ๗๒ องค์ วางเรียงรายตามลำดับ ธรรมสภาชื่อสุธรรมา
เทวสภานี้ เป็นที่ระลึกแก่นางสุธรรมาผู้สร้างศาลาในโลกมนุษย์ ที่ธรรมสภาจะมี
เทวดาผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาขึ้นแสดงธรรมประจำ บางครั้งพระอินทร์ทรง
แสดงบ้าง บางครั้งสนับกุมารพรหมนิกแสดงธรรมผู้มีชื่อเสียงจะเสด็จลงมาจาก
พรหมโลกแสดงธรรมแก่เหล่าเทพบ้าง ผลัดเปลี่ยนกันอยู่เช่นนี้ ^{๔๒}

ครั้งใดท้าวสักกเทวราชแสดงธรรมเอง เหล่าเทวดาจะชื่นชมยินดี เมื่อทรงแสดง
ธรรมจบแล้ว เหล่าเทวดาจะเปล่งเสียงสาธุการก้องทั่วธรรมสภา แล้วพระองค์จะให้มาตุลี
เทพบุตรอ่านสุพรรณบัฏ คือแผ่นทองคำที่จารึกชื่อบุคคลผู้ทำบุญไว้ในมนุษยโลก เพราะฉะนั้น
เทวดาที่ลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ในวันพระ จะบันทึกรายชื่อผู้ที่ทำความดีไว้ในแผ่นสุพรรณบัฏนี้
ในวันธรรมสวนะ หรือวันพระ โดยท้าวจาคุมหาราชจอมเทพชั้นจาคุมหาราชิกา ได้มอบหมาย
ให้บริวารของพระองค์ไปสำรวจมนุษย์ในวัน ๘ ค่ำ และมอบหมายให้โอรสของพระองค์ไป
สำรวจในวัน ๑๔ ค่ำ เรื่องนี้มีปรากฏในจตุตถมหาชาดก พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายที่ถือกุลมารคาบิคา สมณพราหมณ์
อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อธิษฐานอุโบสถ ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญกุศลมีอยู่
จำนวนมากเท่าไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกโอรสของท้าวจาคุมหาราช ย่อมเที่ยว

^{๔๒} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ้างแล้ว, หน้า ๖๕.

ตรวจดูโลกมนุษย์ว่า ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย มีใครที่เกื้อกูลมารดาบิดา สมณพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อธิษฐานอุโบสถ ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญกุศล อยู่มากน้อยเท่าไร เมื่อบันทึกรายชื่อผู้ทำความดีเสร็จแล้ว ท้าวจามหาราชจะนำสุพรรณบัฏนี้ ไปยื่นให้แก่ปัญจสิขเทพบุตร เทพบุตรนั้นจะนำไปมอบให้แก่มาตุลีเทพบุตร เพื่อนำไปถวายต่อท้าวสักกเทวราชอีกครั้ง

เมื่อท้าวสักกเทวราชทรงอ่านสุพรรณบัฏที่ประชุมเทวสภา หากรายชื่อผู้ทำบุญมีมาก เทวดาทั้งหลายจักคิดใจและชื่นชมยินดีพูดว่า “โอ มนุษย์ทั้งหลาย จะได้มาบังเกิดเป็นเพื่อนเรามากมาย คราวนี้เห็นทีอบายภูมิ ทั้ง ๔ โน้น คงจะว่างเปล่าเสียกระมัง คงจะไม่มีผู้ใดไปเกิดเป็นแน่แท้” ถ้าหากรายชื่อผู้ทำบุญกุศลมีน้อย เทวดาทั้งหลายจักรู้สึกเสียใจและสังเวชใจยิ่งพลางพูดว่า “โอ มนุษย์ผู้ทำบุญมีน้อยนักหนา ชะรอยจะพากันทำบาปกันยกใหญ่ พวกเขาจะพากันไปเกิดแออัดอยู่ในอบายภูมิทั้ง ๔ โน้น เป็นแน่แท้ คราวนี้เห็นทีเมื่อสวรรค์ของเราจะว่างเปล่าเสียแล้ว พวกเราจักไม่มีเพื่อนแล้วกระมัง”^{๑๑}

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า เทวดาทั้งหลายเป็นผู้รักษาศีลอุโบสถทุกวันพระ ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ ท้าวสักกเทวราชรักษาอุโบสถภายในพรรษา ๓ เดือน นอกจากจะรักษาอุโบสถแล้ว เทวดาทั้งหลายจะสรรเสริญผู้ทำความดีว่า ผู้นี้เหมือนกับเรา ทำความดีเช่นพวกเรา จะมาบังเกิดบนสวรรค์เป็นสหายของพวกเรา เกิดความบันเทิงยินดีใจ เมื่อใดมีผู้ทำความดี รักษาอุโบสถน้อย จะเกิดความสลดสังเวชใจต่างบ่นเพ้อถึงพวกมนุษย์เหล่านั้นต่างๆ นานา เพราะเทพทั้งหลายมีความยินดีในการทำความดีของมวลมนุษย์ ท้าวสักกเทวราชเป็นพระโสดาบันมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสวรรค์มีเจดีย์สำคัญองค์หนึ่ง คือ พระจุฬามณีเจดีย์ หรือ พระเกศราตุมณีเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงฐานใหญ่สวยงาม มีรัศมีรุ่งเรืองด้วยแก้วอินทนิลทิพย์ ตรงกลางยอดสร้างด้วยทองคำบริสุทธิ์ ประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ สูง ๘ หมื่นวา มีกำแพงทองคำล้อมรอบทั้ง ๔ ทิศ ขวาทิศละ ๑ แสนหกหมื่นวา มีธงหลากสี ประดับรายรอบกำแพง เหล่าเทพทั้งหลายในสวรรค์ชั้นอื่นๆ ต่างถือดอกไม้ของหอม รูปเทียน บางพวกก็ถือเครื่องดนตรีมาบรรเลงบูชาถวายพระเจดีย์นั้น เพราะพระเจดีย์บรรจุสิ่งสำคัญ ๒ อย่าง คือ

^{๑๑} อจ. ติก. ๒๐ / ๓๘ / ๑๕๒.

๑. พระเศกโมลี คือ มวยผมหรือพระโมลีของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จออกบวรพราศารวแรก ทรงตัดพระโมลี ทำสังจาธิฐานแล้วโยนขึ้นฟ้า พระอินทร์ทรงนำผอบทองคำรับไว้ แล้วอัญเชิญมาบรรจุไว้พร้อมกับสร้างพระเจดีย์นี้

๒. พระทันตธาตุ คือ พระเขี้ยวแก้วเบื่องขวาของพระพุทธเจ้า พระอินทร์ได้อัญเชิญมา จากครั้งที่โทณพราหมณ์ได้แบ่งพระบรมสาริกธาตุ แล้วนำไปเก็บซ่อนไว้ที่มวยผมของตน เพื่อต้องการนำไปสักการบูชาเอง แต่พระอินทร์ทรงเห็นว่าโทณพราหมณ์ไม่ควรจะเก็บสิ่งนี้ไว้โลกมนุษย์ จึงนำไปบรรจุไว้ที่จุฬามณีเจดีย์เพื่อให้พวกเทพได้บูชา^{๔๔}

ทวยเทพในสวรรค์ชั้นอื่นๆ จะพากันมาประชุมบูชาพระเจดีย์ซึ่งอยู่ในชั้นดาวดึงส์นี้ แม้เทวดาชั้นจาตุมหาราชซึ่งเป็นเพียงผู้เฝ้าประตูสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก็สามารถขึ้นไปบูชาได้

เมื่อเทียบกับอายุของมนุษย์โลกแล้ว อายุของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ยืนยาวมากตามที่ปรากฏในวิถดตสูตร คือ มีอายุขัย ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๓๕ ล้านปีโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ ๑๐๐ ปีของมนุษย์^{๔๕}

๒.๑๐.๓. สวรรค์ชั้นยามา

สวรรค์ชั้นยามาเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๓ ปกติสวรรค์ชั้นนี้ไม่ค่อยได้ยินชื่อมากเท่าไร เพราะผู้ที่ไปเกิดในชั้นนี้เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีจำนวนน้อย แท้จริงแล้วผู้ที่เกิดในชั้นนี้อาจมีมากเหมือนกันเพียงแต่ไม่มีการบันทึกไว้นั่นเอง พระเทพมุนีได้พรรณนาถึงลักษณะและภาพรวมๆ ของสวรรค์ชั้นนี้ไว้ในกัมมวิลาสินี ดังนี้

ยามา คือแดนที่อยู่ของเทพผู้ปราศจากความทุกข์ หรือภูมิที่ปราศจากความยากลำบาก เพราะมีสุขเป็นทิพย์ เป็นภูมิที่ประณีต สวยงาม และมีความเลิศกว่าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยมีท้าวสุยามเทวราชปกครอง อาณาบริเวณตั้งอยู่เหนือชั้นดาวดึงส์ขึ้นไปแสนไกล เทพนครมีปราสาทเงิน ปราสาททองมากมายเป็นที่สถิตของทวยเทพ ปราสาทและวิมานเหล่านี้มีความสวยงามกว่าชั้นดาวดึงส์ มีกำแพงแก้วเวดล้อมวิมาน มีอุทยานสวรรค์ และสระโบกขรณีทิพย์ให้ความรื่นรมย์บันเทิงใจ ใน

^{๔๔} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), กัมมวิลาสินี, อ้างแล้ว, หน้า ๒๗๘.

^{๔๕} อัง. อฎฐก. ๒๓ / ๑๓๒ / ๑๕๘.

สวรรค์ชั้นนี้ไม่มีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เหมือนชั้นจาตุมหาราชิกาและชั้นดาวดึงส์ จึงต้องอาศัยแสงสว่างจากรัตนະต่างๆ ที่ประดับทั่วไปในวิมาน และจากรัศมีของกายคน เมื่อใดมีดอกไม้ทิพย์บานและหุบจะเป็นเครื่องหมายบอกกาล ขณะใดที่ดอกไม้ทิพย์บานจะเป็นกลางวัน เมื่อดอกไม้ทิพย์หุบจะเป็นกลางคืน โดยมองเห็นดอกไม้ทิพย์ด้วยแสงสว่างที่พุ่งออกจากกายคน แสงสว่างจากปราสาท และรัศมีต่างๆ ที่สว่างไสวทั่ววิมาน บรรดาทวยเทพจะดำรงรังสีพวยด้วยความสุขสำราญ ประกอบกับทั้งท้าวสุยามเทวราชทรงใช้ธรรมปกครองเหล่าเทพให้ได้รับความสุขสำราญโดยทั่วกัน ^{๔๖}

ผู้ที่จะไปเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ ต้องมีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความวิริยะอุตสาหะพากเพียรบำเพ็ญทาน รักษาศีล เป็นต้น เช่นเดียวกับการบำเพ็ญกุศลของยามาเทพบุตร ดังนี้

ในสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์มีอุบาสกผู้หนึ่งเลื่อมใสพระพุทธศาสนามาก ทำอาหารอุทิศถวายเป็นสังฆทานทุกๆ วัน มีพระสงฆ์มารับสังฆทานที่บ้านวันละ ๔ รูปเป็นประจำ วันหนึ่งอุบาสกนอนตื่นสายไม่ได้ถวายสังฆทานดังที่เคยปฏิบัติ เกิดความสังเวชใจขึ้นเพราะขาดบุญไป เมื่อเป็นเช่นนั้นอุบาสกจึงนำชายชราคนหนึ่งมาทำหน้าที่เป็นยามเฝ้าประตูบ้าน ถ้าเห็นพระสงฆ์มาให้มนต์เข้าไปในบ้าน ปูอาสนะ ปฏิบัติด้วยใจเลื่อมใสศรัทธา นับแต่นั้นมา ชายชราทำหน้าที่ไม่ให้บกพร่อง จนกระทั่งอุบาสกเจ้าของบ้านได้ถึงแก่กรรมไป ด้วยกุศลผลกรรมทำให้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นยามา ต่อชายชราผู้ทำหน้าที่รักษาประตูบ้านของอุบาสก ก็ถึงแก่กรรมไปภายหลังนายจ้าง แต่ไม่สามารถไปเกิดในสวรรค์ชั้นยามาได้ เพราะบุญกุศลที่สั่งสมไว้ไม่มากพอ แต่ด้วยเหตุที่เขาได้ทำหน้าที่นิมนต์พระ ปูอาสนะ ขวนขวายให้ทาน ให้ความสะดวกแก่ภิกษุสงฆ์ จึงทำให้เขาไปอุบัติเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ^{๔๗}

เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงอานิสงส์การทำบุญที่อำนวยการให้ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับวัตถุทานของผู้ให้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะอำนวยการแก่ผู้บำเพ็ญ ดังตัวอย่างจากอุบาสกเจ้าของทานซึ่งได้รับอานิสงส์มากกว่าชายชราทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นยามา ส่วนชายชราไปเกิดในสวรรค์ชั้น

^{๔๖} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๕.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๒.

ดาวคิงส์ซึ่งไม่สามารถไปเกิดในชั้นเดียวกับเจ้านายเขาได้ เพราะกำลังบุญไม่เท่ากับ เหตุนี้ ผู้ที่ปรารถนาจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ ต้องต้องมีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความวิริยะอุตสาหะพากเพียรบำเพ็ญทาน รักษาศีล เป็นต้น

อายุของเทวดาสวรรค์ชั้นยามายาวนานมาก เมื่อเทียบกับอายุของมนุษย์โลก ดังที่ปรากฏในวิถดตสูตร คือ มีอายุขัย ๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๑๔๔ ล้านปีของโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของเทวดาชั้นยามาเท่ากับ ๒๐๐ ปีของมนุษย์^{๔๔}

๒.๑๐.๔ สวรรค์ชั้นดุสิต

สวรรค์ชั้นดุสิตเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๔ มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถานที่อุบัติของพระโพธิสัตว์ชาติสุดท้ายก่อน ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ายังโลกมนุษย์ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ที่จะมาตรัสรู้ในโลกมนุษย์จะเป็นเทพบุตรประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นนี้ และยังเป็นทีอุบัติของพระพุทธรูป พระพุทธบิดาและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายในภูมิวิลาสินี ได้พรรณนาถึงภาพทั่วไปของสวรรค์ชั้นนี้ ดังนี้

ดุสิต คือแดนที่อยู่ของเทพผู้เฝ้าอ้อมด้วยสิริสมบัติของตน หมายความว่า เทวดาทั้งหลายที่เกิดในชั้นนี้เป็นผู้ไม่มีทุกข์ มีแต่ความยินดีและความเฝ้าอ้อมเป็นนิตย์ เป็นเทพบุตรที่กว้างใหญ่ไพศาล อาณาบริเวณตั้งอยู่เหนือสวรรค์ชั้นยามาขึ้นไปแสนไกล โดยมีท้าวสันดุสิตเทวราชเป็นผู้ปกครอง มีวิมานปราสาท ๓ ชนิด คือ วิมานแก้ว วิมานทอง และวิมานเงิน วิมานทิพย์เหล่านี้มีระเบียบสวยงาม รายล้อมด้วยกำแพงแก้ว สวยงามวิจิตรกว่าชั้นยามา มีสระโบกขรณีและอุทยานทิพย์เป็นที่สราญรมย์ ทวยเทพมีรูปสมบัติ และคุณสมบัติเพียบพร้อม ตั้งอยู่ในธรรม มีจิตยินดีต่อการฟังธรรม ทุกๆวันธรรมสวนะ มีเทวสันนิบาตประชุมฟังธรรมเช่นเดียวกับสวรรค์ชั้นดาวคิงส์ โดยเฉพาะท้าวสันดุสิตเทวราชจะถูกเชื้อเชิญให้แสดงธรรมแก่เทพบริษัท และมีความเชื่ออยู่ว่า ขณะนี้พระโพธิสัตว์พระนามว่า ศรีอาริยมคไตรย์ หรือ พระศรีอาริย์ ผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต ก็สถิตอยู่ที่สวรรค์ชั้นนี้^{๔๕}

^{๔๔} อภ. อภ. ๒๓ / ๑๓๒ / ๑๕๘.

^{๔๕} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, อ้างแล้ว, หน้า ๓๐๖.

สวรรค์ชั้นดุสิตนี้ เป็นชั้นพิเศษเพราะเป็นสถานที่สถิตของเทพผู้มีบุญญาธิการ มีใจสูงส่งด้วยคุณธรรม และเป็นที่สถิตของพระพุทธรูป บิคาและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย แม้พระนางสิริมหามายาพุทธรูปของพระพุทธเจ้า เมื่อสิ้นพระชนม์ หลังจากประสูติเจ้าชายสิทธัตถะราชโอรสได้ ๗ วันแล้ว ได้มาอุบัติเป็นสิริมหามายาเทพบุตรในชั้นนี้ การที่ไม่ทรงอุบัติเป็นเทพธิดา ก็เพราะว่าถ้าอุบัติเป็นเทพธิดามีพระสิริลักษณะสวยงามแล้ว เทพบุตรองค์ใด เมื่อได้ยลโฉมแล้ว มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ในพระพุทธรูปองค์ใด ก็จะเกิดโทษแก่เทพบุตรนั้น ดังนั้น พระนางจึงอุบัติเป็นเทพบุตร”^{๕๐}

สวรรค์ชั้นดุสิตนี้ มีความเกี่ยวข้องกับสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ กล่าวคือเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระพุทธรูปที่ยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีเรื่องดังต่อไปนี้

ในพรรษาที่ ๗ หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว เสด็จไปจำพรรษายังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เสด็จประทับอยู่ ณ แทนบัณชุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะ ได้ค้นปาริชาต สาเหตุที่พระพุทธองค์ไม่เสด็จไปยังสวรรค์ชั้นดุสิตซึ่งเป็นที่ประทับของพระมารดา เพราะถ้าพระองค์เสด็จไปประทับยังสวรรค์ชั้นดุสิตแล้ว หมู่เทวดาชั้นต่ำผู้ไม่มีอิทธิฤทธิ์ บุญบารมี จะไม่สามารถขึ้นไปฟังธรรมได้ เว้นแต่เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ผู้เป็นหัวหน้า เช่น ท้าวสักกเทวราช เป็นต้น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับ ณ ได้ค้นปาริชาต ในชั้นดาวดึงส์นั้น ท้าวสักกเทวราชและเทวดาทั้งหลายเสด็จมาเฝ้าจำนวนมาก พระองค์รับสั่งให้ท้าวสักกเทวราชไปเชิญพระพุทธรูปบนสวรรค์ชั้นดุสิตมาเพื่อฟังธรรม เมื่อพระพุทธรูปเสด็จมาแล้ว ทรงแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์แก่พระมารดาและทวยเทพ เป็นเวลา ๓ เดือนของโลกมนุษย์ เมื่อครบ ๓ เดือนแล้ว ทรงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่เมืองสังกัสสะ ในวันออกพรรษา หรือวันเทโวโรหณะ คือวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากเทวโลก^{๕๑}

เรื่องนี้เป็นการศึกษาให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างสวรรค์กับสวรรค์และเทพต่อเทพ ตามปกติแล้วเทพในสวรรค์แต่ละชั้นจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นชั้นๆ ไม่ก้าวถ่างหน้าที่ซึ่งกันและกัน การที่สวรรค์จะมีการประชุมใหญ่แต่ละครั้งจึงไม่ค่อยปรากฏ ดังนั้น

^{๕๐} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, ย่างแล้ว, หน้า ๑๑๒.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์และชั้นดุสิต จึงมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่มาก สำหรับผู้มีความปรารถนาจะไปเกิดสวรรค์ชั้นนี้ ต้องเป็นผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ยุติธรรม ใครในการฟังธรรม ขวนขวายบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ให้ทาน รักษาศีลเป็นนิตย์หรือเป็นพระโพธิสัตว์

เทวดาสวรรค์ชั้นดุสิตมีอายุยาวนานมากเมื่อเทียบกับมนุษย์โลก ดังที่ปรากฏใน วิตถตสูตร คือ มีอายุขัย ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๕๗๖ ล้านปีของโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นดุสิตเท่ากับ ๔๐๐ ปีของมนุษย์^{๕๒}

๒.๑๐.๕ สวรรค์ชั้นนิมมานรดี

สวรรค์ชั้นนิมมานรดีเป็นสวรรค์ที่ ๕ มีลักษณะพิเศษกว่าสวรรค์ ๔ ชั้นที่กล่าวมา เพราะเทพมีความสามารถพิเศษนึกคิดสิ่งใดก็ได้ตามความปรารถนา โดยเฉพาะคู่ครองของตน ไม่ต้องเลือกสามารถนึกแรมคิดขึ้นมาทันที จึงได้ชื่อว่าเป็นแดนของเทพผู้ยินดีในการแรมคิดสิ่งที่ตนปรารถนา ในภูมิวิลาสินีได้พรรณนาถึงภาพรวมและลักษณะทั่วไปของสวรรค์ชั้นนี้ไว้ ดังนี้

นิมมานรดี เป็นแดนของเทพ ที่มีความปรารถนาสิ่งใดจะแรมคิดสิ่งนั้นขึ้นตามปรารถนา ไม่ต้องเลือกคู่ ไม่มีคู่ครองเหมือนเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา และดุสิต ซึ่งมีคู่ครองประจำมากน้อยตามบุญบารมีที่ตั้งสมไว้ เมื่อเทพชั้นนิมมานรดีองค์ใด ต้องการจะเลือกคู่ครองเสพกามคุณจะแรมคิดขึ้นเองตามชอบใจ กล่าวคือ เทพบุตรจะแรมคิดเทพธิดาขึ้นและเทพธิดาจะแรมคิดเทพบุตรขึ้น เพื่อเสพเสวยทิพย์สุขหาความสำราญ เมื่อเสพสุขสำราญแล้ว สิ่งที่แรมคิดขึ้นนั้นจะอันตรธานไป สวรรค์ชั้นนิมมานรดีมีท้าวนิมมิตเทวราชเป็นผู้ปกครอง เป็นเทพนครกว้างใหญ่ไพศาล มีบริเวณตั้งอยู่เหนือสวรรค์ชั้นดุสิตไปแสนไกล มีปราสาทแก้ว ปราสาทเงิน ปราสาททองเป็นวิมาน มีกำแพงล้อมรอบ พื้นของวิมานปูลาดด้วยทองเรียบเสมอกัน มีสระโบกขรณีและอุทยานเป็นสถานที่รื่นรมย์สำราญ มีสรรพสิ่งสวยงามและประณีตกว่าสวรรค์ชั้นดุสิต เหล่าเทพมีรูปร่างสวยงาม มีรัศมีรุ่งเรือง และมีคุณสมบัติพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์ของเทพชั้นนี้ คือ สามารถแรมคิดสมบัติเองได้ตามความปรารถนา^{๕๓}

^{๕๒} อัง. อัญญก. ๒๓ / ๑๓๒ / ๑๕๕.

^{๕๓} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, อ้างแล้ว, หน้า ๓๒๕.

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์ชั้นนี้ ในคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงประวัติสตรีผู้ตก
 ยากชาวกรุงราชคฤห์คนหนึ่ง กล่าวคือ สมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์ มีสตรีตก
 ยากครอบครัวหนึ่งในเมืองนั้น เมื่อเกิดอหิวาตกโรคขึ้นมีคนตายจำนวนมาก ครอบครัวของนาง
 บุตรและสามีก็ตาย นางจึงหนีไป ได้ซัดเซพเนจรไปถึงหมู่บ้านหนึ่ง หมู่ชนในบ้านนั้นมีความ
 ยากจนเช่นกัน ขณะนั้นมีข้าวสวย ข้าวยาสูบ และข้าวตังเหลือในหม้อ เมื่อพวกเขาเห็นนางทิวโหย
 มากจึงเกิดความสงสาร และแบ่งอาหารนั้นมอบให้นาง วันนั้น พระมหากัสสปเถระออกจาก
 นิโรธสมาบัติพิจารณาด้วยทิพยจักขุเห็นหญิงตกยากคนนั้นใกล้จะตาย มีความประสงค์ที่จะ
 สงเคราะห์นาง เพราะนางเคยเป็นมารดาของท่านในอดีตชาติ จึงออกบิณฑบาตไปยังบ้านที่หญิง
 ตกยากอาศัยอยู่ นางเพิ่งได้รับอาหารมายังไม่ได้บริโภค ในระหว่างทางก่อนที่พระมหากัสสป
 เถระจะมารับอาหารบิณฑบาต ท้าวสักกเทวราชได้เสด็จมาใส่บาตรก่อน โดยแปลงร่างเป็นคน
 แก่ แต่พระเถระรู้เสียก่อน เมื่อเป็นเช่นนั้นพระองค์จึงนมัสการพระเถระแล้วเสด็จกลับไปยัง
 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามเดิม

จากนั้นพระเถระก็มาถึงบ้านของหญิงนั้น เมื่อนางเห็นพระเถระรู้สึกอายใจ
 เพราะของที่จะใส่บาตรไม่มี อาหารที่เหลือมีน้ำข้าวและข้าวตังที่เขาให้มา ซึ่งเป็นของไม่สมควร
 ที่จะถวาย เพราะท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ นางจึงพยายามนิมนต์ให้ไปรับบิณฑบาตข้างหน้าแต่
 พระเถระไม่ไป ยังยืนอยู่ในที่เดิมนั่นเอง นางจึงคิดว่า พระเถระต้องมาโปรดคนแน่ จึงได้น้อม
 น้ำข้าวและข้าวตังเข้าไปถวาย นางมีความปลื้มปิติ เมื่อพระเถระรับอาหารบิณฑบาตแล้วมีความ
 ประสงค์จะนั่งฉันข้าวตังที่ไม่สะอาดและประณีตเท่าไร และต้องการจะให้นางเกิดปีติยินดียิ่งขึ้น
 จึงนั่งลงฉันข้าวตังและทำอนุโมทนาแก่นางแล้วหลีกไป ฝ่ายหญิงชรานั้นจิตใจที่ได้ถวายอาหาร
 แต่พระเถระและรู้สึกจิตใจที่พระเถระมาโปรด คตินั้น นางเกิดโรคลมขึ้นมาและทำให้เสียชีวิต

ฝ่ายท้าวสักกเทวราช ทราบว่านางถึงแก่กรรมแล้ว จึงตรวจสอบดูสถานที่นางไปเกิด เมื่อ
 ตรวจสอบดูละเอียดแล้วไม่เห็นนางในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงสงสัยว่า นางไปเกิดที่ใด คตินั้น ล่วง
 มัชฌิมยาม พระองค์เสด็จเข้าไปหาพระมหากัสสปเถระตรัสถามถึงสถานที่นางไปเกิด พระมหา
 เถระถวายพระพรแก่พระองค์ว่า นางไปเกิดเป็นเทวดามีฤทธิ์มากในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี และ
 บัดนี้ กำลังเพลิดเพลินอยู่ด้วยการเสวยสุขในที่นั้น ท้าวสักกเถระเมื่อได้สดับคตินั้นแล้วจึงตรัสว่า

โอ น้าอัศจรรย์จริง ทานของคนกำพร้าอนาถา และได้จากคนอื่น เพียงข้าวตัง
 อันหารสมาได้ กลับเป็นทานที่ประเสริฐ ให้สำเร็จทิพยสมบัติในสวรรค์ชั้นสูงแดน

นิมมานรดี การให้ทานแก่ทักษิณบุคคลผู้เช่นพระคุณเจ้า มีอานิสงส์ดีกว่าการกระทำอย่างอื่นมากจริงๆ หนอ^{๕๔}

เมื่อท้าวสักกเทวราชสรรเสริญอานิสงส์แห่งทานที่หญิงตกยากคนนั้นถวายแก่พระมหากัสสปเถระแล้ว ก็ทรงอำลาพระเถระนั้น แล้วเสด็จกลับไปยังสวรรค์ดาวดึงส์ ฉะนั้น การที่จะไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ได้ ต้องมีจิตบริสุทธิ์ ขวนขวายในการบำเพ็ญกุศลสมบูรณ์ด้วยศีล มีความวิริยะอุตสาหะในการบริจาคทาน และที่สำคัญต้องถวายทานแก่พระอรหันต์ผู้ออกจากนิโรธสมบัติเท่านั้น คู่เคียงกับหญิงชราที่ถวายทานแก่พระเถระ

อายุของเทวดาชั้นนิมมานรดีนี้ยาวนานมาก เมื่อเทียบกับอายุของมนุษย์โลก ดังที่ปรากฏในวิตถตสูตร คือ มีอายุขัย ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๒,๓๐๔ ล้านปีของ โลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ ๘๐๐ ปีของมนุษย์^{๕๕} และมีอายุทิพย์ยาวนานกว่าสวรรค์ทั้ง ๔ ชั้นที่ผ่านมา เมื่อเทียบกับอายุขัยของมนุษย์ห่างไกลกันมาก เพียงวันและคืนหนึ่งเท่ากับ ๘๐๐ ปีของมนุษย์

๒.๑๐.๖ สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ

สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๖ หรือชั้นสุดท้าย และเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุดในบรรดาภพสวรรค์ มีลักษณะเหมือนกับสวรรค์ชั้นนิมมานรดีแต่ดีกว่าตรงที่ไม่ต้องเนรมิตสิ่งที่ตนปรารถนาเองมีผู้อื่นเนรมิตให้ ฉะนั้น สวรรค์ชั้นนี้จึงเป็นสุดยอดแห่งเทวภูมิในระดับที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับเบญจกามคุณที่เลิศ ในพรณนาสวรรค์ได้กล่าวถึงภาพทั่วไปของสวรรค์ชั้นนี้ไว้ ดังนี้

ปรนิมมิตวสวัตติ คือแดนที่อยู่ผู้มีอำนาจเป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นเนรมิตให้ หรือผู้เสวยทิพย์สมบัติที่พวกอื่นเนรมิตให้ กล่าวคือทั้งเทพบุตรและเทพธิดาเมื่อมีความต้องการสิ่งใดๆ หรือต้องการจะเสพกามคุณ ไม่ต้องเนรมิตขึ้นด้วยตนเอง จะมีเทวดาผู้รับใช้เนรมิตสิ่งนั้นให้ตามความต้องการ ไม่มีผู้ครองประจำเฉพาะคนเหมือนเทพชั้นนิมมานรดี มีทิพย์สมบัติประณีต คือเลิศ ประเสริฐกว่าสวรรค์ทุกๆ

^{๕๔} พุ. วิมาน. ๒๖ / ๑๕๐ / ๓๑.

^{๕๕} อญ. อฏฐก. ๒๓ / ๑๓๒ / ๑๕๕.

ชั้น และมีความสุขสบายเหนือเทพชั้นนิมมานรดีที่ต้องเนรมิตเอง ดังนั้น สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี จึงจัดเป็นยอดแห่งเทวภูมิ ในระดับภพมาพจรสวรรค์^{๕๖}

เนื่องจากสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เป็นเทพนครกว้างใหญ่ไพศาล มีอาณาบริเวณตั้งอยู่ในอากาศเหนือสวรรค์ชั้นนิมมานรดีไปแสนไกล มีทิพยสมบัติพิเศษต่างๆ เช่น ปราสาทวิมานและอุทยานทิพย์ เป็นต้น เช่นเดียวกับสวรรค์ชั้นอื่นๆแต่มีความสุขงามวิจิตรบรรจงยิ่งกว่า ในสวรรค์ชั้นนี้แบ่งออกได้ ๒ แคน คือ

๑. แคนเทวดา เขตที่อยู่ของเทวดาทั้งหลาย โดยมีท้าวปรนิมมิตวสวัตดีเทวราชเป็นผู้ปกครองทวยเทพให้มีความสุขสำราญเสวยทิพย์สุข

๒. แคนมาร เขตที่อยู่ของมาร โดยมีพระยามารชื่อปรนิมมิตวสวัตดีเป็นผู้ปกครองหม่อมมารให้มีความสุขสำราญตามสมควรแก่บุญกรรมของตน^{๕๗}

แม้ในสวรรค์ชั้นนี้จะแบ่งเป็น ๒ แคน คือฝ่ายเทพและมารก็ตาม แต่ละฝ่ายจะแบ่งเขตการปกครองไม่ขึ้นตรงต่อกัน ต่างฝ่ายจะอยู่สงบอย่างสุขไม่เป็นศัตรูกันเหมือนพวกอสูรกับเหล่าเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หากมีกิจจำเป็นจึงจะไปมาหาสู่กัน แต่ละฝ่ายจะเสวยสุขสมบัติประณีตยิ่งในทิพย์วิมานตามผลแห่งกุศลกรรมที่ทำไว้ เมื่อกล่าวถึงสุขสมบัติย่อมมีความสุขสำราญกว่าสวรรค์ชั้นอื่นๆ เพราะเป็นเทพชั้นสูงสุด ดังเช่นนางสิริมาน้องสาวของหมอชีวก ผู้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ชั้นนี้ ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในวิหารเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ มีหญิงสาวคนหนึ่งชื่อสิริมา รูปร่างสวยงาม เป็นหญิงงามประจำเมืองราชคฤห์ เป็นที่หมายปองของชนทั่วไป เมื่อนางได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วสำเร็จเป็นพระโสดาบัน ได้ถวายทานเป็นอันมาก ตั้งอัฐฐกถิต(กัณฑ์เพื่อภิกษุ ๘ รูป) แด่พระสงฆ์ประจำที่บ้านของนาง จำเดิมแต่นั้น ภิกษุ ๘ รูป จะไปรับสังฆทานเป็นประจำ อาหารที่นางจัดถวายแก่ภิกษุรูปหนึ่งเพียงพอสำหรับภิกษุ ๓ - ๔ รูป ด้วยการจ่ายทรัพย์วันละ ๑๖ กหาปณะ อย่างนี้ทุกๆ วัน แล้วนางก็ได้ถึงแก่กรรมไป^{๕๘}

^{๕๖} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ชูทวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๘.

^{๕๗} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, อ้างแล้ว, หน้า ๓๓๓.

^{๕๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปทกฐกถา ปญจโม ภาโก (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓) หน้า ๕๔ - ๕๕.

เมื่อนางถึงแก่กรรมไปแล้ว ด้วยเหตุที่นางเป็นพระโศคานัน ได้บำเพ็ญทาน รักษา คีต มีศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติเสวยสุขทิพยสมบัติ วัน หนึ่งนางใคร่ครวญถึงเหตุที่ทำให้ได้ทิพยสมบัตินั้น จึงทราบด้วยทิพยญาณถึงสมบัติที่ได้ด้วยผล แห่งกุศลกรรมนั้น เมื่อนางมองดูด้วยทิพยจักขุจึงเห็นพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์และ มหาชนประชุมกันที่ใกล้ศพของนาง มีความประสงค์จะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงชวนเหล่านางเทพ อัสพรผู้เป็นบริวารนั่งรถทิพย์ไปยังโลกมนุษย์ไปถวายบังคมพระพุทธเจ้า ขณะนั้น พระวังคีศ เถระผู้บรรลุตทิพยจักขุญาณ ได้เห็นนางเทพนารีผู้มีความงามเหมือนนางเทพอัสพรทั้งหลาย กำลัง นมัสการพระพุทธเจ้าอยู่จึงถามนางว่า

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีร่างกายสะอิดสะเอ้ง อาตมาขอถามท่าน การที่ท่านมีร่างกายสมส่วน มียานพาหนะประเสริฐยิ่ง คือมีรถ ๕๐๐ คัน ซึ่งบุญเนรมิตให้ ตัวท่าน ขณะยืนบนรถสวยงามเพริศพรัง ด้วยบุญกรรมที่แต่งมาให้สว่างไสวคล้ายกับไฟ กำลังโชติช่วงอยู่ เพราะท่านได้ทำบุญใดไว้เทพธิดา นางต้องการจะประกาศการ กระทำของคนให้ประจักษ์จึงตอบว่า “พระคุณเจ้าพுகถึงเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ซึ่งเป็นผู้เลิศด้านภพที่อยู่และโลกทรัพย์วา เป็นทวยเทพที่ยอดเยี่ยม มีความสุข สบายในภพและโลกสมบัติที่เทพพวกอื่นเนรมิตให้ ตัวข้าพเจ้ามาจากเทวโลกนั้น เพื่อถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” พระวังคีศเถระต้องการถามถึงบุญกรรมที่ นางสร้างไว้ในชาติปางก่อนจึงถามว่า “ชาติก่อนท่านได้ทำบุญอะไรไว้ จึงได้มา เกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ มียศบริวารมาก เปี่ยมด้วยสุข มีฤทธิ์และอำนาจ ประเสริฐเลิศล้ำ สามารถไปในอากาศได้เช่นนี้ เพราะทำบุญอะไรไว้ และแม่ เทพธิดา รัศมีกายของท่านสว่างไสวไปทั่วทิศ แวดล้อมด้วยเทพนารี ท่านจุติมาแต่ ไหน จึงมาเกิดในสุคตินี้” นางเทพธิดาตอบว่า “ดิฉันเป็นพระสนมของพระเจ้า พิมพิสารผู้ประเสริฐในนครราชคฤห์ มีความชำนาญในการพ้อนรำขับร้อง ชาว เมืองเรียกดิฉันว่า สิริมาได้ฟังธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐได้สำเร็จ โศคานันตผล หมกความสงสัยในพระรัตนตรัย เป็นสาวิกาของพระองค์ คายจาก โลกนี้ไปแล้ว บังเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติและดิฉันขอถวายบังคมพระ ตถาคตเข้าสู่ยนิติในกุศลธรรม”^{๕๕}

^{๕๕} พุ. วิมาน. ๒๖ / ๑๖ / ๒๒ - ๒๓.

สิริมาเทพธิดา ครั้นกล่าวตอบกะพระวังคีศเดระแล้ว ถวายนมัสการพระพุทธรเจ้า และภิกษุทั้งหลาย กระทำประทักษิณ ๓ รอบแล้ว ทูลอ้อลาพระพุทธรเจ้า กลับไปยังสวรรค์ ชั้นปรินิมิตตวสวัตติ ฉะนั้น ผู้ปรารถนาที่จะไปเกิดในสวรรค์ชั้นปรินิมิตตวสวัตตินี้ ต้องสั่งสมบุญคือ ถวายทานเป็นประจำเป็นนิตย์ มีศรัทธาไม่หวั่นไหว และเป็นพระโศคาบัน เมื่อประกอบด้วยคุณสมบัติเหล่านี้ย่อมไปเกิดในสวรรค์ชั้นนี้

สวรรค์ชั้นปรินิมิตตวสวัตติ เป็นเทวโลกชั้นกามาวจรที่สูงสุดในบรรดากามาวจรสวรรค์ เป็นที่อยู่ของผู้มีบุญมาก และมีอายุยาวนานกว่าสวรรค์อื่นๆ ชั้น ดังที่ปรากฏในวิตถตสูตร คือ มีอายุขัย ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๘,๒๑๖ ล้านปีของโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้ เท่ากับ ๑๖,๐๐๐ ปีของมนุษย์^{๖๐} เมื่อเทียบกับมนุษย์โลกแล้วยาวนานมาก

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นที่กล่าวมา เป็นสถานที่อยู่ของผู้สร้างบุญกุศล ความดีในระดับที่ต่างกัน มีการถวายทานบ้าง รักษาศีลบ้าง เจริญภาวนาบ้าง เป็นพระอรหันตผลชั้นต้นบ้าง จัดเป็นการทำความดีทั่วไป ตามหลักการทำบุญในพระพุทธศาสนา ด้วยอานิสงส์แห่งความดีเหล่านี้ จึงส่งผลให้ไปเกิดเป็นเทพในชั้นต่างๆ ดังนั้น การเกิดเป็นเทวดาจึงจัดเป็นบุญ เพราะเกิดด้วยอำนาจของกุศลกรรมเท่านั้น

๒.๑๑ การอุบัติ(เกิด)ของทวยเทพ

มนุษย์ทั้งหลายเมื่อสั่งสมบุญกุศลแล้ว กุศลกรรมเหล่านี้จะนำไปเกิดเป็นเทวดายังโลกสวรรค์ โดยถือกำเนิดเป็นโอบุปาติกคือเกิดผุดขึ้นเป็นเทวดาทันที มีกายทิพย์สวยงาม ดำรงอยู่ในวัยหนุ่มสาวเป็นเทพบุตรและเทพธิดา ก็การเกิดใหม่ของเทพเหล่านี้ จะตั้งอยู่ในฐานะอะไร เป็นบริวารของใคร ย่อมเป็นไปตามสถานที่อุบัติขึ้น เพราะความสัมพันธ์ระหว่างผู้เกิดก่อนและเกิดหลัง ไม่เหมือนความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวมนุษย์ ฉะนั้น ชาวสวรรค์จึงมีกฎระเบียบข้อปฏิบัติสำหรับผู้เกิดใหม่ในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น เนื่องจากทิพยสมบัติต่างๆ เช่น ปราสาทวิมาน เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอำนาจบุญบารมีที่สั่งสมไว้ไม่เท่ากัน กล่าวคือผู้ที่ไปเกิดใหม่สร้างบุญกุศลไว้มากจะมีวิมานใหญ่โตมโหฬารเป็นของตน ส่วนผู้ที่สร้างบุญกุศลไว้น้อยไม่สามารถจะมีวิมานเป็นของตนได้ จะต้องไปอาศัยวิมานของเทวดาอื่นเกิด ดังนั้น ฐานะของเทวดาเหล่านี้ จึงแตกต่างกันตามสถานที่เกิด ดังนี้

^{๖๐} อัง. อฎฐก. ๒๓ / ๑๓๒ / ๑๕๕.

๑. ผู้ที่เกิดบนตักของเทวดาองค์ใด ต้องเป็นบุตรหรือธิดาของเทวดานั้น จึงได้ชื่อว่า เทพบุตรและเทพธิดา เพราะเป็นลูกของเทวดานั้น

๒. หญิงที่ไปเกิดบนแท่นบรรทมของเทวดาองค์ใด ต้องเป็นบาทบริจาริกา คือเป็นผู้รับใช้หรือภรรยาของเทวดานั้น

๓. ผู้ที่เกิดใกล้แท่นบรรทมของเทวดาองค์ใด ต้องเป็นพนักงานรับใช้ของเทวดานั้น

๔. ผู้ที่เกิดภายในปราสาทของเทวดาองค์ใด ต้องเป็นบริวารของเทวดานั้น

๕. ผู้ใดเกิดในระหว่างแดนต่อแดนของวิมานทั้งหลาย เทพผู้เป็นใหญ่ปกครองสวรรค์ชั้นนั้นๆ จะเป็นผู้พิจารณาตัดสินว่า เทวดานั้นเป็นบริวารของใคร โดยการพิจารณาลักษณะของการเกิด ดังนี้

๕.๑ ถ้าผู้เกิดใหม่อยู่ใกล้เขตวิมานของเทวดาองค์ใดมากกว่า ให้ผู้นั้นเป็นบริวารของเทวดานั้น

๕.๒ ถ้าผู้เกิดใหม่อยู่ในระหว่างกลางไม่ใกล้วิมานของเทพองค์ใด ให้กำหนดอาการในขณะที่เกิด ถ้าผู้เกิดหันหน้าไปทางวิมานของเทวดาใดก่อน ให้เป็นบริวารของเทวดานั้น หากไม่อาจตัดสินได้ เพราะเทวดานั้นไม่ได้หันหน้าไปทางทิศไหน และตรงวิมานของเทวดาใด ยืนนิ่งอยู่กับที่ แต่อยู่ระหว่างเขตแดนเป็นสิทธิ์ของเทวดาผู้เป็นใหญ่ที่ปกครองสวรรค์ชั้นนั้นๆ จะยกให้เป็นบริวารของเทวดาองค์ใดองค์หนึ่ง หรือยึดเป็นบริวารของคนก็ได้^{๖๐}

เนื้อความที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบในการเกิดเป็นเทวดาตามฐานะตำแหน่งหน้าที่ของผู้เกิดใหม่ ด้วยอาศัยอำนาจบุญกุศลที่ได้สั่งสมไว้ในโลกมนุษย์มาก่อนไม่เท่ากัน จึงส่งผลให้ผู้ไปเกิดในระดับที่แตกต่างกัน ฉะนั้น ผู้ที่สั่งสมความดีงามไว้มากย่อมมีโอกาสไปเกิดในสวรรค์ มีวิมานเป็นของตนไม่ต้องอาศัยเทวดาองค์อื่นเกิด และไม่เป็นบริวารของเทพองค์ใด ก็เพราะอาศัยบุญบารมีของตนเป็นปัจจัยสำคัญ

๒.๑๒ ข้อปฏิบัติที่ทำให้ไปเกิดในสวรรค์

การที่มนุษย์ทั้งหลายจะมีโอกาสได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งได้ จะต้องประกอบคุณงามความดีเป็นบุญกุศล เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา สิ่งเหล่านี้เป็นกฎที่

^{๖๐} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ้างแล้ว, หน้า ๓๐.

ตายตัวแน่นอน เป็นหลักการทำบุญอย่างกว้างๆ ที่เข้าใจทั่วไป แต่เมื่อแยกให้ละเอียดไปอีกถึงข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลไปเกิดในสวรรค์แต่ละชั้น โดยเฉพาะจนถึงแนวทางการทำบุญของเขา และทำด้วยวิธีการอย่างใด ถึงจะสามารถไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ได้ ในเรื่องนี้มีกล่าวไว้ในพระสูตร ๓ สูตร ดังนี้

๑. ทานสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงสาเหตุที่ทำให้บุคคลไปเกิดในสวรรค์แต่ละชั้นแก่พระสารีบุตรเถระว่า

ดูก่อนสารีบุตร ในการให้ทานนั้น บุคคลบางคนมีความหวังจึงให้ทาน ผูกพันแล้วจึงให้ทาน โดยมุ่งหวังสะสมจึงให้ทานโดยคิดว่า เมื่อเราตายไปแล้วจะได้เสวยผลแห่งทานนี้ ผู้นั้นให้ทานแล้ว ครั้นตายไปย่อมได้เข้าถึงสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช...^{๖๒}

ในพระสูตรนี้แสดงถึงบุคคลผู้ให้ทานโดยมีวัตถุประสงค์ และมีจุดมุ่งหมายต่างๆ แล้วจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ เนื้อความในพระสูตรจะมีข้อความเหมือนกัน เรียงลำดับตั้งแต่ชั้นต้นถึงชั้นสูงสุด เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น จะสรุปเนื้อหาของพระสูตร ตามลำดับดังนี้

๑. ถ้าทานที่ให้ด้วยหวังผลว่า เมื่อตายแล้วจะได้รับผลของทานนั้น เขาให้ทานแล้ว เมื่อตายไป จะเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช

๒. ถ้าให้ทานแล้ว ไม่ได้หวังผลอะไร แต่ให้ด้วยคิดว่า การให้ทานเป็นการดี เขาให้ทานแล้ว เมื่อตายไป จะเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๓. ถ้าให้ทานแล้ว ไม่คิดว่า การให้ทานเป็นการดี แต่เขาให้ทานโดยคิดว่า มารดาบิดาปู่ย่าตายายเคยกระทำมา เราไม่ควรทำให้เสียประเพณี เขาจึงให้ทาน เมื่อเขาตายไป จะเกิดในสวรรค์ชั้นยามา

๔. ถ้าให้ทานโดยไม่คิดว่า บิดามารดาปู่ย่าตายายเคยทำมา เราไม่ควรทำให้เสียประเพณี แต่คิดให้ทานว่า เราหุงหากินได้ แต่สมณะพราหมณ์เหล่านี้ไม่สามารถจะหุงหาได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะพราหมณ์เหล่านี้ ย่อมไม่ควร เขาจึงให้ทาน เมื่อเขาตายไป จะเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

๕. ถ้าให้ทานโดยไม่คิดว่า เราหุงหากินได้ แต่สมณะพราหมณ์เหล่านี้ไม่ได้หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะพราหมณ์ผู้ไม่ได้หุงหากินย่อมไม่ควร

^{๖๒} อัง. สคตคก. ๒๓ / ๔๕ / ๕๔.

แต่ให้ด้วยคิดว่า เราให้ทานเหมือนอย่างฤาษีทั้งหลายในปางก่อน เขาจึงให้ทาน เมื่อเขาตายไป จะเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

๖. ถ้าให้ทานโดยไม่คิดว่า เราให้ทานเหมือนฤาษีในปางก่อน แต่ให้ทานโดยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใสเกิดความปลื้มใจและโสมนัส เขาจึงให้ทาน เมื่อเขาตายไป จะเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

๗. ถ้าให้ทานโดยไม่คิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใสเกิดความปลื้มใจและโสมนัส แต่เขาให้ทานเป็นเครื่องปรุ้งแต่งจิต เมื่อเขาตายไป จะเกิดในพรหมโลก^{๖๓}

เนื้อความจากพระสูตรนี้แสดงถึงการถวายทาน ที่มีความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ต่างกัน จึงได้รับอานิสงส์ไม่เท่ากัน แต่ในวัตถุประสงค์การถวายทานข้อ ๗ ว่า การให้ทานเพื่อเป็นเครื่องปรุ้งแต่งจิต แล้วไปบังเกิดในพรหมโลก กล่าวคือ ผู้นั้นจะต้องบำเพ็ญสมาธิถึงขั้นฌานจึงจะสามารถไปบังเกิดในพรหมโลกได้ เพราะเพียงให้ทานอย่างเดียว ไม่สามารถทำให้บุคคลไปเกิดในพรหมโลกได้

๒. บุญญกิริยาวัตถุสูตร คือสูตรว่าด้วยที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ หรือหลักของการทำบุญ เรียกว่า บุญญกิริยาวัตถุ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุญญกิริยาวัตถุมี ๓ คือ บุญที่เกิดจากการให้ทาน ๑ บุญที่เกิดจากการรักษาศีล ๑ บุญที่เกิดจากการเจริญภาวนา ๑

ภิกษุทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้ ทำบุญด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีลนิดหน่อย ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นผู้มีส่วนชั่วในมนุษย์คือเกิดเป็นมนุษย์ที่ยากลำบาก คนบางคนในโลกนี้ ทำบุญด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีลพอประมาณ ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นมนุษย์ชั้นดี มีความสุขความเจริญด้วยโภคทรัพย์สมบัติ และเมื่อคนบางคนในโลกนี้ทำบุญด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อเขาตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช ...ชั้นดาวดึงส์ ...ชั้นยามา ...ชั้นดุสิต ...ชั้นนิมมานรดี ...ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท้าวฆาหาราชทั้ง ๔ ในสวรรค์ชั้นนี้ ...ท้าวสักกเทวราชจอมเทพในสวรรค์ชั้นนี้ ...ท้าวสุยามเทพบุตร

^{๖๓} พระเทพวิสุทธิทักวี่ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ้างแล้ว, หน้า ๔๑.

จอมเทพในสวรรค์ชั้นนี้ ... ท้าวสันดุสิตเทพบุตรจอมเทพในสวรรค์ชั้นนี้ ... ท้าว
 นิรมิตเทพบุตรจอมเทพในสวรรค์ชั้นนี้ ... ท้าวปรนิมิตตวสวัตติเทพบุตรจอมเทพใน
 สวรรค์ชั้นนี้ ทำบุญด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีลเป็นอติเรก(มากยิ่งขึ้น) ย่อมก้าว
 ถ่วงเหนือเทวดาชั้นจาตุมหาราช ... ชั้นดาวดึงส์ ... ชั้นยามา ... ชั้นดุสิต ... ชั้น
 นิมมานรดี ... ชั้นปรนิมิตตวสวัตติ ด้วยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ๑ วรรณะ
 ทิพย์ ๑ สุขทิพย์ ๑ ยศทิพย์ ๑ อธิปไตยทิพย์ ๑ รูปทิพย์ ๑ เสี่ยงทิพย์ ๑ กลิ่นทิพย์
 ๑ รสทิพย์ ๑ โภกฐัพพทิพย์ ๑^{๖๔}

ในพระสูตรนี้ ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของการไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ว่า จะ
 ต้องทำบุญอะไรไว้และแตกต่างกันอย่างไร บอกไว้ในลักษณะที่คล้ายกันในสวรรค์ทุกๆ ชั้น
 ต่างแต่บุญของเทพผู้ปกครองและเทพผู้เป็นบริวารเท่านั้น กล่าวคือเทพผู้เป็นบริวารทำทานและ
 รักษาศีลมีประมาณยิ่ง แต่เทพผู้ปกครองให้ทานและรักษาศีลเป็นอติเรก คือทำมากเป็นพิเศษจึง
 จะเลิศกว่าเทพบริวารด้วยฐานะ ๑๐ อย่าง เมื่อเทียบเคียงเนื้อความในทานสูตร และสังกิติสูตร
 แล้วจะเห็นความแตกต่างระหว่างผู้ให้ทานแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ตามประสงค์

๓. สังกิติสูตร ในพระสูตรนี้ชี้ให้เห็นถึงผู้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ จะต้องมีความ
 ตั้งใจขอไปเกิดในชั้นที่ตนปรารถนา ความสำเร็จทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับที่ตั้งจิตอธิษฐาน เมื่อทำ
 บุญถวายทาน รักษาศีลแล้ว ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ก็จะไปเกิดได้ตาม
 ความปรารถนา ดังที่พระสารีบุตรเถระกล่าวกับหมู่ภิกษุว่า

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้ ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้
 ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พิง อุปกรณ์สำหรับประทีป เป็นทานแก่สมณะ
 พราหมณ์ เขามุ่งหวังสิ่งที่ตนถวายไป เขาเห็นกษัตริย์ พราหมณ์หรือคหบดีมหาศาล
 ผู้เที่ยวพร้อมไปด้วยกามคุณทั้ง ๕ อยู่ จึงคิดว่า โอหนอ เมื่อเราตายไปแล้ว พึงได้
 เกิดเป็นกษัตริย์ พราหมณ์หรือคหบดีมหาศาล เขาตั้งจิตนั้นไว้ อธิษฐานจิตนั้นไว้
 อบรมจิตนั้นไว้ จิตของเขาน้อมไปในสิ่งที่เลว ไม่ได้อบรมไปในสิ่งที่สูงขึ้น เขา
 ย่อมไปเกิดในที่นั้น ก็ช้อนั้นแล เรากล่าวไว้สำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล
 ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะเป็นของบริสุทธิ์

^{๖๔} อัง. อญฺฐก. ๒๓ / ๑๒๖ / ๒๔๕.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอยู่อีก บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ เป็นต้น แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังในสิ่งที่ตนถวายเป็น คือ เขาได้ยินว่า เทพชั้นจาตุมหาราชิกา ...ชั้นดาวดึงส์ ...ชั้นยามา ...ชั้นดุสิต ...ชั้นนิมมานรดี ...ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุยืน มีวรรณะงาม มากไปด้วยความสุข จึงคิดว่า โอหนอ เมื่อเราตายไปแล้ว ขอให้เราไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชา ...ชั้นดาวดึงส์ ...ชั้นยามา ...ชั้นดุสิต ...ชั้นนิมมานรดี ...ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เขาคั่งใจไว้เช่นนั้นแล้ว ย่อมไปเกิดในที่นั้นได้ อย่างนี้เรากล่าวสำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ความคั่งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะเป็นของบริสุทธิ์

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอยู่อีก คนบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ ยาน คอกไม้ ของหอม เป็นต้น แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขามุ่งหวังในสิ่งที่ตนถวายเป็น เพราะเขาได้ยินมาว่า พวกเทพที่นับเนื่องในหมู่พรหมมีอายุยืน มีวรรณะงาม มากไปด้วยความสุข เขาจึงคิดว่า โอหนอ หลังจากที่เรตายไปแล้ว พึงไปเกิดในพวกเทพหมู่พรหม เขาคั่งจิตอธิษฐานอบรมจิตไว้อย่างนี้ จิตของเขาน้อมไปอย่างนี้ ไม่ได้อบรมให้สูงยิ่งขึ้น เขาย่อมไปเกิดในที่นั้น ข้อนี้เรากล่าวสำหรับผู้มีศีลไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล สำหรับคนที่ปราศจากราคะ ไม่ใช่สำหรับคนที่มีราคะ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ความคั่งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้เพราะปราศจากราคะ^{๖๕}

เนื้อความในพระสูตรนี้ แสดงถึงการตั้งเจตนาจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ สูงขึ้นไปตามลำดับชั้น กล่าวคือเมื่อทำบุญถวายเป็นแล้ว ทราบความเป็นอยู่ของเทวดาในชั้นนั้นๆ จึงตั้งจิตอธิษฐานไปเกิดในสวรรค์ชั้นที่ต้องการ ความปรารถนาจึงจะสำเร็จได้ แต่การจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ได้ พระสารีบุตรเถระย้ำเสมอว่า สำหรับผู้มีศีลเท่านั้น ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล เพราะความคั่งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ตามความปรารถนา แม้การถวายเป็นรักษาศีลแล้วตั้งจิตอธิษฐานขอไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ก็จะสามารถทำตามความปรารถนา ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงผลของท่าน ศีล และภาวนาที่หนุนให้ไปเกิดยังสวรรค์ชั้นนั้นๆ ตามความปรารถนาและเจตนาของบุคคลที่ตั้งไว้

^{๖๕} ที. ปา. ๑๑ / ๓๓๓ / ๓๒๓.

๒.๑๓ ความสุขในโลกสวรรค์

ความสุขในโลกมนุษย์ เมื่อเปรียบเทียบกับความสุขในโลกสวรรค์แล้ว ย่อมไม่ถึงเลี้ยวที่สิบหกของความสุขในเทวโลก กล่าวคือเปรียบเทียบกันไม่ได้ในทุกๆ ด้าน คัมภีร์พุทธคำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพาลบัณฑิตสูตรว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และใจแล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ อันเป็นสถานที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ โดยส่วนเดียว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพียงเท่านี้ เมื่อเปรียบอุปมาถึงความสุขในสวรรค์ ก็ไม่ใช่จะทำได้ง่ายเลย

ลำดับนั้น พระพุทธองค์ทรงหยิบแผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือขึ้นมาแล้ว ทรงตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน แผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถืออยู่นี้กับภูเขาหลวงหิมพานต์ อย่างไหนจะใหญ่กว่ากัน”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าที่พระองค์ทรงถืออยู่นั้นเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับภูเขาหลวงหิมพานต์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้การนับ แม้ส่วนแห่งเลี้ยว แม้การเปรียบเทียบกันได้”

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปอีกว่า “เช่นเดียวกันภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดินี้ ทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ คหบดีแก้ว ๑ ปริณายกแก้ว ๑ และความสัมฤทธิ์ผล ๔ อย่าง คือ มีพระสรีระงดงาม ๑ มีพระชนมายุยืนนาน ๑ มีโรคาพาน้อย ๑ เป็นที่รักใคร่ของบุคคลทั้งหลาย ๑ ย่อมได้ความสุขและโสมนัสนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับความสุขอันเป็นทิพย์แล้ว ย่อมไม่เข้าถึงแม้การนับ ย่อมไม่เข้าถึงส่วนแห่งเลี้ยว ย่อมไม่เข้าถึงแม้การเปรียบเทียบกันได้”^{๖๖}

เพราะฉะนั้น ความสุขในโลกสวรรค์ทุกๆ ชั้น จึงอยู่ในระดับที่เหนือกว่าโลกมนุษย์หลายเท่า เริ่มตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย คือเมื่อเกิดทวยเทพเกิดสุขขึ้นเป็นเทวดาทันที (โอปปาติกะกำเนิด) มีรูปร่างใหญ่โตสวยงาม แม้จะอยู่บนสวรรค์นานเพียงไร ก็จะมีรูปร่างเป็นหนุ่มสาวเสมอ เมื่อถึงคราวตาย(จุติ)ร่างกายจะหายไปทันทีไม่ทิ้งซากไว้ ไม่ต้องเสวยทุกข์

^{๖๖} ม.อ. ๑๔ / ๒๕๕ / ๓๒๕.

ทรมานด้วยความเจ็บปวด แม้อาหาร ปราสาท เครื่องใช้ ยานพาหนะ และเครื่องประดับต่างๆ ล้วนเป็นทิพย์พร้อมอำนวยความสะดวกให้ทุกเมื่อ ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนแสวงหา ต้องการสิ่งใด ก็เนรมิตสิ่งนั้น หรือให้เทวดาองค์อื่นเนรมิตก็ให้ ไม่ต้องทนทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนเพราะการครองชีพตั้งโลกมนุษย์

ฉะนั้น ทวยเทพในสวรรค์ทุกๆ ชั้น จึงมีแต่ความสุขสบาย ไร้ทุกข์ โรคภัยไข้เจ็บ นานาประการ ไม่มีการฆ่า การทำร้าย ไม่มีความยากจน ทวยเทพมีร่างกายสวยงาม มีรัศมีในตัว มีปราสาทวิมานที่อยู่สวยงาม แต่เหล่าเทพจะมีความแตกต่างกันที่ความสวยงามและรัศมีรุ่งเรือง กว่ากันเท่านั้น กล่าวคือถ้ามีบุญหนักศักดิ์ใหญ่หรือเกิดในชั้นที่สูงกว่า ก็จะมี ความสวยงาม รัศมี รุ่งเรืองกว่า และมีอายุยาวนานกว่าเทพที่มีบุญหนักศักดิ์น้อยหรือชั้นที่ต่ำกว่า แต่เทวดาทุกองค์มี ความพิเศษเหมือนกัน คือมีทิพย์อำนาจสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ แปลงกายได้ตามความ ต้องการ นอกจากนี้ ทวยเทพในสวรรค์ทุกชั้นไม่ต้องทำงาน จึงมีเวลาว่างมากชอบไปเที่ยว ชมสวนสวรรค์รื่นรมย์นานๆ หรือตลอดทั้งวัน ดังนั้น เทวดา จึงมีวิเคราะห์แห่งคำว่า “ คำว่า เทพ หรือ เทวะ แปลว่า ผู้เล่น ”^{๖๗} เนื่องจากพวกเทพจะไม่เดือดร้อนด้วยการเป็นอยู่ จึงมีเวลา ว่างมาก เมื่อว่างมาก จึงชอบไปเที่ยวให้เพลิดเพลินรื่นเริงในสวนสวรรค์ และเสวยทิพย์สมบัติ สุขต่างๆ จากผลบุญกุศลที่ตนกระทำไว้อย่างเต็มที่

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สุขที่เหล่าเทวดาบริโภคหรือเสวยนอกจากทิพย์สมบัติเหล่า อื่นแล้ว ก็ยังมีสุขที่มุ่งหมายเป็นพิเศษ ได้แก่ การเสวยเบญจกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัสอันเป็นทิพย์ ดังนั้น เทพบุตรจึงมีคู่ครองและเทพธิดาเป็นบริวาร และสุขเหล่านี้มีใน สวรรค์ทุกชั้น จะเสวยผลมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับบุญกุศลที่ทำไว้ ถ้าทำไว้มากย่อมได้รับความ สุขมากและเสวยผลนาน ถ้าทำไว้น้อยก็ได้รับความสุขน้อยและดำรงชีพอยู่ไม่นาน เหมือน กับบุคคลที่มีเงินทองน้อย ย่อมแสวงหาความสุขได้น้อยและใช้จ่ายได้ไม่นาน ทวยเทพเมื่อสิ้น ผลบุญกุศลที่ทำไว้แล้ว จะต้องจุติ(ตาย)จากเทวโลกไปเกิดในภพภูมิอื่นต่อไป

๒.๑๔ สาเหตุจุติ(ตาย)ของทวยเทพ

เทวดาทั้งหลายที่เสวยทิพย์สุขสมบัติในสวรรค์ ย่อมจะมีการจุติปรากฏหมุนเวียน เปลี่ยนไปเช่นกับมนุษย์ แต่การจุติของเทวดาจะไม่ทิ้งซากศพไว้ ร่างกายจะหายไปทันที แม้ วิมานและทิพย์สมบัติ จะสูญหายไปภายในพริบตา การจุติ(ตาย)มีแก่เทวดาทุกๆ ชั้นไม่มีขเว้น

^{๖๗} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖๐.

คังทีวิมุตติรัตนมาลี (เล่ม ๓) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เหล่าเทวดาต้องจุติขณเทวโลก ๔ ประการ ได้แก่

๑. จุติเพราะสิ้นอายุ (อายุขัย) คือเทวดาองค์ใดได้สร้างบุญกุศลไว้มากในคราวที่เป็นมนุษย์ เมื่อเกิดเป็นเทวดาเสวยทิพยสมบัติอยู่นานครบอายุขัยทิพย์แล้ว เทวดาองค์นั้น ก็จะต้องจุติหรือเคลื่อนไปสู่ภพอื่นต่อไป

๒. จุติเพราะสิ้นบุญ (บุญขัย) คือเทวดาองค์ใด สร้างบุญกุศลไว้น้อยในคราวที่เป็นมนุษย์ เมื่อเกิดเป็นเทวดาเสวยผลบุญที่ตนสร้างไว้ แต่ผลบุญนั้นหมดสิ้นลงในระหว่างที่ยังไม่ถึงอายุขัยของเทพในสวรรค์ชั้นนั้นๆ เทวดาองค์นั้นก็ต้องจุติไปยังภพอื่น เพราะหมดบุญที่สร้างสมไว้

๓. จุติเพราะสิ้นอาหาร (อาหารขัย) คือเทวดาบางองค์ เมื่อได้เสวยทิพยสมบัติที่บริบูรณ์ด้วยสุขยิ่ง มีใจชื่นชมยินดี เพราะไม่เคยสัมผัสผัสทิพยสมบัติเช่นนี้มาก่อน จึงมีใจหมกหมุ่นเพลินเพลินในกามคุณ หลงลืมการบริโภคอาหารทิพย์ มีใจหลงไหลเพลินในกามคุณมาก จึงต้องจุติไปเพราะขาดอาหาร เพราะเมื่อลืมนบริโภคอาหารตามกำหนดเวลาแม้ครั้งเดียว ย่อมมีกายทิพย์เหี่ยวแห้ง แม้จะบริโภคอาหารนับร้อยครั้ง ก็ไม่อาจทำให้กายนั้นคงเดิมได้ อุปมาดังดอกบัวสดที่นำขึ้นจากน้ำวางไว้บนบก ดากลมและแดด ดอกบัวนั้นย่อมเหี่ยวแห้งไป แม้จะนำไปแช่น้ำร้อยครั้ง ก็ยังคงอยู่ในสภาพเดิม ฉะนั้นใด กายของเทวดาทั้งหลายที่หลงลืมบริโภคอาหารทิพย์ ก็ฉนั้น

๔. จุติเพราะความโกรธ (โกรธพลขัย) คือเทวดาบางองค์ มีความโกรธเป็นเจ้าเรือน เมื่อเห็นทิพยสมบัติของเทพอื่น ที่เลิศ ประเสริฐกว่าสมบัติของตน มีความอิจฉาริษยา ก่อเหตุทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกันขึ้น ในขณะที่กำลังทะเลาะวิวาทกัน เทวดาองค์ใดมีความอดทนต่อความโกรธได้ เทวดาทั้งสองย่อมรักษาชีวิตของกันและกันได้ เพราะใจของเทวดาที่โกรธเป็นเหมือนไฟ ใจของเทวดาที่ไม่โกรธเป็นเหมือนน้ำ ใจของเทวดาที่ไม่โกรธมีหน้าที่เข้าดับไฟคือใจของเทวดาที่โกรธให้ดับลง ถ้าเทวดาทั้งสองมีความโกรธด้วยกัน จะมีใจเป็นไฟด้วยกันทั้งคู่ลุกไหม้กายทิพย์ให้วอดวายไปจุติทันที ^{๖๘}

^{๖๘} พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร) , วิมุตติรัตนมาลี เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา , ๒๕๒๒) , หน้า ๔๘.

๒.๑๕ นิมิตการจตุของทวยเทพ

เทวดาทั้งหลาย เมื่อจะจตุหรือเคลื่อนจากเทวโลกไปยังภพภูมิอื่น ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องมินิกิต(เครื่องหมาย)ในการจตุ หรือลางร้ายปรากฏให้เทพองค์นั้นทราบก่อนล่วงหน้าภายใน ๗ วัน ดังที่ ภูมิวิลาสินี ได้กล่าวถึงนิมิตเครื่องหมายแห่งการจตุที่จะมาปรากฏเฉพาะหน้าเทวดา ๕ ประการ ได้แก่

๑. ดอกไม้ทิพย์เหี่ยวแห้ง คือเทวดาผู้จะจตุนั้น จะมองเห็นดอกไม้ทิพย์ที่ประดับกายของตน และที่ประจำอยู่ในวิมานของตนเหี่ยวแห้ง ไม่สวยงาม และไม่ส่งกลิ่นหอมเหมือนแต่ก่อน

๒. ผ้าทิพย์เศร้าหมอง คือเทวดาผู้จะจตุนั้น จะมีผ้าทิพย์เครื่องประดับกายของตนเศร้าหมองไม่ส่องไส ไม่มีรัศมีรุ่งเรืองเหมือนแต่ก่อน มีลักษณะอาการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับดอกไม้ทิพย์ที่ประดับกายตนนั่นเอง

๓. เหงื่อออก คือเทวดาผู้จะจตุนั้น จะมีความกลัดกลุ้มร้อนรำคาญใจ ไม่มี ความสนุกรื่นเริงเหมือนเมื่อก่อน มีเหงื่อไหลออกจากซอกรักแร้ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนแก่ตน

๔. ที่นั่งกระด้าง คือเทวดาผู้จะจตุนั้น จะมีอาสนะหรือที่นั่งทิพย์ ทั้งแท่นบรรทม ก็แข็งกระด้าง เราร้อนคอกมีไฟลุ่มอยู่ภายใต้ ไม่นิ่มสบาย จะนั่งหรือนอนก็ไม่สุขสบายเหมือนเมื่อก่อน

๕. รัศมีเศร้าหมอง คือเทวดาผู้จะจตุนั้น จะมีกายทิพย์เหี่ยวแห้งเศร้าหมอง ไม่มีรัศมีรุ่งเรืองสดใส มีการปวดเมื่อยตามร่างกาย มีความกระวนกระวายใจอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน^{๖๕}

เมื่อจตุนิมิตทั้ง ๕ นี้ มาปรากฏแก่เทวดาผู้จะจตุ เทพบุตรทั้งหลายผู้มีความคุ้นเคยรักใคร่และเทพนารีทั้งหลายที่เป็นบาทบริจาริกา (ผู้รับใช้) ผู้รักใคร่ทั้งใกล้และไกล เมื่อทราบเช่นนั้นแล้ว ก็จะพากันไปหาเทวดานั้นตลอด ๗ วัน และพากันทุกข์โทมนัส เพื่อคลายความเศร้าจะชักชวนกันไปเที่ยวเล่นที่สระโบกขรณี ชมสวนสวรรค์ให้สนุกเพลิดเพลิน เพื่อต้องการให้เทวดาผู้จะจตุนั้นหายจากความเศร้า เมื่อเทพทั้งหลายตัดความอาลัยอาวรณ์มิได้ก็จะร้องให้ขึ้นต่อหน้าแล้วอ้อนวอนว่า

^{๖๕} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, อ้างแล้ว, หน้า ๕๖๐.

ข้าแต่ท่านผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้าทั้งหลาย เมื่อท่านจุติจากไปแล้ว ขอท่านจงอย่าประมาท เร่งสร้างกุศล แล้วจงตั้งความปรารถนาให้ได้กลับมาเกิดในเทพวิมานอันสุขสำราญนี้เถิด พวกเราจักได้พบกัน ข้าพเจ้าทั้งหลายจักรอท่านอยู่ที่นี่^{๗๐}

แม้ทวยเทพจะแสนอาลัยเพียงใดก็ตาม ก็ไม่สามารถที่จะหยุดยั้งการจุนั้นได้ ครั้นแล้วร่างกายของเทวดาผู้จะจุติจกหายไปจากสวรรค์ทันที ไม่เหลือให้เห็นแม้เพียงผมสักเส้น ส่วนจะไปเกิด ณ ที่ใดภพใดนั้น ขึ้นอยู่กับบุญกรรมของเทวดานั้นจะชักนำไปเกิด ถึงแม้ชาวสวรรค์จะมีแต่สุขไร้ทุกข์ แต่ความสุขที่เหล่าเทวดาเสวยเป็นสุขทางกาย สุขสัมผัสทั้ง ๖ สุขเนื่องด้วยกามคุณ ๕ ในระดับโลกียภูมิ หาใช่สุขที่เป็นบรมสุขไม่ ฉะนั้น เทวดาก็ต้องมีทุกข์จากการต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เช่นเดียวกับมนุษยโลก

๒.๑๖ วิถีจิตของผู้ไปเกิดในสวรรค์

ในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของบุคคลผู้กระทำความดี ด้วยการประกอบบุญกุศลกรรมต่างๆ ซึ่งจะเป็นปัจจัยชักนำไปสู่ผู้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ก่อนที่จะสิ้นใจหรือตายไปเกิดเป็นเทพบุตรหรือเทพธิดาในสวรรค์จะมีเหตุแสดงให้รู้ว่า ผู้ไปเกิดในสวรรค์ เหตุที่วานั้นจะมาปรากฏในภพชาติก่อนหน้า คือวิถีจิตใกล้ตาย เรียกว่าการฝันครั้งสุดท้าย โดยจะมีอารมณ์ ๓ อย่าง มาปรากฏให้เห็น ได้แก่

๑. กรรมารมณ์ฝ่ายกุศล คือผู้ไปเกิดนั้นจะมองเห็นอารมณ์แห่งกุศลกรรมที่เคยทำไว้ เช่น เคยบริจาคทาน สร้างศาลา สร้างสะพาน และรักษาศีล เป็นต้น เมื่อใกล้ที่จะสิ้นใจไปในขณะนั้น ก็จะปรากฏเห็นภาพที่ตนกำลังทำกุศลกรรมนั้นๆ แล้วมีใจเบิกบาน ชุ่มชื่น ยินดีในกรรมารมณ์อันดีงามเหล่านั้น กุศลกรรมเหล่านั้นจะนำผู้ไปเกิดไปเกิดในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งตามผลกรรมดีที่ได้สร้างไว้

๒. กรรมนิมิตอารมณ์ฝ่ายกุศล คือผู้ไปเกิดนั้นจะเห็นเครื่องมือและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เคยสร้างไว้ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลา และเครื่องไทยทานต่างๆ เป็นต้น สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ และเครื่องมือการทำกุศลกรรมนั้น จะมาปรากฏให้ผู้ไปเกิดเห็นทางมโนทวาร คือ ทางใจ จิตจะยึดเหนี่ยวเอาสิ่งนั้นมาเป็นอารมณ์แล้วดับจิตลง (จุติจิต) แล้วนำพาจิตตรงไปอุบัติในสวรรค์ชั้นนั้นๆ

^{๗๐} พุ. อิติ. ๒๕ / ๘๓ / ๓๖๕.

๓. คตินิमितตารมณฝ้ายกุศล คือผู้ นั้นจะเห็นนิมิตต่างๆ ซึ่งบอกถึงภพภูมิที่ตน ต้องไปเกิดหลังจากที่ตายแล้ว นิมิตเหล่านี้จะมาปรากฏในช่วงเวลาใกล้จะตาย เช่น ปรากฏเห็นสวรรค์ชั้นที่ตนจะต้องไปเกิด เห็นเทพบุตร เทพธิดา ปราสาท สิริทิพย์ วิมานที่สวยงามพร้อมไปด้วยรัศมีต่างๆ สวรรค์ที่รื่นรมย์ และบางครั้งก็ ปรากฏเห็นเทพทั้งหลายนั่งรถทิพย์มาจากสวรรค์ชั้นนั้นๆ ชักชวนให้ไปอยู่ด้วย ภาพนิมิตที่ไม่เคยเห็นมาก่อนในชีวิตเหล่านี้จะมาปรากฏให้เห็น เมื่อผู้ นั้นดับจิตไป แล้ว จะไปยังภพภูมิที่นิมิตกุศลกรรมเหล่านี้ปรากฏแก่เขา^{๑๑}

ภาพนิมิตสวรรค์เหล่านี้ จะมาปรากฏให้เห็นโดยชัดเจนทางมโนทวาร คือทางใจ ของผู้ที่สั่งสมบุญกุศลไว้ในขณะใกล้จะตาย ทำให้มีจิตใจสงบผ่องใส ไม่กระวนกระวายใจ มี สีหน้าสดชื่นสดใส กลับตาลล้นมอย่างสงบสุขและพบสุคติ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “จิตเต อสงกิลิฏฐะ สุคติ ปาฎิกงฺขา เมื่อจิตผ่องใส เป็นอันหวังว่าไปสู่อสุคติ”^{๑๒} เพราะนิมิตกรรม เหล่านี้จะบ่งชี้ให้รู้ว่า ผู้ นั้นจะไปเกิดในสวรรค์แน่นอน แต่จักเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้น ไททน และเสวยทิพย์สมบัติได้ยาวนานเพียงไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับบุญกุศลที่ผู้ นั้นสั่งสมเอาไว้

ฉะนั้น เมื่อบุคคลประกอบคุณความดี ประพฤติปฏิบัติโดยชอบธรรม มีใจประกอบ ด้วยความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาปกรรม ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ ด้วยกายสุจริตตั้งมั่นในศีล ๕ ด้วยวจีสุจริตสำรวมวาจา และมโนสุจริตสำรวมใจ มีความเพียร พยายามในการให้ทาน รู้จักการเสียดสละแบ่งปัน รักษาอุโบสถศีลเป็นนิตย์ เจริญภาวนา ข้อ ปฏิบัติเหล่านี้ จะเป็นที่พักพิงของชีวิตและเป็นหนทางนำไปสู่ทางสวรรค์ เมื่อสิ้นชีพไปแล้ว ด้วย อานิสงส์แห่งกุศลกรรมที่ได้สร้างไว้ ผู้ นั้นก็ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งทวยเทพในสวรรค์ ชั้นใดชั้นหนึ่งแน่นอน เพราะพระพุทธศาสนามั่นยืนว่า โลกสวรรค์มีอยู่จริง ตามหลักฐานที่มี ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา

^{๑๑} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖๔.

^{๑๒} ม. มุ. ๑๒ / ๗๐ / ๖๒.

บทที่ ๓

สุขาวดีในพระพุทธศาสนาหายาน

พระพุทธศาสนาแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือ นิกายเถรวาท หรือเรียกอีกชื่อว่า นิกายหินยาน (ยานเล็กหรือเลว) และนิกายมหายาน (ยานใหญ่) นิกายเถรวาทได้ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัด ตามแบบแผนการทำสังคายนาครั้งแรกที่มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานดำเนินการในครั้งนั้น โดยไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมอะไร และไม่ยอมรับเอาสิ่งใหม่ๆ เข้ามาในคณะของตน จึงอยู่ในลักษณะอนุรักษนิยม ฝ่ายนิกายมหายาน พยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระพุทธพจน์ ขนบธรรมเนียมประเพณีบางประการ ตัดบ้าง เติมบ้าง ตามแต่เห็นสมควร เพื่อให้เข้ากับลัทธิธรรมเนียมท้องถิ่นนั้นๆ ไม่เคร่งครัดพระวินัยเท่าไร ซึ่งจัดอยู่ในลักษณะกลุ่มผู้มีความคิดก้าวหน้า มูลเหตุการแบ่งแยกนิกายมาจากหลายแนวความเห็นที่ไม่ตรงกัน อันเนื่องมาจากการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์ ย่อมอาศัยอาจารย์เป็นผู้สั่งสอนอธิบาย อาจารย์กับอาจารย์ด้วยกัน เกิดมีทัศนคติในการอธิบายพุทธพจน์ไม่ตรงกัน จึงเป็นเหตุให้มีแนวคิดเห็นแยกออกไป ฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะแก้ไขผ่อนปรนการปฏิบัติพระวินัย และยึดถือตามอรรถาธิบายของอาจารย์เป็นใหญ่ อีกฝ่ายยึดถือเคร่งครัดรักษาจารีตของแบบแผนดั้งเดิมไว้ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงแก้ไขเป็นหลักใหญ่ เมื่อต่างฝ่ายต่างมีมิตติความคิดเห็นไม่ตรงกัน จึงมีทัศนคติที่แตกต่างกันออกไป

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วสาเหตุการแบ่งแยกนิกายที่แท้จริงนั้น ย่อมมาจากสาเหตุหลัก ๒ ประการ คือ “เพราะการปฏิบัติพระวินัยไม่สม่ำเสมอเหมือนกัน เรียกว่า ความวิบัติแห่งศีลสามัญญตา และมีทัศนะความเห็นในหลักธรรมไม่ตรงกัน ตามแนวความคิดของตนเอง เรียกว่า ความวิบัติแห่งทฤษฎีสามัญญตา”^{*}

อย่างไรก็ตามแม้พระพุทธศาสนาจะแยกเป็น ๒ นิกาย ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนานั้นเอง และทั้งสองนิกายมีความเจริญควบคู่กันมา เหมือนปีกทั้งสองของนก

---

^{*} เสถียร โพธิ์นันทะ , กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาเมฆราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓) , หน้า ๔.

พาด้วนก็คือพระพุทธศาสนาโศบินไปในโลกกว้าง หรือเหมือนแผ่นกระดานมีสองหน้าคู่กัน หน้าใดหน้าหนึ่งคงไม่ปฏิเสธถึงคุณค่าและความสำคัญของกระดาษอีกหน้าหนึ่งอย่างแน่นอน ควรพลิกอ่านเนื้อความอีกหน้าหนึ่งซึ่งจารึกไว้ด้วยพระพุทธเจ้าองค์เดียวกันนั่นเอง แม้พระพุทธศาสนาจะมีความแตกต่างกันหลายประการ แต่ก็มีจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิตเหมือนกัน คือ วิมุตติ ความหลุดพ้น ดังคำของท่านนาคคารชุนที่กล่าวไว้ในมหาปรัชญาปารมิตตาอรรถกถาว่า “พระพุทธธรรมมีเอกรสเดียว คือรสแห่งวิมุตติความรอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”^๒ คู่เคียงกับแม่น้ำ แม้จะมีหลายสายเล็กใหญ่แตกต่างกัน สูดทำยก็ไหลลงสู่ทะเลรวมเป็นอันเดียวกัน

๓.๑ ความหมายของ(สวรรค์)แดนสุขาวดี

คำว่า “สุขาวดี” เป็นชื่อของสวรรค์หรือแดนของพระอมิตาภพุทธเจ้าซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก อันเป็นแดนบรมสุขที่ทุกคนใฝ่ฝัน เป็นแดนที่พักของบุคคลระหว่างสังสารวัฏกับพระนิพพาน ปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลายได้ให้ความหมายแดนสุขาวดี ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามความหมายของสุขาวดีว่า “แดนอันมีความสุข ตามความเชื่อในลัทธิมหายาน และเป็นสวรรค์ของพระอมิตาภพุทธเจ้า”^๓

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของสุขาวดีว่า “แดนที่มีความสุข เป็นชื่อสวรรค์ของพระอมิตาภพุทธเจ้าฝ่ายมหายาน”^๔

เสถียร โพธิ์นันทะ ให้ความหมายของสุขาวดีว่า “เป็นแดนหรือพุทธเกษตรของพระอมิตาภพุทธเจ้าซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก”^๕

^๒ เสถียร โพธิ์นันทะ , ปรัชญามหายาน (กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มหาราชวิทยาลัย , ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๓ พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ , (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖), หน้า ๑,๒๐๑.

^๔ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ,พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔๔.

^๕ เสถียร โพธิ์นันทะ , ปรัชญามหายาน , อ่างแก้ว, หน้า ๑๒.

เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป ได้ให้ความหมายของสุชาวดีว่า “เป็นสถานที่รองรับสาวกของพระอมิตากุพุทธเจ้า ผู้วายชนม์ไปแล้วจะได้เสวยสุขอยู่ในสวรรค์สุชาวดี”^๖

เสฐียร พันธรั้งยี ให้ความหมายไว้ดังนี้ “สุชาวดี หมายถึง เป็นชื่อของสวรรค์ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตก เป็นแดนแห่งความสุขอันไพบูรณ์ เป็นแดนที่ประทับของพระอมิตากุพุทธเจ้า ผู้ทรงรัศมีหาที่สุคติได้”^๗

ดร.บุญย์ นิลเกษ ให้ความหมายสุชาวดีไว้ว่า “เป็นสวรรค์หรือแดนบำเพ็ญกุศลและภาวนาเพื่อให้เกิดโพธิญาณของพระโพธิสัตว์และผู้มีบุญทั้งหลาย”^๘

สัมพันธ์ ก้องสมุทร ให้ความหมายของสุชาวดีไว้ว่า “เป็นแดนสวรรค์ชั้นหนึ่งของพระอมิตากุพุทธและพระโพธิสัตว์ แต่มิใช่พระนิพพาน”^๙

จากคำนิยามความหมายของท่านเหล่านี้ สรุปได้ว่า สุชาวดี เป็นชื่อของสวรรค์หรือแดน(ภาวะ)ตามความเข้าใจถึงสภาวะที่รองรับจิตของผู้วายชนม์ไปแล้ว แท้จริงแล้ว สุชาวดีเป็นแดนบรมสุข เป็นพุทธเกษตรที่พระอมิตากุพุทธเจ้าทรงสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ซึ่งเป็นภาวะที่ต่างจากสวรรค์ทั่วไป เพราะผู้ที่อุบัติในที่นั้น ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก เหมือนชาวสวรรค์ทั่วไป ฉะนั้น สุชาวดีจึงเรียกเป็นแดนหรือภาวะอีกมิติหนึ่งที่เลิศกว่าสวรรค์

สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่องสวรรค์ในพระพุทธศาสนามหายานนี้ ผู้ศึกษาวิจัยจะทำการศึกษาเฉพาะแดนสุชาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตากุพุทธเจ้า ตามหลักคำสอนของฝ่ายมหายานนิกายสุชาวดี โดยจะใช้คำว่า แดนแทนคำว่า สวรรค์ ตามคัมภีร์ปฐมภูมิของมหายานที่ใช้ค่านำหน้าสุชาวดีว่า แดน แล้วศึกษาเปรียบเทียบสวรรค์ของเถรวาทกับแดนสุชาวดีต่อไป

^๖ เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, ลัทธิของเพื่อน (กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์พริบ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๕.

^๗ เสฐียร พันธรั้งยี, พุทธประวัติมหายาน (กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓๘.

^๘ ดร. บุญย์ นิลเกษ, พุทธศาสนามหายาน (กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๒๖), หน้า ๙๖.

^๙ สัมพันธ์ ก้องสมุทร, เบญจมหาโพธิสัตว์ (กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

๓.๒ พุทธเกษตรหรือวิสุทธิภูมิ

บรรดาโลกธาตุทั้งหลาย พุทธเกษตรเป็นโลกธาตุที่บริสุทธิ์เป็นดินแดนที่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์จำนวนมากมาอาศัยอยู่ในรูปสัมภเวสีในส่วนต่างๆ ของจักรวาล ทั้งนี้ เพราะมีความเข้าใจเรื่องจักรวาลแตกต่างกัน คือพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า จักรวาล (Universe) นี้ เป็นหน่วยเดียวกัน คือหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในอวกาศอันเวิ้งว้างกว้างไกลนี้ สิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะอยู่ ณ ตำแหน่งใดในอวกาศ เมื่อรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันเรียกว่า จักรวาล ฝ่ายมหายานเชื่อว่า เนื้อที่ของจักรวาลทั้งหมด แบ่งออกเป็นส่วนย่อยลงไปอีกจำนวนมากนับไม่ถ้วน อาณาเขตย่อยของจักรวาลแต่ละอาณาเขตนี้เรียกว่า พุทธเกษตร (Buddha Country) คือแดนของพระพุทธเจ้า ในพุทธเกษตรหนึ่งจะมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่หนึ่งพระองค์ และพระพุทธเจ้าสามารถอุบัติขึ้นในจักรวาลพร้อมกันมากกว่าหนึ่งพระองค์ได้^{๑๐} เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงมีจำนวนมากมายดั่งเม็ดทรายในคงคาทันที เท่ากับจำนวนของพุทธเกษตร ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์สังฆกรรมปุณฺณการิกสูตรกล่าวว่า “พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในทุกสารทศทุกหนแห่ง มีจำนวนดั่งเม็ดทรายในคงคาทันที เป็นที่เคารพสักการะของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ทรงกระทำเพื่อความเจริญแห่งสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก ทรงประกาศพระสัทธรรมอันประเสริฐ”^{๑๑} ดังนั้น ในจักรวาลอันกว้างใหญ่หาที่สุดไม่ได้นี้ จึงมีโลกธาตุที่พระพุทธเจ้ามาอุบัติแสดงพระสัทธรรมเทศนาทั่วไป นับประมานมิได้ ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต เช่น ปัจจุบันโลกธาตุของเราว่างจากพระพุทธเจ้ามา ๒ พันกว่าปี แต่ในขณะนี้ ณ โลกธาตุอื่น ยังมีพระพุทธเจ้าองค์อื่นๆ ดำรงพระชนม์อยู่และกำลังสั่งสอนสัตว์โลกอยู่ตลอดเวลา ดังที่กล่าวไว้ในสังฆกรรมปุณฺณการิกสูตรอีกว่า

...พระศาสดาเจ้าทรงเปล่งพระรัศมีจากพระอุษณีย์ ทันทิที่เปล่งพระรัศมีออกไปนั้น พระศาสดาเจ้า พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ประทับอยู่ทางทิศตะวันออก ใน ๕๐ ร้อยพันหมื่นโกฏิโลกธาตุจำนวนมากมายดั่งเม็ดทรายในคงคาทันที ก็ปรากฏให้เห็นโดยทั่วกัน พุทธเกษตรทั้งหลายเหล่านั้น ประดับด้วยแก้วประพาฬ หลาก

^{๑๐} สมภาร พรหมทา , พุทธศาสนามหายานนิกายหลัก (กรุงเทพฯ : คำนวณวิชาการพิมพ์ , ๒๕๔๐) , หน้า ๑๕๑.

^{๑๑} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ , สัทธรรมปุณฺณการิกสูตร (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์ , ๒๕๔๓) , หน้า ๔๓.

หลายด้วยต้นรัตนพฤษดิ์ ประดับด้วยผ้าแพรพรรณสวยงามเป็นสายๆ พรั่งพร้อม ด้วยพระโพธิสัตว์หลายร้อยพันพระองค์ ประทับอยู่ภายใต้สัปทน ประดับด้วยตาข่ายแห่งแก้วมณีและทองคำ ในพุทธเกษตรเหล่านั้นมีพระศาสดาเจ้า พระพุทธเจ้า กำลังเทศนาสอนสรรพสัตว์ ด้วยพระสุระสำเนียงอ่อนหวาน พุทธเกษตรทั้งหลาย เหล่านี้พรั่งพร้อมด้วยพระโพธิสัตว์หลายร้อยพันพระองค์ ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ ก็เช่นกันเดียวกับทิศใต้ ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทิศตะวันตก ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิศเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในชั่วโลกเหนือ - ใต้ และในทิศแต่ละทิศ สามารถมองเห็นพุทธเกษตรทั้งหลาย จำนวนหลายร้อยพันหมื่นโกฏิ ouchเดียวกับจำนวนเมตทรายในคงคานที ในโลกธาตุทั้งหลายอันเทียบได้กับเมตทรายในคงคานที พระศาสดาเจ้า พระพุทธเจ้าในพุทธเกษตรทั้งหลายจำนวนหลายร้อยพันหมื่น โกฏิพระองค์^{๑๒}

ดังนั้น โลกธาตุที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติจึงชื่อว่า พุทธเกษตร เป็นดินแดนแห่งความบริสุทธิ์สมบูรณ์ด้วยทิพยภavnนำเร็นรมย์ มีความวิจิตรสวยงามราวกับสรวงสวรรค์ มีสิ่งล้ำค่าที่เลิศ อยู่เหนือความทุกข์และความไม่เที่ยง มีสุขสบายไร้ความทุกข์ยากลำบากทุกอย่าง ซึ่งมีความแตกต่างจากโลกมนุษย์หลายเท่า ด้วยเหตุผลนี้จึงเรียกโลกมนุษย์ว่า “สหโลกธาตุ”^{๑๓} คือยังเต็มไปด้วยความทุกข์นานาประการ ความอดอยากหิวโหย และโรคภัย เป็นต้น

ในพุทธเกษตรแต่ละแห่ง ย่อมมีความแตกต่างกันตามบารมีของพระพุทธเจ้าประจำพุทธเกษตรนั้นๆ กล่าวคือพระพุทธเจ้าองค์ใดได้บำเพ็ญบารมีเอาไว้มาก จะส่งผลให้พุทธเกษตรของพระองค์รุ่งเรืองกว่าพุทธเกษตรของพระพุทธเจ้าที่บำเพ็ญบารมีธรรมมาน้อย พุทธเกษตรเหล่านั้นสำเร็จด้วยอำนาจปณิธานของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นก็มิ ด้วยกรรมนิยมของสัตว์ก็มี ด้วยจิตบริสุทธิ์ก็มี พุทธเกษตรจะสำเร็จแก่พระโพธิสัตว์ได้ต้องอาศัยสรรพสัตว์ช่วยหนุน คือพระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญประโยชน์โปรดสรรพสัตว์จึงจะสำเร็จพุทธเกษตรได้ ฉะนั้น สรรพสัตว์จึงชื่อว่าเป็นวิสุทธิเกษตรของพระโพธิสัตว์ ตามที่วิมลเกียรตินิทเทศสูตร แสดงวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ไว้ ๕ อย่าง ได้แก่

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗.

^{๑๓} วิศวกัททพร มณีปัทมเกตุ , พระโภษะยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปุรวปณิชาโรวพิเศษสูตร , (กรุงเทพฯ : บริษัท ส่องสยาม จำกัด , ๒๕๔๔) , หน้า ๑๐.

๑. จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้น บรรลุพุทธภูมิแล้ว เหล่าสัตว์ที่ปราศจากความหลงกลวงย่อมนำอุบัติในวิสุทธิ เกษตรนั้น

๒. จิตที่ลึกซึ้ง เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุ พุทธภูมิแล้ว เหล่าสัตว์ที่สมบูรณ์ด้วยกุศล ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิเกษตรนั้น

๓. โภธิจิต เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุพุทธ ภูมิแล้ว เหล่าสัตว์ที่เป็นมหายานิกบุคคล (ผู้นับถือมหายาน) ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิ เกษตรนั้น

๔. การบำเพ็ญทาน เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้น บรรลุพุทธภูมิแล้ว เหล่าสัตว์ผู้มีจาคธรรม ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิเกษตรนั้น

๕. การรักษาศีล เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุ พุทธภูมิแล้ว เหล่าสัตว์ผู้บำเพ็ญกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ บริบูรณ์ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิ เกษตรนั้น

๖. ขันติ เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุพุทธภูมิ แล้ว เหล่าสัตว์ที่รุ่งเรืองด้วยอาการ ๓๒ ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิเกษตรนั้น

๗. วิริยะ เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุพุทธภูมิ แล้วหมู่สัตว์ผู้มีความพากเพียรในการบำเพ็ญกุศล ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิเกษตรนั้น

๘. ฌานสมาธิ เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุ พุทธภูมิแล้ว เหล่าสัตว์ที่สำรวมจิตไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิเกษตรนั้น

๙. ปัญญา เป็นวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุพุทธ ภูมิแล้ว เหล่าสัตว์ที่มีอินทรีย์เที่ยงต่อการตรัสรู้ ย่อมนำอุบัติในวิสุทธิเกษตรนั้น^{๑๔}

ภายหลังจากพระโพธิสัตว์ประกอบด้วยองค์คุณธรรมเหล่านี้แล้ว ได้บรรลุพุทธภูมิ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว โลกธาตุของพระองค์(พุทธเกษตร)ก็จะสุขสมบูรณ์ ปราศจากเวร ภัยต่างๆ และสรรพสัตว์ในโลกธาตุนั้น ย่อมบริบูรณ์ด้วยคุณธรรมต่างๆ เป็นเอก และยังทรง บำให้พระโพธิสัตว์ชำระจิตของคนให้สะอาดบริสุทธิ์ เพื่อพุทธเกษตรของตนจะได้สะอาด บริสุทธิ์ไปด้วยว่า

^{๑๔} เสถียร โภธินันทะ , วิมลเกียรตินิมิตเทศสูตร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราช วิทยาลัย , ๒๕๔๐) , หน้า ๓.

“เพราะฉะนั้นแล รัตนกฐ พระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาจักบรรลุถึงวิสุทธิเกษตร
คังกล่าว พึงชำระจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ครั้นเมื่อจิตบริสุทธิ์สะอาดดีแล้ว
พุทธเกษตรย่อมบริสุทธิ์สะอาดตามไปด้วย”^{๑๕}

ดังนั้น พุทธเกษตรจึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่ไกล แม้บุคคลผู้ที่มีจิตบริสุทธิ์แล้ว ย่อม
สามารถมองเห็นพุทธเกษตรได้เช่นกัน เพราะมีอยู่ภายในสรรพสัตว์นั่นเอง ขึ้นอยู่ที่ว่าจะ
พัฒนาใจไปถึงหรือไม่ พุทธเกษตรจึงเป็นสถานที่ๆ พระโพธิสัตว์อาศัยสรรพสัตว์สร้างขึ้น
มา และสร้างขึ้นมาเพื่อสรรพสัตว์โดยเฉพาะ เพราะเหตุนี้ สรรพสัตว์ในโลกธาตุอื่นๆ จึงควร
จะมุ่งไปอุทิศ ณ สถานที่นั้น

พุทธเกษตรหรือวิสุทธิภูมิของพระพุทธเจ้า ที่สำคัญและมีชื่อโด่งดังที่พระพุทธ
ศาสนานิกายมหายานนับถือมี ๔ คือ

๑. สุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตากพุทธเจ้า อยู่ทางทิศตะวันตก
๒. พุทธเกษตรของพระพุทธโกตัสสขุรุไวฑูรย์ประภาราชา อยู่ทางทิศตะวันออก
เป็นพุทธเกษตรซึ่งมีรัศมีไพโรจน์ด้วยแก้วมณีไพฑูรย์
๓. อภริติพุทธเกษตรของพระพุทธอัครโฆภยะ อยู่ทางทิศตะวันออก
๔. พุทธเกษตรของพระเมตไตรย อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต^{๑๖}

บรรดาพุทธเกษตรทั้ง ๔ นี้ สุขาวดีพุทธเกษตรของอมิตากพุทธเจ้า เป็นที่นิยมของ
ศาสนิกในพระพุทธศาสนาหลายนิกาย มาก ถึงกับตั้งเป็นนิกายสุขาวดีขึ้นโดยเอกเทศ เพราะ
สุขาวดีพุทธเกษตรนั้น มีความสมบูรณ์มากที่สุด ในบรรดาพุทธเกษตรทั้งหมดที่มีอยู่ในจักรวาล
นี้ และบรรดาสรรพสัตว์ผู้ไปเกิดในที่นั้นมีโอกาสได้บรรลุดุธรรมและเข้าถึงพระนิพพานได้ด้วย

การที่พระพุทธศาสนาหลายนิกายสร้างพุทธเกษตรที่มีลักษณะอุดมสมบูรณ์ไปด้วย
ทิพยภาวะเช่นนี้ ก็เพื่อเป็นการสนองความต้องการของมหาชนที่ต้องการไปเสวยบรมสุข
เพราะว่าโลกมนุษย์นี้เต็มไปด้วยความทุกข์นานับประการ มีความสุขสบายน้อย จะต้อง
ครากตรำทำงานเลี้ยงชีพไม่มีวันได้เสวยบรมสุขที่เลิศ ยิ่งการที่จะได้บรรลุนิพพานด้วยแล้ว ก็
เป็นการยากและห่างไกลเกินไป ทั้งนี้เพราะว่า จะหาบุคคลที่ปรารถนาพระนิพพานนั้นได้น้อย
พุทธเกษตรเท่านั้น เป็นแดนแห่งความฝัน เป็นความต้องการของทุกคน มหายานจึงกล่าวพลอบ

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๑๖} เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓.

ใจว่า “อย่ากลัวเลย มีพุทธเกษตรอันสุขสบายอยู่มากมาย เมื่อไม่อยากจะไปนิพพานก็จงไปเกิดในพุทธเกษตรเหล่านั้นแล้ว ก็จะบรรลुพระนิพพานได้โดยสะดวก” ^{๑๑} เพราะฉะนั้น สุชาวดีพุทธเกษตรจึงเป็นที่ถูกอกถูกใจของมวลมหาชนอย่างยิ่ง เพราะมีความพร้อมสมบูรณ์ทุกอย่าง

สรุปได้ว่า สถานที่ซึ่งเรียกว่า พุทธเกษตรหรือวิสุทธิภูมินั้น ก็คือเขตแดนหรือบริเวณที่อยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ มีความสวยงามราวกับสวรรค์ อยู่เหนือความทุกข์และความไม่เที่ยง ไม่ใช่ภาวะที่เรียกว่าพระนิพพาน แต่เป็นสถานที่ (ภาวะ) ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสวรรค์กับพระนิพพาน ต่างจากสวรรค์เพราะไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด สามารถใช้ชีวิตอย่างสงบสุขในที่นั้นจนกว่าจะหลุดพ้น และภายในแต่ละพุทธเกษตรนั้น จะมีความแตกต่างกันด้านอายุขัยของสัตว์ ความสมบูรณ์ ความรื่นรมย์ และการเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการเข้าถึงพระนิพพานของสัตว์ผู้ปฏิบัติในที่นั้น

๓.๓ พระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพุทธเกษตร

พระพุทธศาสนาหลายนิกายมีความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่อุบัติขึ้นมาแล้วในอดีตภพ ที่จะมาตรัสรู้ในอนาคตภพ มีจำนวนมากนับมิได้ยิ่งกว่าเมล็ดทรายที่ฝั่งแม่น้ำคงคา และมีประจำอยู่ตามพุทธเกษตรต่างๆ ทั่วทุกทิศ ดังที่กล่าวไว้ในสังฆกรรมปุณณาริกสูตรว่า

ตถาคคขอประกาศแก่เรอภิกษุทั้งหลาย เจ้าชายน้อยๆ ๑๖ องค์ ผู้เป็นกุลบุตร เป็นสามเณร เป็นผู้อธิบายพระธรรม ได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว และทุกองค์ยังประทับอยู่ ดำรงชีพอยู่ในทิศต่างๆ ในพุทธเกษตรต่างๆ ประกาศธรรมแก่สาวกและพระโพธิสัตว์จำนวนหลายร้อยพันแสนโกฏิ เช่น ในทิศตะวันออก ภิกษุทั้งหลาย ในโลกธาตุอภริติ มีพระตถาคคเจ้าพระนามว่า อักโขภยะและพระตถาคคเจ้าพระนามว่าแมรฎฐ ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีพระตถาคคสิงหโฆษ และพระตถาคคสิงหวัช ในทิศใต้ มีพระตถาคคอากาศปรตติชฐิติ และพระตถาคคนิคยปรินิรวุต ในทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีพระตถาคคอินทรวัช และพระตถาคคพรหมวัช ในทิศตะวันตก มีพระตถาคคอมิตายุต และพระตถาคคสรรพโลกธาตุ ปัทท วทเวคปรตติชฐิตริณะ ในทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีพระตถาคคมาลปัททจันทนคันทาภิกษณะและพระตถาคคแมรฎกลปะ ในทิศเหนือ มีพระตถาคคเมฆัสว-

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ประทีปและพระตถาคตเมฆัสวราช ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีพระตถาคต
สรรพโลกยาจิตกัมภีตักขวิธวังสนกร และองค์ที่ ๑ คือ พระตถาคตศากยมุณีผู้
ซึ่งได้บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ท่ามกลางสหโลกธาตุนี้^{๑๔}

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายคฺจเม็ดทรายในคงคา
นที ที่ไม่สามารถจะนับคำนวณได้ แม้ในจักรวาลอันกว้างใหญ่หาที่สุดไม่ได้นี้ ก็ยังมีโลกธาตุที่
พระพุทธเจ้าเสด็จมาอุบัติแสดงธรรมอยู่ทั่วไปนับประมาณมิได้ พระพุทธเจ้าเหล่านี้สถิตอยู่ใน
พุทธเกษตรต่างๆทั่วทุกทิศ แม้ปัจจุบันนี้ พระพุทธเจ้าก็ยังทำหน้าที่สั่งสอนสรรพสัตว์อยู่ตลอด
เวลา มิใช่เพียงมาตรัสรู้ แสดงพระสัทธรรมแล้ว ประินิพพานสูญสิ้นไป เหมือนเช่นพระพุทธเจ้า
ของฝ่ายเถรวาท

ดังนั้น พระพุทธเจ้าตามแนวคิดของฝ่ายมหายาน เมื่อพระองค์เสด็จมาอุบัติตรัสรู้
แสดงพระสัทธรรมโปรดสรรพสัตว์ และเข้าสู่พระนิพพานก็มีได้สูญสิ้นไปไหน ยังคงเสด็จ
ประทับอยู่ในพุทธเกษตรของพระองค์ในรูปของสัมโภคกาย และยังทำหน้าที่สั่งสอนสรรพ
สัตว์อยู่ ณ ที่นั้น ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธเจ้าทรงมีภาวะที่แตกต่างกัน ตามสภาวะที่เป็นผู้ให้
กำเนิดสรรพสิ่งและการการแบ่งภาคออกมาทำหน้าที่ต่างกันเพื่อโปรดสรรพสัตว์ทั้งภาคบน
สวรรค์และโลกมนุษย์ พระพุทธเจ้าเหล่านี้จะประทับอยู่ในทิศต่างๆ และสถานที่กำเนิด ดังนี้

๓.๓.๑ พระอาทิพุทธ

พระอาทิพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ประถม เป็นสขัมภู คือเกิดขึ้นเอง อุบัติขึ้น
มาพร้อมกับโลก ไม่มีการเริ่ม ไม่มีที่สุด เมื่อโลกปรากฏเป็นรูปร่างขึ้นมา พระอาทิพุทธก็
ปรากฏพระกายสีม่วงในแสงของเปลวเพลิงเป็นรัศมีพุ่งขึ้นมาจากคอกบัว และประจำโลกอยู่ชั่ว
นิรันดร จึงถือเป็นแหล่งกำเนิดของพุทธทั้งหลายทั่วจักรวาล เช่นเดียวกับมหาพรหมของ
ศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง โดยท่านเองนี้จึงนิยามได้ว่า คณาจารย์ฝ่ายมหายาน
สร้างพระอาทิพุทธเจ้าขึ้นเพื่อแบ่งภาค(อวตาร) ลงมาปรากฏเป็นพระณานิพุทธเจ้าและพระ
โพธิสัตว์ เพื่อเปรียบเทียบกับมหาพรหมของศาสนาพราหมณ์ซึ่งเพื่องฟูในสมัยนั้น พระอาทิ
พุทธเจ้านี้จะมีพระนามที่เรียกขานอีกว่า “ พระไวโรจนะ วัชรปาณี วัชรราช และวัชรสัตว์ หรือ
ในคัมภีร์บางแห่งเรียกมัญชุศรีก็มี ด้วยพระนามเหล่านี้ันเอง พระองค์จะปรากฏอยู่ในรูปใดก็

^{๑๔} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, สัทธรรมปุณฑริกสูตร, ว่างแล้ว, หน้า ๑๔๒.

คือ จะทรงเครื่องประดับอย่างงดงาม มีลีลาศใหญ่แสดงความเป็นพระผู้ยิ่งใหญ่ มีพระเทวีหรือ สักดิ์เคียงคู่ มีธรรมที่ทรงแสดงเรียกว่าอาทิธรรมหรืออาทิปรัชญา”^{๑๕}

พระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระอาทิพุทธนี้ คือพระพุทธเจ้าต้นแบบ เป็นองค์ที่เกิดขึ้น มาเองก่อนสิ่งอื่นใดทั้งหมด ซึ่งหาเบื้องต้นและเบื้องปลายมิได้ เป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย และให้กำเนิดสรรพสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสากลจักรวาลนี้ หรืออาจ กล่าวได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในอนันตจักรวาลนี้ ล้วนถือกำเนิดมาจากพระอาทิพุทธทั้งสิ้น

๓.๓.๒ พระฉานิพุทธ (ชยานิพุทธ)

พระฉานิพุทธเจ้า(ชยานิพุทธ) คือพระพุทธเจ้าผู้กำเนิดมาจากอำนาจฉานของพระ อาทิพุทธ อุบัติขึ้นในรูปของอุปปาติกะ คือเกิดโดยไม่ต้องมีบิดามารดาให้กำเนิด และด้วย อำนาจฉานของพระฉานิพุทธเป็นเหตุให้เกิดพระฉานิโพธิสัตว์ ๕ องค์ คือ “พระสมันตภัทร พระวัชรปาณี พระรัตนปาณี พระอวโลกิเตศวร และพระวิศวาปาณี”^{๑๖}

พระฉานิพุทธเจ้านี้ มิใช่พระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาตรัสรู้ในโลกมนุษย์ และไม่สถิต อยู่ในโลกนี้ มีดินแดนที่สถิตอยู่โดยเฉพาะ คือพุทธเกษตรและทรงสถิตอยู่เป็นอมตะนิรันดร กอวยสลับรับฟังการสวดช้อนวอนของผู้มีศรัทธาต่อพระองค์ และจะคอยช่วยเหลือตลอดเวลา พระฉานิพุทธเจ้าที่สำคัญและมีชื่อเสียงมากมี ๕ พระองค์ ได้แก่

๑. พระไวโรจนพุทธเจ้า พระผู้ทรงไฟโรจน์ดุจดวงอาทิตย์ มีพระกายสีเขียว ตำแหน่งอยู่ตรงกลาง อายตนะคือเสียง ธาตุคืออากาศ ทำหรือปางปฐมเทศนา มีมานุสิพุทธเจ้า คือพระกฤษณะ มีพระฉานิโพธิสัตว์ คือ พระสมันตภัทร มุทรา (การทำเครื่องหมายต่างๆ ด้วย นิ้วมือทั้ง ๑๐ นิ้ว หรือนิ้วใดนิ้วหนึ่ง) ทำแสดงธรรม เครื่องหมายทรงถือตัวธรรมจักร พาหนะ สิงห์โต มีนางมริจเป็นสักดิ์(คู่เคียง)

๒. พระอักษโยภยพุทธเจ้า พระผู้ไม่หวั่นไหว หรือผู้ปราศจากความเคียดริ้น มี พระกายสีน้ำเงิน ตำแหน่งอยู่ที่ทิศตะวันออก ธาตุลม อายตนะคือโศภณัพพะ ทำหรือปางมารวิชัย มุทราทำสี่ลงพื้นธรณี เครื่องหมายที่ทรงสายฟ้า มีพระมานุสิพุทธเจ้า คือ พระโกนาคม มีพระ ฉานิโพธิสัตว์ คือ พระวัชรปาณี พาหนะกฤษณะ(ช้าง) มีนางโลจนาเป็นสักดิ์

^{๑๕} เสฐียร โภกเศศ - นาคะประทีป , ลัทธิของเพื่อน , อ้างแล้ว , หน้า ๒๑๕-๒๒๐.

^{๑๖} เสฐียร พันธรั้งมี , พระพุทธศาสนานามหายาน , อ้างแล้ว , หน้า ๕๘.

๓. พระรัตนสัมภพพุทธเจ้า พระผู้มีกำเนิดอันประเสริฐ มีพระกายสีเหลือง ตำแหน่งอยู่ที่ทิศใต้ ธาตุไฟ อายุคนะคือรูป ทำหรือปางประธานพร พระหัตถ์ขวามีมูทราคือพุทธลีลาโดยนิ้วพระหัตถ์ มีพระอุณาโลมที่พระพักตร์และมีพระอุณหิสบนพระเศียร มีพระมานุญพิพุทธเจ้า คือ พระกัสสปะ มีพระฉานิโพธิสัตว์ คือ พระรัตนปาณี มีนางมามก็เป็นศักดิ์

๔. พระอมิตาภพุทธเจ้า พระผู้มีรัศมีอันหาที่สุดไม่ได้ มีพระกายสีแดง ตำแหน่งอยู่ที่ทิศตะวันตก ธาตุน้ำ อายุคนะคืออรส ทำหรือปางสมาธิ(เข้าฌาน) เครื่องหมายที่ทรงบาตร มีพระมานุญพิพุทธเจ้า คือพระศากยมนี มีพระฉานิโพธิสัตว์ คือพระอวโลกิเตศวร พาหนะนกยูง มีนางปัทมาเป็นศักดิ์

๕. พระอโมฆสิทธิพิพุทธเจ้า พระผู้บันดาลความสำเร็จทุกเมื่อให้แก่สรรพสัตว์ มีพระกายสีเขียว ตำแหน่งอยู่ที่ทิศเหนือ ธาตุดิน อายุคนะคือกลิ่น ทำหรือปางประธานอภัย มีพระมานุญพิพุทธเจ้า คือพระเมตไตรย์ มีพระฉานิโพธิสัตว์ คือ พระวิศวาณี มีนางคาราเป็นศักดิ์ ^{๒๐}

พระพุทธรูปทั้ง ๕ พระองค์นี้ พระอมิตาภพุทธเจ้า เป็นองค์ที่มีความสำคัญที่สุดในพระพุทธรูปศาสนาพุทธ โดยนับถือว่าเป็นผู้ทรงรัศมีหาที่สุดไม่ได้และมีความเป็นอมตะ ทรงเป็นใหญ่ในพุทธเกษตรด้านทิศตะวันตกชื่อว่า สุขาวดี ซึ่งเป็นสถานที่อันวิจิตรรุ่งเรืองยิ่ง ส่วนพระฉานิพิพุทธเจ้าองค์อื่นๆ ทรงปกครองพุทธเกษตรอยู่ในทิศต่างๆจะมีความแตกต่างกันบ้าง ในเรื่องความสมบูรณ์ ความรุ่งเรืองและจำนวนสาวกที่ไปเกิดในที่นั้น

๓.๓.๓ พระมานุญพิพุทธเจ้า

พระมานุญพิพุทธเจ้า(มานุสสพิพุทธเจ้า) คือพระพุทธรูปที่เสด็จมาตรัสรู้ในโลกมนุษย์ ได้สำเร็จพระโพธิญาณ โดยอาศัยบารมีที่ได้สั่งสมไว้ในคราวที่เป็นพระโพธิสัตว์ตามลำดับ แท้จริงแล้วพระมานุญพิพุทธเจ้านี้ก็คือพระฉานิพิพุทธเจ้าที่แบ่งภาคลงมาอุบัติ เพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์โลกนั่นเอง การกระทำเช่นนี้เป็นเพียงมายาแสดงให้เห็นและเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้นจริง เพื่อช่วยส่งเสริมสรรพสัตว์ที่ย่อหย่อนความเพียรให้มีมานะที่จะปฏิบัติธรรมมากขึ้นเท่านั้น พระมานุญพิพุทธเจ้ามี ๕ พระองค์ ได้แก่

๑. พระทีปังกรพิพุทธเจ้า คือผู้ประธานซึ่งแสงสว่าง พระรูปเป็นพุทธลีลา ปางประธานอภัย สีเหลือง สถานที่ตรัสรู้ไม่หาโพธิ์ บางตำนานของมหายานกล่าวว่า พระทีปังกรพิพุทธเจ้ามีพระชนม์มายุ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ได้เสด็จท่องเที่ยวไปเพื่อแสดงธรรมอยู่ยาวนานถึง ๓,๐๐๐ ปี

^{๒๐} เสฐียร โภเศษ - นาคะประทีป , ลัทธิของเพื่อน, อ้างแล้ว , หน้า ๒๒๐.

ก่อนที่จะได้พบผู้ควรแก่การรับพระสังฆกรรมของพระองค์ แม้พระศากยมุณีพุทธเจ้าก็ได้รับพยากรณ์จากพระองค์ ตามพุทธศิลป์มหานาน จะสร้างพระรูปของพระองค์ปางประทานอภัย พระเกศาสั้นขมวดเป็นปม มีพระอุณาโลมและกรรณยาว

๒. พระกัศสปพุทธเจ้า ในกัลป์ก่อนพระศากยมุณีพุทธเจ้า พระกัศสปพุทธเจ้ามีพระชนมายุอยู่ในมนุษยโลกนานถึง ๒๐,๐๐๐ ปี พระศากยมุณีเจ้า คือพระโคตมพุทธเจ้าเป็นศิษย์ของพระองค์ ตามตำนานมหานานกล่าวว่า พระกัศสปพุทธเจ้าเมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระบรมศพถูกฝังไว้ที่ภูเขาภูกุฎปาฐะ ในภาคเหนือของชมพูทวีปใกล้โพธิคยา รอนกว่าจะถึงสมัยพระศรีอริยเมตไตรย์พุทธเจ้ามาอุบัติ และพระองค์จะทรงประทานผ้ากาสาฬหพัศตร์เครื่องครองของพระพุทธเจ้าแก่พระเมตไตรย์แล้วพระองค์ก็จะเข้าสู่นิพพานในเวลานั้น ตามพุทธศิลป์มหานานจะสร้างพระรูปของพระองค์ ทรงสิงห์โตเป็นพาหนะครองผ้ากาสาฬหพัศตร์

๓. พระโคตมพุทธเจ้า ตามตำนานมหานานในตอนต้นมีประวัติความเป็นมาคล้ายคลึงกับฝ่ายเถรวาท และเรียกพระองค์ว่า พระศากยมุณีพุทธเจ้า พระรูปของพระองค์นิยมสร้างเป็น ๓ แบบคือ แบบที่หนึ่ง เป็นรูปเด็กประทับยืนพระหัตถ์ขวาชี้ขึ้นฟ้า พระหัตถ์ซ้ายลงพื้นดิน แสดงให้เห็นว่าหลังจากที่พระองค์เสด็จอุบัติในโลกมนุษย์แล้วก็ตรัสเป็นคำแรกว่า ครั้งนี้เป็นชาติสุดท้ายของเรา แบบที่สอง เป็นรูปบำเพ็ญทุกกรกิริยามีพระกายชุ่มผอมเต็มไปด้วยพระมัสสุ และพระเกศายาว แบบที่สาม เป็นรูปลีลาไสยาสน์ปางเข้าสู่พระนิพพาน พระหัตถ์ขวารองพระเศียร และมีรูปพระสาวกนั่งเฝ้าพระบรมศพ ๒ องค์

๔. พระเมตไตรย์พุทธเจ้า พระผู้ทรงเมตตาโมคริ มีพระกายสีเหลือง มีเครื่องหมายประจำองค์ คือ วงจักร พระกายมีสาขมาลาขาวเหลืองคาด ตามจารีตของมหานานได้แบ่งยุคระหว่างการดับขันธของพระพุทธเจ้ากับการอุบัติขึ้นของพระเมตไตรย์ออกเป็น ๓ สมัย คือ สมัยแรก ๕๐๐ ปี เป็นสมัยที่พระธรรมกำลังแผ่ไพศาลไปด้วยดี สมัยสอง ๑,๐๐๐ ปี เป็นสมัยสังฆกรรมปฏิรูป และสมัยสาม ๓,๐๐๐ ปี เป็นสมัยที่พระสังฆกรรมเป็นไป คือสมัยที่พระสังฆกรรมได้เสื่อมไปแล้ว ภายหลังพระเมตไตรย์จะเสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาสู่มนุษย์โลก เพื่อยังพระธรรมอันบริสุทธิ์ให้เป็นไปอีกครั้งหนึ่ง

๕. พระโกตัมมชครุพุทธเจ้า พระผู้เป็นแพทย์วิเศษ คือทรงเป็นนายแพทย์คอยรักษาโรคหรือประทานโอสถแก่สรรพสัตว์ ในเมื่อผู้นับถือได้บูชาพระองค์ด้วยความเคารพ คนไข้เพียงแต่ได้สัมผัสสร้าง(พระปฏิมา)ของพระองค์เท่านั้น โรคร้ายจะหายไปทันที ในประเทศจีน

นับถือพระองค์ว่า เป็นครูหรือเจ้าแห่งหมอยา ทรงปกครองดูแลทิศตะวันตก มีพระโพธิสัตว์คู่
พระทัย ๒ พระองค์ คอยเป็นผู้ช่วยรักษาโรคภัยให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย^{๒๒}

พระมานุสิพุทธเจ้านี้ ถือกำเนิดมาจากพระฉานิพุทธเจ้า โดยแสดงพระองค์ในรูปแบบ
แบบของมนุษย์ธรรมดาและอุบัติขึ้นมาในโลกมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อเป็นอุบายสั่งสอนสรรพสัตว์ให้
เร่งปฏิบัติธรรมด้วยความไม่ประมาท แม้พระพุทธเจ้าในมหายานจะมีจำนวนมากมาย มีพระ
นามและประวัติต่างกันไปบ้าง แต่ก็เรียกพระนามอย่างเดียวกันว่า พระตถาคต มีแดนเป็นที่
ประทับ ได้แก่พุทธเกษตร และฝ่ายมหายานก็รู้จักพระโคตมพุทธเจ้าในนามของพระศรีศากย-
มุณีพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเหล่านี้ มีที่อุบัติมาจากแห่งเดียวกัน คือ พระอาทิพุทธเจ้านั่นเอง

๓.๓.๔ พระรัตนตรัยมหายานหรือตรีกาย

เหตุผลที่พระพุทธศาสนามหายานแบ่งพระพุทธเจ้าเป็น ๓ ประเภทนั้น ก็เพื่อให้
สอดคล้องกับกายของพระพุทธเจ้านั่นเอง เนื่องจากมหายานฝ่ายมหายานมีความเชื่อว่า พระ
พุทธเจ้าแต่ละองค์มี ๓ กาย คือ

๑. ธรรมกาย หมายถึง สภาวะสำคัญคือความรู้แจ้งของพระพุทธเจ้า เป็นกายที่เกิด
ขึ้นเอง เป็นสิ่งไร้รูป เป็นอมตะ ไม่มีเบื้องต้นและที่ สุด ทั้งไม่มีจุดกำเนิดและผู้สร้าง ดำรงอยู่ได้
ด้วยตัวเองชั่วนิรันดร์ แม้จักรวาลจะว่างเปล่าปราศจากทุกสิ่ง แต่ธรรมกายยังคงดำรงอยู่โดยไม่
มีที่สิ้นสุด พระธรรมกายนี้จะแสดงตนออกมาในรูปของสัมโภคกายบนภาคพื้นสวรรค์ และ
จากสัม โภคกายก็จะแสดงตนออกมาในรูปของนิรมานกายให้ทำหน้าที่สั่งสอนสรรพสัตว์ใน
โลกมนุษย์ ดังนั้นธรรมกาย จึงได้แก่ พระอาทิพุทธเจ้า

๒. สัมโภคกาย หมายถึง กายทิพย์ของพระพุทธเจ้า กายนี้จะไม่มีการแตกดับ ดำรง
อยู่ในสภาวะเป็นทิพย์ชั่วนิรันดร์ ประทับอยู่ในพุทธเกษตร สามารถแสดงตนให้ปรากฏแก่พระ
โพธิสัตว์ได้ สามารถจะรับทราบคำสวดสรรเสริญและอ้อนวอนของผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา
สัมโภคกายนี้เองที่เนรมิตตนเป็นนิรมานกาย คือพระพุทธเจ้าในโลกมนุษย์ เพื่อสั่งสอนสรรพ
สัตว์ แม้บัดนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เคยอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ ยังคงสถิตอยู่ในสภาวะแห่ง
สัมโภคกายนี้ มิได้แตกดับสูญไปไหน พระโพธิสัตว์ทั้งหลายสามารถเห็น และรับคำสอนจาก
พระพุทธเจ้าเหล่านี้ได้ เพราะฉะนั้น สัมโภคกาย จึง ได้แก่ พระฉานิพุทธเจ้าทั้ง ๕ นั่นเอง

^{๒๒} เสฐียร พันธงชัย, พระพุทธศาสนามหายาน, อ้างแล้ว, หน้า ๕๐.

๓. นิรมาณกาย หมายถึง กายมนุษย์ของพระพุทธเจ้าที่ยังตกอยู่ในไตรลักษณ์ คือ มีความเกิด แก่ เจ็บ และตาย เหมือนมนุษย์ธรรมดาทั่วไป นิรมาณกายนี้เป็นการเนรมิตขึ้นมา จากสัมโภคกาย เพื่อทำหน้าที่ในการสั่งสอนสัตว์โลก มิให้สรรพสัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในความ ไม่ประมาท และเร่งปฏิบัติธรรมมุ่งสู่ความพ้นทุกข์โดยเร็ว เพราะฉะนั้น นิรมาณกายนี้ ได้แก่ พระมานุสิพุทธเจ้าทั้ง ๕ องค์นั่นเอง ^{๒๓}

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๓ ประเภทนี้ แท้จริงแล้วก็ เป็น พระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน เพียงแต่แบ่งภาค(อวตาร)แสดงตนออกมาในภาวะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พระอาทิตย์พุทธเจ้า(ธรรมกาย) มีความประสงค์จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นจาก สังสารวัฏ จึงแบ่งภาคมาเป็นพระฉานิพุทธเจ้า(สัมโภคกาย)บนสวรรค์ จากนั้นก็อวตารลงมา เป็นพระมานุสิพุทธเจ้า(นิรมาณกาย)บนโลกมนุษย์ เพื่อทำหน้าที่ในการสั่งสอนเวไนยสัตว์ และกายทั้ง ๓ นี้ ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ กายของพระพุทธเจ้านั่นเอง ดังที่สูตรอ้างอิงการ สูตรกล่าวถึงกายทั้งสามของพระพุทธเจ้าว่า

ธรรมกาย นิรมาณกาย สัมโภคกาย เหล่านี้คือ พระกายของพระพุทธเจ้าทั้ง หลาย ธรรมกายเป็นมูลฐานของสัมโภคกายและนิรมาณกาย สัมโภคกายในโลก ทั้งปวงในจักรวาลนั้นแตกต่างกันไปตามภูมิภาค แตกต่างกันในด้านชื่อ รูปร่าง และประสบการณ์ในปรากฏการณ์ แต่ธรรมกายที่เป็นเอกรูปและสุขุมนั้นมีอยู่ใน สัมโภคกาย และโดยอาศัยธรรมกายนี้ สัมโภคกายก็ควบคุมประสบการณ์ของตน ได้ ในเมื่อธรรมกายสำแดงตนให้ปรากฏได้ตามประสงค์ นิรมาณกายย่อมเปิดเผย ด้วยการเกิดที่ชานาญ ด้วยการตรัสรู้และพระนิพพาน เพราะนิรมาณกายมีอำนาจ ลึกลับที่จะนำมนุษย์ไปสู่ตรัสรู้อยู่มาก กายของพระพุทธเจ้าทั้งหลายประกอบด้วย กายทั้งสามเหล่านี้ กายทั้งสามนี้เป็นเอกรูปในมูลฐาน ความโน้มเอียงและการ กระทำโดยธรรมชาติ โดยอินทรานและโดยการเกี่ยวเนื่องแล้ว กายทั้งสามนั้นจึงมี เสถียรภาพ ^{๒๔}

เพราะเหตุนี้ จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เรียกว่าธรรมกายนั้นเป็นภาวะหนึ่งเดียว แต่เมื่อ แสดงออกในรูปสัมโภคกายสามารถแสดงตัวได้หลากหลาย เพราะมีความเชื่อว่าจักรวาลนี้

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๖๕.

^{๒๔} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนามหายานนิกายหลัก, อ้างแล้ว, หน้า ๕.

ประกอบด้วยดินแดนย่อยๆ จำนวนมากมายมหาศาล ในแต่ละอาณาจักรมีพระพุทธเจ้าประจำหนึ่งองค์ อาณาเขตภายใต้การปกครองของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งๆ เรียกว่าพุทธเกษตร พระพุทธเจ้าในแต่ละพุทธเกษตร ไม่ว่าจะอยู่ในภาคสาม โลกกายหรือนิรมลกาย ทั้งหมดล้วนออกมาจากธรรมกายอันเดียวกัน แม้พระพุทธเจ้าในแต่ละพุทธเกษตร จะมีลักษณะคุณสมบัติแตกต่างกันตามความเหมาะสมในการโปรดสัตว์ในพุทธเกษตรนั้นๆ ก็ตามที แต่ก็ยังเป็นเพียงความแตกต่างภายนอกเท่านั้น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหมดเปรียบเหมือนกับน้ำในสถานที่ต่างๆ เช่น น้ำในสระย่อมมีรูปร่างแตกต่างจากน้ำในคลอง น้ำในคลองอาจมีลักษณะแตกต่างจากน้ำในบึง น้ำในบึงอาจมีรูปร่างแตกต่างจากน้ำในแม่น้ำ ความแตกต่างนี้เกิดจากการที่น้ำต้องปรับตัวให้เข้ากับลักษณะของสระ คลอง บึง และแม่น้ำ แต่โดยสาระอันเป็นเนื้อแท้ของน้ำแล้ว น้ำในที่ต่างๆ เหล่านี้ ก็คือน้ำอย่างเดียวกันนั่นเอง ข้อนี้ฉันใด พระพุทธเจ้าในพุทธเกษตรหนึ่ง อาจมีพระรูปและคุณสมบัติทางกายภาพแตกต่างจากพระพุทธเจ้าในพุทธเกษตรหนึ่งซึ่งเป็นเพียงข้อแตกต่างภายนอกเท่านั้น แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้ล้วนมาจากธรรมกายเดียวกันนั่นเอง

๓.๔ สุขาวดีพุทธเกษตร

สุขาวดี (Pure Land) เป็นชื่อของพุทธเกษตร แดนของพุทธเจ้าแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างไกลจากมนุษยโลกไปทางทิศตะวันตกนับแสน โกฎิ เป็นแดนแห่งความสุข ใญ่บุลย์รุ่งเรือง เป็นอาณาเขตบริสุทธิ์ เป็นสถานที่รื่นรมย์สำราญไร้ความทุกข์ทั้งปวง และเป็นที่สุดแห่งประทับของพระอมิตาภพุทธเจ้า(ผู้ทรงรักมีหาที่สุดไม่ได้) หรือเรียกอีกพระนามว่า อมิตายุส(ผู้ทรงพระชนม์หาที่สุดมิได้) ซึ่งมีพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์(กวนอิม)และพระมหาสาตามปราปต์โพธิสัตว์เป็นอัครสาวกเบื้องซ้ายและขวาช่วยเทศนาสั่งสอนโปรดสรรพสัตว์ในที่นั้น เหตุผลที่พระองค์ทรงสร้างแดนสุขาวดีขึ้น ก็เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ผู้มีศรัทธาในพระองค์ให้พ้นทุกข์ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ปรรณาสังใดก็จะได้สมประสงค์ เหตุฉะนั้น สุขาวดีพุทธเกษตรจึงเป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานมาก เพราะมีพร้อมทุกอย่างที่จะเอื้ออำนวยให้เข้าถึงนิพพานได้มากกว่าพุทธเกษตรอื่นๆ ในมหาสุขาวดีวิสุทธิสูตรได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของแดนสุขาวดีพุทธเกษตร ดังนี้

สมัยหนึ่งพระศากยมุณีเจ้าทรงประทับอยู่บนเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๓๒,๐๐๐ องค์ ขณะนั้น พระองค์ทรงเปล่งพระรัศมีโอฬารยิ่ง มีพระอินทร์ยี่ผ่องใส นำอัสจรรย พระอานนทเถระเห็นเหตุอัศจรรย์จึงทูลถามถึงสาเหตุนั้น พระองค์จึงตรัสว่า

ทรงอนุสรณ์ถึงบารมีธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในทศทิศ ปรารภถึงเรื่องอันยิ่งใหญ่เกี่ยวกับประวัติและคุณาถการ (เครื่องประดับที่แสดงถึงอานิสงส์แห่งความดี)ของพระอมิตาภพุทธเจ้า แล้วทรงเล่าอดีตประวัติของพระอมิตาภพุทธเจ้าในสมัยที่พระองค์เป็นภิกษุชื่อธรรมกร ได้ฟังพระธรรมเทศนาเฉพาะพระพักตร์ของพระโลกศวรรราชาพุทธเจ้า พร้อมตั้งปณิธานอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตั้งความปรารถนา ๔๘ ประการ ปรารภถึงคุณลักษณะพิเศษแห่งพุทธเกษตรของพระองค์ มุ่งมั่นที่จะทำให้เป็นจริง ทั้งก่อนและหลังบรรลุปุทธภูมิ บรรดาพุทธภูมิทั้ง ๔๘ ประการ ^{๒๕} อันได้แก่

๑. หากในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ยังมีนรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต และสุรกาย อยู่แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด
๒. หากในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ยังมีสัตว์ที่ต้องตายและตกไปสู่อบายภูมิ แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด
๓. หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีฉวีวรรณผ่องคั่งทองคำ (ฉวีพรรณมีสีคั่งทอง)แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด
๔. หากในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ยังมีการแบ่งแยกระหว่างเทวดากับมนุษย์ ยกเว้นแต่ เมื่อผู้คนเห็นว่าการแบ่งแยกนั้นเป็นเพียงสมมติบัญญัติ(ใช้ในกรณีเฉพาะ)แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด
๕. หากในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ มีสัตว์ที่อุบัติ แต่ไร้ซึ่งบารมีสูงสุด และไม่อาจควบคุมตัวเอง เพื่อที่ว่า จะสามารถก้าวล่วงพุทธเกษตรจำนวนหนึ่งแสนนิยุตโกฏิ* แห่ง ในช่วงขณะจิตเดียวแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด
๖. หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีสัญญาที่จะจำอดีตชาติของคนอย่างน้อยเพียงหนึ่งแสนนิยุตโกฏิกลับไปแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด
๗. หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีตาทิพย์ที่สามารถมองเห็นโลกธาตุอย่างน้อยหนึ่งแสนนิยุตโกฏิแห่งแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

^{๒๕} สุภาพ ทักฎ์ , มหาสุขาวคิวยุทธ (กรุงเทพฯ: ศรีเพ็ชรการพิมพ์ , ๒๕๒๓) , หน้า ๑๕.

*นิยุต หมายถึง เท่ากับจำนวนเลขหนึ่งที่มีศูนย์ตาม ๔๒ ตัว หรือหนึ่งพันล้านล้านในที่นี้คือพันล้านล้านโกฏิ

๘. หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีหุทิพย์ที่สามารถได้ยินเสียงพระสัทธรรมจากพุทธเกษตรอย่างน้อยหนึ่งแสนนิยุตโกฏิแห่งแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๙. หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีเจโตปริยญาณ(ญาณหยั่งรู้ใจของผู้อื่น) เพื่อจะรู้การกระทำและความคิดของสรรพสัตว์ ในพุทธเกษตรหนึ่งแสนนิยุตโกฏิแห่งแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๐. หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ยังมีความคิดในเชิงคิดยึดหรือครอบครอง แม้แต่ร่างกายของตนเองแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๑. หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่ตั้งมั่นในพระโพธิญาณตราจนบรรลุนิพพานแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๒. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว มีผู้สามารถนับจำนวนสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ได้แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด หรือถ้าจะนับจำนวนสัตว์ใน ๓ ล้านโลกธาตุ ที่ภายหลังได้กลายเป็นพระปัจเจกพุทธะทั้งสิ้น ต้องใช้เวลานับนานถึงหนึ่งแสนนิยุตโกฏิก็กลับจึงจะนับได้หมด มิฉะนั้นจะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๓. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว รัศมี(แสงสว่าง) ของข้าพระองค์สามารถประมาณได้ในพุทธเกษตรจำนวนหนึ่งแสนนิยุตโกฏิแห่งแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๔. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว อายุของสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์สามารถนับได้แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด เว้นแต่ผู้ที่นับได้ด้วยแรงอธิษฐานของเขาเอง

๑๕. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว อายุของข้าพระองค์มีขีดจำกัดอยู่ ด้วยจำนวนหนึ่งแสนนิยุตโกฏิก็กลับแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๖. หากหลังจากที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว ยังมีชื่อของบาปอกุศลหลงเหลืออยู่ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๗. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว พระพุทธเจ้าทั้งหลายในพุทธเกษตรที่นับจำนวนไม่ถ้วน ไม่กล่าวยกย่องสรรเสริญ ไม่ประกาศเกียรติคุณของข้าพระองค์แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๑๘. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว หมู่สัตว์ในทศทิศมีความเลื่อมใสในข้าพระองค์ รัลึกลึงด้วยใจมั่นคง ปรารถนาจะเกิดในพุทธเกษตรนั้น ได้กล่าวนามของข้าพระองค์

๑๐ ครั้ง ถ้าพวกเขา มิได้เกิด ณ ที่นั้น สมความปรารถนาแล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด ยกเว้น ผู้ที่กระทำอนันตริยกรรม (กรรมหนัก) และผู้กล่าวจ้วงจาบพระสัทธรรม

๑๙. หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว มีสรรพสัตว์ที่มุ่งคร่ำครวญในโลกชาติอื่น แต่ภายหลังได้ยินชื่อของข้าพระองค์ ได้ทำสมาธิรำลึกถึงด้วยเจตนาอันแรงกล้า ขณะที่พวกเขาจะสิ้นใจ ถ้าข้าพระองค์พร้อมด้วยเหล่าพระสาวกไม่ไปปรากฏต่อหน้า เพื่อให้เขาสมความปรารถนาแล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด

๒๐. หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว มีสรรพสัตว์ในพุทธเกษตรที่นับจำนวนมิได้ ได้สดับชื่อของข้าพระองค์ ตั้งจิตมุ่งไปเกิดในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ (คือ สุขาวดี) ได้ตั้งสมบุญกุศลไว้มาก แม้แต่ผู้ที่ตั้งจิตรำลึกถึงชื่อของข้าพระองค์เพียง ๑๐ ครั้ง ถ้าพวกเขา มิได้ปฏิบัติในที่ตามความปรารถนาแล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด ยกเว้นแต่ พวกที่ประกอบอนันตริยกรรม และกล่าวจ้วงจาบพระสัทธรรม

๒๑. หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในพุทธเกษตร (สุขาวดี) ของข้าพระองค์ ไม่มีลักษณะแห่งมหาบุรุษ ๓๒ ประการแล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด

๒๒. หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว สรรพสัตว์ที่เกิดในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ยังต้องเกิดใหม่อีกมากกว่า ๑ ครั้ง ก่อนจะหลุดพ้นแล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด ยกเว้น เหล่าพระโพธิสัตว์ที่มีปณิธานจะรักษาธรรม ผู้อุทิศตนเพื่อความหลุดพ้นของสรรพสัตว์ ผู้ปรารถนาจะทำหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ในโลกชาติต่างๆ ปรารถนาจะรับใช้พระพุทธเจ้า และชี้นำสัตว์จำนวนมากมายุคเมื่อกุญชรในคงคานที่ไปสู่ปัญญาสูงสุด

๒๓. หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่สามารถไปเคารพพระพุทธเจ้าทั้งหลายแสนนิยติโกฏิองค์ในพุทธเกษตรอื่นๆ พร้อมด้วยเครื่องสักการะต่างๆ ซึ่งนำไปสู่ความปลื้มปิติได้ ในเวลาหลังภัตตาหารเช้าแล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด

๒๔. หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ปรารถนาให้กุศลกรรมของท่าน บันดาลให้เกิดรัตนสมบัติต่างๆ ถ้าสิ่งเหล่านั้น ไม่ปรากฏตามที่ท่านปรารถนาในทันทีแล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด

๒๕. หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว สรรพสัตว์ที่ปฏิบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่สามารถสาธยายธรรมด้วยความรู้แจ้งเห็นจริง (สัพพัญญู) แล้ว จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด

๒๖. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ตั้งจิตบูชาพระพุทธเจ้าในพุทธเกษตรอื่นนับไม่ถ้วน ด้วยสิ่งของต่างๆ ตามความปรารถนา ถ้าพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ไม่ยอมรับการบูชาด้วยเครื่องสักการะเหล่านั้นด้วยพระเมตตาแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๒๗. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีพลังแข็งแกร่งประคองเพชรหรือสายฟ้าของพระนารายณ์แล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๒๘. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว สรรพสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่เพียงพร้อมด้วยความงามแห่งเครื่องประดับ ยังเห็นว่ามีพุทธเกษตรอื่นที่งามวิจิตรยิ่งกว่าแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๒๙. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ผู้ได้ตั้งสมบารมีไว้น้อยในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่สามารถรับรู้คัมภีร์(ธรรม)อย่างน้อยร้อยโยชน์ขึ้นไปแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๓๐. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว สรรพสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่สามารถเรียนธรรมะได้และได้ญาณทัศนะแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๓๑. หากภายหลังจากที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว พุทธเกษตรของข้าพระองค์ไม่ส่องสว่างไสวจนสามารถมองเห็นพุทธเกษตรอื่นๆ มากมายนับจำนวนไม่ได้ในทุกทิศแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๓๒. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ไม่มีกระถางนับแสนๆ ใบที่ทำด้วยอัญมณีชนิดทุกชนิดบรรจุเต็มด้วยของหอมนานาชาติ อบอวนด้วยควันหอมส่งกลิ่นขจรไปทั่วอากาศเหนือหมู่เทวดาและมนุษย์ เพื่อบูชาพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๓๓. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีสาย(ละออง)ฝนดอกไม้รัตนะตกลงมาเป็นนิจ และไม่มีเสียงดนตรีบรรเลงก้องกังวาร์ไพเราะอยู่เป็นนิจแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๓๔. หากภายหลังจากที่ได้บรรลุปุริญาณแล้ว สรรพสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่ดื่มไปด้วยความสุขอันเหนือกว่าเหล่าเทวดาและมนุษย์ในโลกธาตุอื่นแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุริญาณสูงสุด

๓๕. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ผู้ทรงภูมิธรรมในพุทธเกษตรอื่นทั่วทิศจำนวนประมาณมิได้ ได้ยินพระนามของข้าพระองค์แล้ว ไม่อาจหลุดพ้นจากการเกิด และไม่มั่นคงต่อธารณี(บทสวด)จนได้บรรลุลักขณแห่งโพธิ ด้วยอำนาจบุญกุศลจากการได้ยินนั้นแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๓๖. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว สตรีในพุทธเกษตรอื่นทั่วทิศจำนวนประมาณมิได้ ได้ยินพระนามของข้าพระองค์แล้ว ยังมีการขาดสติ(ประมาท)ไม่สามารถตั้งจิตมุ่งต่อโพธิญาณ และเมื่อพวกเขาหลุดพ้นจากการเกิดแล้ว ยังไม่เบื่อหน่ายต่ออดีตภาวะของตน หรือยังต้องกลับไปเกิดเป็นสตรีอีกครั้งแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๓๗. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรทั่วทิศจำนวนประมาณมิได้ ได้ยินพระนามของข้าพระองค์และบูชาด้วยความเคารพแล้ว ไม่ได้รับการสรรเสริญจากหมู่เทวดาและชาวโลก ในขณะที่บำเพ็ญโพธิสัตว์กรรมแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๓๘. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ต้องข้อม เย็บ ชัก ดากจีวรเอง หรือไม่ได้สวมใส่จีวรใหม่ดีเลิศเร็วเท่าที่ใจคิดแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๓๙. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว สรรพสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่มีความสุขเทียบเท่าภิกษุผู้หลุดพ้นจากทุกข์(พระอรหันต์) และอยู่ในสถานที่สามแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๔๐. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่สามารถทำต้นไม้อัญมณีพร้อมเครื่องประดับตกแต่งสวยงามที่เลิศให้เกิดขึ้นได้ตามความปรารถนาแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๔๑. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรอื่นๆ ได้ยินพระนามของข้าพระองค์แล้ว ยังเป็นทุกข์แม้เล็กน้อยจากประสาทสัมผัสแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๔๒. หากภายหลังที่ได้บรรลุปุทธิญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ได้ยินพระนามของข้าพระองค์ ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งในพุทธเกษตรอื่นแล้ว ไม่สามารถเข้าถึงสมาธิในระดับที่เรียกว่า สุวิภคตวดี ซึ่งเป็นสมาธิที่พระโพธิสัตว์สามารถเห็นพระพุทธรูปต่างๆ จำนวนมากมายได้ที่ละองค์ชั่วขณะหนึ่งๆ และถ้าสมาธินี้สิ้นสุดหรือขาดตอนแล้ว จะไม่ขอบรรลุปุทธิญาณสูงสุด

๔๓. หากภายหลังที่ได้บรรลูปริญาณแล้ว สรรพสัตว์ในพุทธเกษตรอื่น ได้ยินพระนามของข้าพระองค์แล้ว อาศัยกุศลที่เกิดจากการได้ยินนั้น ไม่ทำให้พวกเขาเกิดในสกุลสูง จวบจนบรรลุธรรมแล้ว จะไม่ขอบรรลูปริญาณสูงสุด

๔๔. หากภายหลังที่ได้บรรลูปริญาณแล้ว พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรอื่นเมื่อได้ยินพระนามของข้าพระองค์แล้ว อาศัยกุศลที่เกิดจากการได้ยินนั้น ไม่เกิดความปีติยินดีในวิถีแห่งโพธิสัตว์จวบจนบรรลุธรรมแล้ว จะไม่ขอบรรลูปริญาณสูงสุด

๔๕. หากภายหลังที่ได้บรรลูปริญาณแล้ว ทันทิที่พระโพธิสัตว์ในโลกธาตุอื่น ได้ยินพระนามของข้าพระองค์แล้ว ไม่สามารถเข้าถึงสมาธิที่เรียกว่า สมันตานุคค ซึ่งเป็นสมาธิที่พระโพธิสัตว์จะสรรเสริญพระพุทธเจ้าทั้งหลายจำนวนประมาณมิได้ ทีละองค์ในทุกขณะ และถ้าสมาธินี้สิ้นสุดลงก่อนที่จะยังถึงพุทธภูมิแล้ว จะไม่ขอบรรลูปริญาณสูงสุด

๔๖. หากภายหลังที่ได้บรรลูปริญาณแล้ว สรรพสัตว์ในพุทธเกษตรของข้าพระองค์ ไม่สามารถได้ยินพระธรรมเทศนาที่พวกเขาปรารถนาจะได้ยินเร็วเท่าความคิดแล้ว จะไม่ขอบรรลูปริญาณสูงสุด

๔๗. หากภายหลังที่ได้บรรลูปริญาณแล้ว ทันทิที่พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรนี้ และพุทธเกษตรอื่น ได้ยินพระนามของข้าพระองค์แล้ว ยังหันหลังให้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว จะไม่ขอบรรลูปริญาณสูงสุด

๔๘. หากภายหลังที่ได้บรรลูปริญาณและได้เป็นพระบรมศาสดาแล้ว ทันทิที่พระโพธิสัตว์ในภูมิธรรมแรกขึ้นไป ได้ยินพระนามของข้าพระองค์ในพุทธเกษตรอื่น ยังหันออกห่างพระรัตนตรัยแล้ว จะไม่ขอบรรลูปริญาณสูงสุด

ความปรารถนาทั้ง ๔๘ ประการของภิกษุธรรมกร เป็นการตั้งเงื่อนไขไว้ก่อนและหลังการบรรลูปริญาณ คือถ้าพุทธเกษตรของพระองค์ไม่เป็นไปตามปณิธานที่ตั้งเอาไว้ และหากความปรารถนาไม่เป็นไปตามนี้ ก็จะไม่ขอบรรลูปริญาณสูงสุด ท่านภิกษุธรรมกรก็ได้บรรลูปริญาณอันตรัสมาสัมโพธิญาณเป็นพระอมิตากพุทธเจ้า ปกครองแดนสุขาวดีพุทธเกษตรด้านทิศตะวันตกตามพุทธปณิธานนั้น คั้งที่พระอานนท์ทูลถามพระศาสดาว่า “ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระภิกษุธรรมกรโพธิสัตว์ผู้ทรงภูมิธรรมอันประเสริฐ หลังจากที่พระองค์ได้บรรลูปริญาณแล้ว เสด็จเข้าสู่พระนิพพานแล้วหรือ หรือว่าขณะนี้เสด็จประทับอยู่ที่ไหนพระเจ้าข้า” พระศาสดาทูลตอบว่า

คู่ก่อนอาณนที พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์นั้น ขณะนี้ พระองค์ประทับแสดงธรรมอยู่ในพุทธเกษตรด้านทิศตะวันตก ห่างจากโลกนี้หนึ่งแสนนิยุตโกฏิพุทธเกษตร ในโลกธาตุที่ชื่อว่า สุขาวดี มีพระนามว่า อมิตาภพุทธเจ้า ทรงแวดล้อมด้วยหมู่พระโพธิสัตว์จำนวนนับประมาณมิได้ ได้รับการเคารพบูชาจากพระสาวกทั้งหลายไม่สิ้นสุด ปกครองพุทธเกษตรซึ่งมีความสุขสมบูรณ์ไร้ขีดจำกัด ^{๒๖}

เพราะฉะนั้น เมื่อท่านภิกษุธรรมกรได้บรรลุโพธิญาณสูงสุดเป็นพระอมิตาภพุทธเจ้าแล้ว ปณิธานทั้งหมดก็ขึ้นไปตามความปรารถนาทุกประการ สุขาวดีพุทธเกษตรของพระองค์ จึงบริบูรณ์ด้วยความวิจิตรประณีตด้วยทิพยภาวะรุ่งเรือง อบอวลไปด้วยต้นไม้ ดอกไม้มีกลิ่นหอมนานาชนิด มีเฉพาะเหล่าเทวดาและมนุษย์ ไม่มีอบายภูมิ มีอณูมณีที่ล้ำค่ายิ่งบริเวณประดับด้วยรุกขาคินานาพันธุ์ ตกแต่งด้วยทอง แก้วไพฑูรย์ ประพาฬ ทับทิม มรกต มีแสงสว่างโชติช่วงไปทั่ว มีเสียงทิพย์จากเครื่องดนตรีที่ไพเราะกว่าเสียงทิพย์ดุริยางค์ของชาวสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นและมีเสียงทิพย์สังคีตประกอบด้วยธรรมบรรเลงเป็นนิตย์ ปราสาทราชมนเฑียรประดับด้วยแก้วมณี คำชีพอยู่ด้วยความสุขสบายรื่นเริงรื่นรมย์ ไม่มีฤดูกาลทั้ง ๔ อากาศเย็นสบายตลอดกาล พระอมิตาภพุทธเจ้าจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดชาวสุขาวดีเป็นนิตย์ ด้วยความสุขสบายที่เหนือกว่าความสุขอื่นใด จึงมีคำสวดดีแดนสุขาวดีว่า

วันหนึ่งคืนหนึ่งในสุขาวดีเท่ากับกัลป์หนึ่งในโลกมนุษย์ และผู้ที่ไปอุบัติในพุทธเกษตรนั้น เป็นอุปปาติกกำเนิดเกิดขึ้นในดอกบัว ชาวสุขาวดีไม่มีทุกข์โศกโรคภัย มีแต่ความร่มเย็นสุขสวัสดิ์อย่างยิ่ง มีอายุนับประมาณมิได้ เป็นเสมือนแดนที่พักระหว่างสังสารวัฏกับพระนิรวาณ และผู้ไปถืออุบัติในที่นั้น ถ้วนเที่ยงต่อพระนิรวาณทั้งสิ้น ถ้ายังมีกิเลสหนาทอยู่ที่คิดไปจากโลกอื่นไซ้ร์ ก็จักได้อบรมขัดเกลากิเลสที่นั่นแล ถ้ามีปรารถนาจะกลับมาโปรดสัตว์ในโลกนี้ หรือโลกธาตุอื่นๆ ทั่วทิศก็ได้ มีอิสระเสรีเต็มที่ ^{๒๗}

แม้แดนสุขาวดีพุทธเกษตรนั้น จะเต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสุขนานาประการ แต่วิถีชีวิตของคนไม่ใช่วิถีแบบมุ่งเสพสุขอย่างเดียว คนเหล่านี้ย่อมมีจิตเอนเอียงไปในธรรม เพราะสุขในสุขาวดีเป็นสุขประณีต ไม่ใช่สุขร้อน ด้วยพื้นฐานจิตที่ได้รับการขัดเกลานี้ เมื่อได้

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖ - ๔๗.

^{๒๗} เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๔.

รับพระธรรมเทศนาจากพระอมิตาภพุทธเจ้าแล้ว กิเลสที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยก็จะเบาบางลงจนหมดกิเลสในที่สุด กลายเป็นพระอริยเจ้าเข้าถึงนิพพานในที่สุด ด้วยเหตุนี้เอง สุขาวดีจึงมีสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงพระนิพพานได้ง่าย เป็นเสมือนที่พักของผู้รอเข้าถึงนิพพาน คือผู้ที่อุปถัมภ์ในที่นั้นทุกคนเป็นผู้เที่ยงตรงต่อพระนิพพาน จะต้องเข้าพระนิพพานภายในชาตินั้นทุกคน เว้นแต่พระโพธิสัตว์ผู้ยังมีพันธะที่จะต้องลงมาปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ต่อไปเท่านั้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว วัตถุประสงค์ที่พระพุทธศาสนาพยายามได้สร้างแดนสุขาวดีขึ้นทางทิศตะวันตกนั้น เกิดจากแนวความคิดของชาวตะวันตกแต่โบราณ ซึ่งที่นึกคิดว่า “ความตายเป็นภาวะอันคับมืด เหมือนดวงตะวันลับขอบฟ้าในยามอัสดงคต(ตะวันตกดิน) ความสว่างดับลงไปทางทิศตะวันตก ทิศนั้นจึงเท่ากับทิศแห่งความดับ ความมืด หรือทิศแห่งความตาย ซึ่งเป็นทางไปของดวงวิญญาณของผู้ดับจิตทั้งหลาย”^{๒๘} ด้วยเหตุผลนี้ คณาจารย์ผู้ฉลาดของฝ่ายมหายานจึงได้สร้างแดนสุขาวดีเอาไว้ล่วงหน้า เพื่อต้อนรับดวงวิญญาณของผู้วชิรชนที่คิดว่าจะมุ่งหน้าไปสู่ที่นั่น

๓.๕ ลักษณะของแดนสุขาวดี

เนื่องจากแดนสุขาวดีเป็นดินแดนที่วิเศษ เป็นโลกธาตุอันบริสุทธิ์ ไม่ใช่สวรรค์ตามแบบสถานที่ชาวโลกเข้าใจ ซึ่งจะวัดหรือประมาณได้ด้วยเครื่องวัดใดๆ จึงมีลักษณะพิเศษและเด่นกว่าสวรรค์ทั่วไป ในเรื่องนี้พระศากยมุนีพุทธเจ้าทรงพรรณนาถึงลักษณะสถานที่ ภูมิภาค ความวิจิตรสวยงามและคุณวิเศษต่างๆ ของแดนสุขาวดีแก่พระสารีบุตรเถระในจุลสุขาวดีวิสุทธิสูตรหรืออมิตายุสูตรว่า

ดูก่อนสารีบุตร จากที่นี่ไป ๑๐๐,๐๐๐ โภกิปุทธเกษตร ในทิศตะวันตกมีพุทธเกษตรหนึ่งชื่อสุขาวดี มีพระอมิตาภพุทธเจ้าเสด็จประทับเสวยสุขารมณ์ และแสดงธรรมอยู่ ณ ที่นั่น สาเหตุที่พุทธเกษตรนั้นชื่อว่า สุขาวดี เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่มีทุกข์กายหรือทุกข์ใจ มีแต่ความสุขเหลือประมาณ เพราะในสุขาวดีพุทธเกษตรประกอบด้วยเครื่องประดับและคุณวิเศษเหล่านี้ คือ

๑. มีภูเขารัตนฉวี ๗ ลูกเรียงรายประคองกำแพงแก้ว ๗ ชั้น มีแนวคันดาล ๗ แถว แต่ละแถวมีตาข่ายกระดิ่งทองขึงโยงไว้ มีเสียงใสๆ เสนาะโสตเมื่อลมพัดมา

^{๒๘} เสฐียร พันธงชัย, พุทธประวัติมหานาน, อ้างแล้ว, หน้า ๓๓๕.

และอาณาบริเวณพื้นที่ลายรอบเกลื่อนกลาดไปด้วยแก้วมณี ๔ อย่าง คือ ทอง เงิน นิลมณี และแก้วผลึก ประดับตกแต่งสวยงาม

๒. มีสระแก้ว ๗ สระคือ สระทอง เงิน ไพฑูรย์ ผลึก ทับทิม ประพาฬ พลอย ลาย เต็มเปี่ยมด้วยน้ำอัมฤชฌานคึกคึกคุ่ม เนื่องต่างสระมีทรายทอง ด้านทั้ง ๔ ของสระ มีบันไดวิจิตรด้วยทอง เงิน ไพฑูรย์ และผลึก ที่ขอบสระมีต้นไม้แก้ว ๗ ชนิด ใน สระมีดอกบัวสัตตฐานโตเท่ากงเวียน สีขามบ้าง เหลืองบ้าง แดงขาวบ้าง สวยงาม ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่วบริเวณ

๓. มีเครื่องทิพดุริยางค์บรรเลงเป็นนิจ พื้นสวรรค์เป็นสุวรรณปฐพีคือลาด ด้วยทอง มีดอกมณฑาทิพย์ร่วงหล่นส่งกลิ่นหอมจรจายไป วันละ ๖ ครั้ง คือ กลางคืน ๓ ครั้ง กลางวัน ๓ ครั้ง ยามรุ่งอรุณทุกๆ วัน หมู่ชนจะเก็บดอก มณฑารพทิพย์ใส่ภาชนะของคนนำไปถวายพระพุทธเจ้าจำนวนแสนโกฏิพุทธ เกษตรทั่วทุกสารทิศ และสามารถกลับมาได้เร็วเพียงชั่วอาหารเช้าเท่านั้น หลังจาก ทำกตกิจแล้วก็เข้าสู่วิมานของตน

๔. มีวิหคานาชนิด อาทิ หงส์ นกยูง นกกระเรียน เป็นต้น ที่พระอมิตาภ พุทธเจ้าทรงเนรมิตขึ้น ร้องประสานเสียงประกาศธรรม คือ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชนงค์ ๗ มรรค ๘ และพระธรรมอื่นๆ วันละ ๖ ครั้ง หมู่ชนเมื่อได้ยินเสียงนกล ย่อมกระทำมณสิการแก่พระรัตนตรัย

๕. เมื่อใครมีลมอ่อนๆ โขขมา ดันไม้และข่ายกระดิ่งทองที่แขวนล้อม ก็จะ แกว่งไกวเปล่งเสียงดุจเครื่องดุริยางค์ดนตรีบรรเลงขึ้นพร้อมกันแสนโกฏิเครื่อง ผู้ ใดได้ฟังเสียงไพเราะนี้ ย่อมเกิดพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ และสังฆานุสสติ

๖. สรรพสัตว์ที่อุบัติในแดนสุขาวดี เป็นพระโพธิสัตว์ผู้บริสุทธิไม่ต้องกลับมา เกิดในโลกนี้อีก จะเกิดอีกเพียงชาติเดียว (เป็นพระโพธิสัตว์ชาติสุดท้าย) ยกเว้น ผู้ที่ตั้งปณิธานเพื่อจะกลับมาโปรดเวไนยสัตว์ในโลกธาตุอีก ผู้เช่นนี้มีมากมายนับ จำนวนมิได้ในสุขาวดีพุทธเกษตร ^{๒๕}

น้ำอัมฤชฌานคึกคึก หมายถึง คุณสมบัติของน้ำที่ตี ๘ อย่าง คือ ๑.ใสบริสุทธิ์ ๒. เย็น สดชื่น ๓. หวานอ่อน ๔. อุดมสมบูรณ์ ๕. สงบนิ่ง ๖. ปกป้องความหิวกระหาย ๗. ให้ผลผลิต

^{๒๕} สุภาพ ทักขุ จุลสุขาวดีวิสุทธิสูตร, (กรุงเทพฯ: ศรีเพ็ชรการพิมพ์, ๒๕๒๓),

เนื้อความข้างต้นนี้ได้พรรณนาถึงลักษณะภาพรวม ความวิจิตรพิสดาร และคุณวิเศษต่างๆ ของแคนสุขาวดี ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับสวรรค์ทั่วไปของพุทธศาสนาเถรวาท แต่ก็มีความแตกต่างกันบางอย่าง เช่น พระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ ตลอดถึงหมู่ชนที่อุบัติในที่นั้น และในตอนหนึ่งของพระสูตรกล่าวถึงวิถีจิตของผู้ที่จะไปอุบัติยังแคนสุขาวดีว่า

สารีบุตร ด้วยมูลเหตุและบุญกุศลเพียงเล็กน้อย ย่อมมีกำลังไม่เพียงพอที่จะชักนำผู้นั้นให้ไปเกิดได้ แต่เมื่อสาธุชนทั้งหลายได้สดับเรื่องราวของพระอมิตากพุทธเจ้าและจำพระนามนั้นไว้ในใจ มีหลงลืมชั่ววันหนึ่ง ๒ - ๓ - ๔ - ๕ - ๖ หรือ ๗ วัน เมื่อผู้นั้นถึงกาลใกล้มรณะจักเห็นพระอมิตากพุทธเจ้าแวดล้อมด้วยบริวารอันทรงศักดิ์ เมื่อถึงมรณกรรมแล้วจักไปเกิดในแคนสุขาวดี และทุกคนที่ได้สดับพระธรรมเทศานี้แล้ว (จุลสุขาวดีวายุสูตร) ควรสาธยายมนต์อธิษฐานเพื่อให้ไปเกิดในแคนสุขาวดีนั้นเถิด ^{๓๐}

นี่เป็นมรรควิธีของหมู่ชนและเป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้ทำความดีเล็กน้อย ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก เพียงแค่จำพระนามของพระอมิตากพุทธเจ้า และท่องสาธยายพระสูตรด้วยกุศลกรรมเพียงเท่านั้น ก็เป็นปัจจัยชักนำผู้นั้นให้ไปเกิดยังแคนสุขาวดีได้ และในเนื้อความตอนกลางของพระสูตรได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในทิศต่างๆ ต่างก็สรรเสริญพระสูตรนี้และวัตถุประสงค์ของการสาธยายพระสูตรไว้ว่า

สารีบุตร เมื่อเรากล่าวได้แสดงพระธรรมเทศนาสรรเสริญคุณวิเศษของพระอมิตากพุทธเจ้านี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ในทิศตะวันออก ในทิศใต้ ในทิศตะวันตก ในทิศเหนือ ในทิศเบื้องต่ำ(ล่าง) ในทิศเบื้องบน พร้อมทั้งพระพุทธเจ้าทั้งหลายอื่นๆ จำนวนมากมายเท่าเม็ดทรายในคงคาณี แต่ละองค์ได้เผยแผ่พระสัทธรรมไปตลอดทิศนั้นๆ ว่า “ บุณฺชนทั้งหลาย จงเชื่อฟังพระสูตรนี้ ซึ่งเป็นธรรมบรรยายที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงเห็นชอบ และประทานอารักขาคุ้มครองแล้ว อันมีการแสดงคุณวิเศษของพระอมิตากพุทธเจ้า ” สารีบุตร เธอสำคัญความนี้อย่างไร โฉนจึงกล่าวว่า พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงเห็นชอบ และประทานอารักขาคุ้มครองแล้ว เมื่อสาธุชนชายหญิงได้ฟังเรื่องของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านี้ ทำมนสิการแก่พระนามของพระอมิตากพุทธเจ้า และชื่อแห่งพระ

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๘๑.

สูตร(อมิตายุสสุต)นี้แล้ว ผู้นั้นจักได้รับการอารักขาคุ้มครองจากพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และไม่คลาดแคล้วจากพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายจงเชื่อฟังคำของเราเถิด และประกาศิตของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถ้าใครได้สาธยายมนต์ไม่ว่าในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต แสดงความปรารถนาที่จะไปเกิดในแดนของพระอมิตาภพุทธเจ้า เขาเหล่านั้น จักไม่คลาดแคล้วจากพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และได้ไปเกิดในแดนนั้นสำเร็จตามความปรารถนาแน่นอน ฉะนั้น สาธุชนทั้งหลายจง เมื่อมีศรัทธาเชื่อมั่นแล้ว ควรสาธยายมนต์แสดงความปรารถนาที่จะไปเกิดในแดนนั้นเถิด ^{๓๐}

ความท่อนี้ในพระสูตรได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในทิศต่างๆ ได้ประกาศพระสูตรนี้แก่บรรดาสรรพสัตว์ให้มีความเชื่อและยอมรับเป็นเอกฉันท์ในพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วทุกทิศและต่ออมิตายุสสุต ให้สรรพสัตว์มีศรัทธามั่นคง มั่นสวดสาธยายมนต์(พระสูตร) ตั้งความปรารถนาไปเกิดในที่นั้น จะได้เป็นผู้บรรลุโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตแน่นอน ในตอนท้ายของพระสูตรพระศากยมุณีพุทธเจ้าได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญพระองค์ถึงการกระทำที่ยากยิ่งต่อสรรพสัตว์ในโลกแห่งความเสื่อมว่า

สารีบุตร ขณะที่เราตถาคตกำลังสรรเสริญคุณพิเศษของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น อยู่ บัดนี้ พระพุทธเจ้าเหล่านั้น ก็สรรเสริญคุณพิเศษของเราเหมือนกัน ด้วยคำว่า พระศากยมุณีพุทธเจ้าทรงทำการอันยากยิ่งให้สำเร็จได้ กล่าวคือทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลกมนุษย์ในสมัยแห่งความเสื่อม ๕ อย่าง คือ ความเสื่อมแห่งกัลป์ ๑ ความเสื่อมแห่งสัตว์ ๑ ความเสื่อมแห่งทิว ๑ ความเสื่อมแห่งอายุ ๑ ความเสื่อมแห่งกิลส ๑ และเพื่อประโยชน์แก่เวไนยสัตว์พระองค์ ทรงเผยแผ่พระสัทธรรมยากที่จะเข้าใจได้ง่าย ในท่ามกลางสหโลกธาตุ (โลกที่เต็มไปด้วยความลำบาก) ในสมัยแห่งความเสื่อมเช่นนี้ คุณก่อนสารีบุตร เราตถาคตได้ฝ่าฝืนความลำบากบรรลุถึงพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพื่อประโยชน์แก่เวไนยสัตว์ ได้ประกาศพระสัทธรรมที่ยากจะเข้าใจได้ง่าย มีความเหนื่อยยากลำบากในการประกอบกิจเห็นปานนี้แล ^{๓๑}

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๘๒ - ๑๘๔.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๘๕.

พระสูตรนี้ สามารถย่อสรุปได้สามตอน คือในตอนต้นได้พรรณนาถึงลักษณะคุณสมบัติ คุณสมบัติต่างๆ ภูมิอากาศ ภาคพื้น ที่อยู่อาศัย หมู่ชน เหล่าสาวก และพระโพธิสัตว์ตลอดถึงสิ่งต่างๆ ในตอนกลางของพระสูตรได้กล่าวถึงจำนวนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในทิศต่างๆ กล่าวประกาศชักชวนให้สรรพสัตว์มีศรัทธาเชื่อมั่นต่อพระสูตรที่ได้รับการยอมรับจากพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และในตอนสุดท้ายของพระสูตรกล่าวถึงการตั้งความปรารถนาของผู้ต้องการที่จะไปอุบัติ ณ แคนสุขาวดี โดยให้มั่นรำลึกถึงพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้า และสาธยายพระสูตรด้วยศรัทธามั่นคง เมื่อถึงกาลมรณะผู้นั้นจะสำเร็จดังประสงค์ แล้วสรุปลงด้วยการสรรเสริญถึงการทำทุกกรกิริยาที่พระศากยมุนีพุทธเจ้าทรงมีต่อสรรพสัตว์ ด้วยการประกาศพระสัทธรรมในท่ามกลางสหโลกชาตุนี

เมื่อแคนสุขาวดีพร้อมไปด้วยคุณสมบัติที่พิเศษต่างๆ เช่นนี้ จึงเป็นเป้าหมายที่มวลมนุษยย์ปรารถนา เมื่อเปรียบเทียบความสุขระหว่างสุขในโลกมนุษย์ หรือสุขในโลกสวรรค์ ระดับภพมาพรสวรรค์ชั้นต่างๆ ของเดรวาทแล้ว ไม่อาจเทียบกันได้ และที่พิเศษสุดคือผู้ที่อุบัติในที่นั้นทุกคนจะเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้มั่นคงต่อพระโพธิญาณในอนาคต กล่าวคือจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตนั่นเอง อีกทั้งมรรควิถีที่จะไปอุบัติก็ง่าย เพียงมีศรัทธามั่นคงรำลึกถึงนามของพระอมิตาภพุทธเจ้าและสาธยายพระสูตรตั้งจิตอธิษฐานด้วยกุศลกรรมเท่านั้น ก็จะทำให้ผู้นั้นสำเร็จได้ดังความปรารถนาซึ่งถือว่าเป็นการลงทุนที่น้อยแต่ได้กำไรมาก ดังนั้น แคนสุขาวดีจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของเหล่าศาสนิกชนของพระพุทธศาสนามหายาน

๓.๖ วิธีปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่แคนสุขาวดี

เมื่อพระพุทธศาสนามหายานมีแคนบรมสุขชื่อสุขาวดี ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากสวรรค์ทั่วไป เพราะผู้อยู่ในที่นั้นอยู่เหนือกรรม ไม่ต้องชดใช้กรรมที่ทำไว้ในกาลก่อน อยู่พ้นจากความทุกข์และความไม่เที่ยง ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดเหมือนเทวดาที่เสวยสุขในสรวงสวรรค์ โดยอาศัยการฟังธรรมจากพระอมิตาภพุทธเจ้าพัฒนาจิตใจ และใช้ชีวิตอย่างสงบสุขในที่นั้น จนกว่าจะหลุดพ้นไป สุขาวดีจึงเป็นเสมือนที่พักแหล่งสุดท้ายหรือที่พักกึ่งกลางระหว่างสวรรค์กับนิพพาน ด้วยเหตุผลนี้ แคนสุขาวดีจึงเป็นสถานที่ต้องการของพุทธศาสนิกชนผู้มีความต้องการจะไปเสวยสุขทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระ จึงมีหลักการปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่แคนสุขาวดีแตกต่างกันทั้งยากและง่าย ทั้งสูงและต่ำ ในที่นี้จะรวบรวมเฉพาะที่มีปรากฏในพระสูตรต่างๆ ซึ่งคณาจารย์ฝ่ายมหายานได้รจนาขึ้น ดังนี้

๑. มหาสุชาวัตถุยหสูตร

ได้กล่าวถึงการไปอุบัติของสรรพสัตว์ในแดนสุชาวัตถุยเทศ โดยวิธีการปฏิบัติแบบง่าย ๆ ๓ วิธี คือ

๑. สัตว์ทั้งหลายเหล่าใด เมื่อได้สดับพระนามพระอมิตาภพุทธเจ้าแล้ว มีจิตเลื่อมใสศรัทธา มีใจเฝือกอ้อมแถมชื่นรำลึกถึงพระนามของพระองค์อยู่ ๑ ครั้ง หรือ ๑๐ ครั้ง มีจิตมุ่งมั่นปรารถนาจะไปอุบัติ ณ สุชาวัตถุยเทศ ผู้นั้น ก็จักไปอุบัติได้ตามความประสงค์ ยกเว้นผู้ที่ทำอนันตริยกรรม ๕ (กรรมหนัก) และผู้ฉวางจาบพระสังฆกรรม

๒. สัตว์ทั้งหลายเหล่าใด มีจิตศรัทธาในพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้าตลอดถึงพระปัญญาอันยิ่ง ประกอบกุศลกรรมทั้งหลาย มีจิตศรัทธามุ่งอุทิศตนเองเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา สัตว์เหล่านั้น ก็จักไปถือกำเนิดเป็นอุปปาติกะ คือเกิดผุดขึ้นเป็นตัวสมบูรณ์โดยทันที ณ สระโปกขรณีแก้ว ๑ ประการ.

๓. สัตว์ทั้งหลายเหล่าใด ระลึกถึงพระอมิตาภพุทธเจ้า ด้วยความศรัทธา ได้สร้างบุญกุศลไว้มาก มีใจมุ่งต่อพระโพธิญาณ ปรารถนาจะไปเกิดในแดนสุชาวัตถุยนั้น เมื่อผู้นั้นใกล้ถึงกาลมรณะ พระอมิตาภพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวารจะมาปรากฏเบื้องหน้ารับการบูชาสรรเสริญจากผู้นั้น ทำให้เขาเกิดความปีติยินดี เมื่อมรณะไปแล้วก็จะอุบัติในแดนสุชาวัตถุย^{๓๓}

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงผู้ที่จะไปอุบัติ ณ แดนสุชาวัตถุย จะต้องมิศรัทธามั่นคง มั่นรำลึกถึงพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้า ด้วยใจที่มั่นคงแน่นอน ผู้นั้นก็จะได้ไปอุบัติในที่นั้นสมความปรารถนา ถือเป็นวิธีการที่ง่ายในทางปฏิบัติ เพราะไม่ต้องลงทุนทำ功德อะไรมาก เพียงอาศัยศรัทธาและจิตที่มุ่งมั่นต่อองค์อมิตาภพุทธเจ้าเป็นหลักเท่านั้น

๒. สัทธรรมปุณฑริกสูตร

เป็นพระสูตรที่สำคัญและเก่าแก่ของมหายาน เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่พระสูตรนี้ จึงได้กล่าวถึงผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่ของผู้ได้ฟังพระสูตรนี้แล้ว ส่งผลให้ผู้นั้นไปอุบัติยังแดนสุชาวัตถุยเทศได้โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ดังพุทธพจน์ที่พระศาสดามุนีพุทธเจ้าทรงประทานแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

^{๓๓} สุภาพ ทักขุ, มหาสุชาวัตถุยหสูตร, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔ - ๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ในอนาคต ผู้ใดก็ตาม จะเป็นกุลบุตรหรือกุลธิดา เมื่อได้ขึ้นพระ
 สัทธรรมปุณฑริกสูตรนี้ จะหมดความสงสัยทั้งปวง มีจิตบริสุทธิ์ มีความเชื่อมั่น
 ประดุจแห่งอบายทั้ง ๓ จะปักแน่น ไม่มีวันตกนรก ตกไปในท่ามกลางสัตว์ป่า หรือ
 อาณาจักรของพญายม เมื่อได้ไปอุบัติในพุทธเกษตรในทศทิศ ทุกๆ ชาติจะได้ขึ้น
 พระสูตรนี้ เมื่อไปอุบัติในท่ามกลางหมู่เทวดาหรือมนุษย์จะมีตำแหน่งสำคัญ เมื่อ
 ไปเกิดในพุทธเกษตร จักอุบัติขึ้นโดยธรรมชาติ(อุปปาติกะ) ท่ามกลางดอกบัวใน
 สระแก้ว ๗ ประการ คือ สระทอง เงิน ไพฑูรย์ พลิก ทับทิม ประพาพ และพลอย
 ลาย ต่อพระพักตร์ของพระตถาคตเจ้า ^{๓๔}

๓. อวตังสกัณชาวายุหสูตร

ได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติของการไปอุบัติยังแดนสุขาวดีพุทธเกษตร โดยวางหลักถึง
 การประพฤติปฏิบัติเป็นข้อๆ ซึ่งพระสมันตภัทรโพธิสัตว์อัครสาวกของพระไวโรจนพุทธเจ้า
 แสดงมหาปณิธาน ๑๐ ประการแก่พระสุชนกุมาร ได้แก่

๑. เคารพ บูชา สักการะพระพุทธเจ้าทั้งปวง
๒. สรรเสริญพระตถาคตเจ้าทั้งปวง
๓. ถวายการอุปัฏฐากแก่พระตถาคตเจ้าทุกพระองค์
๔. ขอมหาอกุศลกรรมทั้งหลายในอดีต
๕. อนุโมทนาอกุศลกรรมทั้งหลาย
๖. ทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม
๗. ทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ทรงดำรงพระชนม์อยู่ในโลกต่อไป
๘. ขอศึกษาพระธรรมให้เจนจบ
๙. ขออนุโลมตามสรรพสัตว์
๑๐. ขออุทิศกุศลทั้งหมดแก่สรรพสัตว์ ^{๓๕}

พระสุชนกุมารได้กล่าวคำปณิธานตามปณิธานทั้ง ๑๐ ข้อ แล้วตั้งความปรารถนาที่
 จะไปเกิดในแดนสุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตาภพุทธเจ้า และหากผู้ใดเพียงได้ขึ้นมีจิต
 ศรัทธาในมหาปณิธานนี้ หรือกระทำการสาธยายจารึก คัดลอกพระสูตรนี้ ก็จะมีอานิสงส์มาก

^{๓๔} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, สัทธรรมปุณฑริกสูตร, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๕.

^{๓๕} สมหวัง จรัสจรรยาวัฒน์, พรรชน วิระพละ, อวตังสกัณชาวายุหสูตร
 (กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

ยิ่งกว่าการบริจาคทานใดๆ และผู้นั้นก็จะปราศจากทุกข์ภัยทั้งปวง เมื่อเขาถึงกาลใกล้มรณะ พระสมันตภัทรโพธิสัตว์จะเสด็จมาประทับอยู่ข้างหน้า นำผู้นั้นไปสู่สุขาวดีพุทธเกษตร นมัสการพระอมิตาภพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระโพธิสัตว์ทั้งหลายแล้วบังเกิด ฌ ปทุมชาติ

๔. อมิตายุทธยานสูตร

ได้กล่าวถึงการ ไปเกิดยังแดนสุขาวดีในลักษณะเป็นข้อปฏิบัติและรูปแบบของการ เพ่งกสิณ เนื้อความในพระสูตรกล่าวถึงพระนางเวเทหิฉักรมเหสีของพระเจ้าพิมพิสารทรง โทมัสถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าอชาตศัตรูพระโอรสทำปิตุฆาต เกิดความเบื่อหน่ายไม่ปรารถนา จะเกิดในโลกมนุษย์ ปรารถนาจะไปเกิดในโลกธาตุที่สุขาวดีอื่นๆ พระศากยมุนีพุทธเจ้าจึง ทรงแสดงพุทธาภินิหารให้โลกธาตุต่างๆ ปรากฏแก่พระเนตรของพระนาง เมื่อพระนางได้ ทักขนาโลกธาตุเหล่านั้นแล้ว ทรงเลือกโลกธาตุชื่อสุขาวดีพุทธเกษตรเป็นสถานที่จะไปอุบัติ จึง ทูลขอให้พระพุทธรองค์ทรงแสดงถึงวิธีปฏิบัติที่จะไปอุบัติ ณ ที่นั้น พระองค์จึงแสดงข้อปฏิบัติ สำหรับผู้ปรารถนาจะไปอุบัติยังสุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตาภพุทธเจ้าต้องปลุกฝังคุณ ธรรมหรือบำเพ็ญกุศล ๓ ประการ ได้แก่

๑. มีความกตัญญูแก่เวทีก่อบิดามารดา เคารพนับถือปฏิบัติครูอาจารย์ มีใจ ประกอบด้วยเมตตากรุณา ประพฤติปฏิบัติในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ ไม่ ม่าสัตว์ ๑ ไม่ลักขโมยสิ่งของผู้อื่น ๑ ไม่ประพฤตินอกใจในกาม ๑ ไม่พูดเท็จ ๑ ไม่ พูดต่อเสียด ๑ ไม่พูดคำหยาบ ๑ ไม่พูดเพื่อเชื่อ ๑ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ๑ ไม่พยายามปองร้ายผู้อื่น ๑ ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ๑

๒. ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ คือ ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่ พึ่งที่ระลึก สมบูรณ์ด้วยศีล ๕ รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ไม่ล่วงละเมิดข้อที่พระ พุทธเจ้าทรงห้ามไว้ ประพฤติอธิสมาจาร คือ ข้อประพฤติดีงามที่เป็นไปตามธรรม เนียมประเพณีดั้งเดิมที่ชนก่อนๆ เคยปฏิบัติมาและวางกฎเกณฑ์ไว้

๓. มีโพธิจิต คือ มีจิตมุ่งมั่นที่จะบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าต่อไป ในอนาคต เชื้อหลักกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และศึกษา สวด สารายมนต์ต่างๆ ในพระสูตรมหายาน ^{๓๖}

^{๓๖} สุภาพ ทักกั , อมิตายุทธยานสูตร (กรุงเทพฯ: ศรีเพ็ชรการพิมพ์ , ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๓.

ข้อปฏิบัติเหล่านี้ เป็นการกล่าวถึงการประปฏิบัติในระดับพื้นฐานซึ่งตั้งอยู่บนหลักของศีล ๕ ซึ่งจัดเป็นข้อประพฤติปฏิบัติโดยทั่วไป ในอีกตอนหนึ่งของพระสูตรได้กล่าวถึงวิธีกำหนดจิตให้เป็นสมาธิ แล้วเพ่งภาพต่างๆที่จินตนาการขึ้น และเพ่งพินิจคุณาลังการ(เครื่องประดับที่แสดงถึงอันิสงส์ความดี)ต่างๆในแดนสุขาวดี วิธีการปฏิบัติในการเพ่งตามลักษณะของกสิณ คือนั่งสมาธิกำหนดจิตให้สงบ แล้วเพ่งจิตให้จดจ่อกับสิ่งต่างๆ หรือลักษณะคุณวิเศษของแดนสุขาวดีอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า สมถกรรมฐาน ๑๖ อย่าง ดังนี้

เพ่งดวงอาทิตย์ ๑ เพ่งน้ำ ๑ เพ่งพุทธรักษา ๑ เพ่งต้นไม้ทิพย์ ๑ เพ่งสระโบกขรณี ๑ เพ่งปราสาทราชมณเฑียร ๑ เพ่งบัลลังคอกบัว ๑ เพ่งรูปกายพระอมิตาภพุทธเจ้า ๑ เพ่งรูปจำลองพระอมิตาภพุทธเจ้า ๑ เพ่งรูปกายพระอวโลกิตेश्वरโพธิสัตว์ ๑ เพ่งรูปกายพระมหาสถามปราปโพธิสัตว์ ๑ เพ่งคอกบัวที่ตนเกิดในพุทธรักษา ๑ เพ่งรูปกายพระอมิตาภพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งสอง ๑ เพ่งบุคคลทั้งสามชั้นในชั้นสูง ๑ เพ่งบุคคลทั้งสามชั้นในชั้นกลาง ๑ เพ่งบุคคลทั้งสามชั้นในชั้นต่ำ ๑^{๑๖}

เมื่อทำสมถะทั้ง ๑๖ วิธี ตามลักษณะของการเพ่งกสิณวิธีใดวิธีหนึ่ง ถึงขั้นจิตสงบแน่วแน่เป็นสมาธิแล้ว ผู้นั้นจักเห็นแดนสุขาวดีพุทธรักษาในปัจจุบัน คือในขณะที่กำลังนั่งเพ่งนั่นเองโดยไม่ต้องรอให้มรณะก่อนถึงจะเห็นได้ เพราะจิตที่เป็นสมาธิย่อมบริสุทธิ์และมีกำลังมากพอที่จะหน่วงเหนี่ยวอารมณ์นั้นให้เห็นได้

นอกจากนี้แล้ว ในอมิตายุขยานสูตร ก็ได้กล่าวถึงการจัดประเภทของเทวดาและมวลมนุษย์ทั้งหลายในโลกธาตุอื่นทั้งสิบทิศ ผู้มีความประสงค์ที่จะมุ่งไปอุบัติยังแดนสุขาวดีพุทธรักษาตามมรรควิธีของการปฏิบัติ ๑ ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ ๑ ได้แก่ ผู้สละการครองเรือนละกามสุขออกบรรพชาเป็นสมณะทำจิตให้มุ่งถึงพระโพธิญาณ หมั่นครีตรองรำลึกถึงพระอมิตาภพุทธเจ้า บุคคลประเภทนี้ เมื่อถึงกำหนดอายุขัย พระอมิตาภพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวารจะมาปรากฏเบื้องหน้า และผู้นั้นก็จะตามเสด็จพระองค์ไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ถืออุปปาติกกำเนิด คือเกิดผุดขึ้นในคอกบัวในสระแก้วทั้ง ๑ สระ สระใดสระหนึ่ง และจะไม่หม่นเวียนคดค้ำลงอีก มีปัญญาแก่กล้า มีปัญญาญาณภาพอิสระ

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

ประเภทที่ ๒ ได้แก่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในโลกธาตุทั่วทิศ มีความต้องการจะไปเกิดยังแดนสุขาวดี ไม่มีโอกาสออกบวชเป็นสมณะ แต่ได้ประกอบบุญกุศลต่างๆ มีปณิธานมุ่งมั่นต่อการบรรลุโพธิญาณ หมั่นรำลึกถึงพระอมิตากพุทธเจ้า หมั่นประกอบกุศลกรรมต่างๆ เช่น รักษาศีล บำเพ็ญมั่งสวิริติ ก่อสร้างสถูปเจดีย์ ถวายไทยทาน ตามประทีป ถวายดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น แล้วตั้งจิตอธิษฐานไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ผู้นั้นเมื่อถึงกาลมรณะ พระอมิตากพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวารจะมาปรากฏเบื้องหน้า แล้วตามเสด็จไปอุบัติในคอกบัว ในสระแก้วทั้ง ๗ สระ ไตรโคตรหนึ่ง แล้วสำเร็จโพธิญาณ

ประเภทที่ ๓ ได้แก่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในโลกธาตุทั่วทิศ มีความต้องการจะไปเกิดยังแดนสุขาวดี ไม่ได้ประกอบกุศลกรรมทั้งหลาย ผู้นั้นควรตั้งปณิธานมุ่งต่อโพธิญาณ รำลึกถึงพระอมิตากพุทธเจ้าเพียง ๑ ครั้ง หรือ ๒ ครั้ง ตลอดจนถึง ๑๐ ครั้งแล้วปรารถนาไปเกิดยังแดนสุขาวดี เมื่อมีศรัทธาเชื่อมั่น ไม่ลังเลสงสัย แม้นึกถึงพระองค์เพียงชั่วขณะจิตเดียวด้วยความมุ่งมั่นแล้ว เมื่อถึงกาลมรณะ ผู้นั้นจักได้นิมิตฝันถึงพระองค์ แล้วไปอุบัติในแดนสุขาวดี ^{๓๔}

๕. มหาสันนิปาตสูตร

ได้กล่าวถึงการทำให้สมาธิทำใจให้สงบกำหนดค่งจิตรำลึกถึงพระอมิตากพุทธเจ้า ซึ่งมีวิธีการคล้ายกับวิธีสมณะทั้ง ๑๖ อย่าง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เห็นพระองค์ในลักษณะของนิมิตและความฝันว่า

สาธุชนทั้งชายหญิง นั่งสมาธิรำลึกถึงพระอมิตากพุทธ มีจิตสงบเป็นสมาธิมั่นคงแน่วแน่ ผ่านพ้นไป ๑ วัน ตลอดถึง ๗ วัน ๗ คืน ผู้นั้น จะได้เห็นพระอมิตากพุทธแน่นอน ถ้าผู้นั้นมิได้เห็นในเวลากลางวัน ก็จะเป็นในเวลากลางคืน เช่น เห็นในความฝันพระอมิตากพุทธเจ้าจักมาปรากฏพระวรกายให้เห็น ^{๓๕}

เพราะฉะนั้น การที่บุคคลจะเห็นแดนสุขาวดีและพระอมิตากพุทธนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ยากสำหรับมวลมนุษย์ เพราะสามารถเห็นได้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ไม่จำเป็นต้องรอให้

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๕๔.

^{๓๕} เสถียร โพธิ์นันทะ , ปรัชญามหาธาน , อ้างแล้ว , หน้า ๑๕๘.

มรณะเสียก่อน เพียงปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าว คือทำสมาธิเพ่งจิตมุ่งตรงต่อองค์อมิตาภพุทธ ด้วยการทำเพียงเท่านี้ ผู้นั้นก็จะได้ผลโสมของพระองค์และแดนสุขาวดีสมความปรารถนา

๖. จุตสุขาวดีวุหสูตร หรืออมิตายุสูตร

ได้กล่าวถึงมวลมนุษย์ผู้มีความปรารถนาจะไปอุบัติยังแดนสุขาวดี จะต้องใช้วิธีจดจำแล้วบริกรรมภาวนา โดยมีวิธีการ ๒ อย่าง คือจำพระนามของพระองค์ไว้ในใจให้มั่นคงและการสาธยายพระสูตรว่า

สารีบุตร สาธุชนทั้งชายหญิง เมื่อได้สดับนามของพระอมิตาภพุทธเจ้าแล้ว จำพระนามนั้นใส่ใจไว้มีหลงลืมชั่ววันหนึ่ง ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ๕ วัน ๖ วัน หรือ ๗ วัน เมื่อผู้นั้นใกล้ถึงกาลมรณะจะเห็นพระอมิตาภพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวารอันทรงศักดิ์ เมื่อถึงกาลมรณะไปแล้ว ก็จักไปเกิดยังแดนสุขาวดี ที่ประทับของพระอมิตาภพุทธเจ้า... สารีบุตร ผู้ใดได้สาธยายพระสูตร (อมิตายุรชยานสูตร) ไม่ว่าในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต แสดงความปรารถนาที่จะไปเกิดในแดนของพระอมิตาภพุทธเจ้า เขาเหล่านั้นจักไม่แคล้วคลาดจากพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และได้ไปอุบัติในแดนนั้นสำเร็จดังประสงค์แน่นอน^{๔๐}

วิธีการทั้ง ๒ นี้ วิธีแรกเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้โดยทั่วไป คือจำพระนามของพระองค์ไว้ในใจ มีให้หลงลืมเพียงชั่วสัปดาห์ ส่วนวิธีที่ ๒ เป็นการยกย่องให้เกียรติพระสูตร โดยมุ่งมั่นที่การบริกรรม คือการสาธยายสูตร ด้วยผลการกระทำนี้ก็จะลุล่วงความปรารถนาได้ดังประสงค์

๗. กัมภีร์อมิตายุอุปเทศศาสตร์

ท่านวสุพันธ์ได้แนะนำหลัก ๕ ประการ เรียกว่าจริยาวัตร ๕ ข้อ สำหรับใช้เป็นหลักปฏิบัติของผู้ที่ต้องการจะไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ได้แก่

๑. แสดงความเคารพพระอมิตาภพุทธเจ้าเป็นนิตย์ ถือเป็นการบูชาทางกาย
๒. ยกย่องสรรเสริญพระเกียรติและท่องพระนามของพระองค์ท่าน เช่น สวดว่า “นะโม อมิตาภะ” หรือ “นำโม ออ นี ถ่อ สุก” ถือเป็นการบูชาทางวาจา
๓. ตั้งตั้งใจและอธิษฐานไว้ในใจอย่างมั่นคง เพื่อขอไปอุบัติยังสุขาวดีพุทธเกษตร ถือเป็นการบูชาทางวาจาและทางใจ

^{๔๐} สุภาพ ทักฎ์, จุตสุขาวดีวุหสูตร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๘๑.

๔. กำหนดจิตตั้งมั่นเพ่งภาวนาถึงพระอมิตากุพุทธเจ้า และคุณาลังการต่างๆ ของพระองค์พร้อมทั้งเหล่าพระโพธิสัตว์และสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในแดนสุขาวดี ถือเป็น การบูชาทางใจ

๕. มีจิตเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ประารถนาให้สรรพสัตว์พ้นจากสังสาร ทุกข์เห็นแจ้งในสังขารม และมิจิตมุ่งโปรดสรรพสัตว์ ถือเป็น การบูชาทางใจ

ต่อมา คณาจารย์ชานเตา ได้นำหลักปฏิบัติในจรียวัตรทั้ง ๕ ข้อนี้ มาสรุปย่อให้ สั้นเข้าอีกเป็นหลัก ๓ ข้อ คือ

๑. สิ่ง แปลว่า ศรัทธา คือต้องมีศรัทธาและความเลื่อมใสในพระอมิตากุพุทธ เจ้าอย่างมั่นคง ไม่มีความลังเลสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น

๒. หวง (ทงลง) แปลว่า ตั้งปณิธานเพื่อไปเกิดในแดนสุขาวดีอย่างมั่นคง

๓. เหง แปลว่า ลงมือปฏิบัติกุศลกรรมที่เป็นเหตุให้ไปอุบัติ ด้วยกาย วาจา ใจ เช่น การท่องบนพระนามของพระอมิตากุพุทธเจ้าเสมอไม่ขาดว่า “ นโม อมิตา กายะ พุทธาย ” หรือภาษาจีนว่า “ นำโม ออ นี ถ่อ ฮุก ” ภาษาญี่ปุ่นว่า “ นัมบุ อมิตา บุคสี ” ภาษาญวนว่า “ นามโบ อาฮิด้า เฟิก ” ต้องท่องบนวันละ หลายๆ รอบ^{๑๐}

ข้อปฏิบัติทั้งหมดนี้ มีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานมาก เพราะหากผู้ใด ทำได้ครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว จะต้องไปเกิดในแดนสุขาวดีแน่นอน แม้พระภิกษุฝ่ายมหายานก็ มักจะกล่าวคำว่า “ อมิตากุพุทธ ” เสมอและบ่อยๆ ซึ่งเป็นการเอ่ยถึงพระนามของพระอมิตากุ พุทธเจ้าเป็นการเจริญภาวนาอีกแบบ เพื่อแสดงความจงรักภักดีและมีศรัทธามั่นคงต่อพระองค์

๘. สมาธินิเทศสูตร

ท่านท่านเต้า ศิษย์คนสำคัญของเตาโจ ได้บรรยายถึงหลักปฏิบัติที่จะช่วยชำระ บาบและนำผู้ประพฤติปฏิบัติไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ๕ ข้อ ได้แก่

๑. เอ่ยพระนามของพระอมิตากุพุทธเจ้า

๒. ท่องบนพระสูตรของมหายาน

๓. ทำสมาธิโดยใช้จิตเพ่งที่องค์พระอมิตากะ

๔. เคารพสักการะพระพุทธรูปปฏิมา

^{๑๐} อภิขัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนามหายาน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๑.

๕. สวดสรรเสริญพระพุทธคุณ^{๔๒}

บรรดาข้อปฏิบัติทั้ง ๕ ข้อนี้ ข้อที่มีความสำคัญที่สุดคือข้อแรก คือการเอ๋ยพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้าด้วยจิตที่เป็นสมาธิ เพราะจะได้รับผลานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ คือจะทำให้กุศลของผู้ที่เอ๋ยที่สะสมมายาวนานนับ ๘๐ กัลป์ สามารถถูกทำลายไปได้ ฉะนั้น การท่องบ่นและการสาธยายจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาหายาน

แม้ว่าวิธีปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่แดนสุขาวดี จะแตกต่างกันต่างออกไปตามเงื่อนไขและแนวคิดของแต่ละคณาจารย์ แต่แนวคิดที่สำคัญที่เป็นหนึ่งเดียว คือการเชื่อมั่นในองค์พระอมิตาภะ พยายามทุกวิถีทางที่จะรำลึกถึงพระองค์ ด้วยการบริกรรมภาวนาถึงพระองค์ เพื่อมุ่งที่จะไปเสวยบรมสุขในดินแดนสุขาวดีพุทธเกษตรอันเป็นอุดมคติในชีวิต

๓.๗ ลักษณะการไปเกิด ณ แดนสุขาวดี

บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ไปอุบัติ ณ แดนสุขาวดีพุทธเกษตร จะถือกำเนิดเป็นโอปปาติกกำเนิด คือเกิดผุดขึ้นเจริญเติบโตทันทีเหมือนหมูเทวดาในสวรรค์ แปลกแต่ชาวสุขาวดีจะถือกำเนิดในดอกบัว ในมหาสุขาวดีวิสุทธิไตรโคตมได้กล่าวถึงโอปปาติกกำเนิดของสรรพสัตว์ในดอกบัวตามคุณสมบัติของบุคคล ๒ ประการ ได้แก่

๑. เกิดในฝักบัว ได้แก่ บุคคลผู้มีความสงสัยในพระโพธิญาณของพระอมิตาภพุทธเจ้า แต่ได้สั่งสมบุญกุศลไว้และมีความยินดีที่จะไปเกิดในแดนสุขาวดี ผู้นั้นจักเกิดขึ้นตามปกติธรรมดา คือเกิดผุดขึ้นในฝักบัวทันที

๒. เกิดในดอกบัว ได้แก่ บุคคลผู้มีความเชื่อมั่นปราศจากความสงสัย ได้สั่งสมบุญกุศลไว้ มีความยินดีไปเกิดในแดนสุขาวดี มีความเข้าใจ มีศรัทธา เชื่อมั่นในพระโพธิญาณของพระอมิตาภพุทธเจ้า ผู้นั้นจักเกิดขึ้นอย่างมหัศจรรย์ คือจะปรากฏนั่งสมาธิอยู่ในดอกบัว^{๔๓}

ดังนั้น ผู้ที่เกิดในแดนสุขาวดีจึงมีความแตกต่างกันตามคุณสมบัติ กล่าวคือขึ้นเกิดตามปกติและเกิดอย่างมหัศจรรย์ แม้ว่าจะมีการเกิดที่ต่างกันแต่ก็มีเป้าหมายเดียวกันคือพระ

^{๔๒} สุมาลี มหณรงค์ชัย, พระพุทธศาสนาหายาน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

^{๔๓} สุภาพ ทัดภู, มหาสุขาวดีวิสุทธิไตรโคตม, อ้างแล้ว, หน้า ๕๗.

โพธิญาณ ฉะนั้น แคนสุขาวคิจึงเป็นแคนบรมสุขไร้ทุกข์ เป็นแคนพุทธภูมิของพระอมิตาก
พุทธเจ้าผู้เปี่ยมด้วยเมตตาต่อสรรพสัตว์หาประมาณมิได้ พระองค์ทรงบรรลุดังปณิธานทั้ง ๔๘
ประการและปณิธานนี้ ก็ได้เปิดโอกาสช่วยเหลือแก่สรรพสัตว์ที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระองค์
ให้มีโอกาสได้ไปเกิดยังแคนของพระองค์เพื่อสววยบรมสุข

๓.๘ ระดับชั้นของแคนสุขาวคิ

เนื่องจากแคนสุขาวคิเป็นแคนบริสุทธิ์ที่มวลมนุษย์มุ่งไปอุบัติในที่นั้น ด้วยการ
อาศัยกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่บำเพ็ญมายังหย่อนไม่เท่ากัน การอุบัติในแคนสุขาวคิจึงมี
ภาวะที่แตกต่างกันตามระดับคุณสมบัติของผู้ทำกรรม โดยแบ่งเป็นชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นต่ำ
ตามผลของกรรมที่กระทำไว้ ด้วยเหตุนี้ “ในแคนสุขาวคิจึงได้จัดระดับที่อยู่ของผู้ไปเกิดไว้ ๓
ระดับ ๘ ชั้น”^{๔๔} ได้แก่

ระดับที่ ๑ จัดเป็นชั้นสูงสุด ซึ่งเป็นที่อยู่ของผู้มีกรรมทางทวารทั้งสามบริสุทธิ์
หรือเรียกว่า ที่อยู่สำหรับผู้มีอุปนิสัยในมหายาน แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ ได้แก่ บุคคลผู้มีจิตเมตตากรุณา มีศีลสมาจารบริบูรณ์ มีโพธิจิต หมั่น
สวดสวดสวดพระสูตรมหายาน บำเพ็ญอนุสติทั้ง ๖ คือ พุทธานุสติ ธัมมานุสติ
สังฆานุสติ เทวตานุสติ สัตยานุสติ จาคานุสติ และมีจิตเชื่อมั่นเลื่อมใสอย่างคัมค้ำ
ในองค์อมิตากพุทธเจ้า ตั้งจิตปณิธานเพื่อไปเกิดในแคนสุขาวคิ เมื่อเขาถึงกาล
มรณะแล้ว พระอมิตากพุทธเจ้าและบริวารจะเสด็จมารับผู้นั้นไป ยังแคนสุขาวคิ
ด้วยพระองค์เอง และได้ยินเสียงธรรมอันประเสริฐพร้อมที่จะบรรลुพระอนุตร
สัมมาสัมโพธิญาณได้ในทันที

ชั้นที่ ๒ ได้แก่ บุคคลผู้มีความรอบรู้แตกฉานในปรมัตถธรรม(ธรรมชั้นสูง)
เชื่อในกฎแห่งกรรม ไม่กล่าวดีเดียนมหายาน มีใจมุ่งมั่นที่จะไปสู่แคนสุขาวคิ เมื่อ
เขาใกล้ถึงกาลมรณะ พระอมิตากพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอวโลกิตศวรโพธิสัตว์
และพระมหาสถามปราปต์โพธิสัตว์ พร้อมด้วยบริษัทยาหาประมาณมิได้จะเสด็จมา
รับ และผู้นั้นจะไปอุบัติบนคอกบัว ๗ สระแก้ว นั่งสมาธิในคอกบัวดูมข้ามวันถึงจะ
แบ่งบาน ได้มีโอกาสฟังพระธรรมบรรยายจากพระอมิตากพุทธเจ้า และพระ
โพธิสัตว์ทั้ง ๒ องค์ ภายใน ๗ วัน ก็จะได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

^{๔๔} สุภาพ ทักมู, อมิตายุทธยานสูตร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๔.

ขั้นที่ ๓ ได้แก่ บุคคลผู้เชื่อในกฎของกรรม ไม่ติเตียนมหายาน มีโพธิจิตและตั้งใจจะไปเกิด ณ แคนสุขาวดี เมื่อเขาใกล้ถึงกาลมรณะ พระอมิตาภพุทธและพระโพธิสัตว์อัครสาวกทั้ง ๒ องค์ ทรงเนรมิตดอกบัวทองในพระหัตถ์ของพระองค์ทั้งสาม บันดาลเป็นพระพุทธรเจ้า ๕๐๐ องค์มารับแทน เมื่อไปเกิดบนดอกบัว จะนั่งสมาธิในดอกบัวตูม ๑ วันจึงจะเบ่งบาน หลังจากนั้นอีก ๗ วัน จึงจะได้เฝ้าพระอมิตาภพุทธเจ้า และมีโอกาสฟังธรรมคิดต่อกันจากพระองค์พร้อมทั้งพระโพธิสัตว์ทั้งสอง ตลอดถึงพระโพธิสัตว์บริวารอื่นๆ จะต้องใช้เวลาถึง ๓๗ วัน จึงจะบรรลुพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ^{๔๕}

ระดับที่ ๒ จัดเป็นชั้นกลาง ซึ่งเป็นที่อยู่สำหรับผู้สร้างบุญกุศล และบำเพ็ญกุศลกรรมต่างๆ หรือเรียกว่า ที่อยู่สำหรับผู้มีอุปนิสัยในปัจเจกยานและสาวกยาน แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๔ ได้แก่ บุคคลผู้รักษาศีล ๕ และอุโบสถศีล(ศีล ๘) มั่นคง ไม่ล่วงละเมิดแม้ข้อใดข้อหนึ่ง ดำรงระวางในการบริโภค มีใจตั้งมั่นที่จะไปเกิดในแคนสุขาวดี เมื่อเขาใกล้ถึงกาลมรณะ พระอมิตาภพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุบริษัทจะเสด็จมารับเขาไปเกิดบนดอกบัว ณ สระทิพย์ และดอกบัวจะค่อย บานออกทีละน้อยๆ แล้วเขาจักได้ฟังธรรม คืออริยสัจ ๔ แล้วได้บรรลุอรหัตผล จะได้วิชา ๓ และอภิญา ๖

ขั้นที่ ๕ ได้แก่ บุคคลผู้รักษากุโบสถศีลเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น หรือรักษาสามณเฑาะฐศีล(ศีล ๑๐) ภิกษุสิกขา(ศีล ๒๒๗) มีความประพฤติไม่บกพร่อง มีจิตมุ่งไปเกิด ณ แคนสุขาวดี เมื่อเขาใกล้ถึงกาลมรณะ พระอมิตาภพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริษัทจะเสด็จมารับ เมื่อเขาอุบัติในดอกบัวตูม ต้องผ่านไป ๗ วัน ดอกบัวจึงจะบาน เมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาแล้ว ก็จักบรรลุโสดาบัน เมื่อเวลาล่วงไปถึงครึ่งกัลป์จึงจะได้บรรลุอรหัตผล

ขั้นที่ ๖ ได้แก่ บุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทีเลื่องลือคามากาธามีมนุษยธรรม เมื่อเขาใกล้ถึงกาลมรณะ ได้ฟังเรื่องสุขาวดีพุทธเกษตรและพุทธปนิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้า ก็จักไปอุบัติในแคนสุขาวดี เมื่อเขาอุบัติในดอกบัวตูมครบ ๗ วันแล้ว ดอกบัวจึงจะเบ่งบาน จักได้เข้าเฝ้าพระอวโลกิตेश্বরโพธิสัตว์และ

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๕๕ - ๑๖๐.

พระมหาสถามปราบต์โพธิสัตว์ ได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระมหาสัตว์ทั้งสององค์ เมื่อเวลาล่วงไป ๑ กัลป์เล็กจึงจะได้บรรลอรหัตผล^{๔๖}

ระดับที่ ๓ จัดเป็นชั้นต่ำ ซึ่งเป็นที่อยู่สำหรับผู้ทำอกุศลกรรม คือประกอบแต่ความชั่วอย่างเดียว ในกาลใกล้ภพจะกลับได้สติขึ้นมาชั่วขณะหนึ่ง หรือมีผู้แนะนำให้ระลึกถึงพระนามของอมิตาภพุทธเจ้า อาศัยบุญกุศลเพียงเล็กน้อยเท่านั้นสามารถนำไปเกิดได้ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๓ ได้แก่ บุคคลผู้สร้างอกุศลกรรมไว้มาก ไม่มีหิริโอตตบัพ เมื่อเขาใกล้กาลภพ ได้ยินเสียงสรรเสริญพระธรรม หรือได้พบบัณฑิตผู้สอนให้ภavana ถึงพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้า พระอมิตาภพุทธเจ้าจักทรงบันดาลให้พระรูปกายของพระองค์และพระโพธิสัตว์ทั้งสองไปรับ(มิได้เสด็จไปรับด้วยพระองค์เอง) เมื่ออุบัติในคอกบัวตูมแล้ว ๗๖ วัน คอกบัวจึงจะบาน พระมหาโพธิสัตว์ทั้งสององค์ จักทรงแสดงพระธรรมเทศนาสั่งสอน เมื่อเวลาล่วงไป ๑๐ กัลป์ ถึงจะเข้าสู่ปรุณภูมิแห่งโพธิสัตว์

ชั้นที่ ๔ ได้แก่ บุคคลผู้มีคติไปสู่นิรยาบย(อบายคือนรก) เมื่อเขาใกล้กาลภพ กรรมนิमित คตินิมิต จะปรากฏให้เห็นน่าสะพรึงกลัว แต่โชคคติที่ได้อาศัยบัณฑิตช่วยชี้แจงสรรเสริญคุณาลังการของพระอมิตาภพุทธเจ้า กรรมคตินิมิตที่เห็นเป็นไฟนรกจักกลับกลายเป็นคอกบัว และบนคอกบัวนั้นจะมีภาพเปล่งกายของพระอมิตาภพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ทั้งสองเสด็จมารับ เมื่ออุบัติในคอกบัวตูมแล้ว ล่วงไปถึง ๖ กัลป์ คอกบัวจึงจะบาน ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระมหาโพธิสัตว์ทั้งสองแล้ว จักบังเกิดโพธิจิตปณิธานแก่ผู้นั้นโดยพลัน

ชั้นที่ ๕ ได้แก่ บุคคลผู้สร้างอกุศลกรรมมากมาย เป็นผู้ไปสู่อบายภูมิทั้ง ๔ (คือ สัตว์นรก เจริจัน เปรด และอสุรกาย) เมื่อเขาใกล้กาลภพจะได้รับทุกข์ทรมานมาก เมื่อมีผู้มาตักเตือนให้สวร่าลึกถึงพระอมิตาภพุทธเจ้าชั่ว ๑๐ ขณะจิต กรรมคตินิมิตจักกลับกลายเป็นคอกบัวทองปรากฏเบื้องหน้า ครั้นอุบัติในคอกบัวตูมแล้ว นานถึง ๑๒ มหากัลป์ คอกบัวจึงจะบาน ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระมหาโพธิสัตว์ทั้ง ๗ องค์ คือ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ๑ พระมหาสถามปราบต์โพธิสัตว์ ๑ พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ ๑ พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ๑ พระสมันตภัทร

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๖๑ - ๑๖๔.

โพธิสัตว์ ๑ พระศรีอาริยมตตรับโพธิสัตว์ ๑ และพระวัชรปาดิโพธิสัตว์ ๑ แล้ว
จักเกิดโพธิจิตปณิธานแก่เขาโดยพลัน ^{๔๗}

สรุปแล้วก็คือ ดอกบัวที่เป็นโอปปาดิกะกำเนิด หรือวิมานของสรรพสัตว์ในแดน
สุขาวดี แบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ ตามคุณสมบัติของผู้ทำกรรม และแบ่งไปได้ ๕ ชั้น ตามที่อยู่
และผลของกรรมดีกรรมชั่วที่ผู้นั้นกระทำไว้ ในชั้นทั้งหมดนั้น จัดเป็น ๓ ระดับ คือระดับที่ ๑
ได้แก่ ชั้นที่ ๑ - ๒ - ๓ จัดเป็นระดับสูงสุด เพราะเป็นที่อยู่ของผู้บริสุทธิในชั้นนี้ได้แบ่งเป็น
ชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นต่ำ ระดับที่ ๒ ได้แก่ ชั้นที่ ๔ - ๕ - ๖ จัดเป็นระดับกลาง เพราะเป็นที่อยู่
สำหรับผู้สร้างบุญกุศล ในชั้นนี้ได้แบ่งเป็นชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นต่ำ ระดับที่ ๓ ได้แก่ ชั้นที่
๗ - ๘ - ๙ จัดเป็นระดับต่ำ เพราะเป็นที่อยู่ของผู้ทำอกุศลกรรม ในชั้นนี้ได้แบ่งเป็นชั้นสูง ชั้น
กลาง และชั้นต่ำเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ผู้ที่เกิดในแดนสุขาวดีมีทั้งผู้ที่ทำกรรมดีและกรรมชั่ว
ปะปนกัน เพราะชาวสุขาวดีมีความเสมอภาคทางกายกรรม มีความต่างกันด้านคุณธรรม เหตุ
นั้น ผู้ที่ประกอบกรรมดีมากย่อมมีโอกาสที่จะบรรลุโพธิญาณ ได้เร็วกว่าผู้ประกอบกรรมชั่ว ทั้ง
นี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของผู้ทำกรรม เพราะฉะนั้น แดนสุขาวดีจึงได้ชื่อว่าเป็นแดนบรมสุขที่พระอมิ-
ตาทุพุทธเจ้าทรงสร้างขึ้นสำหรับสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า

๓.๕ แดนสุขาวดีจากการบอกเล่า

เรื่องแดนสุขาวดีนี้ อรุณ โรจนสันติ ได้บอกเล่าถึงประสบการณ์ของท่านพระมหา
ธรรมจารย์(พุทธควนจิ่ง)ซึ่งท่านได้ไปเขียนแดนสุขาวดีในหนังสือท่องแดนสุขาวดี โดยได้
เที่ยวชมอาณาจักรของบัวทั้ง ๕ ชั้น ระยะเวลาในความรู้สึกของท่านครั้งนั้นเพียงชั่วหนึ่งวัน
หนึ่งคืนเท่านั้น แต่เมื่อท่านกลับมายังโลกมนุษย์อีกครั้ง จึงทราบว่าวันเวลาได้ผ่านไปนานถึง ๖
ปี กับอีก ๕ เดือนเศษ ในที่นี้จะบรรยายถึงเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการไปเกิดของสรรพสัตว์
ในบัวทั้ง ๕ ชั้น และภาพรวมต่างๆ ของแดนสุขาวดี ซึ่งลักษณะคล้ายในอมิตายุทธยานสูตร
โดยจะเริ่มต้นจากบัวชั้นล่าง(ต่ำ) ไปหาชั้นกลาง และชั้นสูงสุด ^{๔๘}ตามลำดับ คือ

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๖๔ - ๑๖๕.

^{๔๘} อรุณ โรจนสันติ , ท่องแดนสุขาวดี (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ ,
๒๕๓๐) , หน้า ๔๔.

๑. บัวชั้นล่าง(ต่ำ) ที่อยู่ของผู้มีกรรมติดตัว ลักษณะของบัวเป็นพื้นราบ ฟูด้วยแผ่นทองคำเปล่งประกายอร่าม โปร่งใส หมู่มชนมีลักษณะเหมือนครุฑี้น้อยอายุราว ๑๓ - ๑๔ ปี แต่งกายเหมือนกันหมดไม่บอกถึงเพศหญิงหรือชาย เพราะที่นี่ไม่มีรูปลักษณะของหญิงชาย มีพระโพธิสัตว์เป็นผู้ควบคุมความเป็นไปจะทำให้เป็นชายหญิงทั้งหมดก็ได้ แท้จริงแล้ว ไม่ว่าจะหญิงหรือชายก็ไม่มီးอะไรแตกต่างกัน เพราะการเปลี่ยนร่างเกิดในดอกบัวร่างกายจะเป็นแก้วผลึกสีขาวโปร่งใส แต่มีรูปลักษณะเป็นมนุษย์ เป็นครุฑี้น้อยมีลักษณะเหมือนกัน เสมอภาคกัน และได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกัน ดำรงอยู่ในดอกบัว กลางวันบัวจะบาน กลางคืนบัวจะหุบ วันหนึ่งแบ่งเป็น ๖ ชั่วโมง หนึ่งชั่วโมงจะประชุมศึกษาคัมภีร์ ต่อจากนั้น จะออกไปวิ่งเล่นบ้าง ร่ายรำบ้าง บำเพ็ญภาวนาบ้าง สวดมนต์บ้าง หรือทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อถึงเวลาพักผ่อนจะกลับไปยังบัวของตน ขณะที่พักบางคนก็นั่งสวดมนต์ภาวนาบ้าง บางคนก็มีความคิดฝันเฟื่องต่าง ๆ นานา เพราะนำกรรมเก่าคิดความมาด้วย กล่าวคือในสมัยที่เป็นมนุษย์เคยประกอบกรรมชั่วต่างๆ ด้วยผลกรรมนั้นไม่สามารถจะไปเกิดในสุคติภพได้ แต่ในขณะที่เขาจะถึงมรณกรรม มีผู้มาแนะนำให้รำลึกถึงพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้า ด้วยอานิสงส์นี้จึงนำไปเกิดในบัวชั้นนี้ได้

เมื่อกล่าวถึงลักษณะของบัวชั้นล่างแต่ละดอกจะมีขนาดใหญ่ ๑ ถึง ๓ ตารางกิโลเมตร สูงขนาดเท่าตึก ๓ - ๔ ชั้น บัวทุกดอกมีแสงในตัว ผู้ที่อยู่ในดอกบัวหากมีความคิดฝันเฟื่องต่างๆ สีของดอกบัวจะซีดจางไร้ประกาย ถ้าไม่มีความคิดฝันเฟื่องมีจิตบริสุทธิ์ว่างเปล่า ดอกบัวจะเปล่งประกายเจิดจ้า และในบัวชั้นนี้มีสถานี่ประชุมฟังพระธรรมเทศนาจากพระโพธิสัตว์.๒ แห่ง คือ

๑.๑ โรงธรรมนิภาษา คือที่แสดงธรรมด้วยภาษาต่างๆ พระโพธิสัตว์จะกล่าวธรรมออกมาผู้ฟังสามารถรู้เรื่องและเข้าใจได้ ไม่ว่าจะเป็นชาติใดหรือภาษาใด เมื่อได้ฟังคำจากพระโอษฐ์ของพระโพธิสัตว์แล้ว จะกลายเป็นภาษาของตนทันที

๑.๒ วิสุทธิทัศนเจตีย์ คือเจตีย์สำหรับดูสรรพสิ่ง เป็นเจตีย์ที่ใหญ่โต ผู้ที่อยู่ในสามารถมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถมองเห็นอาณาจักรต่างๆ ของโลกทั้ง ๑๐ ทิศ เช่น ต้องการจะดูโลกมนุษย์ เพียงทอดตามองไปก็จะเป็นโลกมนุษย์มีขนาดโตเท่าเม็ดทราย เมื่อมีความต้องการจะดูสภาพภายในมนุษย์โลกให้ชัดเจน เช่น ต้องการจะดูทวีปเอเชีย ทัศนบถ (คลองจิกษุ) จะขยายกว้างขึ้น แล้วทวีปนั้นก็จะเป็นปรากฏอยู่เบื้องหน้าชัดเจน เมื่ออยู่ในวิสุทธิทัศนเจตีย์แล้วไม่มีอะไรที่จะมองไม่เห็น

บรรดาผู้ที่อาศัยอยู่ในบัวชั้นล่าง เมื่อมีความประสงค์จะไปเกิดยังบัวชั้นสูงจะต้องบำเพ็ญศีลภาวนา โดยใช้เวลานานถึง ๑๒ กัลป์ กัลป์หนึ่งเท่ากับ ๑๖ ล้าน ๘ แสน ๕ หมื่น ๘

พันปี ฉะนั้น ผู้นั้นจะต้องใช้เวลาจนถึง ๒๐๑ ล้าน ๕ แสน ๗ หมื่น ๖ พันปี จึงจะถึงบัวชั้นสูง และสำเร็จพระโพธิญาณได้ ในระหว่างที่บำเพ็ญศีลภาวนานั้นจะไม่ตกไปสู่ใครวิภู (กิเลสกรรม วิบาก) จะอยู่ในภาวะสุขารมณ์ตลอดกาล

๒. บัวชั้นกลาง เป็นที่อยู่ของสามัญชนกับอริยบุคคล ลักษณะของบัวมีขนาดใหญ่กว่าบัวชั้นล่าง บัวแต่ละดอกมีขนาดเท่าเนื้อที่มณฑลหนึ่งของประเทศจีน รูปร่างของผู้เกิดในที่นี้ใหญ่โตตามสัดส่วนของสิ่งต่างๆ เช่น ปราสาท วิหาร ศาลา อาราม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีลักษณะโปร่งใสไร้สิ่งกีดขวาง สามารถผ่านไปมาได้ตามความปรารถนา ตรงกลางของบัวจะอยู่รวมกันระหว่างสามัญชนกับอริยบุคคล บริษัท ๔ ทั้งบรรพชิตและฆราวาส ชนเหล่านี้เมื่อครั้งมีชีวิตในมนุษยโลกได้ทำบุญกุศล ถือศีลกินเจอย่างเคร่งครัด และบำเพ็ญศีลภาวนา ก่อนถึงมรณกรรมถูกชักนำจากพระศรีอาริยเมตไตร โภธิสัตว์ให้ไปเกิดในบัวชั้นนี้

ลักษณะทั่วไปของบัวชั้นกลาง รอบระก่อด้วยรัศมี ๗ ประการ ดอกบัวในสระมีสีลวดลายสวยงามเปล่งประกายสีรุ้งสะท้อนวาววับ กลีบดอกของบัวแบ่งเป็นหลายชั้น แต่ละชั้นมีศาลา อาราม รัตนเจดีย์ เป็นต้น เปล่งรัศมีหลากชนิดมีทัศนียภาพสวยงาม ผู้อาศัยในดอกบัวมีร่างกายทอสีแดงโปร่งใส มีรัศมีในตัว มีเสื้อผ้าและการแต่งกายเหมือนกันหมด มีอายุประมาณ ๒๐ ปีเศษทุกคน แต่ละวันจะมีดอกไม้ทิพย์ร่วงหล่นจากฟ้า เพื่อให้หมู่ชนเก็บดอกไม้ไปสักการบูชาพระพุทธเจ้าทั้งสิบทิศ มีมโหรีทิพย์บรรเลงไพเราะเสนาะโสตให้ได้หรรษารื่นเริง และในบัวชั้นกลางมีสถานที่สำคัญ ๒ แห่ง คือ

๒.๑ อัญฐศิริภาพ คือ ภูเขาภาพ ๘ แห่ง ซึ่งเป็นตัวแทนอัฐวิชานะ(ญาณ ๘) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย จิต มโนคติ และอาลัย พระอมิตาภพุทธเจ้าทรงตั้งภูเขาเหล่านี้ขึ้น เพื่อให้ผู้ที่เกิดในที่นี้ได้บำเพ็ญอัฐวิชานะของตนให้ถึงสภาพว่างเปล่า โดยเรียงลำดับดังนี้

ภูเขาภาพที่ ๑ เรียกว่า ภูเขาภาพแสงสว่าง เป็นตัวแทนของจักขุญาณ ที่ภูเขาภาพนี้สามารถมองเห็นสรรพสิ่งทั้งปวงในทศภูมิได้ เช่น คูเวโนยสัตว์ในโลกธาตุทั้งหมด คุณภาพความเป็นไปของหมู่สัตว์ในชาติก่อนและชาติต่อไป ก็จะสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน แม้สภาพของพุทธภูมิอื่นๆ ก็เช่นกัน

ภูเขาภาพที่ ๒ เรียกว่า ภูเขาภาพฟังเสียง เป็นตัวแทนของโสตญาณ ที่ภูเขาภาพนี้หูจะได้ยินเสียงต่างๆ ทุกชนิดของทศภูมิ ไม่ว่าจะฟังเสียงอะไร เมื่อได้ฟังก็จะสามารถจำแนกเสียงได้ แม้พุทธองค์กำลังแสดงพระธรรมบทใด ก็จะสามารถได้ยินเสียงและฟังรู้เรื่อง

ภูเขาภาพที่ ๓ เรียกว่า ภูเขาภาพดมกลิ่น เป็นตัวแทนของฆานญาณ ที่ภูเขาภาพนี้จะสามารถได้กลิ่นต่างๆ ของทศภูมิ กลิ่นเหล่านี้เพียงผ่านจมูกเท่านั้น ก็จะสามารถจำแนกได้ถึง

เนื้อหาของกลิ่น เช่น ได้กลิ่นของหญิงมีครรภ์ก็จะจำแนกได้ทันทีว่าทารกในครรภ์เป็นหญิงหรือชาย ถ้าเป็นกลิ่นของโลหะก็จะจำแนกได้ทันทีว่า เป็นทองคำหรือเงิน เป็นต้น

ภูเขากาฬที่ ๔ เรียกว่า ภูเขากาฬพิภยรส เป็นตัวแทนของชีวหาญาณ ที่ภูเขากาฬนี้ จะสามารถรับรู้รสได้ทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นรสอะไร ซึ่งมาจากทศภูมิ ก็จะสามารถจำแนกรสนั้น ได้อย่างชัดเจน

ภูเขากาฬที่ ๕ เรียกว่า ภูเขากาฬสุวรรณกาย เป็นตัวแทนของกายญาณ ที่ภูเขากาฬ นี้จะสามารถอาศัยประสาทสัมผัสจำแนกสรรพสิ่งทั้งปวง เห็นสุวรรณกายทั้งปวงและลักษณะ ๓๒ ของโลกทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นรูปลักษณะเช่นไรก็สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน

ภูเขากาฬที่ ๖ เรียกว่า ภูเขามโนภาพ เป็นตัวแทนของมโนญาณ ที่ภูเขากาฬนี้จะ สามารถเห็นการบำเพ็ญบารมีแต่ละชาติและภพของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และเห็นภาพของคน ในอดีตชาติต่างๆ ที่ล่วงมา สิ่งเหล่านี้จะปรากฏสะท้อนให้เห็นเป็นมโนภาพทั้งหมด

ภูเขากาฬที่ ๗ เรียกว่า ภูเขากาฬประจักษ์แจ้ง เป็นตัวแทนของมโนคติญาณ จัด เป็นอาณาจักรที่ยอดเยี่ยม คือเป็นศูนย์รวมของญาณทั้ง ๖ ข้างต้น ที่ภูเขากาฬนี้ เมื่อคิดจะดู ฟัง คม ลิ้มรส สัมผัส รำลึกอดีตชาติ สิ่งเหล่านี้ก็จะปรากฏออกมาให้เห็นประจักษ์แจ้ง

ภูเขากาฬที่ ๘ เรียกว่า ภูเขากาฬไร้ขอบ เป็นตัวแทนของอาลยญาณ ที่ภูเขากาฬนี้ จะว่างเปล่าจากชาติทั้ง ๓ คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต และทุกสิ่งทุกอย่างของทศภูมิ จะสามารถ สะท้อนให้เห็นถึงความว่างเปล่าของสิ่งเหล่านี้ได้ชัดเจน

๒.๒ พิพิธภัณฑสถานโลกศรีปีฎก สถานที่แสดงบุญกรรมและการสร้างสมบารมีของ พระโพธิสัตว์ ที่พิพิธภัณฑสถานนี้จะสามารถเห็นกระบวนการบำเพ็ญบารมีรูปแบบต่างๆ ทุกอย่าง ของพระโพธิสัตว์ ภายในพิพิธภัณฑสถานแบ่งเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นแสดงลำดับขั้นของผู้ได้สำเร็จ โภธิญาณแต่ละองค์ไว้ เช่น พระอมิตาภพุทธเจ้าในอดีตชาติพระองค์เป็นใคร อาจารย์ของพระ องค์คือใคร มีปณิธานเช่นไร และในอดีตชาติก่อนๆ ขึ้นไปอีก ถึงร้อยชาติ พันชาติ ก่อนที่จะ ครีตรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์มีอัครภาพเช่นไร ก็จะสามารถเห็นอดีตชาติเหล่านี้ของพระองค์ ได้ เมื่อต้องการจะดูอาณาจักรอื่นๆ ต้องเลื่อนขึ้นไปอีกชั้นต่อไป เช่น จะดูกระบวนการบรรลุ ธรรมของพระอมิตาภพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ สภาพชีวิตการเป็นอยู่แต่ละชาติ แนวทางการ แสวงหาโมกขธรรม เป็นต้น ตลอดถึงการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระศากยมุณีพุทธเจ้า ในคราวเป็นพระโพธิสัตว์ และพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระโพธิสัตว์ทั้งหลายในทศทิศ ก็จะสามารถเห็นบุญกรรมเหล่านี้ได้ในพิพิธภัณฑสถานโลกศรีปีฎกนี้

เนื่องจากเวไนยสัตว์ที่เกิดในบัวชั้นกลางมีความคิดฝันเพียงน้อยกว่าบัวชั้นล่างหรือบางคนก็ไม่มี จึงมีร่างกายสีแดงโปรงใส เปล่งรัศมีได้ด้วยตัวเอง ไร้สิ่งกีดขวางสามารถไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อสักการะพระพุทธเจ้าทั้งหลายในทศทิศได้ชั่วขณะเดียว และจะใช้เวลาเพียงชั่วครู่กลับเท่านั้นก็จะบรรลุอรหัตผลได้

๓. บัวชั้นสูง เป็นที่อยู่ของพระอมิตากุพุทธและผู้ประกอบแต่กุศลกรรม ลักษณะของดอกบัว ดอกเล็กมีขนาดใหญ่เท่า ๓ เนื้อที่มณฑลของประเทศจีน สระบัวมีลักษณะสวยงามกว่าบัวทั้งสองชั้นที่ผ่านมา มีรั้วล้อมเป็นชั้นๆ เปล่งประกายรัศมีต่างๆ บัวในสระส่งกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณ ตรงกลางสระมีรัตนเจดีย์รูปลักษณะเหมือนภูเขาสูง ตัวเจดีย์เป็นรูปหลายเหลี่ยม เปล่งประกายฉัพพรรณรังสีพวยพุ่ง เนื้อที่ของสระกว้างขวางไม่สามารถมองเห็นขอบสระได้ มีบัวบานสะพรั่งไปทั่ว บนท้องฟ้ามีฉัตรทิพย์ มีไข่มุกเปล่งประกายแวววาว ที่กลีบบัวมีชั้นมากมายนับไม่ได้ แต่ละชั้นมีรัตนเจดีย์ ศาลา อาราม คำหนัก วิหาร วิจิตรสวยงามยิ่ง ลักษณะของหมู่ชน มีร่างกายเป็นสีทองโปรงใส มีอภรณ์เปล่งรัศมีสีต่างๆ เพราะผู้เกิดในที่นี้ไม่มีความคิดฝันเพียง เป็นผู้บริสุทธ์ด้วยทวารทั้ง ๖ บางคนก็เป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อถึงเวลาแสดงธรรมพระโพธิสัตว์ทั้งหลายจะนั่งขัดสมาธิบนดอกบัว บนคำหนัก บนรัตนเจดีย์ หรือที่โคนต้นไม้ ๗ แถว เพื่อสดับพระธรรมเทศนาของพระอมิตากุพุทธเจ้า

ในบัวชั้นสูงมีเจดีย์ดอกบัวเป็นเจดีย์สูงใหญ่ประมาณมิได้ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระอมิตากุพุทธเจ้าลักษณะของเจดีย์โปรงใสมีฉัพพรรณรังสีพุ่งออกมา ภายในเจดีย์มีปราสาทมากมาย มีสีต่างๆ โปรงใส มีแสงสว่างในตัว ผู้อยู่ในเจดีย์สามารถมองเห็นสภาพของเวไนยสัตว์ในโลกธาตุทั้งหมด และเห็นพุทธภูมินับประมาณมิได้ แต่ละชั้นของเจดีย์มีผู้ชายอายุประมาณ ๓๐ ปีเศษนั่งสวดมนต์บนดอกบัว ผู้ที่สวดมนต์ได้ดีจะมีแสงพุ่งออกจากศีรษะ ที่แสงนั้นมีรูปพุทธเจ้ามากมายเช่นเดียวกับแสงเหนือเศียรของพระอมิตากุพุทธเจ้า ซึ่งมีรูปพุทธเจ้ามากมายนับประมาณมิได้ มีวิหคนานาพรรณบินล้อมเหนือยอดเจดีย์พลางสวดมนต์ไปด้วย ถ้าจะกล่าวถึงความวิจิตรพิสดารสภาพสิ่งต่างๆ ในเจดีย์ดอกบัวสถานที่ประทับของพระอมิตากุพุทธเจ้าแล้วไม่สามารถที่จะพรรณนาได้หมด และเวไนยสัตว์ที่ไปเกิดในชั้นนี้ เป็นผู้ประกอบกรรมดี บำเพ็ญประโยชน์ รักษาศีลอย่างเคร่งครัด เพียรศึกษาคำรา บำเพ็ญบุญอยู่เสมอ เมื่อถึงกาลมรณะจึงไปอุบัติยังบัวชั้นนี้ และได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระอมิตากุพุทธเจ้าจะใช้เวลาอย่างน้อยที่สุดเพียง ๗ วันเท่านั้นก็จะบรรลุอรหัตผล

เนื่องจากอาณาจักรของบัวทั้ง ๓ ชั้นมีความต่างกันด้านอำนาจผลบุญที่สั่งสมไว้ บรรดาสรรพสัตว์ในบัวแต่ละชั้นจึงมีความใหญ่ เล็ก สูง ต่ำ ไม่เท่ากัน บัวชั้นสูงจะมีความสูง

ใหญ่กว่าบัวชั้นกลาง บัวชั้นกลางก็มีความสูงใหญ่กว่าบัวชั้นล่าง(ต่ำ) ผู้ที่เกิดในบัวชั้นล่างเมื่อต้องการจะไปเกิดยังบัวชั้นสูงจะต้องบำเพ็ญศีลภาวนาไปที่ละชั้น คือเริ่มจากล่าง(ต่ำ)ไปหา กลาง จากกลาง ไปหาสูงสุด และกอบัวจะย้ายไปเกิดในสระเป็นชั้นๆ จนถึงชั้นสูงสุด เมื่อถึงชั้น สูงสุดแล้ว ดอกบัวก็จะบานออกเห็นพระอมิตากพุทธเจ้า แล้วลำดับกรรมจากพระองค์ก็จะบรรลุ พระโพธิญาณในที่สุด

สรุปได้ว่าบัวที่เป็นโอปปาคิกกำเนิดของสรรพสัตว์ในแดนสุขาวดีมีทั้งหมด ๕ ชั้น แต่ละชั้นแบ่งเป็นชั้นล่าง(ต่ำ) ๓ ชั้นกลาง ๓ และชั้นสูงสุด ๓ รวมเป็น ๙ ชั้น โดยได้เรียงเรียง จากคำบอกเล่าของท่านพระมหาธรรมาจารย์(พุทธทวณจิ่ง)ผู้ไปเยือนแดนสุขาวดีด้วยญาณของท่าน ตามคำบอกเล่าที่ท่านได้พรรณนาถึงสถานที่ ความวิจิตรพิสดารสวยงาม การดำรงชีพและ สรรพสิ่งที่อยู่ในบัวแต่ละชั้น ซึ่งมีลักษณะบางตอนเหมือนกับปรากฏในอมิตายุทธยานสูตรจึงนำ มาแสดงในที่นี้ เพื่อให้ศึกษาพิจารณาเปรียบเทียบ

๓.๑๐ บทสรุปของแดนสุขาวดี

เนื่องจากแดนสุขาวดีเป็นแดนที่พระอมิตากพุทธเจ้าทรงสร้างขึ้นมาด้วยปณิธาน ๔๘ ประการของพระองค์ เพื่อเป็นสถานที่รองรับดวงวิญญาณของสรรพสัตว์ ปลดปล่อยช่วย เหลือให้พ้นจากความทุกข์และเป็นพุทธภูมิของมวลมนุษย์โดยเฉพาะ บรรดาสรรพสัตว์ผู้มีความปรารถนาที่จะไปเกิด ณ ที่นั้นร่วมกับพระองค์และพระโพธิสัตว์ทั้งหลายไม่ใช่สิ่งที่ยาก เพียงมีศรัทธามั่นคงและมั่นสวคมนต์รำลึกถึงพระนามของพระองค์ อาศัยกุศลกรรมเพียงเท่านั้น ก็จะสำเร็จได้ตามความปรารถนา เพราะฉะนั้น พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนฝ่าย มหายานจึงนิยมท่องปณและสวคมนต์บ่อยๆ โดยทั่วไปแล้ว จะนิยมสวดจุลสุขาวดีวยุทธ ซึ่ง เป็นบทสวดอ่อนหวานและอธิษฐานจิตถึงพระอมิตากพุทธเจ้าว่า

ด้วยเอกจิตชีวิตเดียว ข้าพเจ้าขอถึงพระอมิตากพุทธเจ้าผู้สถิตอยู่ ณ สุขาวดี โลกธาตุเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดแผ่รัศมีอันบริสุทธิคุ้มครอง สาคต้องมายัง ข้าพเจ้าด้วยเถิด พระเมตตาปญฺญญาของพระองค์จงรับข้าพเจ้าด้วย บัดนี้ ข้าพเจ้ามี ความรำลึกชอบ สรรเสริญอยู่ซึ่งพระนามของพระตถาคตเจ้า ด้วยโพธิมรรคเป็นที่ ตั้ง และปรารถนาอุบัติในวิสุทธิภูมิเป็นคติอันพึงประสงค์ พระองค์ทรงมีพระ ปญฺญญาในอดีตแล้วว่า หากมีสัตว์ผู้ปรารถนาอุบัติในโลกธาตุของเราไซ้ร้ เขาผู้นั้นพึงมีจิตเชื่อมั่นมั่นบังเหิงยินดี รำลึกถึงเรา ๑ ถึง ๑๐ ครั้ง หากเขาไม่ได้ไปอุบัติสม ความปรารถนาแล้วไซ้ร้ เราจักไม่ขอบรรลุประโพธิญาณเลย ดังนี้ บัดนี้ ข้าพเจ้า

ได้มารำลึกถึงพระองค์เป็นเหตุปัจจัย ได้เข้าสู่กลางกระแสแห่งมหาปัญญาอันเปรียบดุจดวงมหาสมุทรของพระตถาคตเจ้า ได้ฟังพระเมตตานุภาพของพระองค์ ยังอกุศลโทษทั้งหลายให้ดับสูญไป ก่อกุศลอินทรีย์ยิ่งขึ้น หากข้าพเจ้าใกล้กาลมรณะ ขอให้ข้าพเจ้ามีสติสัมปชัญญะในขณะนั้น ร่างกายอย่ามีพยาธิทุกข์ จิตอย่ามีความโลภข้องเกี่ยว มีความไม่ฟุ้งซ่านเช่นเดียวกับสมาธิจิต ขอพระองค์พร้อมด้วยเหล่าอริยบริษัท มีพระกรทรงสุวรรณบัลลังก์มารับข้าพเจ้าไปในชั่วขณะจิตเดียว ขอให้ข้าพเจ้าอุบัติขึ้น ณ แคนสุขาวคีนัน ดอกบัวพึงบานออกโดยพลัน ขอให้ข้าพเจ้าได้สดับธรรม ครั้นแล้ว พุทธปัญญาพึงสว่างไสวฉับพลัน ข้าพเจ้าพึงโปรดสรรพสัตว์อย่างกว้างขวางยังพุทธปณิธานให้เต็มรอบ ขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าในกาลทั้ง ๓ ทิวศกทิศ ขอนอบน้อมแด่ปวงพระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ มหาปรัชญาปารมิตา^{๔๕}

จากบทสวดมนต์นี้ เป็นการสวดอ้อนวอนถึงองค์พระอมิตากพุทธ เพื่อขอความเมตตาบารมีจากพระองค์ให้ช่วยนำพาไปเกิดยังแคนสุขาวคีนันที่ประทับของพระองค์พร้อมกับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เมื่อมองอีกมุมแล้ว ก็คือเป็นการพึ่งอำนาจภายนอกโดยการอาศัยพระกรุณาคุณของพระพุทธเจ้าช่วยเหลือให้หลุดพ้น แต่ฝ่ายเถรวาทกลับมองว่า การสวดมนต์เป็นการสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นอุบายวิธีทำให้ใจสงบเป็นสมาธิ และเป็นสิริมงคลสำหรับตนเอง หากใช่เป็นการสวดอ้อนวอนเพื่อให้ไปเกิดยังสวรรค์หรือแดนของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งไม่ และการที่จะไปถึงสถานที่เช่นนั้นได้จะต้องขึ้นอยู่กับ การตั้งสมภารมีและผลของการประกอบกรรมดีเท่านั้น เพราะฉะนั้น เสถียร โพนินันทะ จึงได้ให้บทสรุปเกี่ยวกับแคนสุขาวคีนันในลักษณะที่อยู่ในตัวของทุกคนว่า

“แท้จริงสุขาวคีนันเมื่อกล่าวโดยธรรมาธิฐานแล้ว มีอยู่ในจิตของสรรพสัตว์นั่นเอง กล่าวคือพระอมิตากพุทธเจ้า ก็คือพุทธภาวะอันแจ่มแจ้งซึ่งมีอยู่ในจิตของเรา ซึ่งตั้งอยู่ในเอกจิตธรรมชาตินี้ นั่นเอง แม้ว่าแคนสุขาวคีนันจะอยู่ห่างไกลจากโลกชาตินี้ถึงแสนโกฏิพุทธเกษตร ความจริงแล้วก็อยู่ในจิตขณะหนึ่งของเรานั้นเอง พระอมิตากพุทธเจ้าก็คือจิตธาตุของเรา แต่เพราะในจิตใจของเราถูกอวิชชากำบังเอาไว้ จึงมิได้อุบัติในแคนสุขาวคีนันหรือรู้แจ้งภาวะที่แท้จริงของคน ก็ภาวะที่เป็น

^{๔๕} เสถียร โพนินันทะ, ปรัชญามหายาน, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖๗.

อันเดียวกับพระอมิตาภพุทธเจ้า จะแตกต่างกันก็โดยสัมโภคกายและนิรมาณกายเท่านั้น ส่วนธรรมกายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหมด ดังนั้น จึงมีคำกล่าวว่า “*ไปก็ไม่มีการไป เกิดก็ไม่มีการเกิด*” (ไปเกิดสุขาวดี) นี้กล่าวโดยปรมาตม์ แต่ถ้ากล่าวโดยโลกิยะแล้ว ก็มีการละทิ้งโลกธาตุนี้แล้ว ไปอุบัติในสุขาวดีจึงมีคำกล่าวว่า “*ไปก็ต้องไปอย่างเด็ดขาด เกิดก็ต้องเกิดอย่างแน่นอน*” ฉะนั้น สุขาวดี ก็คือใจของพระอมิตาภพุทธเจ้าและเหล่าชนผู้อุบัติสร้างขึ้นมานั่นเอง ไม่นอกเหนือไปจากมโนภาพไปได้”^{๕๐}

ดังนั้น สุขาวดีพุทธเกษตรเมื่อมองโดยธรรมาธิฐานแล้วจึงมีในมนุษย์โลกนี้เอง คู่เดียวกับจิตพระอมิตาภะกับจิตของเราที่แทรกซึมเป็นอันเดียวกัน กล่าวคือมีอยู่ในสรรพสัตว์ทั้งหมด เป็นจิตที่ตั้งไว้ตรง ลึกซึ่งเป็นโพธิจิต ประกอบไปด้วยการบำเพ็ญทาน รักษาศีล มีพากเพียรในสมาธิ และมีปัญญา เมื่อเหล่าสรรพสัตว์มีคุณสมบัติครบถ้วนในคนก็เท่ากับว่าได้อุบัติขึ้น ณ แดนสุขาวดีของพระอมิตาภพุทธเจ้านั่นเอง

เพราะฉะนั้น แดนสุขาวดีพุทธเกษตรจึงเป็นสถานที่ที่พระอมิตาภพุทธเจ้าทรงสร้างขึ้นจากปณิธานที่ยิ่งใหญ่ ๔๘ ประการ เมื่อครั้งที่พระองค์เสวยชาติเป็นธรรมกรภิกษุโพธิสัตว์ เพื่อคอยช่วยเหลือปลดปล่อยสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์โดยตรง แดนสุขาวดีจึงเป็นที่ปรารถนาของทุกๆ คน เพราะการได้อุบัติในสถานที่เช่นนั้นเป็นหลักประกันว่า ตลอดเวลาของการบำเพ็ญเพียรในที่นั้นจะไม่หวนตกลงสู่ใคร่วัฏฏ์อีก ทั้งหมู่ชนในที่นั้นไม่มีความแตกต่างกันระหว่างเทวดากับมนุษย์มีลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการเหมือนกัน และที่สำคัญจะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เข้าสู่พระนิพพาน และสำเร็จพระโพธิญาณในอนาคตไม่ต้องหมุนเวียนกลับมาเกิดอีก ฉะนั้น การอุบัติในแดนสุขาวดีจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการฝึกฝนในภาวะที่พร้อมทุกอย่าง โดยอาศัยความเมตตาจากพระอมิตาภพุทธเจ้าผู้เปี่ยมล้นด้วยพระกรุณาคุณและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายทำหน้าที่อบรมสั่งสอน แดนสุขาวดีจึงได้ชื่อว่าเป็นแดนบริสุทธิตั้งก่อนมุ่งสู่อิสรภาพหรือแดนพักพิงอันเป็นบรมสุขที่มวลมนุษย์ควรมุ่งไปสู่

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

บทที่ ๔

เปรียบเทียบสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและสุขาวดีของมหายาน

จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยฉบับนี้ คือการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแดนสุขาวดีของฝ่ายมหายาน ซึ่งจะใช้วิธีแบ่งหัวข้อศึกษา ทั้งหัวข้อที่คล้ายคลึงกันและความแตกต่างกัน ซึ่งจะกล่าวไว้ในหัวข้อเดียวกัน ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจไว้ก่อนว่า เรื่องสวรรค์นี้มีปรากฏมาพร้อมกับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทดั้งเดิม จึงเป็นที่เข้าใจในวงกว้างว่า เรื่องสวรรค์เป็นเรื่องของความสุขโดยตรง และไม่มีอะไรที่สลับซับซ้อนที่ต้องทำความเข้าใจมากเท่าไร แต่ว่าแดนสุขาวดีของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาให้ชัดเจน เพราะมีความแตกต่างจากสวรรค์ทั่วไป แมื่อนักปราชญ์จะให้คำนิยามว่า สุขาวดี เป็นสวรรค์ก็ตาม แต่ก็แตกต่างไปจากสวรรค์ที่เข้าใจกัน เพราะสุขาวดีเป็นดินแดนของพระพุทธเจ้า เป็นวิสุทธิภูมิของสรรพสัตว์ เนื่องจากแนวความคิดเรื่องนี้เกิดขึ้นหลังความเชื่อแบบดั้งเดิม จึงได้นำเสนอแนวความคิดที่ก้าวหน้าและท้าทายต่อคนรุ่นใหม่ เมื่อมองอีกมุมหนึ่ง สุขาวดีก็มีลักษณะคล้ายกับจะอธิบายภาวะของพระนิพพานซึ่งถือว่าเป็นแดนบรมสุขอย่างยิ่ง ถึงอย่างไรก็ตามแม้นักปราชญ์ฝ่ายเถรวาททั้งหลายจะเรียกสุขาวดีว่าเป็นสวรรค์ก็ตาม แต่สำหรับผู้วิจัยจะพยายามไม่ใช่คำว่า สวรรค์ แต่จะใช้คำว่า แดนหรือดินแดนตามที่คัมภีร์ปฐมภูมิของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเรียก

แม้พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายจะมีแนวความคิดต่อเรื่องนี้ ในลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันก็ตาม แต่นิกายทั้งสองก็มีต้นกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนาที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์เดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าในความเหมือนก็ย่อมมีความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากทรรศนะคติในพระพุทธพจน์ไม่ตรงกันตามความเข้าใจ ซึ่งแนวคิดนี้ได้เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๑ เดือน และเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้แตกแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ตามมติของตนอย่างเป็นเอกเทศ สำหรับในส่วนที่คล้ายคลึงกันพอสรุปได้ ๔ ประการ คือ

๑. จุดมุ่งหมายปลายทางสูงสุดของพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายเหมือนกันคือ วิมุตติ ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะเช่นเดียวกัน

๒. คำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย เป็นประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ในด้านการค้ารังชีพ ศีลธรรม และจรรยา

๓. พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายจะสอนเน้นให้เชื่อในเรื่องกฎของกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด

๔. พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายยอมรับเรื่องความไม่จำกัดของสรรพสิ่ง คือ ไม่มีที่เริ่มต้น ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ^๑

ส่วนเรื่องสวรรค์พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายก็ให้การยอมรับเป็นอันเดียวกัน โดยการยอมรับว่าเป็นโลกอีกภาวะหนึ่งซึ่งเป็นสถานที่รองรับผลของผู้กระทำความดี แต่ก็ยังมีความแตกต่างบางประการถึงลักษณะสถานที่และภาวะต่างๆ ของสวรรค์กับแดนสุขาวดี ในบทนี้จะได้ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะเรื่องสวรรค์กับสุขาวดีในพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย เพื่อให้สอดคล้องกับหัวข้อการศึกษาวิจัยและเน้นพิเศษคืออภิมหาจักรวรรค์ ๖ ชั้นของพระพุทธศาสนาเถรวาทและแดนสุขาวดีพุทธเกษตรของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะถือว่าเป็นประเด็นสำคัญของการศึกษาเรื่องนี้

๔.๑ เปรียบเทียบภูมิที่เกิดของสรรพสัตว์

เรื่องภูมิที่เวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายต่างก็ยอมรับเป็นอย่างเดียวกันเพราะเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับสวรรค์โดยตรง แต่ก็ยังมีข้อคิดเห็นที่ไม่ตรงกันบางประเด็นถึงเรื่องนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงภูมิที่มนุษย์จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ โดยแบ่งออกอย่างละเอียดตามที่อยู่ของการกระทำความดีและความละเอียดประณีตของภูมิจิตไว้ ๔ ภูมิ คือ

๑. อบายภูมิ ภูมิแห่งอบายมี ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน

๒. กามสุคติภูมิ ภูมิแห่งสุคติที่ปรารถนามี ๗ ได้แก่ มนุษยภูมิ ๑ และ เทวภูมิ ได้แก่ สวรรค์ ๖ คือ จาคุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา कुสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวถิตี

๓. รูปาวจรภูมิ ภูมิที่อยู่ของท่านผู้ได้รูปฌาน ได้แก่ พรหม ๑๖ ชั้น คือ พรหมปาริฉัฏฐา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา พรหมปริตตภา พรหมอัปปมาณาภา พรหมอาภัสสรา

^๑ สัมพันธ์ ก้องสมุทร , เบญจมหาโพธิสัตว์ ,(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ , ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๗.

พรหมปริตตสุภา พรหมอัปปมารสุภา พรหมสุภกนิหา พรหมเวทูปผลา พรหมอสังญีสัตตคา
พรหมอวิหา พรหมอตัปปา พรหมสุทิสสา พรหมสุทิสลี พรหมอนินฐา

๔. อรูปาวจรภูมิ ภูมิที่อยู่ของท่านผู้ได้รูปฌาน จัดเป็น ๔ ชั้น ตามชื่อองค์ฌาน
ที่ได้บรรลु ได้แก่ อาสนันญายตนะ วิญญาณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานา-
สัญญายตนะ^๒

บรรดาภูมิทั้ง ๔ นี้ แบ่งเป็นสุคติภูมิและทุคติภูมิเป็นโลกิยภูมิทั้งหมด โดยจัดเป็น
ทุคติกามาวจรภูมิ ได้แก่ อบายภูมิ ๔ สุคติกามาวจรภูมิ ได้แก่ มนุษย์ ๑ และสวรรค์ ๖ ชั้น ภูมิ
ทั้ง ๑๑ นี้ ยังมีความเกี่ยวข้องกับค้ำยคามคุณและยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในมนุษยโลก ส่วน
สุคตารูปาวจรภูมิ ได้แก่ พรหม ๑๖ ชั้น และสุคตารูปาวจรภูมิ ได้แก่ อรูปพรหม ๔ ภูมิทั้ง ๒๐ นี้
เป็นที่อยู่ของผู้บำเพ็ญเพียรได้บรรลุดังขั้นฌานสมาบัติ เป็นที่อยู่ของพระอนาคามี และไม่มี
ความเกี่ยวข้องกับค้ำยคามคุณ ไม่ต้องกลับมาเกิดในมนุษยโลกนี้อีกต่อไป อาศัยบำเพ็ญเพียรในที่
นั้นแล้วเข้าสู่พระนิพพานไป

พระพุทธศาสนามหายาน ได้กล่าวถึงภูมิที่หมุ่สัตว์จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกไว้
ในลคคิอาการวิภูฏสูตร เรียกว่า จโลกภูมิ โลกที่อยู่อาศัยของหมุ่สัตว์ ๖ ภูมิ

๑. นรกภูมิ สถานที่ลงโทษหมุ่สัตว์ที่ทำความชั่วให้ได้รับความเดือดร้อนต่างๆ
๒. เจริญานภูมิ ที่อยู่ของสัตว์เจริญาน เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า เป็นต้น
๓. เปรตภูมิ ที่อยู่ของผู้มีความเดือดร้อน อคยาภิโห โห มีร่างกายผอมโซ
๔. อสุรภูมิ ที่อยู่ของผู้มีนิสัยชั่วร้าย เช่น ยักษ์ มาร เป็นต้น
๕. มนุษย์ภูมิ ที่อยู่ของผู้มีใจสูงเพราะประกอบด้วยคุณธรรม คุณความดี
๖. เทวภูมิ ที่อยู่ของผู้ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมและมีหิริ โอตตัปปะ^๓

ภูมิทั้ง ๖ นี้ แสดงไว้ในระดับทุคติและสุคติกามาวจรภูมิ ไม่ได้กล่าวถึงภูมิให้
ละเอียดขึ้นไปตามลำดับขั้นของจิต กล่าวเพียงการทำความดีและความชั่ว แล้วส่งผลให้ไปเกิด
ในภูมินั้นๆ ตามอำนาจของผลกรรม

^๒ อภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกา , ปริเฉทที่ ๕ , (กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราช
วิทยาลัย , ๒๕๓๕) , หน้า ๑๘๗.

^๓ พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตรฯ (โพธิ์แจ่มมหาเถร) , สวรรค์ธรรม
มหายาน (กรุงเทพฯ ฯ: วัดโพธิ์แมนคุณาราม , ๒๕๒๕) , หน้า ๕๑.

เพื่อความชัดเจนในเรื่องนี้ จะกล่าวภูมิในระดับต่ำ กลาง และสูงสุด โดยแสดงให้เห็นลักษณะความแตกต่างกันระหว่างภูมิต่อภูมิและหมู่สัตว์ที่อาศัยอยู่ที่นั่นๆ ถึงความเสื่อมและความเจริญในภูมิทั้ง ๓ คือ

๑. ภูมิแห่งความทุกข์ยาก ประกอบด้วยนรก ๘ หลุม สำหรับลงโทษหมู่สัตว์ผู้ประกอบกรรมชั่วต่างๆ ด้วยความทุกข์ทรมาน ภูมินี้รอกอยการปลดปล่อยจากพระโพธิสัตว์

๒. ภูมิแห่งความรื่นรมย์เปลิดเปลิน รื่นเรใจด้วยความสุข ได้แก่ สวรรค์

๓. ภูมิแห่งธรรมกายและสัมโภคกาย เป็นที่ประทับ(พุทธเกษตร)ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ภูมินี้มีความสวยงามเหมือนธารทอง มีความบันเทิงรื่นรมย์ใจกว่าภูมิใดๆ ทั้งหมด^๔

ภูมิทั้ง ๓ นี้ ๒ ภูมิจากัน จัดเป็นโลกียภูมิ ส่วนภูมิที่ ๓ จัดเป็นวิสุทธภูมิ เพราะเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย วิสุทธภูมินี้ คือพุทธเกษตรที่ประทับของพระพุทธเจ้า แดนที่มีการกล่าวขวัญมาก คือแดนสุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตาภพุทธเจ้า เป็นภูมิที่เหนือกว่าสวรรค์ใดๆ ชั้น เพราะแดนสุขาวดีเป็นแดนบรมสุข เป็นวิสุทธภูมิของสัตว์

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ภูมิในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงภูมิจิตในระดับที่ยหยาบและประณีตตามระดับผลของทาน ศีล และภาวนา โดยจัดเป็นชั้นตามที่อยู่ของการทำกรรมและการพัฒนาจิต ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงภูมิในลักษณะที่รวมๆ โดยมุ่งเน้นผลที่การกระทำเป็นหลัก และได้แบ่งตามชั้นของจิตที่สูงยิ่ง(วิสุทธภูมิ)ในระดับของพระพุทธและพระโพธิสัตว์ ที่ฝ่ายเถรวาทไม่เคยนำเสนอแนวคิดเช่นนี้มาก่อน จากการนำเสนอเรื่องภูมิของสรรพสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาททั้งสองนี้ เพื่อย้ำให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องโลกหน้า

๔.๒ เปรียบเทียบคำว่า สวรรค์กับสุขาวดี ตามคำนิยามศัพท์

จากการนิยามคำว่า สวรรค์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทตามทรรศนะของปราชญ์ทั้งหลายจะพบว่า สวรรค์ หมายถึง โลกอีกโลกหนึ่งหรืออีกมิติหนึ่งที่เลิศด้วยทิพยสมบัติ หรือโลกทิพย์ของเทวดาที่สุขสบายพร้อมทุกอย่าง ทั้งนี้เพราะสวรรค์เป็นเรื่องของความดีสำหรับผู้ประกอบกุศลกรรม และเรื่องนี้ก็มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกันมาแต่ดั้งเดิม จึงมีอิทธิพล

^๔ เสฐียร พันธงชัย , พุทธประวัติมหายาน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสาร , ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๐.

ต่อพุทธศาสนิกชนมาก เมื่อท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ศึกษาจากคัมภีร์พระบาลีหรืออรรถกถาต่างๆ แล้วจึงนำเสนอภาพของสวรรค์บรรยายเป็นภาพจิตรกรรม หรือเพิ่มเติมจากจินตนาการของคน ให้วิจิตรพิศดารสวยงามยิ่ง ดังนั้น ภาพลักษณะของสวรรค์ต่างๆ จึงเกิดจากการจินตนาการของผู้รู้มากกว่า แม้สวรรค์จะมีปรากฏในพระบาลีก็ตามแต่ก็ไม่ได้กล่าวรายละเอียดเท่าไร

จากคำนิยามของคำว่า สุขาวดี ในพระพุทธานามหายานตามพระคัมภีร์ของท่านผู้รู้ทั้งหลายแล้ว ส่วนมากจะเรียกแดนสุขาวดีว่า เป็นชื่อของสวรรค์ ทั้งนี้เพราะลักษณะทั่วไปของสุขาวดีเหมือนกับสวรรค์ทั่วไปตามที่เข้าใจ แม้ในพระสูตรของมหายานจะไม่ใช้คำว่า สวรรค์ แต่ใช้คำว่า แคน ดินแดน หรือบางครั้งก็จะเรียกว่า สุขาวดี โดดๆ ทั้งนี้อาจเพราะ สุขาวดีไม่เหมาะที่จะเรียกว่า สวรรค์ เพราะสุขาวดีเป็นชื่อของพุทธเกษตร แคนของพระพุทธเจ้า เป็นแดนบรมสุข เป็นวิสุทธิภูมิที่สรรพสัตว์จะก้าวไปสู่นิพพาน เพราะฉะนั้น สุขาวดีจึงไม่เหมาะที่จะใช้คำว่า สวรรค์ เพราะสวรรค์อาจต่ำไป ควรเรียกเป็นแดนถึงจะเหมาะ

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า สาเหตุที่นักปราชญ์หลายท่านได้ให้ความหมายของแดนสุขาวดีว่าเป็นสวรรค์ เพราะเมื่อมองภาพรวมๆ ถึงลักษณะสถานที่โดยทั่วไปแล้ว ก็จะเหมือนกับสวรรค์ตามที่เข้าใจ จะแตกต่างกันที่สวรรค์ทั่วไปไม่มีพระพุทธเจ้าประทับอยู่เท่านั้น แต่แดนสุขาวดีมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่ เพราะฉะนั้น แม้ภาพรวมต่างๆ ของสุขาวดี จะเหมือนกับสวรรค์ทั่วไปก็ตาม แต่ในความเหมือนย่อมมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ก็เพราะการนำเสนอความสุขในรูปแบบของความสุขที่เหนือกว่ากัน แต่เมื่อกล่าวถึงบทบาทและอิทธิพลของสวรรค์แล้ว จึงเป็นสิ่งสำคัญแก่พุทธศาสนิกชนทั้งสองนิกาย

๔.๓ เปรียบเทียบสวรรค์กับสุขาวดีตามที่ปรากฏในพระสูตร

พระสูตรถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญในการที่จะนำเสนอเรื่องอะไร จะต้องอาศัยพระสูตรเป็นหลักฐานอ้างอิงเรื่องนั้นๆ เรื่องสวรรค์และสุขาวดีก็เช่นเดียวกัน จะต้องอาศัยหลักฐานบันทึกจากพระสูตรเป็นสิ่งสำคัญในการนำเสนอ ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้เสนอเรื่องสวรรค์ตามที่ปรากฏในพระสูตร ส่วนมากแล้วจะเรียกรวมๆ โดยใช้คำว่า สวรรค์ เป็นหลัก เพื่อต้องการสื่อความหมายถึงที่อยู่ของทวยเทพในโลกสวรรค์อย่างเดียว และชักชวนมวลมนุษยให้ทำความความดีแล้วไปเสวยผลของกรรมดีในโลกสวรรค์ โดยจะมีฐานะภาพแตกต่างกัน ดังเสนอตามที่ปรากฏในสูตรต่างๆ ดังนี้

๑. ในเทวดาสังยุตต์ มี ๘๑ สูตร ได้รวบรวมเฉพาะเรื่องของเทวดาทั้งหลาย

๒. ในเทวปุตตสังยุตต์ มี ๓๐ สูตร ได้รวบรวมเฉพาะเรื่องของเทพบุตรทั้งหลาย

๓. ในสักกสังยุตต์ มี ๒๕ สูตร ได้รวบรวมเรื่องท้าวสักกจอมเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า

๔. ในวิมานวัตถุ มี ๘๕ สูตร ได้ประมวลเรื่องผลของการทำบุญอะไรจึงส่งผลให้ไปเกิดในวิมานนั้นๆ

นี่เป็นเพียงการประมวลเฉพาะเรื่องสวรรค์ที่มีปรากฏเฉพาะในพระสูตรเท่านั้น เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงที่มาของสวรรค์ที่มีปรากฏในพระสูตรของเถรวาท นอกจากนี้ยังมีสวรรค์อีกหลายแห่งที่มีปรากฏในคัมภีร์พระอภิธรรมและอรรถกถาจารย์อีกมากมาย แต่ในที่นี้ นำเสนอเฉพาะที่มีปรากฏในพระสูตรเท่านั้น

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท กล่าวถึงแดนสุขาวดี ตามที่มีปรากฏในพระสูตรด้วยลักษณะที่แตกต่างกัน โดยแบ่งออกเป็น ๓ สูตรที่สำคัญ ในแต่ละสูตรกล่าวถึงสถานที่เกิดภาวะลักษณะ และการไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ดังนี้

๑. มหาสุขาวดีวุทสูตฺร ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของแดนสุขาวดีที่ภิกษุธรรมกร(อมิตากุพฺท)สร้างขึ้นมา ด้วยการตั้งปณิธาน(จิตอธิษฐาน) ๔๘ ประการอันแรงกล้าที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ดังคำอธิษฐานที่ว่า เมื่อได้ตรัสรู้แล้ว จะเปิดพุทธเกษตร(สุขาวดี)ขององค์ให้ทุกๆ คนที่เชื่อมั่นในพระองค์ได้เข้าสู่พุทธภูมิ เป็นต้น

๒. อมิตายุรชยานสูตฺร ได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติที่จะมุ่งไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ที่พระสากยมุนีพุทธเจ้าตรัสแก่นางเวทิมเหตฺยของพระเจ้าพิมพิสาร ทรงเบื่อหน่ายถึงเหตุการณ์ที่พระโอรสทำบิดุมาต จึงปรารถนาที่จะไปเกิดยังสุขาวดีพุทธเกษตร พระพุทธองค์จึงได้แสดงข้อปฏิบัติ ๓ ประการ และวิธีบำเพ็ญสมณะ ๑๖ อย่าง ซึ่งเป็นมรรควิธีมุ่งสู่แดนสุขาวดี

๓. จุลสุขาวดีวุทสูตฺร ได้กล่าวถึงภูมิลักษณะทั่วไปของแดนสุขาวดี ที่พระพุทธองค์ตรัสแก่พระสารีบุตรและเหล่าพระสาวกถึงสุขาวดีโลกธาตุที่อุดมไปด้วยสุวรรณปรุพี มีสระแก้วทิพย์ มีเหล่าปักษีชนิดต่างเสียงร้องประกาศธรรม เป็นต้น

พระสูตรทั้ง ๓ นี้ เป็นสูตรที่สำคัญของนิกายสุขาวดีได้บรรยายถึงโลกธาตุอันบริสุทธิ์ นำเร็นรมย์ตำราญ อันได้นำมาว่า สุขาวดี นอกจากนี้ยังมีพระสูตรอื่นๆ ที่กล่าวสรรเสริญสุขาวดีและสนับสนุนให้มวลมนุษย์ตั้งจิตอธิษฐานไปเกิดในที่นั้น เช่น รัตนถุญ อวดังสกสูตร สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีอรรถกถาเกี่ยวกับสุขาวดีอีกมากมาย

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สวรรค์ตามที่ปรากฏในพระสูตรฝ่ายเถรวาท จะกล่าวไว้ในลักษณะที่เป็นหมวดหมู่ในสูตรเดียวกัน โดยแบ่งหัวข้อเป็นเรื่องราวๆ เพื่อการแก้การค้นหาและ

การเรียบเรียง ในบางสูตรอธิบายไว้ไม่ชัดเจน ก็จะมีคัมภีร์วรรณคดีอธิบายเพิ่มเติม เพื่อง่ายแก่การเข้าใจและการตีความหมายของเรื่องนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อจะรักษาของเดิมเอาไว้ ส่วนสุชาวดีที่ปรากฏในพระสูตรของมหายานมีมากมายหลายสูตร แต่พระสูตรที่สำคัญและมีชื่อเสียงมากมีเพียง ๓ สูตร นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีของพระสูตรอีกมาก สาเหตุที่พระสูตรของมหายานมีมากมายเช่นนี้ ก็เพราะมีความอิสระด้านความคิดต้องการที่จะนำเสนอสิ่งใหม่ๆที่ทันสมัยและก้าวหน้า จึงได้แต่งพระสูตรขึ้นมาตามแนวคิดของตนที่จะนำเสนอ ทั้งนี้เพราะมหายานไม่ได้ตีกรอบแนวความคิดเรื่องพระสูตรเหมือนฝ่ายเถรวาท

๔.๔ เปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของสวรรค์กับแดนสุชาวดี

ลักษณะทั่วไปของสวรรค์และแดนสุชาวดี เมื่อมองโดยภาพรวมๆ ทั่วไปแล้ว ย่อมมีลักษณะที่เหมือนกัน เพราะเป็นเรื่องของโลกหน้า โลกทิพย์ โลกแห่งความสุขจุใจเดียวกัน แต่ในความเหมือนย่อมมีความแตกต่างกันตามทรรศนะ ดังนี้

สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อกล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปแล้ว หมายถึงสถานที่พร้อมไปด้วยสุขไร้ทุกข์ บันเทิงรื่นเริงไปด้วยทิพยสมบัติต่างๆ ตลอดทั้งภูมิอากาศสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย เครื่องบริโภคอุปโภคทุกอย่าง สะดวกสบายไม่ขัดสน จึงพอสรุปเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

๑. มีอาณาบริเวณสถานที่เต็มไปด้วยทิพยสมบัติต่างๆ มีพื้นคาคาดด้วยทองคำ มีอากาศบริสุทธิ์ ไม่ร้อน ไม่หนาวเกินไป มีลมอ่อนๆ พัดโชยดอกมณฑาทิพย์สิ่งกลิ่นหอมอบอวนทวนลม มีสระน้ำใสสะอาดดุจแผ่นแก้วและอุทยานรุกขชาติและบุปผชาติต่างๆ

๒. มีที่อยู่คือวิมานเป็นปราสาททอง เงิน แก้ว สวยงามวิจิตร มีกำแพงแก้วล้อมรอบด้วยรัศนะ ๗ ประการ ปานประตูประดับด้วยแก้ววิจิตรตระการ ประตูกำแพงแต่ละบานมีปราสาทตั้งเรียงรายเป็นระเบียบสวยงาม

๓. มีสุราโภชนาทิพย์เป็นอาหารบริโภคด้วยการนึกก็อิ่ม ไม่มีปรากฏของเสียหรือสิ่งปฏิญูลใดๆ ให้เห็น มีเครื่องประดับต่างๆ เป็นทิพย์สวยงาม มีรัศมีพวยพุ่งออกจากกายและเครื่องประดับเป็นสีต่างๆ สว่างไสวไปทั่ว มีดนตรีทิพย์ขับกล่อมให้เพลิดเพลิน

นี่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแสดงภาพรวมให้เห็นถึงลักษณะทั่วไปของฉกามาพจรสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นตามที่เข้าใจกัน ส่วนรายละเอียดยังมีอีกมากมาย ที่แสดงไว้เป็นวิมานต่างๆ อย่างพิศดาร ดังที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

แดนสุชาวดีในพระพุทธศาสนามหายาน มีลักษณะที่แตกต่างจากสวรรค์ทั่วไปที่เข้าใจ เพราะสุชาวดี หมายถึง เขตแดนหรือดินแดนบรมสุข แดนของอมิตากพุทธเจ้า เป็นวิสุทธิภูมิของสรรพสัตว์ผู้ปฏิบัติในที่นั้น เมื่อกล่าวถึงลักษณะทั่วไปแล้ว พอสรุปได้ ดังนี้

๑. มีพื้นเป็นสุวรรณปฐพี มีภูเขาแก้วมณี ๗ เรียงรายเหมือนกำแพงแก้ว ๗ ชั้น มีแนวต้นตาล ๗ แถว แต่ละแถวมีมีข้ายกระดิ่งทองเปล่งเสียงใสๆ ไพเราะเมื่อลมพัดมา อาณาบริเวณลยรอบไปด้วยแก้วมณี ๔ ชนิด คือ ทอง เงิน นิลมณี แก้วผลึก ประดับสวยงาม

๒. มีสระแก้ว ๗ สระ คือ สระเงิน ทอง ไพฑูรย์ ผลึก ทับทิม ประพาฬ พลอยลาย ในสระมีดอกบัวสัตตฐาน โคน่างกแวียน สีขาว เหลือง ชมพู สวยงามส่งกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณ มีเครื่องทิพย์วิจิตรบรรจงไพเราะ มีลมอ่อนๆ พัดดอกมณฑาทิพย์ส่งกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณ

๓. มีวิหคนานาชนิด เช่น หงส์ นกยูง นกกระเรียน เป็นต้น ร้องเสียงประกาศธรรม คือ อินทรี ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ มรรค ๘ และพระธรรมอื่นๆ เมื่อหมู่ชนได้ยินเสียงย่อมกระทำนตนาการแก่พระรัตนตรัย และสรรพสัตว์ในที่นั้นเป็นผู้มุ่งต่อโพธิญาณ

นี่เป็นเพียงการพรรณนาถึงลักษณะทั่วไปของแดนสุชาวดีโดยย่อ ส่วนความพิสดารได้กล่าวไว้อย่างวิจิตรสวยงามในจุลสุชาวดีวิสุทธิสูตร

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะทั่วไปของแดนสุชาวดีมีลักษณะเหมือนกับสวรรค์ เพราะมีอะไรที่คล้ายคลึงกันหลายประการ ทั้งนี้อาจเพราะคณาจารย์ฝ่ายมหายานเมื่อแต่งพระสูตรเกี่ยวกับเรื่องสุชาวดีได้ยึดเอาเรื่องสวรรค์ของเถรวาทเป็นเค้าโครงเดิม จึงได้พรรณนาให้มีลักษณะที่เหมือนกัน แต่มีข้อแตกต่างที่สุชาวดีไม่เหมือนกับสวรรค์ เพราะสุชาวดีเป็นแดนบรมสุข เป็นดินแดนของพระพุทธเจ้า เป็นวิสุทธิภูมิของสรรพสัตว์ เป็นที่พักสำหรับผู้เตรียมจะเข้าสู่นิพพานต่อไป เพราะชาวสุชาวดีอยู่เหนือกรรมไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกเหมือนชาวสวรรค์ทั่วไป หรือถ้าปรารถนาจะกลับมาเกิดในโลกชาตุนีหรือโลกธาตุอื่นๆ ทั่วทุกทิศ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์อีกก็ได้(กลับมาสู่การเวียนว่ายตายเกิดอีกด้วยเจตนาของตน มิใช่เพราะผลของกรรม) ทั้งนี้ เพราะชาวสุชาวดีมีอิสระอย่างเต็มที่

๔.๕ เปรียบเทียบภพภูมิสวรรค์และแดนสุชาวดี

เนื่องจากแดนสุชาวดีมีความแตกต่างจากสวรรค์ต่างๆ ไปที่เข้าใจกัน เพราะสุชาวดีเป็นพุทธเกษตร(แดน)ของพระอมิตากพุทธเจ้า และมีลักษณะสวยงามราวกับสวรรค์ในพุทธ

ศาสนาเถรวาท แม้นักปราชญ์หลายท่านถึงกับให้คำนิยามว่า สุขาวดีเป็นสวรรค์ของพระอมิตาภพุทธเจ้า ฉะนั้น ในเรื่องนี้เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้ว จึงทำให้มองเห็นแนวคิด ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีทรรษณะต่อสวรรค์โดยภาพรวมแล้ว หมายถึง โลกแห่งความสุข รื่นเริงบันเทิง เพลิดเพลิน หรือสถานที่รองรับการไปอุบัติของผู้ประกอบกรรมดี ในระดับพื้นฐาน กล่าวคือถวายนทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้น โดยเรียกว่า สุคติบ้าง เทวโลกบ้าง สวรรค์ในระดับกามสุคติภูมิมี ๖ ชั้น คือ

๑. สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา แคนที่ทำวจาตุมหาราชปกครอง
๒. สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แคนเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะเป็นผู้ยิ่งใหญ่
๓. สวรรค์ชั้นยามา แคนเทพผู้ปราศจากความทุกข์
๔. สวรรค์ชั้นดุสิต แคนเทพผู้เอื้ออ้อมด้วยสิริสมบัติของตน
๕. สวรรค์ชั้นนิมมานรดี แคนเทพผู้ยินดีในการเนรมิต
๖. สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี แคนเทพผู้ยินดีในสมบัติที่เทพองค์อื่นเนรมิตให้

สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นนี้ เรียกว่า จกามาพจรสวรรค์ เพราะทวยเทพยังมีความเกี่ยวข้องด้วยการเสพกามคุณ แม้จะเปลี่ยนสภาพเป็นเทวดามีกายทิพย์แล้วก็ตาม ที่อยู่(สวรรค์)ของพวกเทพจะแบ่งออกเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นมีชื่อเรียกตามเทพผู้เป็นหัวหน้าบ้าง ตามสถานที่เกิดของเทพบ้าง เทวดาเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันด้านคุณสมบัติตามลำดับชั้น เช่น อายุ รัศมี ปราสาท และทิพยสมบัติต่างๆ เป็นต้น และเทพผู้เป็นหัวหน้าจะมีคุณสมบัติเหนือกว่าเทพผู้เป็นบริวารในแต่ละชั้น ทั้งนี้ก็ด้วยอำนาจบุญกุศลที่สั่งสมไว้มากน้อยไม่เท่ากันเป็นตัวกำหนด

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีทรรษณะต่อดินแดนสุขาวดีว่า เป็นแดนบรมสุข เป็นพุทธเกษตรของพระอมิตาภพุทธเจ้า เป็นแดนที่พิเศษเลิศกว่าสวรรค์ทุกๆ ชั้น เพราะเป็นที่พักระหว่างสังสารวัฏกับนิพพานหรือสวรรค์กับนิพพาน ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการจะแสดงให้เห็นถึงสถานที่บรมสุขยิ่ง เมื่อกล่าวถึงความสุขความและความประณีตแล้ว ย่อมดีกว่าและเลิศกว่าสวรรค์ทุกๆ ชั้นทั้งหมด เพราะผู้ที่อุบัติในที่นั้นย่อมอยู่เหนือกรรม ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเหมือนเหล่าเทวดาในจกามาพจรสวรรค์ และมีความเสมอภาคกันระหว่างเทพกับมนุษย์ คือผู้อุบัติมีทั้งพระโพธิสัตว์และมนุษย์ มีอายุยืนยาวนาน และที่สำคัญทุกคนจะเป็นผู้เที่ยงตรงต่อนิพพานและโพธิญาณในอนาคต

ในแดนสุขาวดีได้แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ สูง กลาง และต่ำ ในแต่ละระดับแบ่งออกเป็น ๓ ชั้นรวมทุกระดับเป็น ๙ ชั้น คือ

ระดับที่ ๑ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น จัดเป็นชั้นสูงสุด เพราะเป็นที่อยู่ของผู้มีทวารทั้ง สิบบริสุทธิ เรียกว่า ผู้มีอุปนิสัยในมหายาน

ระดับที่ ๒ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น จัดเป็นชั้นกลาง เพราะเป็นที่อยู่สำหรับผู้สร้างกุศล กรรมต่างๆ เรียกว่า ที่อยู่ของผู้มีอุปนิสัยในปัจเจกยานและสาวกยาน

ระดับที่ ๓ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น จัดเป็นชั้นต่ำ เพราะเป็นที่อยู่สำหรับผู้มีความเห็น ผิด เรียกว่า ที่อยู่ของผู้ประกอบอกุศลกรรม

บัวทั้ง ๕ ชั้น ๓ ระดับนี้ แบ่งตามอำนาจบุญบารมีของผู้บำเพ็ญกุศลมากน้อยแตกต่างกันไป และมีความแตกต่างกันด้านระยะเวลาเวลาของการบรรลุพระโพธิญาณ และ อรหัตผล กล่าวคือผู้ที่อาศัยอยู่ในบัวชั้นสูง ๓ ชั้น ย่อมมีโอกาสได้บรรลุธรรมเร็วกว่าผู้ที่อาศัย อยู่ในบัวอีก ๒ ชั้น ทั้งหมดนี้จะอาศัยอยู่ในบัวดอกในแดนสุขาวดี

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทมองสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น เป็นระดับทิพย โลกียสุขที่เลิศกว่าโลกมนุษย์หลายพันเท่า จึงเป็นแรงจูงใจให้มวลมนุษย์ได้สร้างความคิด ประกอบกุศลกรรมต่างๆ เพื่อไปแสวงทิพยสุขเช่นนั้น ซึ่งเป็นการการันตีได้ว่า เมื่อทำความดี แล้วมีสถานที่รองรับผลของกรรมนั้นมีให้สูญเสียไป แม้จะยกย่องถึงความสุขในโลกสวรรค์เลิศ กว่าโลกมนุษย์หลายเท่า แต่ก็มีสิ่งหนึ่งที่ทวยเทพต้องประสบคู่เคียงกับมนุษย์คือมีความ เปลี่ยนแปลงตามหลักไตรลักษณ์นั่นเอง ส่วนพระพุทธศาสนา มหายานมองแดนสุขาวดีเป็น แดนบรมสุข เหนือทุกข์และความไม่เที่ยง อยู่เหนือกรรม ไม่ต้องคืนรทมนานในสังสารวัฏอีก เพราะชาวสุขาวดีสามารถฝึกฝนอบรมตนให้หลุดพ้นในที่นั้นได้ ไม่จำเป็นต้องกลับมาเวียนว่ายตาย เกิดอีกต่อไป ด้วยเหตุผลนี้ ยิ่งเป็นแรงจูงใจให้หมู่มนุษย์มีความอุตสาหะพากเพียรมากยิ่งขึ้น ที่ จะไปอุบัติยังแดนสุขาวดี ได้มีโอกาสฟังธรรมจากพระอมิตายพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ อาศัย ฝึกฝนพัฒนาจิตในที่นั้นก็จะได้พ้นจากทุกข์ ในลำดับต่อไป จะได้กล่าวถึงลักษณะภาพรวม ต่างๆของสวรรค์กับแดนสุขาวดี โดยชี้ให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างเป็นหัวข้อ ดังนี้

๔.๕.๑ สวรรค์ชั้นดุสิตกับแดนสุขาวดี

สวรรค์ชั้นดุสิตกับแดนสุขาวดีมีลักษณะที่เหมือนกัน เพราะเป็นสถานที่ประทับ ของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย และบทบาทของพระโพธิสัตว์ในสวรรค์ชั้นดุสิตกับแดนสุขาวดีมี ความแตกต่างกันมาก ในเรื่องนี้พอสรุปแนวคิด ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวคิดต่อสวรรค์ชั้นดุสิตว่า เป็นสถานที่ประทับของ พระโพธิสัตว์ คือผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เพื่อทำหน้าที่โปรดสรรพสัตว์แทน

พระพุทธรูปเจ้าองค์ต่อไป ในช่วงระยะเวลาที่รอคอยการมาอุบัติยังโลกมนุษย์ เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้านั้น ก็จะเสด็จประทับเสวยทิพยสุขสมบัติอยู่ในสวรรค์ชั้นนี้ แม้ปัจจุบันนี้ พระศรีอริยเมตไตรย์โพธิสัตว์ก็ยังคงเสด็จประทับอยู่ในที่นี้

พระพุทธรูปศาสนาหายาน มีแนวคิดที่ว่า แคนสุขาวดีเป็นสถานที่ประทับของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย และพระโพธิสัตว์ก็เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญมาก จะเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ เพื่อคอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ในแคนสุขาวดีมีพระโพธิสัตว์ที่สำคัญสององค์ คือ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์(กวนอิม) และพระมหาสถาปรมัตโพธิสัตว์ ทั้งสององค์นี้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาและซ้าย มีหน้าที่คอยช่วยเหลือพระอมิตาภพุทธเจ้าในการโปรดสรรพสัตว์ทั้งในโลกมนุษย์และในโลกราคูอื่นๆ ที่สวคมนต์อ่อนนวนจนถึงพระองค์

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว สวรรค์ชั้นดุสิตกับแคนสุขาวดีมีความเหมือนกัน เพราะเป็นที่อยู่ของพระโพธิสัตว์คู่เคียงกัน แต่มีความแตกต่างกันที่บทบาทและหน้าที่ พระโพธิสัตว์ในภพระณะของเถรวาททุกๆ องค์ จะต้องประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตเท่านั้น เพื่อจะรอคอยมาตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตต่อไป ในขณะที่อยู่ในสวรรค์ก็ไม่ได้มีหน้าที่ไปโปรดสัตว์ในโลกมนุษย์หรือโลกราคูอื่นแต่อย่างใด ส่วนพระโพธิสัตว์ในแคนสุขาวดีของมหายาน มีบทบาทและหน้าที่สำคัญมาก ก็จะต้องคอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ไม่ว่าจะผู้นั้นจะอยู่ในโลกมนุษย์หรือโลกราคูอื่นๆ หากได้รับความเดือดร้อนแล้ว ให้สวคมนต์อ่อนรำลึกถึงพระองค์ ด้วยจิตศรัทธาตั้งมั่นผู้นั้นก็จะไม่ถูกทอดทิ้งแน่นอน ฉะนั้น พระโพธิสัตว์ในพระพุทธรูปศาสนาหายานจึงได้รับการยกย่องและมีบทบาทหน้าที่มาก

๔.๕.๒ กายทิพย์และอายุขัยในสวรรค์

เรื่องกายทิพย์และอายุขัยของชาวสวรรค์และแคนสุขาวดี มีลักษณะที่เหมือนกัน ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวสวรรค์จะต้องมีกายทิพย์ที่มีรัศมีพุ่งออกจากกาย และมีกำหนดอายุขัยของผู้ปฏิบัติในที่นั้น ดังนี้

พระพุทธรูปศาสนาเถรวาท ให้ทัศนะคติเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า รูปร่างของเหล่าเทวดาทั้ง ๖ ชั้น เป็นกายทิพย์ที่มีรัศมีหรือแสงสว่างพุ่งออกจากกายเหมือนกันหมด จะมีความต่างกันที่ระดับชั้นและเทพผู้เป็นหัวหน้า คือพวกเทวดาในชั้นต่ำจะมีกายทิพย์รัศมีรุ่งเรืองน้อยกว่าพวกเทวดาชั้นที่สูงกว่า และเทพผู้เป็นหัวหน้าในชั้นนั้นๆ ก็จะมีกายทิพย์รัศมีรุ่งเรืองกว่าเทวดาผู้เป็นบริวารของตนตลอดถึงสิ่งต่างๆด้วย ส่วนอายุขัยของชาวสวรรค์ในแต่ละชั้น ก็จะมีคาม

สั้นยาวแตกต่างกันเรียงเป็นลำดับขั้นขึ้นไป กล่าวคือชาวสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชาจะมีอายุน้อยกว่าสวรรค์ชั้นยามา ชั้นยามาก็จะมีอายุน้อยกว่าชั้นดาวดึงส์อย่างนี้ เรียงลำดับไปถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปรที่สำคัญ คือการสั่งสมบุญบารมีมามากน้อยไม่เท่ากันนั่นเอง

พระพุทธศาสนาพยายาม ให้ทัศนะคติเกี่ยวกับรูปร่างของบุคคลผู้เกิดในแดนสุขาวดี ดังที่กล่าวไว้ในมหาสุขาวดีวุทสุตร คือทุกๆ คนจะมีลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการเหมือนกันหมด มีผิวพรรณเป็นสีทอง มีรัศมีเป็นสีต่างๆ ฟุ้งออกจากกายแตกต่างกันตามระดับ ถ้าเป็นพระสาวกจะมีแสงสว่างเพียง ๖ สอก ถ้าเป็นพระโพธิสัตว์จะมีแสงสว่างฟุ้งไปไกลถึง ๑๐๐,๐๐๐ โกฎิโยชน์ ยกเว้น พระโพธิสัตว์ ๒ องค์ คือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ และพระมหาสถามปรารถโพธิสัตว์จะมีรัศมีทำให้โลกธาตุสว่างไสวสวยงามไม่มีที่สิ้นสุด และอายุขัยของชาวสุขาวดีก็ยืนยาวนานมากจนไม่สามารถที่จะประมาณได้ ยกเว้น ผู้ที่ตั้งจิตอธิษฐานขอจำกัดอายุของตนเท่านั้น วันหนึ่งคืนหนึ่งในแดนสุขาวดีเท่ากับกลับหนึ่งในโลกมนุษย์ ฉะนั้น อายุขัยของชาวสุขาวดีจึงยาวนานมาก

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทต้องการจะเน้นให้เห็นถึงความแตกต่างด้านการสั่งสมบุญบารมีควมดีไว้มากน้อยไม่เท่ากัน จึงจัดลำดับให้ชาวสวรรค์แต่ละชั้นมีความแตกต่างกันในทุกๆ ด้าน เช่น อายุ และรัศมี ตลอดจนถึงสิ่งต่างๆ ที่เป็นสมบัติของตน เป็นต้น แม้เหล่าเทวดาจะมีความแตกต่างกันตามลำดับชั้นและบุญบารมีที่สั่งสมไว้ แต่มีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือมีกายทิพย์และมีรัศมีในคนนั่นเอง ส่วนพระพุทธศาสนาพยายามต้องการแสดงให้เห็นความเสมอภาคทางกายภาพที่เท่าเทียมกัน แม้แดนสุขาวดีจะแบ่งที่อยู่ของหมู่ชนออกเป็นชั้นๆ ตามผลของการทำกรรมก็ตาม แต่เมื่อกล่าวถึงความเสมอภาคด้านกายภาพแล้ว จะให้ความเท่าเทียมกัน เพราะผู้ที่เกิดในที่นั้นจะมีลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการทุกคน ซึ่งถือว่าเป็นกายที่สมบูรณ์ที่สุด แม้จะไม่เรียกกายทิพย์ แต่ก็มีความพิเศษเหมือนกายทิพย์ มีรัศมีสีต่างๆ ฟุ้งกระจายออกไปไกลไกลไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับฐานะและการบำเพ็ญบารมีมาไม่เท่ากัน ที่สำคัญอายุของชาวสุขาวดีทุกๆ คนยาวนานจนไม่สามารถคำนวณได้ แต่ชาวโลกมาพจรสวรรค์มีการกำหนดอายุขัยตามลำดับชั้น

๔.๕.๓ สตรีสวรรค์หรือเทพธิดาในสวรรค์

เรื่องสตรีหรือเทพธิดาในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นให้ความเสมอภาคแก่สตรี เพราะในแต่ละชั้นจะมีสตรีหรือเทพธิดาประจำอยู่ทุกชั้น เนื่องจากทวยเทพยังมีความเกี่ยวข้องด้วยการเสพ

กามคุณ แต่แดนสุชาวดีจะไม่มีสตรีปรากฏ เพราะเป็นดินแดนบริสุทธิ์และไม่มีความเกี่ยวข้องกับ
ด้วยกามคุณ ดังนั้น ในเรื่องนี้ทั้งสองนิยายจึงมีแนวคิด ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท ให้ความสำคัญภาคเรื่องสตรีในโลกสวรรค์ คือในบรรดา
สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น จะมีสตรีหรือเทพธิดาประจำอยู่ในทุกๆ ชั้น และมีจำนวนมากกว่าเทพบุตร
หลายเท่า ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะเห็นว่า เทพบุตรองค์หนึ่งจะมีเทพธิดา
ประมาณ ๕๐๐ นางเป็นบริวารแวดล้อม และมีเหตุผลอีกประการหนึ่ง เพราะชาวสวรรค์ทั้ง ๖
ชั้น ยังมีความเกี่ยวข้องกับด้วยกามคุณ คือบรรดาเทพบุตรและธิดายังมีการเสพกามคุณ เมื่อยังมี
ความข้องด้วยกิเลสตัณหาจะต้องมีสตรีไว้เป็นคู่ครองของตน ซึ่งถือเป็นเรื่องเป็นเรื่องธรรมดา
ทั่วไปของผู้ที่ยังอยู่ด้วยกิเลส ด้วยเหตุผลนี้เอง การมีสตรีในสวรรค์จึงไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะ
เทพทั้งหลายยังมีกิเลสและยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่อีก

พระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ได้กล่าวถึงสตรีหรือเทพธิดาในแดนสุชาวดีในฐานะ
เป็นผู้สนองความต้องการของเทพบุตร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสุชาวดีเป็นแดนของพระพุทธเจ้า
เป็นวิสุทธิภูมิ จึงไม่มีเรื่องของกามคุณเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวแต่เพียงว่า ผู้อุบัติในแดนสุชาวดีทุก
คนจะมีสถานะภาพเป็นบุรุษ เป็นพุทธสาวกและพระโพธิสัตว์เท่านั้น เพราะผู้ที่ไปอุบัติในที่
นั้น จะเป็นพระอรหันต์และมุ่งตรงต่อพระโพธิญาณเท่านั้น ดังคำอธิบายของพระภิกษุธรรม
กรข้อ ๓๖ ว่า “ข้ามแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หลังจากข้ามพระองค์ได้บรรลुพระโพธิญาณแล้ว ขอให้
สตรีทั้งหลายในโลกธาตุทั่วทิศนับประมาณมิได้ เมื่อได้สดับนามของข้าพระองค์แล้ว มีใจ
มุ่งมั่นต่อพระโพธิญาณ ถ้าเขาเหล่านั้นเกิดแล้ว ขอให้มีความเบื่อง่ายต่ออดีตภาวะของตน
และขอให้เขาเหล่านั้นอย่าได้เกิดเป็นสตรีอีกเลย”^๕ เพราะนั้น ในแดนสุชาวดีของพระอมิตาย
พุทธเจ้า จึงไม่มีสตรีมีแต่บุรุษผู้มุ่งตรงต่อพระโพธิญาณเท่านั้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทมองสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น เป็นโลกียภูมิ
ยังมีการเกี่ยวข้องกับด้วยกามคุณจำต้องมีสตรีไว้เพื่อสนองกามารมณ์ของเทพบุตร เพราะผู้ที่เกิด
ในสวรรค์สร้างบุญกุศลในระดับถวายทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเท่านั้น หากได้บำเพ็ญเพียร
ภาวนาถึงขั้นได้ฌานหรือมุ่งสู่โพธิญาณไม่ เพราะฉะนั้น ทวยเทพจึงต้องมีการเกี่ยวข้องกับด้วย
กามคุณและมีการเวียนว่ายตายเกิดจุมนุสัย การที่มีสตรี(เทพธิดา)มากกว่าบุรุษ(เทพบุตร)ใน

^๕ สุภาพ ทักขุ, มหาสุชาวดีวิสุทธิสูตร, (กรุงเทพฯ: ศรีเพ็ชรการพิมพ์, ๒๕๒๓),

สวรรค์ อาจเพราะสตรีมีใจฝักใฝ่ในการทำบุญถวายทานมากกว่าบุรุษก็อาจเป็นไปได้ ฝ่ายมหายานถือว่า ผู้ที่อุบัติในแดนสุขาวดีทุกๆ คน เป็นผู้มุ่งตรงต่อพระโพธิญาณเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เพราะฉะนั้น ผู้ที่เกิดในที่นั้นจึงเป็นบุรุษล้วนๆ ไม่มีสตรี แต่มีสตรีผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทและมหายานยกย่องมาก คือเจ้าแม่กวนอิมโพธิสัตว์ แท้จริงแล้ว เจ้าแม่กวนอิมก็คือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์นั่นเอง การที่พระองค์เป็นสตรีเพราะอวตารลงมาเพื่อโปรดสรรพสัตว์ในโลกมนุษย์ตามความเชื่อของพุทธศาสนาในจีน เพราะธรรมศาสตร์เป็นผู้มีจิตใจเมตตาอ่อนโยนมากกว่าบุรุษ ซึ่งถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงจิตใจประชาชนได้ง่าย เมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้ว พระโพธิสัตว์จะต้องเป็นบุรุษเท่านั้น แม้พระพุทธศาสนาในอินเดียยุคแรก ก็กล่าวถึงพระอวโลกิเตศวรในรูปของบุรุษเช่นกัน เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่ประเทศจีน จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมเพื่อให้พระพุทธศาสนาได้เข้ากับชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จึงได้มีรูปแบบที่แตกต่างกันไป

๔.๕.๔ สัตว์สวรรค์ในฉกามาพจรสวรรค์และแดนสุขาวดี

สัตว์วิเศษเหล่านี้ มีปรากฏทั้งในสวรรค์และแดนสุขาวดี ในลักษณะเป็นสิ่งแวดล้อมขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องประดับให้มีความพร้อมบริบูรณ์ด้วยสรรพสิ่ง โดยเป็นการจำลองภาพขึ้นให้มีในสถานที่แห่งความสุขเช่นนั้น โดยมีแนวคิด ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีทัศนคติที่ว่า ในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นไม่มีสัตว์เดรัจฉานทุกชนิดไม่ว่าจะกรณีใดก็ตาม เพราะสวรรค์เป็นสถานที่พิเศษบริบูรณ์ไปด้วยทิพยสมบัติต่างๆ ทุกชนิด ไม่เหมือนดังเช่นโลกมนุษย์ และผู้ที่อาศัยในโลกสวรรค์ก็เป็นพวกเทวดามีกายทิพย์ ไม่มีมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานใดๆ ปรากฏอยู่ในสถานที่เช่นนั้นได้ แต่ในคัมภีร์อรุทธกถาธรรมบทภาค ๒ ได้กล่าวถึงช้างเอราวัณซึ่งเป็นพาหนะของพระอินทร์หรือท้าวสักกเทวราชสำหรับใช้ทรงสนานสวนอุทยานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แท้จริงแล้ว “ช้างเอราวัณ”^๖ ก็คือเทพบุตรที่จำแลงกายเป็นช้างพาหนะ เพื่อคอยรับใช้ท้าวสักกะนั้นเอง เมื่อพ้นจากหน้าที่นั้นแล้ว ก็จะกลับกลายสภาพเป็นเทพบุตรตามเดิม เพราะฉะนั้น ช้างเอราวัณจึงเป็นช้างเทพบุตรที่มีอานุภาพมากมีความสามารถพิเศษสามารถเนรมิตสิ่งต่างๆ ได้ ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉานที่มีทั่วไปในมนุษย์โลก

^๖ มหามกุฏราชวิทยาลัย, รมุมปทภูษุกถา ทูติโย ภาค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๔.

อย่างที่เขาใจ ถึงจะมีก็แค่เพียงชื่อเท่านั้น แท้จริงแล้วหาไม่ ที่ปรากฏมีเช่นนั้นก็เพื่อเป็นการเพิ่มความสมบูรณ์ให้แก่สวรรค์นั่นเอง

พระพุทธศาสนาพยายาม ให้แนวคิดในเรื่องนี้ลักษณะเดียวกัน มีการกล่าวถึงสัตว์เครื่องงานในแดนสุขาวดี คือ มีวิหกนานาชนิด เช่น นกยูง นกกระเรียน ห่าน หงส์ เป็นต้น บินเปล่งเสียงธรรมะไพเราะเสนาะโสตไปมาทั่วแดน บรรดานกเหล่านี้ พระอมิตาภพุทธเจ้าทรงเนรมิตขึ้นตามความประสงค์ของพระองค์ เพื่อต้องการจะให้แดนสุขาวดีของพระองค์สมบูรณ์ไปด้วยเสียงที่ไพเราะประกอบไปด้วยธรรม เพราะนกล่านี้จะเปล่งเสียงบรรเลงเพลงให้เหล่าชนที่อยู่ในที่นั้นได้เพลิดเพลิน และฝูงนกล่านี้ก็เป็นสัตว์เครื่องงานแต่เพียงชื่อ แท้จริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องประดับพุทธเกษตรของพระองค์ให้พร้อมไปด้วยความสมบูรณ์ทุกอย่าง และเพื่อให้ความสุขสำราญแก่เหล่าสาวกของพระองค์ที่อุบัติ ณ แดนสุขาวดี

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สัตว์สวรรค์ที่ปรากฏในสรวงสวรรค์ เกิดขึ้นมาเพื่อเป็นพาหนะสำหรับทรงของท้าวสักกจอมเทพแห่งชั้นไตรตรึงษ์ ส่วนในแดนสุขาวดีเกิดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องประดับพุทธเกษตรและเพื่อเปล่งเสียงบรรเลงประกาศหัวข้อธรรมแก่ชาวสุขาวดีให้มีใจน้อมเอียงในพระสัทธรรม ด้วยเหตุผลนี้ สัตว์เครื่องงานจึงเกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน แท้จริงแล้ว ขึ้นชื่อว่าสัตว์เครื่องงานทั้งหลายย่อมไม่มีในสวรรค์ไม่ว่าจะกรณีใดก็ตาม เพราะสวรรค์เป็นโลกทิพย์ที่ประณีตด้วยสรรพสิ่งที่เป็นของทิพย์ การดำรงชีพของชาวสวรรค์จึงมีความสะดวกในทุกๆด้าน ดังนั้น พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายจึงยกย่องสวรรค์ว่า เป็นแดนแห่งความฝัน ในฐานะเป็นสถานที่ที่เลิศ เทียบพร้อมไปด้วยความสุขไร้ทุกข์ แต่ที่กล่าวถึงสัตว์เครื่องงานบางชนิดในสถานที่บรมสุขเช่นนี้ ก็เพื่อเป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้นมาเพื่อความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่จะให้สถานที่นั้นมีพร้อมสรรพ แท้จริงแล้วสัตว์เครื่องงานเป็นเพียงภาพลักษณ์ที่เกิดจากการเนรมิตขึ้น หรือเป็นเพียงองค์ประกอบอันหนึ่งที่แสดงออกมาในรูปของพาหนะสำหรับทรงของเหล่าเทพและเป็นเครื่องประดับประจำแดนเท่านั้น

๔.๕.๕ ข้อปฏิบัติมุ่งสู่ลามาพจรสวรรค์และสุขาวดี

ข้อปฏิบัติเพื่อไปเกิดในสวรรค์และมุ่งสู่แดนสุขาวดี พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย ได้วางหลักเอาไว้ในลักษณะที่แตกต่างกันมีทั้งยากและง่าย แต่ส่วนมากแล้วจะมุ่งเน้นผลที่การกระทำความกรรมมากกว่า หรือการทำจิตใจให้เลื่อมใสแล้วตั้งใจอธิษฐาน ในเรื่องนี้มีแนวคิด ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงการจะไปเกิดในสวรรค์แต่ละชั้นได้จะต้องทำบุญกุศลแล้ว ตั้งกุศลเจตนาเหมือนกันบ้างไม่เหมือนกันบ้าง เช่น ผู้มีความประสงค์จะไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

ในทานสูตรกล่าวถึงผู้ให้ทานแล้ว หวังผลในทานว่า “ผู้ใดถวายทานด้วยหวังผลว่า เมื่อตายไปแล้ว จะได้รับผลของทานนั้น แล้วจึงถวายทาน ผู้นั้นจักเกิดในชั้นจาตุมหาราช”^๓ แม้ในสวรรค์ชั้นอื่นๆ ก็บังถึงเป้าหมายของการถวายทานและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

ในปุลฺลยฺยกิจวิตฺตสูตรกำหนดไว้ว่า “ผู้ใดทำบุญ ด้วยการถวายมีประมาณยิ่ง รักษาศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่เจริญภาวนา ผู้นั้นจักเกิดในชั้นจาตุมหาราช”^๔ แม้ในสวรรค์ชั้นอื่นๆ ก็กล่าวถึงในลักษณะเดียวกัน คือ ถวายทานและรักษาศีลมีประมาณยิ่งแต่ไม่เจริญภาวนา แล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ไม่ได้บอกถึงรายละเอียดไว้ว่า จะต้องทำบุญอะไรจึงจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ได้ กล่าวไว้เพียงถวายทานและรักษาศีลเท่านั้น

ในสังคีตีสสูตรกล่าวถึงเจตนาของผู้ที่จะไปเกิดไว้ว่า “ผู้ใดถวายข้าวและน้ำแก้วนมพะราหมณ์ มีความมุ่งหวังในสิ่งที่ตนถวายไป มีความปรารถนาจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เพราะได้ทราบความวิเศษของสวรรค์ชั้นนี้ ผู้นั้นเมื่อตายไปจักไปเกิดในที่นั้นตามความประสงค์”^๕ ในสวรรค์ชั้นอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือถวายทานแล้ว จึงตั้งความปรารถนาไปเกิดในชั้นนั้นๆ ก็จะสำเร็จตามความประสงค์ แม้การไปเกิดในสวรรค์แต่ละชั้นจะมีกำหนดเงื่อนไขต่างกัน และเจตนาที่แตกต่างกัน แต่มีการทำความดีเป็นเป้าหมายเดียวกัน

พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ไปอุบัติยังแดนสุขาวดีในลักษณะที่ยากและง่ายแตกต่างกัน คือ

ในมหาสุขาวดีวิยฺหสูตรกำหนดไว้ว่า “สัตว์เหล่าใด เมื่อได้สดับพระนามขององค์อมิตาภพุทธเจ้าแล้ว มีใจเลื่อมใสศรัทธากล่าวนามของพระองค์หนึ่งครั้ง หรือสิบครั้ง ก็จะไปอุบัติยังที่นั่นได้”^๖ นี่เป็นมรรควิธีที่ง่าย ด้วยการทำจิตให้เลื่อมใสศรัทธาแล้วกล่าวพระนามของพระอมิตาภพุทธ ๑๐ ครั้ง ด้วยกุศลกรรมเพียงเท่านี้ก็จะทำให้สำเร็จได้ดังประสงค์

^๓ อัง. สุตตก. ๒๓ / ๔๕ / ๕๕.

^๔ อัง. อฏฺฐก. ๒๓ / ๑๒๖ / ๒๔๕.

^๕ ที. ปา. ๑๑ / ๓๓๗ / ๓๒๓.

^๖ สุภาพ ทักฎ์, มหาสุขาวดีวิยฺหสูตร, อ่างแล้ว, หน้า ๒๔.

ในสัทธรรมปุณฑริกสูตรกล่าวไว้ว่า “บุคคลใดเมื่อได้ระดับสัทธรรมปุณฑริกสูตรแล้ว มีจิตใจบริสุทธิ์ มีศรัทธา เมื่อไปเกิดในพุทธเกษตร ก็จะอุบัติขึ้น โดยธรรมชาติ ท่ามกลาง สัปตรัตน โกมุท ต่อพระพักตร์ของพระศากยโคตมเจ้า”^{๑๑} นี่จัดเป็นวิธีที่ง่ายเพียงเมื่อได้ฟังพระสูตรแล้วมีใจเลื่อมใสศรัทธาในพระสูตรเท่านั้น

ในอมิตายุทธยานสูตรกำหนดไว้ว่า “จะต้องบำเพ็ญกุศล ๓ ประการ คือมีความกตัญญู ต่อบิดามารดา ๑ ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ๑ มีโพธิจิต ๑ เมื่อประพฤติให้บริบูรณ์ทั้ง ๓ อย่างนี้แล้ว ก็จะไปอุบัติยังแดนสุขาวดีได้”^{๑๒} นี่จัดเป็นวิธีที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม และยังมีพระสูตรอื่นๆ ที่กล่าวถึงมรรควิธีของการไปอุบัติในลักษณะที่แตกต่างกัน เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ก็คือการสร้างกุศลความดีและการเจริญภาวนานั้นเอง

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว บุคคลที่จะไปเกิดในสวรรค์แต่ละชั้นๆ ตามทัศนะของเถรวาทจะต้องขึ้นอยู่กับ การกระทำและการตั้งความปรารถนาไว้เป็นหลัก เพราะในสวรรค์แต่ละชั้นได้กำหนดคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งถือเป็นตัวแปรที่สำคัญของการแบ่งชั้นให้เกิด นับจากชั้นต่ำไปหาชั้นสูงสุด ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับน้ำหนักของการทำกรรมและเจตนานั้นเอง คือผู้ทำบุญน้อยต้องเกิดในชั้นที่ต่ำ ผู้ทำไว้มากย่อมเกิดในชั้นที่สูงกว่า เมื่อมองภาพรวมถึงผลการทำกรรมโดยทั่วไปแล้ว การจะไปเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นได้นั้น จะต้องทำความดีในระดับพื้นฐาน มีการถวายทาน และรักษาศีล เป็นต้น แล้วตั้งความปรารถนาจะไปเกิดในชั้นนั้นๆ กล่าวคือ เมื่อทำความดีแล้วตั้งความปรารถนาไปเกิดนั่นเอง ฝ่ายมหายานให้ทรรศนะคติที่เหมือนกัน กล่าวคือ บุคคลผู้จะไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้ จะต้องทำความดีในระดับพื้นฐาน กล่าวคือ การบริจาคทาน บำรุงรักษาศีลบ้าง บำเพ็ญสาธารณประโยชน์บ้าง และวิธีเจริญภาวนา กล่าวคือ มีศรัทธาตั้งมั่น สวดมนต์สาธยายพระสูตรและกล่าวพระนามของพระอมิตายุทธเจ้า ด้วยผลของการทำกรรมเหล่านี้จะนำพาผู้นั้นให้ไปอุบัติยังแดนสุขาวดี เมื่อกล่าวถึงข้อปฏิบัติโดยรวมของผู้ไปสวรรค์แล้ว จะต้องสร้างบุญกุศลความดีซึ่งเป็นมรรคาที่ดำเนินไป เมื่อทำถึงที่สุดแล้วจะมีสวรรค์เป็นฐานรองรับความดีนั้นไว้ แม้ว่าการกระทำความดีจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ก็มีสถาน ที่รองรับผลของกรรมดีนั้นที่เดียวกันคือสวรรค์นั่นเอง

^{๑๑} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, สัทธรรมปุณฑริกสูตร, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๕.

^{๑๒} สุภาพ ทักฎ์, อมิตายุทธยานสูตร, (กรุงเทพฯ: ศรีเพ็ชรการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๓.

๔.๕.๖ ลักษณะการอุบัติในสวรรค์และสุขาวดี

ลักษณะของการไปอุบัติเป็นเทวดาในสรวงสวรรค์และเป็นพุทธสาวกของแดนสุขาวดี จะมีลักษณะเป็นโอปปาติกกำเนิดคือเกิดผุดขึ้นเจริญเติบโตเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันถึงสถานที่ผู้กำเนิดขึ้น ในเรื่องนี้ซึ่งมีแนวคิด ดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงการอุบัติขึ้นของชาวสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ซึ่งพอสรุปได้เป็นหัวข้อได้ ดังนี้

๑. เทวดาทุกๆ องค์จะถือกำเนิดเป็นโอปปาติกะ คือเกิดผุดขึ้นเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ทันทีในวิมานบ้าง ปราสาทบ้าง อาศัยเทวดาองค์อื่นบ้าง

๒. เมื่อถือกำเนิดเป็นเทพบุตรจะมีอายุราว ๒๐ ปี เป็นเทพธิดาจะมีอายุราว ๑๖ ปี

๓. เมื่อเทพผู้เป็นหัวหน้าที่สั่งสมบารมีไว้มาก เมื่ออุบัติจะมีวิมานเป็นของตนเอง แต่ถ้าเป็นเทพผู้เป็นบริวารที่สั่งสมบารมีมาน้อย เมื่ออุบัติก็จะไปอาศัยวิมานของเทพองค์ และมียศตำแหน่งตามสถานที่เกิดของตน เช่น ถ้าเกิดบนคอกของเทพองค์ใด ก็จะเป็นเทพบุตรเทพธิดาของเทพนั้น เป็นต้น

๔. ทวยเทพทุกองค์เมื่ออุบัติขึ้น จะมีร่างกายทิพย์ มีรัศมีเปล่งประกายออกจากกาย และเครื่องประดับ มีความสามารถพิเศษต่างๆ เช่น สามารถเหาะเหินไปในอากาศได้ สามารถเนรมิตร่างกายให้เล็กที่สุด แม้มีประมาณเท่าปลายเส้นผมได้ และให้ใหญ่โตได้ตามความปรารถนา เมื่อถึงกาลที่พวกเทพจุติ(ตาย)ร่างกายจะหายไปทันที^{๑๑}

คุณสมบัติเหล่านี้จะมีแก่ทวยเทพทุกองค์ทุกชั้น โดยจะมีความต่างกันด้าน อายุขัย รัศมี ปราสาทราชวัง และทิพยสมบัติต่างๆ ประจำเทพองค์นั้นมากน้อยไม่เท่ากันของแต่ละชั้น และเทพผู้เป็นหัวหน้า ทั้งนี้ก็ด้วยอาศัยบุญกุศลที่สร้างไว้มากน้อยไม่เท่ากันนั่นเอง

พระพุทธศาสนามหายาน กล่าวถึงผู้ไปอุบัติยังแดนสุขาวดีเป็นโอปปาติกกำเนิดเช่นเดียวกัน โดยจะเกิดผุดขึ้นเจริญเติบโตทันทีในดอกบัว โดยแบ่งเขตเกิด ๒ ประเภท คือ

๑. เกิดขึ้นในฝักบัวเรียกว่า เกิดปกคิธรรมดา คือเกิดผุดขึ้นทันที เนื่องจากผู้นี้มี ความสงสัยในพระโพธิญาณของพระอมิตาภพุทธเจ้า

^{๑๑} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗), หน้า ๒๔๗.

๒. เกิดในคอกบัวเรียกว่า เกิดอย่างมหัศจรรย์ คือจะปรากฏนั่งสมาธิขึ้น เพราะเป็นผู้ไม่มีความสงสัย มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระโพธิญาณของพระอมิตาภพุทธเจ้า ^{๑๔}

เมื่อชาวสุชาวดีอุบัติขึ้นแล้ว จะมีลักษณะแห่งมหาบุรุษ ๓๒ ประการทุกคน มีรัศมีประจำตัวมากน้อยตามบุญบารมีที่ได้สั่งสมไว้ และได้แบ่งเขตแดนเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับสูง กลางและต่ำ ในแต่ละระดับได้แบ่งเป็น ๓ ชั้น รวมเป็น ๙ ชั้น ตามคุณสมบัติของผู้สั่งสมบุญกุศลไว้มากน้อยไม่เท่ากัน ชั้นทั้งหมดรวมอยู่ในแดนสุชาวดีทีเดียว

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ตามพระคัมภีร์ของเถรวาทการอุบัติของทวยเทพในสวรรค์จะถือกำเนิดเป็นโอปปาติกะในวิมานชั้นนั้นๆ เหมือนกันหมด ความแตกต่างอยู่ที่การกำหนดผลของกุศลกรรมที่สั่งสมไว้มากน้อยไม่เท่ากัน จึงแบ่งสวรรค์ออกเป็นชั้นๆ เพื่อความเหมาะสมกับกุศลกรรมของผู้นั้น และในแต่ละชั้นจะมีคุณสมบัติพิเศษที่ต่างกัน เมื่อเทวดามีความต้องการจะย้ายจากชั้นที่ตนอยู่ไปอีกชั้นหนึ่งย่อมทำได้ไม่ จะต้องเสวยทิพยสมบัติของตนในชั้นนั้นๆ ให้หมดอายุขัยเสียก่อน แล้วจึงจะจุติ(เคลื่อน)มายังโลกมนุษย์เพื่อสร้างบุญกุศลบริบูรณ์ แล้วจึงปรารถนาที่จะไปเกิดยังสวรรค์ ในชั้นที่ตนต้องการและสูงขึ้นไปได้ อุทาหรณ์ดังเช่น “นางปติปฐิกา ที่จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว มาเกิดยังโลกมนุษย์เพื่อสร้างบุญกุศลแล้วปรารถนาไปเกิดยังที่เดิม” ^{๑๕} และขณะที่อยู่ในสวรรค์เทวดาในสวรรค์ชั้นต่ำจะไม่สามารถไปยังชั้นที่สูงกว่าได้ ยกเว้น เทพผู้เป็นหัวหน้าเท่านั้น ถึงจะสามารถไปได้ แต่ก็ไปได้เพียงบางชั้น “ดังเนื้อความที่ปรากฏในราชสูตร ที่ทำวจาคุมหาราชเทพชั้นจาคุมหาราชิกานำรายชื่อผู้ทำความดีไปถวายแก่ทำวสัถกเทวราชจอมเทพชั้นดาวดึงส์” ^{๑๖} ส่วนเทวดาในชั้นที่สูงกว่าย่อมสามารถไปยังชั้นที่ต่ำกว่าได้ “ดังเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดาถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์” ^{๑๗} ฉะนั้น สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นนี้ จึงแบ่งเขตแดนและมีเงื่อนไขตามคุณสมบัติของทวยเทพ ทั้งนี้ ก็เพราะกุศลกรรมเป็นปัจจัยสำคัญ

^{๑๔} สุภาพ ทักขุ, มหาสุชาวดีวุฒสุตฺต, อ่างแล้ว, หน้า ๕๗.

^{๑๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธมฺมปทญฺจกถา ตติโย ภาโก, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖.

^{๑๖} อัง. ติก. ๒๐ / ๓๘ / ๑๕๒.

^{๑๗} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พรรณนาสวรรค์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

ส่วนชาวแดนสุชาวดี ก็ถือกำเนิดเป็นโอบปาติกะเช่นเดียวกัน แต่ถือกำเนิดในดอกบัวและดำรงชีพอยู่ในนั้น โดยแบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ๓ ระดับ สูง กลางและต่ำ รวมอยู่ในแดนเดียวกันตามคุณสมบัติของผู้ทำกรรมเช่นกัน โดยอาศัยอยู่รวมกันในบัวแต่ละชั้น และที่สำคัญทุกคนในสุชาวดีนั้นสามารถพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นไปถึงขั้นบรรลอรหัตผล และเที่ยงตรงต่อพระโพธิญาณ ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในโลกมนุษย์อีกเหมือนชาวสวรรค์ทั่วไป ยกเว้นผู้ที่มีความปรารถนาที่จะกลับมาช่วยเหลือสรรพสัตว์เท่านั้น ถือเป็นการพิเศษอีกอย่างหนึ่งของชาวสุชาวดีที่ได้เปรียบชาวโลกามาจรสวรรค์ เพราะฉะนั้น แม้สวรรค์จะได้ชื่อว่าเป็นแดนสมบูรณ์พูนสุขด้วยความสุขนานับประการก็ตาม แต่สวรรค์ก็ยังแบ่งระดับความสุขและความประณีตเป็นชั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงผลของกุศลกรรมที่มีกำลังไม่เท่ากันและการที่จะมุ่งตรงสู่ความเป็นพระอรหัตผลและโพธิญาณนั้น เป็นสิ่งที่ยากสำหรับชาวโลกามาจรสวรรค์ แต่ไม่ใช่ความยากลำบากสำหรับผู้มุ่งหน้าสู่สวรรค์แดนสุชาวดี ดังนั้น แดนสุชาวดีจึงมีความเหนือกว่าบรรดาสวรรค์ทุกๆ ชั้น

ดังนั้น เมื่อสรุปเรื่องโลกามาจรสวรรค์และแดนสุชาวดีในทรรศนะของทั้งสองนิกายแล้ว จะเห็นได้ว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันอยู่บ้าง เพราะโลกามาจรสวรรค์จัดเป็นทิพย์สุขในระดับโลกียสุข ที่เหล่าทวยเทพยังข้องแวะอยู่กับการเสพกามคุณและเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ เมื่อมองอีกมุมมองหนึ่ง สวรรค์เป็นการจำลองความสุขจากมนุษย์โลกอีกรูปแบบหนึ่งที่มวลมนุษย์ได้รับรู้ถึงสัมผัสในรูปแบบความสุขที่หายาบ แต่ความสุขในโลกสวรรค์เป็นความสุขที่ประณีตและเป็นของทิพย์ จึงได้เหนือกว่าความสุขของมนุษย์โลกในระดับโลกียสุขเช่นเดียวกัน แต่แดนสุชาวดี เป็นแดนบรมสุข เป็นแดนแห่งความฝัน เป็นวิสุทธิภูมิของสรรพสัตว์ เป็นที่พักระหว่างสังสารวัฏกับนิพพาน เพราะชาวสุชาวดีทุกคนเป็นผู้มุ่งตรงต่ออรหัตผลและพระโพธิญาณ ฉะนั้น แดนสุชาวดีจึงเป็นได้ทั้งโลกียะสุขและโลกุตระสุขที่เหนือกว่าภพสวรรค์ทั่วไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลงานวิจัย

จุดมุ่งหมายหลักของงานวิจัยเรื่องนี้ คือการนำเอาแนวคิดเรื่องฉกามาพจรสวรรค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทมาศึกษาเปรียบเทียบกับแคนสุขาวดีพุทธเกษตรของพระพุทธศาสนามหายาน โดยเปรียบเทียบให้เห็นทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันของทั้งสองแนวคิดที่มีต่อเรื่องนี้ เมื่อได้ดำเนินการวิจัยตามแนวทางดังกล่าวแล้ว ทำให้สรุปสาระสำคัญๆ ของแนวคิดทั้งสองฝ่าย ดังนี้

๑. แนวคิดเรื่องสวรรค์ในพระพุทธศาสนา คือ โลกของเทวดา หรือเมืองฟ้าที่พรั่งพร้อมสมบูรณ์พูนสุขด้วยการเสวยเบญจกามคุณที่เลิศ มีรูป เป็นต้น หมายถึง โลกอีกมิติหนึ่งซึ่งเป็นโลกทิพย์ที่พวกมีกายทิพย์อาศัยอยู่ ด้วยการตามเสวยผลของกุศลกรรมของคน โลกชนิดนี้มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถที่จะเห็นและสัมผัสได้ เรื่องสวรรค์นี้นักปราชญ์มีแนวความคิดอีกสองทรรศนะ คือ สวรรค์ที่มีอยู่ในตัวของบุคคลนั้นๆ ซึ่งสามารถรับรู้และสัมผัสได้ด้วยตัวเอง(สวรรค์ในอภินิหารใจ) และสวรรค์ที่มีอยู่ในมนุษย์โลกนี้ ซึ่งสามารถเห็นได้และเสวยสุขได้ด้วยตัวเอง(สวรรค์ในโลกนี้) ดังนั้น สวรรค์ตามแนวคิดของฝ่ายเถรวาทจึงเป็นสิ่งที่มืออยู่ในตัวที่สัมผัสได้ก็มี ในโลกนี้ที่เห็นได้สัมผัสได้ก็มี และในโลกหน้าที่เห็นและสัมผัสไม่ได้ก็มี

ส่วนแนวคิดเรื่องสวรรค์ในพระพุทธศาสนามหายาน คือ แคนสุขาวดี ซึ่งเป็นพุทธเกษตร(แดน)ของพระอมิตาภพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกซึ่งอยู่ห่างจากโลกธาตุนี้ไปแสนไกล เป็นดินแดนบรมสุข เป็นแดนที่พักระหว่างสังสารวัฏกับนิพพาน เมื่อกล่าวโดยธรรมาธิฐานแล้ว ความจริง แคนสุขาวดีก็มีอยู่ในใจของปวงชน เพราะพระอมิตาภพุทธเจ้าที่แท้จริง ก็คือพุทธภาวะอันแจ่มแจ้งซึ่งมีอยู่ในจิตของคนทุกคน กล่าวคือ พระอมิตาภเป็นจิตธาตุของเรา จิตธาตุของเราก็คืออมิตาภนั่นเอง ดังนั้น แคนสุขาวดีจึงมีอยู่ในใจของทุกคนในโลกนี้ก็มี และในโลกหน้าก็มีคู่เคียงกัน

๒. แนวคิดเรื่องฉกามาพจรสวรรค์ คือสวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับด้วยกามคุณ เป็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิมเพราะเรื่องนี้มีมาพร้อมกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงสถานที่รองรับผู้ทำกรรมดี เพราะเมื่อสอนเรื่องความดีแล้ว จะต้องมียุคคติภูมิ(สวรรค์)เป็นสถาน

ที่ไว้รองรับผลของกรรมดีอันนั้น และในโลคนั้นจะต้องดีกว่าโลกที่ผู้นั้นเป็นอยู่หลายเท่าตลอดถึงสิ่งต่างๆด้วย มิใช่สอนให้ทำความดีแล้ว แต่หากำตอบถึงสถานที่รองรับความดีมิได้ ฉะนั้น ฉกามาพจรสวรรค์จึงเป็นเรื่องของโลกหน้าโดยตรงและใกล้เคียงกับมนุษยโลก

ส่วนแนวคิดเรื่องแดนสุขาวดี เป็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาหายานที่เกิดขึ้นมาใหม่ เป็นแนวคิดที่ก้าวหน้าและทันสมัย ซึ่งได้นำเสนอสวรรค์ในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเรียกว่า สุขาวดี ที่ทำลายแนวคิดของพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม โดยเรียกชื่อว่า แคนหรือดินแดน แทนคำว่า สวรรค์ เพราะสุขาวดีเป็นชื่อพุทธเกษตร(แดน)ของพระอมิตาภพุทธเจ้า เป็นแดนบรมสุข เป็นวิสุทธิภูมิของบรรดาพุทธสาวกและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้มุ่งตรงต่อพระโพธิญาณ ฉะนั้น แคนสุขาวดีจึงไม่เหมือนกับสวรรค์ทั่วไปตามที่เข้าใจกัน

๓. สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ของพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม มิได้บอกไว้ให้ชัดเจนถึงสถานที่ตั้งที่แน่นอนของสวรรค์ว่าตั้งอยู่ในส่วนไหนของจักรวาล ในคัมภีร์ปฐมภูมิกล่าวถึงแต่เพียงระยะที่ตั้งอยู่ห่างไกลกันแสนไกลและแสดงถึงความแตกต่างกันด้านอายุ วรรณะ ความสุขทิพย์ที่ประณีตขึ้นไปของเทวดาแต่ละชั้นเท่านั้น เพราะคำว่า ชั้น หมายถึง ระดับที่แตกต่างกันของทวยเทพในสวรรค์แต่ละชั้นนั่นเอง อีกคติหนึ่ง ตามแนวคิดของพระอรรถกถาจารย์ในหนังสือ ไตรภูมิพระร่วงได้กำหนดเอาภูเขาสิเนรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล จึงกำหนดเอาภูเขาสิเนรุเป็นที่ตั้งโดยกำหนดเอาที่เชิงเขาและบริเวณรอบๆเป็นสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ส่วนยอดของภูเขาก็คือเป็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และชั้นต่อๆไป ทั้งนี้เพราะได้แนวความคิดมาจากศาสนาพราหมณ์

ส่วนแดนสุขาวดีของพระพุทธศาสนาหายาน ได้กล่าวไว้ชัดเจนถึงสถานที่ตั้งของแดนสุขาวดี ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกห่างจากมนุษยโลกนี้ไปไกลนับแสนโกฏี เป็นแดนบรมสุขที่รุ่งเรือง เป็นสถานที่ประทับของพระอมิตาภพุทธเจ้าพร้อมสาวกและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย วัตถุประสงค์ที่พระพุทธศาสนาหายานได้สร้างแดนสุขาวดีขึ้นทางทิศตะวันตก เพราะมีแนวคิดตามชาวโบราณตะวันออกว่า ความตายเป็นภาวะอันมืด เหมือนดังดวงตะวันลับขอบฟ้าในยามอัสดงตก ความสว่างดับไปทางทิศตะวันตก ทิศนั้นจึงเป็นทิศแห่งความดับมืดหรือทิศแห่งความตาย ซึ่งเป็นทางไปของดวงวิญญาณผู้ดับจิตทั้งหลาย ดังนั้น คณาจารย์ของฝ่ายมหายานจึงได้สร้างแดนสุขาวดีไว้ ณ ที่นั้น

๔. แนวคิดเรื่องสวรรค์ที่เอื้ออำนวยต่อความสุข พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงความสุขในโลกสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นว่า เป็นเพียงโลกียสุข คือสุขที่ยังเกี่ยวข้องกับโลก แม้ความสุคนั้นจะประณีตและเป็นทิพย์ก็ตาม แต่ทวยเทพก็ยังมีความปรารถนาในกามคุณและยังเวียนว่าย

ตายเกิดอยู่คู่ขเดียวกับมนุษย์โลก เมื่อสวรรคตมีความสุขที่คิดว่า เลิศกว่า จึงเป็นแรงจูงใจให้มวลมนุษย์มุ่งแสวงหา มีความเพียรพยายามที่จะได้เสวยสุขเช่นนั้น แม้สุขนั้นจะจัดเป็นสุขในระดับโลกียะก็ตาม แต่ก็ยังดีกว่าความสุขในมนุษย์โลกหลายพันเท่า

ส่วนแนวคิดเรื่องความสุขในแดนสุขาวดีของพระพุทธศาสนาเถรวาท จัดเป็นบรมสุข เป็นโลกุตตรสุข และเป็นสุขที่ประณีตยิ่ง เพราะสุขาวดีเป็นแดนของพระพุทธเจ้าเป็นวิสุทธิภูมิของพุทธสาวกและพระโพธิสัตว์ เพราะผู้ที่ถือปฏิบัติในที่นั้นทุกคนไม่มีความเกี่ยวข้องด้วยกามคุณ มีความเกี่ยวข้องด้วยการเกิดเพียงครั้งเดียว ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกเหมือนชาวสวรรค์ทั่วไป อาศัยความสุขที่ประณีตและพึงธรรมจากพระอมิตาภพุทธเจ้าบำเพ็ญภาวนาจิตให้ปราศจากมลทินในที่นั้น แล้วบรรลุอรหัตผลและมุ่งตรงต่อพระโพธิญาณในอนาคต ชกเว้นพระโพธิสัตว์ผู้ตั้งใจปรารถนาที่จะกลับมาช่วยเหลือสรรพสัตว์อีก

อีกประการหนึ่ง แนวคิดของสุขาวดีประเด็นข้างบนนี้ มีทรรศนะเหมือนแนวคิดเรื่องสวรรค์ชั้นพรหมสุทธาวาสของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะเถรวาทถือว่าชั้นพรหมสุทธาวาสเป็นที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ ไม่มีความเกี่ยวข้องด้วยกามคุณ เพราะท่านเหล่านี้บำเพ็ญสมาธิจนบรรลุถึงชั้นฌานแล้วก็จะไปเกิดยังพรหมชั้นนี้ ได้แก่ พระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามี โดยแบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ตามความประณีตขององค์ฌาน และความแก่อ่อนของอินทรีย์ คือ อวิหาพรหม อตปปาพรหม สุทัสสาพรหม สุทัสสีพรหม อภินิฐาพรหม ท่านเหล่านี้จะอาศัยบำเพ็ญภาวนาในที่นี้แล้ว ก็จะบรรลุเป็นพระอรหันต์เข้าสู่พระนิพพานต่อไป ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในมนุษย์โลกอีก จึงมีลักษณะเหมือนชาวแดนสุขาวดี แต่ก็มีความแตกต่างกันที่ผู้เกิดในชั้นพรหมสุทธาวาสจะไม่ได้บรรลุโพธิญาณเหมือนชาวสุขาวดีนั่นเอง

๕. แนวคิดเรื่องข้อปฏิบัติที่เป็นมรรควิธีเพื่อให้ไปเกิดในฉกามาจรสวรรค์ ในเรื่องนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้วางหลักของการทำความดีในระดับพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ถวายทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ซึ่งจัดเป็นหลักของการทำบุญและประกอบด้วยกุศลกรรมความดีต่างๆ โดยจะมุ่งเน้นที่การกระทำด้วยตนเองเป็นหลักสำคัญ กล่าวคือ ให้พึ่งตนเอง ประกอบกรรมดีด้วยตนเองเป็นหลักสำคัญในการทำบุญ ไม่พึ่งอำนาจภายนอก

ส่วนแนวคิดเรื่องมรรควิธีของสุขาวดีนั้น เรียบง่าย ตรงไปตรงมาไม่มีอะไรซับซ้อน เป็นการพึ่งอำนาจภายนอก กล่าวคือ การอาศัยศรัทธาความเชื่อมั่นในพระกรุณาคุณของพระอมิตาภพุทธเจ้า โดยการกล่าวพระนามของพระองค์บ่อยๆ ด้วยใจเลื่อมใสศรัทธา แม้ผู้นั้นจะไม่เคยประกอบกุศลกรรมมาก่อน เมื่อเขาใกล้ถึงกาลมรณะมีผู้มาแนะนำให้รำลึกถึงองค์อมิตาภพุทธและกล่าวพระนามของพระองค์ อาศัยกุศลกรรมเพียงเท่านี้ ผู้นั้นก็จะสามารถไปปฏิบัติ

ยังแดนสุชาวดีได้ตั้งประสงค์ โดยไม่ต้องอาศัยกุศลกรรมอะไรมา อาศัยเพียงศรัทธาที่มีต่อพระองค์เป็นหลักสำคัญถือเป็นทางปฏิบัติที่ง่ายแก่การเข้าถึง

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องฉกามาพจรสวรรค์กับแดนสุชาวดีมีความแตกต่างกันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน อาจเป็นเพราะแนวคิดแบบดั้งเดิมและแนวคิดแบบรุ่นใหม่ไม่ตรงกัน รวมทั้งภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมที่เจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาแต่ละนิกายที่เผยแพร่เข้าไปสู่ประเทศนั้นๆ เป็นหลักสำคัญ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเจริญรุ่งเรืองในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศไทย พม่า ลาว เป็นต้น และพระพุทธศาสนาแบบมหายานเจริญในแถบเอเชียใต้ เช่น จีน ธิเบต ญี่ปุ่น เป็นต้น จึงมีแนวคิดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่เมื่อกล่าวเรื่องสวรรค์ก็จะทำให้นึกถึงแนวคิดแบบดั้งเดิมที่ได้นำเสนอไว้ในรูปแบบของโลกที่สุขสบาย เมื่อกล่าวถึงแดนสุชาวดีก็จะทำให้นึกถึงแดนบรมสุขที่แนวคิดแบบใหม่ได้นำเสนอไว้ และทำทลายต่อแนวคิดแบบดั้งเดิมที่ต้องพิจารณาถึงแนวคิดเช่นนี้

แม้แนวคิดเรื่องสวรรค์ในพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายจะมีความแตกต่างกันด้านต่างๆ แต่ก็มิจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการไปเสวยสุขในโลกหน้า และเรื่องสวรรค์ก็เป็นคำสอนในระดับโลกียภาพที่เร่งเร้าให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ปฏิบัติตามหลักของการสร้างกุศลกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นมรรควิธีที่จะนำไปเสวยสุขในสรวงสวรรค์ และยังเป็นประโยชน์ในปัจจุบันที่มวลมนุษยชาติได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมด้วยกัน ด้วยการประกอบกรรมดี รู้จักเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน ทำให้สังคมทุกระดับชนชั้นมีความสุข ฉะนั้น ในเรื่องนี้เมื่อมองถึงคุณค่าทางด้านจริยธรรมแล้วพอสรุปได้ ดังนี้

๑. มีการเสียสละแบ่งปันด้วยการบริจาคทรัพย์ เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมและผู้ยากไร้ให้มีความสุข
๒. มุ่งทำประโยชน์และความเจริญแก่ตนและมวลมนุษยชาติ เพื่อหวังผลของความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบากต่ออุปสรรคต่างๆ
๓. ทำความดีโดยไม่เห็นแก่ตัวและหวังผลตอบแทนจากผู้อื่น มีความหนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองการกระทำและผลการกระทำที่จะส่งผลให้ได้รับ
๔. มีความรับผิดชอบต่อกันเองที่จะงดเว้นจากการทำกรรมชั่ว ประกอบแต่กรรมดีที่เป็นบุญกุศลและมีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการทำความดีต่อเขา

๕. มีความขวนขวายประกอบสัมมาชีพอย่างถูกต้อง เพราะมีความหวังในอนาคตที่ดี ด้วยการตามไปเสวยสมบัติทิพย์ในโลกสวรรค์

การนำเสนอจริยธรรมขั้นพื้นฐานบางประการนี้ เป็นการแก้ปัญหาในระดับพื้นฐานของสังคมและการดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างถูกต้อง เพราะทำให้ผู้ประกอบการมีความตั้งใจ มีความหวัง ในการที่จะกระทำความดีเพราะหวังผลคือสวรรค์ มิใช่ทำความดีแล้วหาคำตอบมิได้ว่า ทำเพื่ออะไร ทำไปแล้ว ผลตอบแทนคืออะไร ซึ่งเป็นคำถามของผู้ที่ไม่เชื่อในเรื่องโลกหน้าถือว่าเป็นผู้มีความเห็นผิดอย่างยิ่ง ความเห็นเช่นนี้เป็นการทำลายมรรคาแห่งสวรรค์ เป็นการฝังตัวเองให้จมอยู่กับความเห็นเช่นนั้น

เพราะฉะนั้น เรื่องสวรรค์จะให้คำตอบที่ถูกต้องถึงปัญหาเหล่านี้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอเรื่องสวรรค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทและแดนสุขาวดีของพระพุทธศาสนา มหายาน โดยนำมาเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกัน เมื่อเข้าใจในเรื่องนี้ได้อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะสามารถสร้างสรรค์คุณค่าเป็นแนวทางสร้างคุณประโยชน์ ดังนี้

๑. ด้านการศึกษา เมื่อเกิดความรู้ ความเข้าใจ ย่อมเป็นผลดีจากการศึกษาเรื่องสวรรค์อย่างถูกต้อง
๒. ด้านศาสนา เมื่อรู้จักคุณค่ากิจกรรมด้านศาสนา ย่อมทำให้เกิดการสร้างสรรค เช่น การสวดมนต์ การทำบุญ เป็นต้น
๓. ด้านศิลปกรรม ก่อให้เกิดการสร้างสรรคผลงานทางศิลปะ เช่น วาดภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์
๔. ด้านสังคมวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจในการจรจรสังคม เช่น การช่วยเหลือสังคม หรือเสริมสร้างวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการศึกษาเรื่องสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและสุขาวดีของมหายาน มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาต่างๆ ที่ยังมีประเด็นสำคัญที่น่าศึกษาอีกมาก ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะสำหรับผู้ทำงานวิจัยต่อไป ดังนี้

๑. การศึกษาแนวคิดเรื่องชีวิตหลังความตาย เช่น ตายแล้วไปไหน เป็นต้น
๒. การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องแดนสุขาวดีกับพระนิพพาน
๓. ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องสวรรค์ของชาวตะวันตกและตะวันออก
๔. แนวคิดเรื่องสวรรค์ในศาสนาต่างๆ เช่น สวรรค์ในศาสนาคริสต์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. พระไตรปิฎก

การศาสนา, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์พุทธศักราช ๒๕๓๐ เล่มที่ ๑๐ , ๑๑ , ๑๒ , ๑๓ , ๑๔ , ๑๕ , ๑๖ , ๑๗ , ๑๘ , ๑๙ , ๒๐ , ๒๑ , ๒๒ , ๒๓ , ๒๔ , ๒๕ , ๒๖ , ๒๗ , ๒๘ , ๒๙ , ๓๐ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

๒. หนังสือภาษาบาลี

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, มูลนิธิ ธรรมปัทมศึกษา ภาค ๑ , ๒ , ๓ , ๔ , ๕ , ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๐.

_____ . มงคลตุดทีปนี ภาค ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๖.

_____ . วิสุทธิมคฺค ปกรณ์วิเสส ภาค ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๕.

_____ . อภิธรรมตุดวิภาวินี อภิธรรมตุดตงคฺคหฎฐิกา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๖.

๓. หนังสือภาษาไทย

นาย มหามานนท์ , มูลนิธิ. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ประเภทที่ ๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เนศวรการพิมพ์, ๒๕๒๕.

พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวีโร). กรรมที่ป็น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๒๗.

_____ . ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗.

_____ . วิมุตติรัตนมาลี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). พรรณนาสวรรค์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . จิตวิทยาในพระอภิธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . กฎแห่งกรรม. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๔๑.

_____ . ตายแล้วไปไหน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____ . กรรม - นรกสวรรค์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

พระมหาเกษม สลฺยฺโต. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระมหาภาสิต สุภาสฺโต. “ชีวิตในอุดมคติตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาสมปอง มุทฺติโธ. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระสัทธัมมโชติกะ (ธัมมาจริยะ). ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธรรมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕. กรุงเทพฯ : สมองการพิมพ์, ๒๕๒๖.

พญาลิไท. ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๕.

พุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๑.

พูนศักดิ์ สักกานุวัฒน์. นรก - สวรรค์. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๒.

พื้น ดอกบัว. การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน, กอง. พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.

วศิน อินทสระ. ปัญหาสำนวนใจทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย,
๒๕๓๓.

_____ . หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย,
๒๕๓๒.

ศักดิ์สันห์ โรจน์แสงรัตน์. อภิธรรมสารัตถะสังคหะ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มхамกุฎราช
วิทยาลัย , ๒๕๓๐.

๔. หนังสือฝ่ายมหายาน

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. สัทธรรมปุณฑริกสูตร. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์ , ๒๕๔๓.

_____ . ศรีมาลาเทวีสีหนาทสูตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จาริก , ๒๕๔๔.

ดร. บุญย์ นิลเกษ. พระพุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพร่พิทยา , ๒๕๒๖.

ประโยชน์ สังกกลิ่น. “ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนา-
เถรวาทและมหายาน” วิทยานิพนธ์ศาสนาศาสตร์เปรียบเทียบ สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล , ๒๕๔๐.

พระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร). ศาสนาต่างๆ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย,
๒๕๓๓.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จูตวณฺโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในจีน. กรุงเทพฯ : สุทธิ-
สารการพิมพ์ , ๒๕๔๐.

พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตรฯ (โพธิ์แจ่มมหาเถระ). สารัตถธรรมมหายาน. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์วัดโพธิ์แมนคุณาราม , ๒๕๒๕.

พระมหาสมจินต์ สมาปญฺโญ. พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จูตวณฺโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มхамกุฎราชวิทยาลัย , ๒๕๓๖.

วศิน อินทสระ. พุทธปรัชญามหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๔๑.

วิภากร มณีปัทมเกตุ. พระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปรุรวปดิธารวิเศษสูตร.

กรุงเทพฯ : บริษัท ส่องสยาม จำกัด , ๒๕๔๔.

ส. ศิวรักษ์. ความเข้าใจในเรื่องมหายาน. กรุงเทพฯ : บริษัท ส่องสยาม จำกัด ๒๕๔๒.

สมภาร พรหมทา. พุทธศาสนามหายาน : นิยายหลัก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราช
วิทยาลัย , ๒๕๔๐.

สมหวัง จรัสจรรยาวัฒน์ และ พรรณ วีระพละ. อวตังสกคณทวายุหสูตร. กรุงเทพฯ : บริษัท
ส่องสยาม จำกัด , ๒๕๔๑.

สุภาพ ทัดภู. มหาสุชาวดีวายุหสูตร , อมิตายุทธยานสูตร , จุลสุชาวดีวายุหสูตร. กรุงเทพฯ :
ศรีเพชรการพิมพ์ , ๒๕๒๓.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. พุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม , ๒๕๔๖.

สุวิญ รักสัตย์. พระพุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์ , ๒๕๔๕.

สัมพันธ์ ก้องสมุทร. เบญจมหาโพธิสัตว์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ , ๒๕๔๐.

เสฐียร พันธรั้งมี. พุทธประวัติมหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม , ๒๕๔๒.

_____. พุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ , ๒๕๔๑.

เสฐียร โกเศศ - นาคประทีป. ลัทธิของเพื่อน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิราม , ๒๕๔๐.

_____. กามนิต - วาติฎฐี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม , ๒๕๔๔.

เสถียร โพนันทะ. วิมลเกียรตินิเทศสูตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓.

_____. ปรัชญามหายาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๑.

_____. กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ,

๒๕๔๓.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. พระพุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราช
วิทยาลัย , ๒๕๓๕.

อรุณ โรจนสันติ. ท่องแดนสุชาวดี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ , ๒๕๓๐.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหาบรรจง ชุตินฺฺฒโน (ผิวทอง)		
เกิด	๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓		
ภูมิลำเนา	หมู่บ้านศรีวิไล ตำบลหนองหลวง กิ่งอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย		
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดบางขวาง ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี		
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา	วุฒิ	ชื่อสถาบัน
	๒๕๒๕	น.ธ. เอก	สนามหลวงแผนกธรรม
	๒๕๔๖	ป.ธ. ๓	สนามหลวงแผนกบาลี
	๒๕๓๘	ศน.บ.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๕	เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง	
	พ.ศ. ๒๕๔๐ - ปัจจุบัน	เป็นครูสอนปริยัติธรรมวัดบางขวาง	
	พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๕	เป็นครูสอนพระพุทธศาสนา ร.ร.รัตนวิเบศร์	